Ünnepi tanulmányok

SZAKÁLY SÁNDOR

65. születésnapja

tiszteletére

Salutem, 8.

sorozatszerkesztő
PARÁDI József

sorozatgondozó
Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság

Budapest
HU-ISSN 2416-2078
HU-EISSN 2560-094X
DOI 10.31626/HU-EISSN2560-094X

Ünnepi tanulmányok

SZAKÁLY SÁNDOR

65. születésnapja

tiszteletére

Szerkesztette:

PARÁDI József

Budapest

2020

Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti
Tudományos Társaság

HU-ISBN 978 615 59 3602 9
HU-EISBN 978 615 59 3603 6

Ünnepi tanulmányok

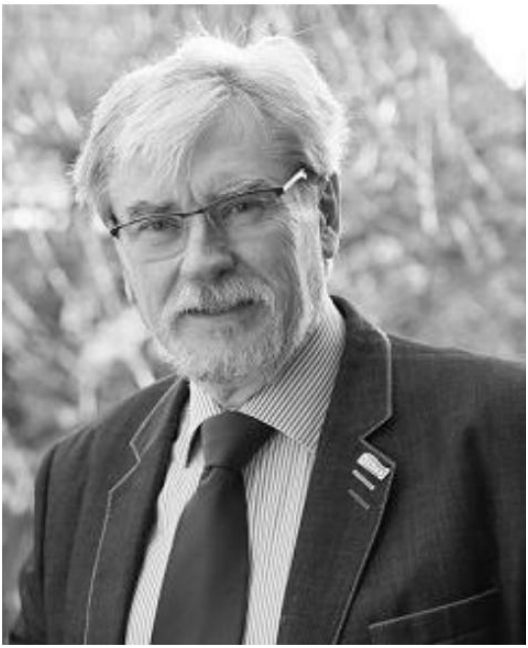
Szakály Sándor

65. születésnapja

tiszteletére

© Szerzők, 2020
© Szerkesztő, 2020

HU-ISSN 2416-2078
HU-EISSN 2560-094X
HU-ISBN 978 615 59 3602 9
HU-EISBN 978 615 59 3603 6

P r o f. d r. SZAKÁLY SÁNDOR DSc.
bölcsészdoktor, a történelemtudomány kandidátusa
a Magyar Tudományos Akadémia doktora
a Károli Gáspár Református Egyetem professzora
a magyar rendvédelem-történet magistere

; ; ; ; ; ;

Piktogram	A rendvédelem-történeti elismerések
	25 éves Emlékérme
	Rendvédelem-történetért Díj
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemrend a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet kiváló művelőjének
	Rendvédelem-történetért Érdemkereszt a rendvédelem-történet önzetlen támogatójának
	Rendvédelem-történetért Érdemérem

Az ünnepelt elismerései

Év	Elismerés	Adományozó
1993	Bezerédj Díj	NKÖM
1994	Honvédelemért kitűntető cím, II. fokozata	HM
1998	Honvédelemért kitűntető cím, II. fokozata	HM
2000	Honvédelemért kitűntető cím, I. fokozata	HM
2001	Zrínyi Miklós-díj	HM
2001	Honvédelemért kitűntető cím, I. fokozata	HM
2002	Supka Géza-emlékérem	
2011	Dr. Szobonya Zoltán-emlékérem	SZZEK
2012	Große Ehrenzeichen für Verdienste um die Republik Österreich	OK
2013	Korunk kulcsa 2013 díj	KFSZ
2014	Kaposvár Városáért-díj	KV
2015	A Világ Magyarságáért Díj	PV
2015	Az év legsikeresebb szerzője díj	MNK, SZK, OrK
2015	Honvédelemért kitűntető cím, I. fokozata	HM
2016	Magyar Érdemrend középkeresztje	Mo
2017	Bugát Pál-emlékérem	TIT
2018	Az év legsikeresebb szerzője díj	MNK, SZK, OrK
2019	Eötvös József Collégiumért emlékérem és oklevél	ELTE-EJC
2019	Honvédelemért kitűntető Cím Babérkoszorúval ékesített fokozata	HM
2019	Közép-Európai Kutatásért Díj Életmű fokozata	VIKEK
2019	Somogy megyei Príma-díj	VMOSZ
2020	Somogy Polgáraiért Díj	SMK

Rövidítések:

- ELTE-EJC = Eötvös Loránd Tudományegyetem Eötvös József Collegiuma
- HM = Honvédelmi Minisztérium
- KFSZ = Korunk folyóirat szerkesztősége
- KV = Kaposvár Város
- MNK = Magyar Napló Kiadó
- Mo = Magyarország
- NKÖM = Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
- OK = Osztrák Köztársaság
- OrK = Orpheusz Kiadó
- PV = Panoráma Világklub
- SMK = Somogy Megyei Közgyűlés
- SZK = Széphalom Könyvműhely
- SZZEK = Szobolya Szoltán Emlékérem kuratórium
- TIT = Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
- VIKEK = Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására
- VMOSZ = Vállalkozók és Munkáltatók Országos Szövetsége

Az ünnepelt szakmai-tudományos megbízatásai

Év	Megbízatás
2019–	„30 éve szabadon” Emlékbizottság, tag
2018–	1914-1918 Első Világháborús Centenáriumi Emlékbizottság, tag
2018–2019	Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Egyetemi Habilitációs Bizottság, tag
2018–	Tudományos Ismeretterjesztő Társulat, alelnök
2017–	MTA Történettudományi Bizottság, tag
2000–2003	MTA Történettudományi Bizottság, alelnök
1997–2014	MTA Történettudományi Bizottság, tag
2011–2015	Magyar Történelmi Társulat, alelnök
2007–2011	Magyar Történelmi Társulat, titkár
2003–2007	Magyar Történelmi Társulat, alelnök
1991–1992	Magyar Történelmi Társulat, titkár
1991–2015	Magyar Történelmi Társulat, az igazgatóválasztmány tagja
2013–	Károli Gáspár Református Egyetem, Egyetemi Doktori és Habilitációs Bizottság, tag
2010–	Eszterházy Károly Egyetem, Intézményi Doktori és Habilitációs Tanács, tag
2011–	Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum Tudományos Tanácsa, elnök
1999–2007	Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudományos Tanácsa, elnök
1997–2000	Magyar Országos Levéltár Tudományos Tanácsa, tag

Az ünnepelt közéleti megbízatásai

Év	Megbízatás
2014–	Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottság, tag
2014–	Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság, elnök
2011–2020	Honvéd Hagyományőrző Egyesület, elnök
2007–	Osztrák-Magyar Tudományos és Oktatási Kooperációs Akció Alapítvány, a kuratórium elnöke
2004–2007	Osztrák-Magyar Tudományos és Oktatási Kooperációs Akció Alapítvány, a kuratórium tagja
1999–2004	Osztrák-Magyar Tudományos és Oktatási Kooperációs Akció Alapítvány, a kuratórium elnöke
2009–	Magyar Olimpiai Akadémia Tanácsa, alelnök
2001–2009	Magyar Olimpiai Akadémia Tanácsa, tag
1985–1992	Magyar Olimpiai Akadémia Tanácsa, tag
2001–2016	Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, a választmány tagja
2019–	Nemzeti Kulturális Alap, Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, vezető
2016–2019	Nemzeti Kulturális Alap, Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Kollégiuma, tag
2014–2015	Nemzeti Kulturális Alap, Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma, tag
2012–2014	Nemzeti Kulturális Alap, Szépirodalom és Ismeretterjesztés Kollégiuma, vezető
1999–2003	Nemzeti Kulturális Alapprogram Bizottsága, tag
2005–2011	Habsburg-kori Kutatások Közalapítvány, a kuratóriumi tagja
2003–2020	Márai Sándor Kulturális Közalapítvány, a kuratórium elnöke
1999–	Nemzeti Kegyeleti (2006-tól Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti) Bizottság, tag
1993–2011	Magyar Történelmi Film Alapítvány (2006-tól Közalapítvány), a kuratórium titkára
1991–	Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos társaság, alelnök

Az ünnepelt szerkesztőbizottsági tagságai

Év	Folyóirat
2017–	*Rendvédelem-történeti Füzetek*, a szerkesztőbizottság tagja
2017–	*Rubicon*, a szerkesztőbizottság tagja
2016–	*Emlékeztető*, a szerkesztőbizottság tagja
2015–	*Századok*, a szerkesztőbizottság tagja
2014–	*Central European Papers*, a szerkesztőbizottság tagja
2013–	*Társadalom és Honvédelem*, a szerkesztőbizottság tagja
2013–	*Nemzetbiztonsági Szemle*, a szerkesztőbizottság tagja
2013–2014	*Szakmai Szemle*, a szerkesztőbizottság tagja
2012–	*Történelmi Szemle*, a szerkesztőbizottság tagja
2012–	*Honvédségi Szemle*, a szerkesztőbizottság tagja
2010–2017	*Rubicon*, a szerkesztőség tagja
2003–2008	*Csángó Tükör*, a szerkesztőbizottság tagja
2001–2003	*New Hungarian Review*, a szerkesztőbizottság tagja
2001–	*Magyar Napló*, a szerkesztőbizottság tagja
1999–2000	*Hadtörténelmi Közlemények*, a szerkesztőbizottság elnöke
1997–	*Bécsi Napló*, a szerkesztőbizottság tagja
1993–2007	*Új Honvédségi Szemle*, a szerkesztőbizottság tagja
1993–2000	*Iskolakultúra*, a történelem rovat vezetője
1991–	*Hadtörténelmi Közlemények*, a szerkesztőbizottság tagja

Az ünnepelt témavezetettjei

Doktori fokozatot szerzett doktoranduszai			
Védés éve	**Egyetem**	**Szerző**	**disszertáció címe**
2019	ELTE TDI	NAGY József	*A Székely Határvédelmi Erők története a visszaemlékezések tükrében (1940-1944).*
2012	DE TNDI	RESZEGI Zsolt	*Honvéd ejtőernyősök. A csapatnem kialakulása és harcai 1938-1945 között.*
2010	SE SDI	ONYESTYÁK Nikoletta	*A sport és a politika kapcsolata Magyarországon az 1980-as években a nyári olimpiai játékok tükrében.*
2007	ELTE TDI	BOGNÁR Zalán	*Magyarok hadifogságban Magyarországon, a magyarországi hadifogoly-gyűjtőtáborok hazai források tükrében 1944 – 1945.*
2007	DE TNDI	TÓTH Tibor	*A Hungarista Mozgalom emigrációtörténete.*

További doktori eljárások		
Doktori tanulmányok kezdete	**Egyetem**	**Disszertáns neve**
2017	KRE TDI	BALOGH Attila Zsombor
2017	KRE TDI	GODZSÁK Attila
2015	KRE TDI	ERDŐS Márton

Rövidítések:
DE TNDI = Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola
ELTE TDI = Eötvös Loránd Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola
KRE TDI = Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola
SE SDI = Semmelweis Egyetem Sporttudományi Doktori Iskola

T A R T A L O M J E G Y Z É K

PARÁDI József
Laudatio ……..15.p.

GYENES László — HODOS Gábor (orcid: https://orcid.org/0000-0003-0856-9739)
(orcid: https://orcid.org/0000-0003-3064-4678)
Csernova emlékezete……..19.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.19-62.p)

OLASZ Lajos (orcid: https://orcid.org/0000-0002-4463-3251)
A Magyar Királyi Csendőrség részvétele a légoltalomban
a II. világháború éveiben.....63.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.63-102.p)

PARÁDI József (orcid: https://orcid.org/0000-0003-3368-2944)
Csendőrség a történelmi Magyarország határán 1891-1918……..103.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.103-178.p)

SZIGETVÁRI Oszkár (orcid: https://orcid.org/0000-0003-4166-1625)
A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó munkája szervezeti
keretének kiépülése.....179.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.179-218.p)

VEDÓ Attila (orcid: https://orcid.org/0000-0001-7382-5001)
Út a vízi csendőrség létrehozásáig.……..…..……219.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.219-262.p)

ZEIDLER Sándor (orcid: https://orcid.org/0000-0002-4056-4025)
A Magyar Királyi Csendőrség ékítményei és rendfokozatai.....263.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.263-296.p)

ZÉTÉNYI Zsolt (orcid: https://orcid.org/0000-0002-5522-1375)
Csendőrök védése (VII. közepe).……...……...297.p.
(doi: 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.297-344.p)

A kötet tanulmányainak jegyzetapparátusaiban egységesen al-
kalmazott rövidítések……..345.p.
A kötet szerzői……..346.p.
PARÁDI Ákos
SZAKÁLY Sándor tudományos műveinek válogatott bibliográfiája..349.p.

„Vectigal quodam speculantes.”
Tisztelgés a tudós előtt

LAUDATIO

SZAKÁLY Sándor 2020. XI. 23-án töltötte be 65. életévét. Hat és fél évtized az emberi lét tiszteletre méltó kora, mely életút megtételével mindenki kifejti munkásságának javarészét. Bizonyára ezért alakult ki a nyugat-európai egyetemeken az elmúlt évszázadok során az a gyakorlat, hogy tisztelgő kötettel méltatják az e korba lépett professzoraikat a fakultások. E nemes hagyomány gyökeret vert a magyar kultúrközegben is.

Tudományos társaságunk ily módon köszönti fel nemzeti rendvédelem-történetünk művelőinek e korba lépett azon tagjait, akik jelentős tudományos munkássággal rendelkeznek. Az eredeti nyugat-európai gyakorlat hazánkban bizonyos átlényegülésen esett át abban a tekintetben, hogy elsősorban nem az emeritáshoz kapcsolódik, hanem a megélt tisztes életúthoz kötődik. Az is előfordul — mint az ünnepelt esetében is — hogy már 60 évesen is felköszöntenek a munkatársak olyan személyeket, akik munkássága kimagasló. Napjainkban az életmű előtt tisztelgő magyarországi kötetek már egyre kevésbé kapcsolódnak a nyugalomba vonuláshoz, inkább egy közbülső grádics olyan jelképeivé válnak, amelyek utat nyitnak a több évtizedes kimagasló szellemi alkotómunkára koronát helyező újabb időszak számára. Az ünnepelt esetében a tudományos eredményeit gyarapító, folyamatosan publikáló egyetemi oktatót köszönt a magyar rendvédelem történetét gondozók szakmai közössége.

Az ünnepelt édesapja a Somogy vármegyei Törökkoppányban cipészként dolgozott, édesanyja pedig háztartásbeliként gondozta a családot. Gimnáziumi tanulmányait kaposvárott végezte, majd az ELTE bölcsészkarára került, ahol történész diplomát szerzett. Mint a hadtörténelem iránt érdeklődő ifjú szakember került a hadtörténeti intézethez. Fokozatosan alakult ki a két világháború közötti időszakra kiterjedően a magyar állam fegyveres védelmére kiterjedő témakörű kutatási területe. Tudományos munkásságát segítették a Bécsi Magyar Levéltári Kirendeltség munkatársaként eltöltött évek. Ezen

szolgálati helyén alkalma nyílt megismerkednie a vasfüggöny túloldalán megvalósított történeti kutatómunkákkal, illetve a két világháború közötti magyar állam fegyveres testületei tiszti karainak az emigrációba kényszerült tagjai által létrehozott szervezeteivel.

A rendszerváltás után — a Hadtörténeti Intézet és Múzeum különböző szakterületein eltöltött hosszabb-rövidebb idő nyomán — került az intézmény vezetői posztjába. Innen — a média csábításának engedve — a DUNA-TV társaság vezetésébe került. E közegben is megmaradt azonban történésznek, nem csupán azért mer tovább folytatta a kutatómunkáját, hanem azért is mert — a média által nyújtott lehetőségekkel élve — a két világháború közötti magyar történelmet objektív történelemszemléleten nyugvó gondozását végző kutatók eredményeit igyekezett megosztani a nagyközönséggel.

A VERITAS Történetkutató Intézet létrehozásakor annak élére nevezte ki a kultusztárca, mely tisztséget ma is betölti. Irányítása alatt az intézmény a politikai prekoncepciók által befolyásolt álláspontokkal szemben a valós tényeken nyugvó felfogás egyik szellemi bázisává nőtte ki magát.

Az ünnepelt munkássága során három doktorátust védett meg. 1988-ban „*A magyar tábori csendőrség 1938-1944.*” címmel védte meg a bölcsészdoktori disszertációját az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán. 1990-ben „*A magyar katonai elit 1938-1945.*” címmel a kandidátusi értekezését védte meg a Magyar Tudományos Akadémia tudományos minősítő bizottsága szervezeti keretei között. 2006-ban „*A magyar katonai felsővezetés 1938-1945. Lexikon és adattár.*” címmel az akadémia doktori értekezését védte meg.

Kutatási eredményeit, illetve nemzeti történelmünk politikai prekoncepcióktól mentes valóságának a megismertetését nem csupán az érdeklődő nagyközönség számára kívánta elérhetővé tenni. Bekapcsolódott az egyetemi oktatásba is. A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara Új- és Jelenkori Történeti Tanszékének a tanszékvezető egyetemi tanáraként a leendő magyar történészek felkészítésében vesz részt. Rövid ideig a Nemzeti Közszolgálati Egyetem rektorának tudományos helyettesi posztját is betöltötte.

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelemtudományi Doktori Iskoláján vesz részt a doktoranduszok felkészítésében. Témavezetett doktoranduszai az élet különböző területein hasznosítják kutatásaik során az ünnepelt útmutatásaival feltárt új tudományos eredményeiket.

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaságnak az alapítása óta a tagja. A magyar rendvédelem-történet ismeretanyagának a gyarapításához a kutatómunkájával is hozzájárult, illetve a szakterület művelése feltételei gazdagításának az elősegítésével múlhatatlan érdemeket szerzett nemzeti rendvédelem-történetünk gondozása terén.

SZAKÁLY Sándor a tudományos közéleti tevékenységben is aktív, számos egyesületnek, tagja, illetve tudományos tisztség betöltője. 19 folyóirat szerkesztőbizottságának a tagjaként vesz részt az érintett lapok szerkesztésének elvi irányításában.

Az ünnepelt a két világháború közötti Magyar Királyság honvédelme és rendvédelme témaköreinek a művelése során feltárt új tudományos eredményekkel gazdagította a magyar történelemtudományt. A VERITAS Történetkutató Intézet élén pedig a munkatársaival őrködik a nemzeti múltunk interpretálásának az etikai tisztasága felett egyben új eredményekkel gazdagítva a szakterületet, melynek a szakmai körökhöz és a nagyközönséghez való eljuttatását mindenben segíti.

SZAKÁLY Sándor számos kitüntetését a szellemi tevékenységének az elismeréseként kapta. Személye a szakterületének megkérdőjelezhetetlen és megkerülhetetlen emblematikus alakjává vált. Természetesen akadnak, akik igyekeznek cáfolni — döntően előítéletektől terhelten — az általa feltárt új kutatási eredményeket, ezek a kísérletek azonban eddig nem vezettek eredményre.

2019-ben súlyos gyengébb akaratú és fizikumú személy esetében minden bizonnyal végzetes kimenetelű betegségbe esett, melyet hosszas gyógyulási folyamattal ugyan, de sikerült leküzdenie. 2020 őszére pedig már visszatért az aktív szellemi munkához.

Az ünnepelt esetében a 65. születésnapi köszöntő nem csupán ,az élete során elért eredmények elismerését jelenti, hanem kifejezi azt az örömöt is, hogy egészségi állapotának javulásával vissza tudott térni az aktív szellemi tevékenységhez. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagjai, nemzeti rendvédelem-történetünk mkűvelői szeretettel köszöntik a 65. születésnapjának évében SZAKÁLY Sándor Tanár Úrat.

SZAKÁLY Sándor mintegy négy évtizedes múltra visszatekintő munkássága egyértelmű üzenetet hordoz. Nevezetesen a magyar nemzet története kutatási témakörébe tartozó szeletének a művelését végzi. Ennek során pedig az objektív történelemszemlélet talaján állva az etikai tisztaság által vezérelt módon jutott el a kutatási eredményeihez és védte meg a más jellegű motivációval rendelkezőkkel szemben. Kutatási eredményei szilárdak, amelyre bizton építhetnek a kutatók jövő nemzedékei.

Az ünnepelt a tudományos alkotómunkája mellett jelentős eredményeket ért el a tudományszervezés terén is. A tudományos közéletben számos tisztséget töltött és tölt be jelenleg is.

SZAKÁLY Sándor személye és szellemisége a magyar történelemtudomány, a magyar hadtörténelem és a magyar rendvédelem-történet kimagasló, egyben pedig az etikai tisztaságot megvalósító alakja.

Mi, a nemzeti rendvédelem-történetünket gondozók köszöntjük 65. születésnapjának alkalmából SZAKÁLY Sándort.

„A bonis bona discere”
(Jótól jót tanulni.)

Budapest, 2020. XI. 23.

PARÁDI József

Gyenes László – Hódos Gábor*

Csernova emlékezete

(Memory of Csernova.)

Absztrakt

Az 1907. X. 27-én Csernován eldördült csendőr sortűz témáját többen és többféle módon vizsgálták már. A tanulmány szerzői igyekezetek prekoncepciómentesen, a történelmi dokumentumok fényében értékelni az eseményeket. Nem ideológiai indíttatású írásmű készült, hanem az objektív történelemszemlélet talaján nyugvó, a történelmi valóságot hűen tükröző alkotás elkészítésére törekedtek a szerzők. Ebből fakadóan a konkrét események mellett néhány olyan lényeges tényező bemutatására is sor került, amelyeknek az ismerete elengedhetetlen a korabeli körülmények megértéséhez.

Kulcsszavak

Magyar Királyi Csendőrség ; Csernova ; 1907. X. 27. ; Andrej HLINKA ; tömegoszlatás

Abstract

Topic of gendarmerie gunfire, wich broke out in Csernova on Oct 27, 1907, has been studoed by several people in several ways. The authors of the study seek to evaulate events in a light of preconceptions, in the light of historical documents. It was not an idologically motivated piece of writing that was made, but the authors sought to create a work based on an objective view of history and faithfully reflecting historical reality. As a result, in addition tot he specific events, some important factors were presented, the knowledge of wich is essential for understanding the circumstances of the time.

Keywords

Hungarian Royal Gendarmerie ; Csernova ; Oct 27, 1907. ; Andrej HLINKA ; crowd dispersal

---

*GYENES László

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)**
https://orcid.org/0000-0003-0856-9739
Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :
- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság
@: Gyenesl@freestart.hu

HÓDOS Gábor

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)**
https://orcid.org/0000-0003-3064-4678
Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :
- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság
@: hodosg69@gmail.com
DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.19-62.p

Az 1907. X. 27-én csernován 113 éve eldördült sortűz olyan tanulságokat rejt, amelyek figyelmet érdemelnek a XXI. század olvasóitól is. A csernovai esemény egyfelől része a magyar és szlovák közös történeti múltnak, azon-ban nem egyenlő mértékben és nem egyenlő súllyal,[1] másfelől a modern kori szlovák történelem egy rendkívül fontos elemét képezi.[2] Ezt jeleníti meg a településen áthaladó út neve: Mártírok útja, az áldozatok emlékműve és az évfordulós állami ünnepségek. Magyar oldalról nézve azonban egy ténylegesen elfelejtett esemény, hiszen nemcsak a magyar történeti emlékezetből hiányzik, de még a korszakkal foglalkozó szakirodalom is csupán megemlíti.

A csernovai történet résztvevői

Az események hátterében mélyen meghúzódó konfliktusokhoz és társadalmi feszültségekhez képest az újságolvasó közönség a felszínnel, egy konkrét eseménnyel szembesült a napilapok hasábjain. A szerzők vérmérsékletüktől és az újság politikai beállítódásától függően hol véres zendülésnek, hol vérfürdőnek, máskor szerencsétlenségnek vagy tragikus eseménynek nevezték a Csernován történteket. Minden beszámoló ismertette az eset résztvevőit, azaz a kivezényelt csendőröket és a nagyrészt a falu lakóiból összeverődött tömeget, amelyek az utcán álltak szemben egymással. Mai szóhasználattal élve, a fegyveres rendfenntartó erők felszólítás után célzott lövéseket adtak le a tömegben hangadóként, illetve kiemelkedően agresszívan, a közigazgatási és egyházi hatóság képviselőit kővel dobáló személyekre.

A csernovai események bemutatásához és a karhatalom ott jelenlévő tagjai viselkedésének megértéséhez nélkülözhetetlen e rendvédelmi szervezet, valamint a csendőr szónak, mint kifejezésnek a Kárpát-medencében való használata elterjedésének rövid bemutatása.

A „csendőr" fogalmat a HABSBURG állam a franciáktól vette át. A XIX. század közepén és a neoabszolutizmus időszakában még a régies „zsandár" kifejezés volt használatos.[3] Mindkét kifejezés a „gendarmes" elnevezésből eredeztethető. Szerepük a zsoldosok megjelenését követően vált szükségessé az állami hatalom biztosítása céljából. Feladatuk a rendfenntartás volt.[4] A XVIII. században a

napóleoni csendőrség (Gendarmerie Nationale) a Maréchaussée féle hagyományok alapján rendelkezett azokkal a tulajdonságokkal, melyek a szervezeti felépítés, a belső függelmi viszonyok és a biztosított hatáskör alapján a ma ismert feladatkörének ellátására alkalmassá tették, és amelyek a világ többi csendőr szervezetét is jellemzik. E szervezet a HABSBURG birodalomban is, mint a világ minden pontján kettős alárendeltségben végezte a szolgálatát: a honvédelmi (hadügyi) és a belügyi tárca felügyelte tevékenységét. Amellett, hogy karhatalmi csapaterős tevékenységet, határőrizeti teendőket és katasztrófa-elhárítási feladatokat látott el, katonai harcbiztosítással együtt, alapvetően a közrendvédelmi és a bűnügyi munkája volt meghatározó.[5]

A Magyar Királyi Csendőrség nem az első csendőr szervezet, amely a Magyar Királyság területén működött. Az 1848-1849-es forradalmak Európa-szerte megerősítették, hogy szükséges további rendfenntartó alakulatokat létrehozni. A Magyar Királyság területén a forradalom és szabadságharc leverését követően — a Lombardiában és Dél-Tirolban már fennálló rendszer mintájára — építették ki a HABSBURG birodalom neoabszolutizmusának császári csendőrségét.[6] Az 1849. VI. 8-án kiadott császári rendelet indította meg az egész birodalom területén a zsandár ezredek szervezését, a hadsereg-főparancsnokság a pozsonyi főhadiszálláson 1849. VI. 22-ei keltezéssel bocsátotta ki hirdetményét, amely bejelentette az országos csendőrség (Gendarmerie) felállítását.[7] Az 1849 júliusában meghatározott elveknek megfelelően augusztusban kezdte meg működését a pozsonyi, majd 1850. januárjában a győri csendőr ezred. Az 1850. I. 18-án kibocsátott császári pátens 16 ezred felállításáról rendelkezett a teljes birodalom területén. A testület élére Franz Johann KEMPEN von Fichtenstamm-ot nevezték ki felügyelőnek. 1859-ben jelentősen átszervezték a testületet, a létszámcsökkentés mellett a közrendvédelmi feladatkör a helyi önkormányzatok hatáskörébe került.[8] 1867-ben a HABSBURG birodalmi császári csendőrség magyarországi alakulatait megszüntették a Magyar Királyságban. A horvát-szlavóniai és az erdélyi országrészekben azonban — ezen országrészek bizonyos mértékű önállósága következtében — a zsandárság a közös hadsereg kötelékébe tagolva változatlanul folytatta műkö-

dését, amelyet még a magyar kormány is évi 3 000 Ft-tal támogatott.[9] Az 1870-es években vált nyilvánvalóvá, hogy a pandúri rendszer nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, mivel a közrend kaotikus állapotba került. Ezért rendkívüli ideiglenes meghatalmazottként királyi biztosokat küldtek ki a legkedvezőtlenebb közbiztonsági helyzetbe került vármegye-csoportok élére, a királyi biztosok drákói módszerekkel ugyan, de eredményesen működtek, azonban hivatásuk teljesítése után az anarchia visszarendeződött.[10] Ezért a központi vezetés szükségét látta annak, hogy a korabeli magyar rendvédelmi modellt a magyar csendőrség létrehozásával átszervezze.

1880 augusztusában, amikor TISZA Kálmán a minisztertanács elé terjesztette a testület létrehozásának a tervezetét, csak abban volt vita, hogy melyek legyenek a testületbe belépés feltételei. A Magyar Királyi Csendőrség felállítására vonatkozó 1881. évi törvénycikk a testület legénységi állományát katonaviselt egyénekből igyekezett kiegészíteni.[11] A testület személyi állományának a feltöltése és utánpótlása tekintetében a közös hadsereg[12] a haditengerészet és a honvédség kiszolgált altisztjeit, a hadkötelezettségüknek eleget tett önkénteseket, a hadseregbe önkéntesen belépő tartalékosokat és póttartalékosokat, valamint az önkéntesen belépő honvédeket vették figyelembe.[13] A testületbe történő felvétel kritériumai szigorúak voltak:

„1-őr magyar honos legyen;

2-or feddhetetlen erkölcsi magaviselet és megfelelő szellemi, képességek mellett tisztességes és ildomos magatartással bírjon;

3-or 20 évesnél ifjabb és 40 évesnél idősebb ne legyen;

4-er nőtlen vagy gyermek nélküli özvegy legyen;

5-ör tökéletes hadiszolgálat-képesség mellett legalább 163 cm testmagassággal bírjon;

6-or a szolgálati magyar nyelven kívül lehetőleg még azon vidék nyelveinek egyikét ismerje, melynek területén, mint csendőr működni, hivatva leend és

7-er olvasni, írni és számolni tudjon."[14]

A 6. pontban előírt helyi nyelv ismerete a csernovai történet politikai, vagy inkább közhangulati utóhatása szempontjából bír jelentőséggel. Ellentétben a soviniszta színezetű beszámolókkal a csendőri fegyverhasználattal járó eseménynél a hét csendőrből öt fő bizonyítottan tót származású volt.[15] A legénység anyanyelvi megoszlásához 1884-es adatok adnak támpontot, nagy valószínűséggel húsz évvel később sem mutatott lényeges különbséget ez az adat. Az V. csendőr kerületben, ahová Cser-

nova tartozott, a településen magyar nemzetiségű 404 fő, német 126 fő, román 52 fő, tót (szlovák) 171 fő, egyéb nemzetiségű pedig 3 fő volt, így az összlétszám 756 főt tett ki.[16]

Szükséges a lőfegyverhasználat feltételeinek ismertetése is, ugyanis a korabeli sajtó (mind a nemzetiségi, mind a magyar) eltérően értelmezte a szabályokat. A szolgálati utasítások értelmében tartalmilag ugyanazon jogok illették meg a szolgálatban lévő csendőrt, mint a katonai őröket.[17] Ezek a jogosítványok a következők voltak:

„A szolgálatot teljesítő csendőr fegyverének használatára mindenki ellen jogosítva van:

1. aki a csendőrt erőszakosan megsérti vagy támadással veszélyesen fenyegeti;

2. a felfegyverzett és tetten ért gonosztevő vagy alapos gyanúval felfegyverzett egyén, aki az előzetes felszólítás dacára önként nem adja meg magát, vagy vonakodik védett helyzetéből előjönni;

3. aki figyelmeztető utasításainak, őt szolgálata teljesítésében meggátlandó, tettlegesen ellenszegül;

4. aki mint veszélyes gonosztevő a csendőrség által letartóztatandó vagy letartóztatás (elfogatás) végett üldöztetik, elfogatik vagy őrizete alá adatik és bár erőszakos ellenállás nélkül, de a megállításra célzó fenyegető rákiáltás daczára elfut, - ha visszatartóztatására más mód nem létezik;

5. aki háború vagy ostromállapot idején magát gyanússá teszi és a felhívásra kielégítő válasz nélkül elszalad.”[18]

Csernován feldühödött tömeget kellett megfékezni, így a tényleges megsértés, a támadással veszélyes fenyegetés, esetleg a figyelmeztetésnek való tettleges ellenszegülés vehető számításba. Mindegyik esetben fennállt a fegyverhasználat jogszerűsége.

Érdemes arról is szót ejteni, hogy milyen fegyverekkel rendelkezett az a csendőr csapat, amely részt vett az eseményekben. A csendőri vezetés 1906-ban a régi fegyverzet lecserélését kezdeményezte. ennek keretében a testületnél a Mannlicher karabélyok használatára tértek át. A legénység számára rendszeresített lőfegyver a Mannlicher karabély volt, amely töltőfogás alkalmazása nyomán egyeslövés leadására volt alkalmas a tárban elhelyezett lőszerek számának megfelelően. A Magyar

Királyi Csendőrség a Fegyver- és Gépgyártó Vállalattól 11 000 Mann-licher puskát vásárolt a Kropatschek-ek helyébe, valamint a töltényeket a WEISS Manfréd gyártól szerezték be, hogy ezáltal is a magyar ipart támogassák.[19] **(I.sz. melléklet)**

Ezeket a beszerzéseket a Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határozta meg. A beszerzett lőszerek úgynevezett béketöltények voltak, amelynek humanitás szempontjából volt jelentősége. A szóráskép így kisebb, az átütő erő pedig csekélyebb volt. Ezért az esetleges fegyverhasználat során kevesebb ember életét veszélyeztethette az ilyen típusú lőszer használata. A töltényekkel külön kísérletet is végeztek, annak a céljából, hogy azok hatását tárgyakon és állatokon is kipróbálják.

A tesztelés során a lövedék 33,5 cm-re hatolt be a puha fába. Az élő szervezetre gyakorolt hatását lovakon végezték, olyan következtetésre jutván, hogy az új töltények roncsoló ereje csekélyebb a réginél, átütő ereje révén két egymás mögött álló szerves lényt megsebez. Ilyen mannlicher fegyverekkel vonultak ki a csendőrök a helyszínre.[20]

A csernovai eseményekhez vezető úton nem szabad elfeledkezni a szlovák nemzeti mozgalom XIX. századi végi megerősödéséről sem. Költők, írók, egyházi szolgálók voltak a legfőbb szószólói ezeknek a mozgalmaknak. Az 1867. évi nemzetiségi törvény sem elégítette ki őket, nagyobb önállóságra vágytak. A nyelvhasználatban is előrelépést szerettek volna elérni, noha az Osztrák-Magyar Monarchiában az írni-olvasni tudók aránya lényegesen nagyobb volt, mint a környező országokban. A népoktatás hatására 1910-ben (amely a vizsgált eseményhez legközelebb eső időpont) az írástudók aránya az összlakossághoz viszonyítva 69% volt.[21]

Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzetiségi megoszlását érzékelteti a mellékelt táblázat. **(II.sz. melléklet)**

Az 1910. évi statisztikai felmérés adatai szerint Magyarország területén a relatív magyar többség 54% volt. A tót nyelvűek közel kétmillió fővel, főleg az északi, a felvidéki megyékben éltek.[22] Csernován is — amely Rózsahegy járás részét képezte — döntő többségben szlovák lakosok éltek. Ezt a települést az 1885-ös adatok szerint 1 200 fő lakta, ebből 880 fő volt római katolikus vallású. Az 1910. népszámlálás adatai sze-

rint pedig 1 269 lakosból 1 239 volt tót anyanyelvű, vallását tekintve pedig 1 261-en voltak római katolikusok.[23]

A nemzeti identitás megerősödése mellett a függetlenség — főleg kulturális és politikai téren igényelt — legalább két további konkrét tényezőt érdemes figyelembe venni, amely a helybéliek általános érzületét befolyásolta. Az egyik a Lex-Apponyi, amely kötelezővé tette a többségben lévő felekezeti elemi iskolákban a magyar nyelv eredményes (írás, olvasás és beszédbeli) oktatását.[24] A nemzetiségi vezetők ebben az elmagyarosítást látták, mert véleményük szerint ellentétben állt az egyházi önállósággal és az 1868. évben kinyilvánított általános alapjogokkal. 1868-ban ugyanis kinyilvánították, hogy a nemzetiség megőrzése és ápolása érdekében az államban használt nyelvek egyenjogúak, a saját anyanyelven történő oktatást egy második nyelv tanulásának kényszere nélkül kell megvalósítani.[25]

A másik tényező már a politika területére mutat, és a pánszláv mozgalomhoz kapcsolható, annak magyar részről történt elítéléséhez. A nemzeti és kisebbségi csoportok közötti feszültségek kulturális „villongásokban" is megnyilvánultak, ezek közé tartozott KOMJÁTHY Jenő *„Akasszátok föl a pánszlávokat!"* címmel megjelent műve is.[26] KOMJÁTHYnak ez a verse PETŐFI Sándor *„Akasszátok fel a királyokat!"*[27] című költeményének parafrázisa. A benne írt párhuzamok és a használt kifejezések, mint a rohad, ronda had, undok csőcselék, tövestül kell kitépni, veszett gyűlölet, megosztóak voltak és valóban kiválthattak komoly ellenérzést.

A csernovai eseményekhez vezető út és a rekonstruálható történet

1905. nyarán, a Rózsahegyhez tartozó Csernován született Andrej HLINKA lett a rózsahegyi plébános. **(III.sz. melléklet)** Még az év decemberében – HLINKA kezdeményezésére – új templom építéséhez kezdtek a településen. A katolikus egyház nem adott támogatást, de magánszemélyek és a szlovák emigránsok ezt megtették. A sortűz egyik áldozata például 600 korona kölcsönt vett fel saját házának és földjének terhére az építkezés támogatása céljából.[28]

1907. őszére a templom építése befejeződött, csak a felszentelés volt hátra. **(IV.sz. melléklet)** Ez a püspök joga volt, de a szertartás elvégzésére kijelölhetett más egyházi személyt. Így a falubeliek arra számítottak, hogy az építést kezdeményező illetékes plébános is a szentelés aktív szereplője lesz.[29] HLINKA azonban a szertartáson nem működhetett közre, mert az 1906. évi választások során intenzíven kampányolt a végül mandátumhoz sem jutó Vavro SROBAR[30] mellett. Ennek lett a következménye, hogy felettese, PÁRVY Sándor[31] szepesi püspök *suspensio ab officio*-val (hivatali tisztségtől való ideiglenes eltiltás) megtiltotta számára az egyházi funkció ellátását, amelyet rövid időre visszavont ugyan, ellenben a kampány alatt *simonia* (kánonjogi vétség) vádjával ismét felfüggesztette a papi tisztségéből.[32]

1906. XI. 26. és 1906. XII. 6. között a magyar nemzetiség elleni izgatás miatt HLINKÁT – más szlovák agitátorokkal együtt – Rózsahegyen bűnvádi eljárás alá vonták és két év börtönbüntetést szabtak ki rá. A per alatt Rózsahegyen fegyveres erők állomásoztak az esetleges megmozdulások megakadályozása céljából.[33] HLINKA és társai fellebbeztek, ezért az ítélet nem vált jogerőssé. Ezt felhasználva utazott el HLINKA Csehországba. Egy másik perben 1907-ben HLINKÁT távollétében is elítélték, egy hónap fogház és 500 korona pénzbüntetésre.[34]

Miután PÁRVY püspök felfüggesztette HLINKÁT minden papi tevékenység alól, döntenie kellett a pótlásáról. 1906. decemberében kinevezte rózsahegyi adminisztrátorrá a szepesi német születésű Josef FISCHERT.

1907 nyarára Csernován a hívek közadakozásából felépült a Rózsafüzéres Szűz Mária templom, amelyet a hívek — szolidaritást vállalva egykori plébánosukkal — már a felszentelés előtt elkezdtek használni. A csernovaiak 1907. IX. 5-én levelet írtak a püspöknek, amelyben a templom felszentelését kérték. Szeptember közepétől október elejéig újabb három levélben kérték PÁRVY püspöktől HLINKA felfüggesztésének megszüntetését és aktív részvételének a lehetőségét a szentelésen. A levelet a híresztelések szerint maga HLINKA fogalmazta meg. A püspök Martin PAZURIK (a Szepesi római katolikus püspökség alsóliptói kerületének liszkófalvi plébánosa) kerületi esperes

javaslatára elutasította a falu kérését, a szentelést pedig 1907. X. 13-ra tűzte ki,[35] a szertartás elvégzésére pedig Anton KURIMSKY (rózsahegyi prépost-plébános, 1904-től a káptalan mesterkanonokja.) kanonokot, a korábbi rózsahegyi plébánost kérte fel.

Eközben HLINKA, október közepén, elutazott egy morvaországi előadáskörútra. Indulásakor állítólag ezt mondta a csernovaiaknak: *„Ha akarjátok, szenteltessék fel a templomot, ha nem, hát nem."*[36] 1907. X. 24-én, a szentelés előtt három nappal az alábbi levelet küldte PAZURIK esperesnek Olmützből:

„Drága Martinom!

A leveledet megkaptam tegnap, és tájékoztatlak döntésemről. A szentelésre semmilyen körülmények között nem jövök, megmásíthatatlan álláspontom előtted ismert. Felőlem szenteljétek fel a templomot, ha tudod, beszéld le Kurimskyt és szenteld fel te magad. Azért sem akarok ott lenni, hogy bármilyen lehetséges eseményért ne legyek felelős."[37]

Szavaiból ítélve a plébános tartott a botránytól és igyekezett a felelősséget levenni a saját válláról. Azt, hogy a ceremóniára küldött PAZURIK esperes milyen álláspontot képviselt, azaz lecsillapítani akarta a kedélyeket, vagy csak a templomot felszentelni, nem tudhatjuk pontosan.[38] Tény azonban, hogy több fenyegető levelet kapott, és amikor előzetesen ellátogatott a faluba tájékozódás céljából, többen javasolták neki, hogy az ellenséges hangulat miatt jobb lenne, ha otthon maradna.[39] A falusiak ellenállása miatt a püspök kétszer is elhalasztotta egy-egy héttel a templomszentelést. PAZURIK esperes a végleges 1907. X. 27-ei időpontról értesítette HLINKÁT.

A csernovaiak azonban nem tudtak a levélről. Felkeresték PAZURIK esperest és FISCHER adminisztrátort, tudatva velük, hogy csak HLINKA jelenlétével akarják a templomszentelést. PARVY püspök, KURINSKY kanonok, PAZURIK esperes és FISCHER adminisztrátor címére fenyegető névtelen levelek is érkeztek. FISCHER adminisztrátort pedig még inkább sújtották a fenyegetések, hiszen a csernovaiak még zsidónak is vélték. Az antiszemita felhangok erősen elterjedtek a Felvidék azon szlovák többségű falvaiban, amelyekben a különböző irányzatú szlovák nemzeti mozgalmak befolyása jelentős volt. Az összetűzés előtti napokban már jól látható volt, hogy pattanásig feszült a helyzet.

A faluban terveket szőttek a szentelés megakadályozására. Péntekről szombatra virradó éjjel elvitték a templomból annak minden mozdítható berendezését és díszítését. A templomot bezárták és a kulcsot elrejtették. Gyakorlatilag ezzel akarták megakadályozni a templom felszentelését. Ennek hatására FISCHER adminisztrátor panaszt tett a szolgabírói hivatalban. Panaszát ANDAHÁZY Pál[40] kivizsgálta és megállapította, hogy a közrend és a közbiztonság veszélyben van, ezért 3 csendőr járőrt (6 főt) küldött Csernovára, a templom szentelés napjára pedig további 8 főt.

A csendőrök összeszedték a magánházakhoz széthordott és ott elrejtett templomi kegytárgyakat, a templom köré pedig éjszakára őrséget állítottak. Vasárnap kora reggel ANDAHÁZY főszolgabíró többször is igyekezett meggyőzni az egyházi személyeket, hogy halasszák el a templom felszentelését. PERESZLÉNYI Zoltán szolgabírót[41] pedig utasította, hogy *„ . . . a legkisebb ellenállás esetén azonnal vonuljon vissza a csendőrökkel együtt és térjen vissza Rózsahegyre.”*[42] Ilyen feszült, zaklatott előzmények után került sor az 1907. X. 27-ei csernovai eseményekre.

Az események feltárásához olyan korabeli forrásokat igyekeztünk felhasználni, amelyek objektívek, csak a tényekre és nem azok magyarázatára fókuszáltak. Így a hivatalos vizsgálati jelentésre és PERESZLÉNYI Zoltán szolgabíró sajtóban megjelentetett beszámolójára,[43] valamint a Magyar Királyi Curia ítéletére támaszkodtunk elsősorban, a korabeli híradásokból pedig csak az azonosan leírt tényeket vettük figyelembe.

Az új templom a falu feletti dombon helyezkedett el. Az egyik csoportosulás a domb aljában, a templomhoz felvezető útnál várakozott. Egy másik csoport a falu előtt, a fűrészüzemnél alakult ki. Ez utóbbit LADICZKI János csendőr járásőrmesternek sikerült rábeszélnie, hogy szétoszoljon. Ezt PERESZLÉNYI Zoltán novemberi beszámolója is megerősítette. A harmadik csoport a falú bejáratánál helyezkedett el, a jelentés szerint létszáma elérte a 400-500 főt. Ebből vált később a legnagyobb problémát jelentő tömeg. Az így számolható, összesen 600-800 főt kitevő tüntető tömeg létszámában meghaladta a falu felnőtt lakosainak lélekszámát, ezért helytálló lehet az a megállapítás, hogy a környékbeli nemzetiségi politikai körök a

templomszentelés körül kialakult feszültséget erődemonstráció céljára is fel kívánták használni.[44] Ezt látszik igazolni a több, önállóan elhelyezkedő csoport is.

A konkrét eseményeket tekintve a falu szélén várakozó tömeghez délelőtt 10 óra körül érkezett meg két lovaskocsi. Az elsőn utazott PERESZLÉNYI szolgabíró, VEVERICZA nevű hajdú, SZUDI nevezetű állatorvos, valamint a kocsis. A másikon ült FISCHER plébános, ILECZKO rózsahegyi káplán, a liszkófalvi esperes és a kocsis. A két kocsi útközben, Rózsahegyet elhagyva találkozott össze és ért egymást követve Csernovára. A csendőrök utat nyitni igyekeztek a tömegen keresztül. Ezen ponton térnek el a visszaemlékezések. PERESZLÉNYI szolgabíró szerint ez részben sikerült, mert túljutottak a falu első házain. Ezzel szemben a jelentés szerint már az első, tömegben megtett méterek után lényegében támadás érte őket. A várakozó tömeg nyílvánvalóan szétnyílt és a szabaddá vált területre behajtottak a lovaskocsik, de haladásuk lassú lehetett a sűrűn álló emberek között, akik a kocsik mögötti üres területet újra elfoglalták, ezzel körbevéve a járműveket.

Az amúgy is feszült helyzetet tovább rontotta, hogy az első kocsin utazó VEVERICZA hajdú, aki maga is csernovai ember volt, a kocsis ostorával csapkodta a lovak kantárát rángató embereket, akik közül nyilván többen a falubelijei voltak.[45] Ezek után kezdődött a kocsik és a csendőrök elleni tényleges agresszió, amelyről már minden forrás egyértelműen beszél. Az agressziót valószínűleg sarkallta annak a mondatnak az elhangzása, amelyet Ondrej UHLINA, egy nemrégen leszerelt katona mondott a tömegben állóknak, miszerint *„Ne féljetek, mert a csendőröknek csak vaktöltése van.”*[46]

A jelen volt 7 csendőr – a testület szabályzatának megfelelően – szuronyt szegezve körülvette a kocsikat, és tót (szlovák) nyelven, a tömeg anyanyelvén figyelmeztette a jelenlévőket, hogy hagyjanak fel az ellenszegüléssel, mert különben kénytelenek fegyvert használni. Ezzel egy időben, egyes állítások szerint, egy pisztolylövés is eldörrent a tömeg felől. Ezt az állítás nem tudták bizonyítani. Ezek után indult a kőzápor a kocsik és a csendőrök ellen. Egy csendőrt a lábán ért egy felé hajított kő, egy másikat bottal ütöttek meg a fején. A jelentés

szerint FISCHER plébánost és PERESZLÉNYI szolgabírót is több kő eltalálta. Ezzel szemben PERESZLÉNYI úgy emlékezett vissza, hogy a papok kocsiját érte kőzápor, őt viszont ki akarták rángatni a kocsijából. Miután ez nem sikerült, egy idős ember próbálta őt kővel megdobni, de szerencséjére ezt is megúszta.[47] Úgy emlékezett, hogy az egyik csendőr fegyverét egy feldühödött támadó ragadta meg, egy másik csendőrt pedig hátulról, a derekánál próbáltak a földre rántani. Ebben a helyzeteben rendelte el LADICZKI járásőrmester, hogy a csendőrök minden kővel dobálózót vegyenek célba és egyes tűzzel lőjenek rájuk. Erre a legénység 24 célzott lövést adott le. A lövések eredménye 9 halott és 14 sebesült volt, akik közül 4 rövid időn belül elhunyt. A jelentést követően Budapesten, a Rókus Kórházban még két sérült személy hunyt el. Így az áldozatok száma összesen 15 főre emelkedett, akik közül 11-en voltak férfiak és 4-en nők. A lövések mind szemből érték az ellenszegülőket. Az áldozatok közül hármat hasba, kettőt mellbe, kettőt tüdőn, egyet szíven, egyet nyakon ért a lövés.[48] Így megcáfolható az az állítás, hogy menekülőkre lőttek.

A források eltérően nyilatkoztak a sebesültek létszámáról. A *Csendőrségi Lapok* 24 sebesültről számoltak be, a szlovák újságok 50 főről írtak. A valós számok leginkább a hivatalos jelentéshez álltak közelebb. Gondoljunk csak bele, hogy 24 leadott lövés ötven személy sérülését akkor tudja okozni, ha mindegyik lövedék két emberen hatol át. Ennek a valószínűsége igen alacsony, még akkor is, ha rendkívül közelről adták le a lövéseket.

A csernovai tragédia a magyar nyelvű sajtóban

Tartalmi szempontból a magyarországi magyar nyelvű lapok nagyjából két, egymástól jól elkülöníthető csoportba sorolhatók az általuk feszegetett a legfontosabb kérdés, a felelősség megállapítása szempontjából.[49]

Az első csoportba a *Pesti Hírlap*, a *Budapesti Hírlap*, a *Kis Újság* és a *Pesti Napló*[50] tartoznak, amelyek a csernovaiakat, a szlovák izgatókat és HLINKÁT tették felelőssé a tragikus események bekövetkeztéért, és amelyek *„A tótok véres zendülése."* cím mögé sorakoztak fel.

A másik csoportba azok az újságok kerültek, amelyek az

állami hatóságokat és az egyházi vezetőket, vagy ezen szervek szűklátókörűségét hibáztatták, amiért az események ilyen tragikus fordulatot vettek. Ide tartoznak a *Friss Újság*, a *Budapesti Napló* és a *Népszava*. Ezek a sajtóorgánumok a *„Mészárlás Rózsahegyen”* címmel tájékoztatták az olvasóközönséget.[51]

Érdemes megnézni, hogy az első csoportba tartozó sajtótermékek milyen állításokat vagy szóbeszéden alapuló részigazságokat, esetleg alapvetően igaz, de szövegkörnyezetükkel együtt inkább az adott napilap álláspontjának megerősítésére szolgáló híreket közöltek. Amennyiben a kortárs olvasó ezekből a lapokból tájékozódott, akkor nagyjából a következő kép rajzolódott ki az írásokból:

- HLINKA a tragédiát megelőzően Csernova környékén tartózkodott, álruhában járta a vidéket, feltüzelte híveit és azt terjesztette, hogy ha ő úgy akarja, sok vér fog folyni.[52]
- A csernovaiak — köztük női álruhába öltözött férfiak — kifosztották a templomot.
- 1907. X. 27-én a faluba érkező papok és csendőrök csak tájékozódni, illetve tájékoztatni érkeztek.
- A hívek között voltak józan tótok is, másnéven hazafias katolikus hívek, akik a felszentelést igenis helyeselték.
- A tragédiát végül az eredményezte, hogy dulakodás során a helyiek közül valaki elsütött egy revolvert, és a csendőrök figyelmeztető lövése ellenére a tömeg nem hátrált, sőt egy UHRINA nevű legény szavára elhitték, hogy a csendőrök csak vaktöltényt használnak.

Mit mondhatunk utólag, miután igyekeztünk rekonstruálni az eseményeket? Ha voltak is felszenteléspárti csernovaiak, ők valószínűleg a falu lakosainak elenyésző kisebbségét képviselték. Hasonló ferdítést mutatnak azok az írások, amelyek szerint HLINKA ezekben a napokban álruhában járta a környéket. Korábban már említettük, hogy HLINKÁT akkor még csak elsőfokon ítélték el, így álruha nélkül is nyugodtan élhette hétköznapjait. Ráadásul a tragédiát megelőzően már hetekkel Morvaországba utazott. A neki tulajdonított kijelentésre pedig semmilyen bizonyíték nem áll rendelkezésre. Hasonlóan bizonyíték nélküli az a kijelentés, hogy valaki a tömegből lőfegyvert használt. A figyelmeztető lövéseket illetően ennél is egyértelműbb a

helyzet, mert ilyenek nem voltak. Szóban anyanyelvükön figyelmeztették a tömegben állókat, hogy amennyiben nem hagynak fel az agresszív cselekedetekkel, kénytelenek lesznek fegyvert használni.[53]

A másik körhöz tartozó sajtótermékek is használtak féligazságokat vagy akár fiktív, meseszerű történeteket, hogy a saját szerkesztőségük álláspontját hitelesíteni tudják. Természetesen itt fordított volt a felelősség, illetve a felelősök megállapítása, hiszen a faluban megjelenő papok, a főszolgabíró és végül a magyar állam került a bűnösök padjára. Ennek az oldalnak a jellemző csúsztatása az volt, hogy a csendőrök felszólítás nélkül használták a fegyverüket és sortüzet adtak le. Mindezt pedig a szolgabíró parancsára tették. Az igazság azonban az volt, hogy a csendőrök szóban figyelmeztették a tömeget, a fegyvereiket LADINSZKY járásőrmester parancsára használták, a lövések pedig a hagyományos értelemben nem sortűzként dördültek el.

Jellemző, de nem bizonyítható történetekként fordultak elő a főszolgabírónak, a püspöknek és a papoknak tulajdonított, rájuk nézve terhelő kijelentések is, úgy mint PAZURIK esperes az *„Előre, csak azért is előre!”* felszólítást[54] adta ki a kocsisnak, amikor a tömeg el akarta állni az útjukat. A tragédiát megelőző napon a főszolgabíró hírét vette a csernovaiak zaklatottságának. Ezzel kapcsolatosan pedig a sajtó ezen része ANDAHÁZY Pálnak olyan kijelentést tulajdonított, miszerint *„Én majd gondoskodom, hogy izgatottságuk kissé lehűljön!”*. PÁRVY püspök pedig a feltételezések szerint a következőket találta mondani a HLINKÁHOZ ragaszkodó csernovaiaknak *„A templomot csak azért is az én megbízottam fogja felavatni.”* Ez utóbbi három idézet szinte biztosan kitaláció, hiszen senki sem tudta biztosan igazolni az elhangzott mondatokat. Ezen kívül szinte semmi egyebet nem szolgált, csak hangulatkeltést.

A csernovai történet csokrában akadnak hitelt érdemlő részletek is. Erre jó példa egy állapotos asszony, illetve egy házaspár tragikus haláláról szóló beszámoló, amit a hivatalos vizsgálatok is megállapítottak. Sajnálatos azonban, hogy az első csoportba tartozó sajtótermékek erről nem számoltak be. Egy másik példa, hogy azt a tényt, miszerint a tragédia után egyházi személyek és helyi elöljárók ellen agitáló röplapok árasztották

el a környéket, viszont csak a HLINKÁT és a csernovaiakat hibáztató újságok közölték, azt is olyan beállítással, hogy megerősítsék az álláspontjukat. A második csoportba sorolható lapok ezt a tényt egyszerűen igyekeztek elhallgatni.

Összegzésként megállapítható, hogy a tragédia okait mindkét csoporthoz tartozó lap érteni vélte és saját szájízének megfelelően igyekezett azt tálalni. Az események hátterében meghúzódó nemzetiségi ellentéteket ugyan érzékelték, de ennek a problémának a súlyát és távlatát nem tudták vagy nem akarták látni és láttatni. Nem volt olyan sajtótermék, amelyiknél felmerült volna, hogy a nemzetiségi kérdésben új nyelvezetre, esetleg gesztusokra lenne szükség. Gyakorlatilag a közvéleményt alakítani képes sajtó fajsúlyos képviselői képtelenek voltak a reális megoldások keresésének irányába terelni a közbeszédet. Bűnösöket szép számmal találtak mindkét oldalon, de az előremutató kiútnak még csak a lehetőségével sem foglalkoztak. A diskurzusban játszott szerepüket ezért akár károsnak, de mindenféleképpen meddőnek lehet tekinteni.

Egy belpolitikai szituáció nemzetközi hatásai

A XIX. század végi, XX. század elejei Nagy-Britanniának *„ . . .kevés oka volt Magyarország iránt érdeklődni, hiszen a kereskedelmi kapcsolatok és a brit tőkeérdekeltségek mennyisége lényegében elhanyagolható volt angol szempontból. Ráadásul Magyarország távol esett a hagyományos brit hatalmi szféráktól és az azokhoz vezető létfontosságú útvonalaktól.”*[55]

A XX. század első évtizedében már 40 éve megoldottnak tűnt a magyar kérdés, talán ezért az angol politikusok és diplomaták, valamint a politika iránt érdeklődő, azt bizonyos mértékig befolyásolni kész és képes szigetországi közvélemény csak egyszerűen a HABSBURG-birodalom egyik részének tekintette Magyarországot. Ez az „alkotmányjogi tévedés” nyilvánvalóan rendkívüli módon zavarta a magyar politikai elit mind kormánypárti, mind ellenzéki oldalát. Pedig ez az ausztriai nagyhatalmi kapcsolat magyarázza, hogy a korabeli brit, de akár más nyugat-európai sajtóban, könyvekben, sőt még külügyi dokumentumokban is meglepően sok szó esett Magyarországról. Vajon mi indokolhatta ezt a szokatlannak ható érdeklődést? Való-

színűleg az Európában egyedülálló dualista államforma, a sajátos nemzetiségi viszonyok,[56] és a nyugat-európaitól bizonyos mértékig eltérő fejlődés. Ez így összességében minden bizonnyal egzotikus hatást válthatott ki.

Azt azért ki kell emelni, hogy a külügyi hivatalokat általában nem az akadémikus érdeklődés vezérelte, inkább az, hogy Magyarország az öt európai nagyhatalom egyikének fontos, időnként döntő eleme volt.[57]

A századfordulón az Osztrák-Magyar Monarchia mind nyilvánvalóbb belső gyengesége két vonatkozásban is fokozta a Magyarország iránti érdeklődést. Egyrészt Ausztriával szemben az egységesnek és szilárdnak tűnő, ráadásul parlamentális politikai rendszere folytán a rokonszenves Magyarországban az angol politika a monarchiát stabilizáló erőt remélte megtalálni. Másrészt viszont Magyarország erősödő szeparatista törekvései, és ezzel párhuzamosan a magyarországi nemzetiségek körében jelentkező centrifugális tendenciák viszont közvetlenül fenyegették a dualista monarchia létét.[58]

A magyar belpolitikának és nemzetiségi politikának korábban is voltak főként német és francia bírálói, de joggal állapítja meg PÉTER László[59] SETON-WATSONNAL kapcsolatban, hogy „*. . . egyetlen kritikus sem érte el annak a hatásnak a töredékét sem, amit az ő munkái gyakoroltak Nyugat-Európa közvéleményére . . . Ez a befolyás visszahatott a magyarországi helyzetre, bátorította a nemzetiségek vezetőit, míg a magyar hivatalos köröket még erőteljesebb intézkedésre késztette. Ezért 1907 vízválasztót jelent mind a magyarokról külföldön kialakított kép megváltoztatásával, mind az országon belül kialakuló növekvő feszültségek terén.*”[60]

Az angol újságíró közönségnek, vagy szűkebb értelemben a külpolitikai közvéleménynek a Foreign Office politikájára gyakorolt hatását hiba lenne akár lebecsülni, akár túlértékelni. Vetélytársaihoz hasonlóan a brit külpolitika a XIX. században, de még a XX. század elején is lényegében „kabinet-politika” volt. Ugyanakkor a „közvéleménynek”, vagyis lényegében az uralkodó osztálynak a sajtóban és a parlamentben megnyilatkozó véleményével gyökeresen ellentétes politikát a külügyben sem lehetett folytatni.

A Parlament Square, a Whitehall és a Flett Street nemcsak

földrajzilag, hanem politikailag is egy útvonalon feküdt a tárgyalt időszakban akárcsak ma, és a forgalom is kétirányú volt, akárcsak ma. A kapcsolati háló azon alapult, hogy a döntéshozók, a kormányzat és sajtó képviselői gyakorlatilag az angol elitből kerültek ki. Erős családi és társasági kapcsolatok fűzték össze őket, amelyet akár homogén osztálybázisnak tekinthetünk. A külügyek parlamenti ellenőrzése a parlamentalizmus e klaszszikusnak nevezhető korszakában csak viszonylag lazán nyilvánulhatott meg. Az évszázadok alatt kikristályosodott „kétpárti modell" szinte mindenkor biztosította, hogy a külügyi költségvetési vita rövid és minden szenzációtól mentes legyen.

Ugyanakkor azt meg kell jegyeznünk, hogy az angol külpolitika irányítói előszeretettel hivatkoztak mindig a parlament és a közvélemény álláspontjára, például amikor nemzetközi szövetségekbe léptették be Angliát. Viszont a Foreign Office gyakorlatilag a parlamenttől és a sajtótól függetlenül működött, illetve mindkettőt sikeresen használta fel saját céljai érdekében.

A gondosan szerkesztett „kék könyvek" inkább a parlament félrevezetését, vagy inkább megnyugtatását, mint informálását szolgálták. Ahogy nőtt a közvélemény és a parlament informálódási igénye, úgy nőtt a minisztérium ellenszenve a külpolitikába belekontárkodókkal szemben. Ennek hatására tökéletesedett az érdemi kikapcsolásukat szolgáló mechanizmus. Az viszont kétségtelen, hogy a háború és a béke kérdésében a parlament szuverenitása csorbítatlan volt. Erre jó példa egy későbbi esemény, 1914. év forró nyara, amely nagy feszültséget okozott a Foreign Office sok munkatársának és ezzel együtt a szövetséges franciáknak is.[61]

A sajtó és a külügyminisztérium között intézményesített kapcsolat nem volt, de személyes ismeretségek révén a minisztérium több esetben is sikeresen avatkozott be a lapok cikkeinek tartalmába és irányvonalába. Ennél jóval ritkábban fordult elő a fordított befolyásolás, amit ma a média nyomásának szoktunk nevezni. A sajtó szerepe a külpolitikában inkább informálás volt. A külpolitikát intéző hivatalnokok rendszeresen olvasták a vezető lapok és folyóiratok cikkeit. Ez nyilván látványos politikai irányváltásokat nem idézett elő a minisztériumban, de a közhangulat általában befolyásolni tudta a külügyi apparátus tagjait is.[62]

A XIX. század utolsó évtizedében a Magyar Királyság az angol megfigyelők előtt gazdaságilag gyorsan fejlődő, belpolitikailag szilárd, külpolitikailag rokonszenves ország benyomását keltette. Ezzel szemben az Osztrák Császárság nemzetiségi viszályoktól sújtott anarchikus képet mutatott. A konzervatív beállítottságú diplomaták véleménye árnyaltabb volt. Egyrészt hagyományosan erős HABSBURG-szimpátia jellemezte őket, másrészt nagyon jó kapcsolatokat tartottak fenn az osztrák arisztokrata és udvari körökkel. Ennek ellenére — leküzdve előítéleteiket — fokozatosan megbarátkoztak azzal a régi, de egyre reálisabbnak tűnő magyar óhajjal, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia súlypontja Bécsből fokozatosan Budapestre kerüljön. Álláspontjukat elsősorban nem az érzelmek, hanem a külpolitikai megfontolások, azaz a HABSBURG nagyhatalom európai szükségességének doktrínája határozta meg. Ebből következett, hogy a magyar függetlenségi irányzatokat rosszalló aggodalommal figyelték, a nemzetiségekkel szembeni magyar politikát pedig azért bírálták olykor, mert az szerintük veszélyeztette a Osztrák-Magyar Monarchia belső békéjét és a külpolitikai hatalmi helyzetét is.

A magyarországi belpolitikai ellentétek 1903 utáni kiéleződése feltárta a Osztrák-Magyar Monarchia jövőjét Magyarországra építő elképzeléseinek gyenge pontjait.[63] Az 1905-1906-os alkotmányos válság, majd a koalíciós kormányzás évei meghatározóak voltak Magyarország brit megítélésének történetében. A korábbi évtizedekben domináló rokonszenvező hangnemet az elkövetkező évek alatt fokozatosan kiszorította az erősödő bírálat.[64] Ez a kritikus beállítottság vált uralkodóvá a brit külügyminisztériumban és nyomta rá a bélyegét a *Times* magyar vonatkozású tudósításaira is. Ebből leszűrhető, hogy a századforduló óta egymástól szinte észrevétlenül távolodó Nagy-Britannia és Osztrák-Magyar Monarchia viszonya 1907 és 1909 között hirtelen rendkívül megromlott.

Ez brit szempontból három okra vezethető vissza:

1. A német veszéllyel szemben a hármas antantot létrehozó brit diplomácia a Balkánon Oroszországot támogatta a Német Császársággal jó kapcsolatot ápoló Osztrák-Magyar Monarchia ellen.

2. Ennek ellenére az angol külpolitika továbbra is ellenezte az Osztrák-Magyar Monarchián belüli szeparatista törekvéseket, így elvetette egyes magyar politikai körök puhatolózó jellegű szövetségesi felkínálkozását is.

3. 1906-tól egyre erőteljesebb volt a magyarországi nemzetiségek iránt megjelenő rokonszenv, amelyet a következő években több esemény is felerősített. Ilyen volt 1907 őszének csernovai sortüze és 1908 elejétől SETON-WATSON erre ráépülő sajtókampánya.

Azt azért meg kell jegyeznünk, hogy a magyarországi nemzetiségek szeparatista törekvéseit ekkor még minden rokonszenv megnyilvánulás mellett sem támogatták Nagy-Britannia hivatalos körei.

A magyar oldalon is bekövetkeztek változást eredményező események. Az ellenzéki koalíció 1905. januári győzelmével olyan irányzatok szereztek többséget a magyar képviselőházban, amelyre a brit diplomácia régóta gyanakvással tekintett:

- a győztesek közül a Függetlenségi Párt ellen vélt szeparatista céljai és látszólagos radikalizmusa szólt;
- a Néppártot klerikális elvei és vatikáni kapcsolatai tették ellenszenvessé;
- az arisztokrata „disszidensekre" pedig TISZA választási vereségében játszott szerepükért neheztelt a brit főkonzul.

Az angol diplomaták attól tartottak, hogy az uralkodó engedményeket fog tenni a 1848-as irányzatoknak, ami az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság további távolodását fogja jelenteni, és egyben a Osztrák-Magyar Monarchia nagy-hatalmi státuszának gyengülését is előrevetíti. Ezért *I. Ferenc József* hajthatatlanságát[65] megkönnyebbüléssel fogadták.

Az európai hatalmi egyensúly szempontjából azonban változatlanul veszélyes tényezőnek tartották a hatalom közelébe kerülő új politikai elitet, és a britek szerint általános, a birodalmi politika iránti magyar érzéketlenséget.[66]

Pedig a koalíciós vezérek nagyon igyekeztek, hogy nézeteiket 1848 új kiadásának beállítva megszerezzék az angol közvélemény támogatását. REICH Emil, a koalíció Londonban élő támogatója számos liberális és konzervatív lapban, még a *Times* magazinban is megjelentetett cikkeket az aktuális magyaror-

szági helyzetről. Igy kapott lehetőséget számos magyar politikus a brit folyóiratokban való véleménynyilvánításra.[67]

Ilyen előzmények után a koalíció hirtelen behódolása és az eredetileg titokban tartott áprilisi paktum[68] ellentmondásos hatást váltott ki a brit és a nyugat európai sajtóban. Ezt követte a koalíció nem túl sikeres kormányzása. Nagyjából ebben az időben érkezett Magyarországra Robert William SETON-WATSON, aki jövetelekor még a magyar liberális tradíciók híve és a koalíció ügyének szószólója volt. Majd miután személyes kapcsolatba került a koalíció politikusaival, rövid időn belül annak legerősebb külföldi bírálójává vált. Amikor pedig a nemzetiségi vezetőkkel találkozott, belőle lett ügyük főtámogatója, a nyugat-európai, de főleg a brit sajtóban. Vallásos, moralista liberalizmusa őszintén átérzett szenvedélyességgel párosult, ez a hangnem pedig kimondottan alkalmas volt a brit újságolvasó közönség megnyerésére és befolyásolására.[69]

SETON-WATSON első könyve[70] tulajdonképpen a *Spectator*ban[71] megjelent néhány cikkének összegzése, amelyben gyakorlatilag az Osztrák-Magyar Monarchia külpolitikai helyzetét vizsgálja. Egyben kitért arra, hogy a német és orosz terjeszkedés és befolyás leküzdése érdekében szükségesnek tartotta a nemzetiségek helyzetének megváltoztatását. Természetesen a magyarországi belső viszonyok megreformálását is, ezen belül az Osztrák-Magyar Monarchia föderalizálását is elképzelhetőnek tartotta ebben a felvetésében.[72] Külön kiemelte, hogy a magyarok gazdasági és politikai önállósodási törekvéseit károsnak tartja.[73]

A brit és nyugat-európai közvéleményt ilyen hangulati és érzelmi állapotban érte a csernovai tragédia híre 1907 késő őszén. A Scotus Viator[74] által izzított légkörben a brit sajtó különösen erős bírálatokban részesítette a magyar politikai elitet. A brit közvélemény túlfűtött hangulatát még a budapesti brit főkonzul is szükségesnek vélte valamelyest hűteni, és megvédeni a magyar politikai álláspontot.[75] Szavait látnokinak is nevezhetjük, hiszen alig több, mint egy évtized múlva Párizs mellett a Nagy Trianon Palotában „darabokra szedték" a Magyar Királyságot.

Utóhatások

A közvetlen áldozatok száma 9 fő volt, amely 1907. X. 29-ére 12 főre emelkedett.[76] Temetésüket a hatósági boncolás miatt[77] 1907. X. 30-án délután tartották és rendben zajlott le.[78] A *Népszava* hozzátette, hogy a temetés mindenféle papi ceremónia nélkül nem végbe.[79]

A jelentésben feltüntetett sebesültek száma így 14-ről 11-re csökkent. Ők orvosi ellátásban részesültek.[80] Több sebesültet 1907. XI. 3-án csendőri intézkedésre szállítottak Budapestre[81] a Rókus Kórházba. Itt hunyt el fejsérülése miatt 1907. XI. 6-án FULLA József. A gyászszertartással kapcsolatban már 1907. XI. 8-án jelezte a *Budapesti Hírlap*,[82] hogy a vasárnapi temetésen az összes budapesti szláv egyesület, a tót munkások szervezete és a nemzetiségi képviselők is részt fognak venni. A temetésről a *Pesti Napló* így számolt be: *„Híre járt, hogy a temetésen a budapesti tót egyesületek tagjai és a tót szocialisták tüntetni fognak, de nem történt semmi csoportosulás, mert a temetés későn volt s nagyon barátságtalan idő járt. Négy órakor jelent meg a halottasházban a Rókus-kórház lelkésze s miután elvégezte a szertartást, tót imát mondott. A sírnál Bella Máté tót képviselő beszélt s beszédében arra kérte a Gondviselést, hogy Fulla legyen az utolsó áldozat. A cseh Szokol-egyesület elnöke néhány búcsúztató szót mondott, azután a közönség elénekelte a Ki igazságért lángol kezdetű tót dal egy szakaszát s a szertartás ezzel véget ért.*"[83] A sérültek közül utolsóként KUCSERA József hunyt el, akit a rákoskeresztúri új köztemetőben temettek el 1907. XI. 28-án.[84]

A Csernován történtek miatt a csendőrökkel szemben vizsgálat indult a lőfegyverhasználat jogossága miatt,[85] és nyomozást folytattak a tömegben hangadó személyekkel és kővel dobálókkal szemben. Ez utóbbi cselekmények miatt büntetőper indult, vád alá 55 főt helyeztek.[86] A végső szót a Királyi Curia mondta ki az ügyben 1909. IV. 28-án.[87] A büntetések 2 hónap fogház és 18 hónap börtön között mozogtak.[88] PÁRVY püspök kérésére azonban 20 fő elítéltnek *I. Ferenc József* rövid időn belül kegyelmet adott.[89]

Andrej HLINKA a konkrét eseményeknek ugyan nem volt résztvevője, mégis sokan a konfliktus okozójának tartották.[90]

Személye népszerű volt a faluban. Ennek oka, hogy maga is odavalósi volt, családja egyszerű földműves emberekből állt. A társadalmi felemelkedést legfeljebb a gyári munkássá válás jelentette, míg ő maga pap, sőt rózsahegyi plébános lett. A falu büszkesége, aki népszerűségnek örvendett, papként lelki vezető volt, és megszervezte a falu számára a templom megépítését.[91]

Érdekes egybeesés, hogy a választási politikai tevékenysége miatti büntető eljárás véglegesen 1907. XI. 7-én zárult le, semmiségi panaszát ekkor utasította el a Curia. A büntetés végrehajtására idézést kapott, majd bevonult a szegedi Csillagbörtönbe.[92] **(V.sz. melléklet)**

Andrej HLINKA életpályája különleges és nagy ívet futott be. 1918-ban tagja lett a Szlovák Nemzeti Tanácsnak. Eleinte elfogadta az egységes csehszlovák nemzet eszméjét, de néhány hét elteltével változtatott a politikáján és megalapította az új Szlovák Néppártot. 1919 nyarán a versailles-i konferencián sikertelenül követelte a szlovák autonómiát. A pártja nevét 1925 után „Hlinka Szlovák Néppártjára" (Hlinkova slovenská ľudová strana, HSĽS) változtatták, melynek haláláig elnöke, fő ideológusa és parlamenti képviselője volt. A csehszlovák parlamentben ő volt a párt frakcióvezetője. Halála után Jozef TISO vette át a helyét. Öt évvel a trianoni békediktátum után a következő kijelentést tette: *„Mindannyiunk lelkében lobogjon a magyar haza emléke, mert ezer esztendős magyar uralom alatt nem szenvedtünk annyit, mint a cseh uralom hat éve alatt."*[93]

Andrej HLINKA személyét a szlovák társadalmon belül nagy népszerűség övezte és övezi napjainkban is. Az euró bevezetéséig az 1 000 koronás bankjegyen az ő képe díszelgett. 1938-as halála után állították fel a róla elnevezett HLINKA-gárdát.

Összességében megállapítható, hogy a csernovai esemény magyar szempontból egy elfelejtett történet, s ebből adódóan nem is hatott történeti emlékezetünkre. Kutatásaink alapján az állapítható, hogy a korabeli magyar hatóságok egyszerű köztörvényes bűncselekményként kezelték a falubeliek megmozdulását, mindenféle nemzetiségi felhang nélkül.

Álláspontunk szerint a magyarországi magyar nyelvű sajtó, érzékelt némi nemzetiségi ellentétet a háttérben, de ennek nagy jelentőséget nem tulajdonítottak. Amikor a szlovák nyelvű

(a korszakban tótnak nevezett) újságok nemzetiségi konfliktusként kezdték bemutatni és értékelni az esetet, csak erre reflektálva foglalkoztak a nemzetiségi politikai vezetők agitációjával, a nép félrevezetésével.

Célszerű azonban figyelembe venni, hogy a magyarországi szlovák nyelvű lapok ebben az időben csekély befolyással rendelkeztek a közvélemény közvetlen formálására, viszont a nagy példányszámban megjelenő országos lapok reflexiói rájuk irányította a figyelmet. Ezek a szlovák lapok — mint például a *Národnie Noviny* és *Slovensky Tyzdenník* — egyértelműen nemzetiségi összeütközésként, vagy inkább nemzetiségi elnyomásként láttatták a magyar hatóságok intézkedéseit.

Mire ez az esemény bekövetkezett, a magyarországi szlovák politikai elit képviselőinek sikerült egy rendkívül agilis és tehetséges brit újságírót megnyerni ügyüknek, aki ekkorra már jelentős eredményeket ért el az angol és a nyugat-európia közvélemény áthangolásában. Sőt, a csernovai tragédiával képesek voltak végérvényesen átbillenteni a nemzetiségi oldalra a nyugati újságírókat és az újságolvasó közönséget. Ebben a szituációban a közhatalmat gyakorló magyar politikai elit már nem volt képes az ő szemükben annak láttatni a csernovai tragédiát, mint aminek azt kezelte: köztörvényes bűncselekménynek.

Végezetül még egy összefüggést érdemes kiemelni. A századfordulóra Nyugat-Európában a birodalmak már nemzetállamokként működtek, amelyek különösen nyitottak voltak a nemzeti-nemzetiségi kérdésekre. Magyarország ezen a téren elvesztette kedvező nemzetközi megítélését. A kifejezetten hátrányos, nemzetiségeit elnyomó állam képe közel egy évtized alatt alakult ki, amelyben Csernova egy fontos epizód volt.

Jegyzetek:

[1] DEMMEL József tanulmányában összeállította a történet historiográfiáját. DEMMEL: 125-128.p.

[2] Amíg Magyarországon még jelentős terjedelmű tanulmány sem született, addig Szlovákiában Roman HOLEC könyvet írt az eseményről és annak társadalmi-politikai hátteréről.
HOLEC

[3] A csendőr fogalom a magyar törvénytárban először az 1873/XXI. törvénycikkben jelent meg. A költségvetésről szóló rendelkezések a rendes kiadások között tüntették fel az erdélyi csendőrség 386 000 forintos éves fenntartási költségét.
1873/XXI.tc.

[4] MARTIN

[5] ŐRY: 75-76.p. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 29-30.p.

[6] Nr.272/1849. ; ANDICS: III.köt. 20.p. ; ZACHAR: 105-108.p.

[7] *Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelső manifesztumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországban kiadott Hirdetményeknek.* 89-90.p. ; ANDICS: op.cit. III.köt. 290.p. ; ZAKAR: 63.p.

[8] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 11-12.p.

[9] REKTOR: 68-76.p.

[10] CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.*

[11] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 20.p.

[12] Az Osztrák-Magyar Monarchia hadereje két fő részből állt, a haditengerészetből és a szárazföldi haderőnemből, amely három részre tagolódott. A közös hadsereg rendelkezett valamennyi fegyvernemmel, a legkorszerűbb fegyverzettel és haditechnikával, valamint a vezérkari tisztikarral, továbbá magasabbegység-parancsnokságokkal. Emellett — egységszinttel bezárólag — működött a haderőn belül a Magyar Királyi Honvédség és a Landwehr. Ezt a rendszert egészítette ki a Magyar Királyság tekintetében a népfölkelés, az Osztrák Császárságot illetően pedig a Landstrum. Az Osztrák-Magyar Monarchia minden alakulatának megvolt a maga hadkiegészítési körlete. A közös hadsereg hadkiegészítési területei mindkét társországra kiterjedtek. A Magyar Királyi Honvédség és a népfölkelés csak a történelmi Magyarország területén sorozhatott, a Landwehr és a Landstrum pedig az Osztrák Császárság területén tehette ugyanezt. Bosznia-Hercegovina okkupálását (1878), majd annektálását (1908) követően pedig a tartomány hadra fogható férfi lakosságát a közös hadseregbe sorozták. *(a szerk.)*
GALÁNTAI: 100-110.p.

[13] 1881/II.tc. 1.§ ; SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. ; Idem: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. ; Idem: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. ; Idem: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. 85-96.p.

[14] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 68.p. ; SZUT-1881. 19.§
[15] KEMÉNY: 5.köt. 127.p. ; KATUS
[16] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 156.p.
[17] ZÉTÉNYI: 166.p.
[18] SZUT-1888. 11. §
[19] NÉMETHY: 4.p.
[20] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 93.p.
[21] MÉSZÁROS — NÉMETH — PUKÁNSZKY: 365.p.
[22] Azt azonban meg kell jegyezni, hogy Budapesten és környékén, illetve Békés Vármegyében — ha nem is jelentős — de figyelembe veendő lélekszámú tót közösségek éltek.
[23] A maradék 8 személyből 4 evangélikus (ágostai) és 4 izraelita volt.
A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi Népszámlálása. 520.p.
[24] 1907/XXVII.tc.
[25] 1868/XLIV.tc.
[26] DEMMEL: op.cit. 147.p.
[27] KOMJÁTHY Jenő (Szécsény 1858 - Budapest 1895) nógrádi nemesi család leszármazottja, költő és tanító. Iskolai tanítóvizsgát tett 1880-ban. 1885-ben elveszítette állását, majd 1887 augusztusában nevezték ki a Nyitra vármegyei Svericére. Verseit ugyan felolvasták a Petőfi Társaságban, de a szellemi elszigeteltségből kitörni nem tudott.
SZÍNYEI: VI.köt. 841-842.p.
[28] DEMMEL: op.cit. 196.p.
[29] KATUS: op.cit.
[30] SROBÁR Lőrinc János, szlovák politikus és publicista, szül. Liszkován (Liptó vm.) 1867 szept. 9. Pánszláv eszmék terjesztése miatt 1886. a lőcsei s egyszersmind az összes magyarországi középiskolákból kizárták. Érettségit Prerauban tett 1888., azután a cseh egyetemen orvossá képezte ki magát. 1906-ban föllépett képviselőjelöltnek tót néppárti programmal, de megbukott, ellenben izgatás miatt egy évi államfogházra ítélték, amit Szegeden töltött ki.
Révai Nagy Lexikona. XVII.köt. 112.p.
[31] Kis-kónyai PÁRVY Sándor (Gyöngyös, 1848. október 2. – Budapest, 1919. március 24.) katolikus pap, theologiai doktor, szentszéki aljegyző és levéltárnok, egri segédpüspök majd 1904. IV. 13-tól szepesi püspök, a Szepesmegyei Történelmi Társulat elnöke. Tevékeny részt vett az egri egyházmegyei irodalmi egyesület létrehozásában és kezdettől fogva annak buzgó tagja.
SZÍNYEI: op.cit. X.köt. 426-427.p.
[32] NAGY László: 70.p. ; ERDŐ
[33] SZARKA: 166-167.p.
[34] STEIER: 251.p.
[35] KATUS: op.cit. 51.p.
[36] Loc.cit.
[37] HOLEC: op.cit. 113-114.p.
[38] - PANAJOTT Sándor jelentése szerint utólag nem lehetett megállapítani, hogy a megérkező papoknál voltak-é templomszentelésre szolgáló eszközök.
KEMÉNY: op.cit. 127.p.

- PERESZLÉNYI Zoltán újságcikkbeli nyilatkozata szerint a néphangulatról kívántak meggyőződni.
PERESZLÉNYI: 6.p.

[39] DEMMEL: op.cit. 197.p.

[40] ANDAHÁZY Pál Liptó vármegyei nemes, földbirtokos, 1900-1906 között árvaszéki ülnök, az események idején főszolgabíró, majd utána Liptó Vármegye árvaszéki elnöke.
KEMPELEN: XI.köt. 220-222.p.

[41] PERESZLÉNYI Zoltán 1902-től a Liptó című hetilap szerkesztője, a Felvidéki Művelődési Egyesület jegyzője, a Magyarországi Kárpát-egyesület Liptói osztályának pénztárosa, az események idején rózsahegyi szolgabíró.
SZINYEI: op.cit. X.köt. 774.p.

[42] Ez egy vitatott tartalmú állítás. ANDAHÁZY arra adott utasítást, hogy a legkisebb ellenállás esetén PERESZLÉNYI vonja be a csendőrséget.
Törvényszéki Csarnok. (*Budapesti Hírlap.* 60.sz.) 19.p. ; A csernovai zendülés. Csarnok. 8.p. ; Törvényszék. (Népszava) 12.p. ; Törvényszék. (*Pesti Napló*) 23.p.

[43] PERESZLÉNYI: op.cit. 6.p.

[44] Erre enged következtetni a báró BECK Miksa osztrák miniszterelnöknek szóló miniszterelnökségi átirat-fogalmazványhoz csatolt, a csernovai események lefolyásáról szóló megjegyzés: *„Végül bátor vagyok még megjegyezni, hogy a vizsgálat folyamatban van, de már most minden körülmény arra utal, hogy az adott esetben jól megfontolt, agitátorok által előkészített zendülésről van szó."*
KEMÉNY: op.cit. 124.p.

[45] Hírek. (Népszava) 5-6.p.

[46] Véres templomszentelés. 6.p. ; Zendülés egy tót faluban. 7.p.

[47] PERESZLÉNYI: op.cit. 6.p.

[48] DEMMEL: op.cit. 206.p.

[49] NAGY Vilmos Márton: 143-154.p.

[50] A titkos tűz. 1.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. (*Pesti Hírlap*) 9-10.p. ; Napi hírek. (*Pesti Hírlap.* 257.sz.) 13.p. ; Két kép. 1.p. ; Zendülés egy tót faluban. op.cit. 7-8.p. ; Horvátok és nemzetiségek. 1.p. ; A csernovai zendülés. (*Budapesti Hírlap*) 8-9.p. ; Csernova a Házban. 4-5.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. (*Kis Újság*) 1.p. ; Tótok véres zendülése. 6-7.p. ; Indemnitás és horvát kérdés. 2.p. ; A csernovai vérontás. 8.p. ; Csernova. 1.p. ; A csernovai zendülés. (*Pesti Napló*) 4-6.p.

[51] Vérrel szentelt templom. 1.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. 12 halott, 26 sebesült. 7.p. ; Véres templomavatás. 5.p. ; Nemzetiségek és horvátok. A képviselőház mai ülése. 1.p. ; A csernovai vérfürdő a képviselőházban. 2.p. ; A csernovai vérfürdő. 1. ; Magyar iskolaegyesület. Björnson és Csernova. 4.p. ; Mészárlás rózsahegyen. 7-8.p. ; Szemlebelföld. 2.p. ; A halottnak mindegy.4.p. ; Az indemnitási vita – a képviselőház ülése. 9.p. ; Kik a gyilkosok? 4-5.p.

[52] Templomszentelés vérfürdővel. (*Pesti Hírlap*) op.cit. 9-10.p. ; Véres templomszentelés. (*Pesti Hírlap*) op.cit. 7.p. ; A csernovai lázadás. 2.p.

[53] KATUS: op.cit. 52-53.p.

[54] Véres templomszentelés. op.cit. 6.p. ; Templomszentelés vérfürdővel. op.cit. 9.p.

[55] JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" 209.p.

[56] PRITZ: Magyarország helye 20. századi Európában. 30.p. ; Idem: 20. századi magyar külpolitika. 46-48.p.

[57] Lord PALMERSTON külügyminiszter 1849. VII. 21-én tartott alsóházi beszédében ezt ki is emelte.
JESZENSZKY: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. 151-152.p.

[58] JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" op.cit. 209-246.p.

[59] Péter László történész, 1929. VII. 8. Rákosliget – 2008. VI. 6. London. A Londoni Egyetem Szláv és Kelet-európai Tanulmányainak Iskolája előadó tanára 1963-1990 között. Professzor emeritusként tevékenykedett 1990-1994 között, majd tiszteletbeli ösztöndíjas 1994-2008 között.
LOJKÓ — RADY — WALKER

[60] JESZENSZKY idézte PÉTER László által rendelkezésére bocsátott kéziratból. JESZENSZKY: *Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban.* 416.p.

[61] NÉMETH István: Európa nemzetközi rendszere a két világháború között. 21.p.

[62] JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" op.cit. 212-214.p.

[63] Loc.cit. 217-218.p.

[64] JESZENSZKY: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. op.cit. 153-154.p.

[65] Az uralkodó a választásokat megnyerő koalíció helyett báró FEJÉRVÁRY Géza, magas rangú katonatisztet bízta meg kormányalakítással, amely darabont-kormány néven híresült el. A korona és az új parlamenti többség közötti közvetítés sikertelensége miatt rövid ideig működött.
PÖLÖSKEI: 506-507.p.

[66] JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" op.cit. 227-228.p.

[67] KOSSUTH Ferenc a szélsőségesen németellenes konzervatív havi szemlében, a *National Review* 1905. októberi és decemberi számaiban, valamint a liberális jellegű *Outlook* című hetilap több számában cikket megjelentetni, ahogy APPONYI Albert ugyancsak az *Outlook*ban, a *Monthly Review* 1905. januári számában és a *Times* folyóiratban 1905.VII. 1-én megjelentetett levelében, REICH Emil pedig a *Contemporary Review* 1905 októberi és novemberi számában fejthette ki álláspontját
Loc.cit. 228.p.

[68] Az alkotmányos válság a koalícióval történt megállapodással hárult el. Ennek keretében a koalíció lemondott a hadseregre vonatkozó nemzeti követeléseiről, megígérte a vámközösség meghosszabbítását, az új választások lebonyolítását és mérsékelt választási reformot helyezett kilátásba.
PÖLÖSKEI: op.cit. 517.p.

[69] JESZENSZKY: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. op.cit. 416.p.

[70] SETON-WATSON

[71] 1828-ban alapított hetilap. Az újság a legbefolyásosabb pártsemleges angol nyelvű lap. A szerzők egyetlen hűsége a gondolatok tisztasága és a véleményük függetlensége, a kifejezés eleganciája. A szerzők álláspontja a jobb és a baloldal között változik.

[72] JESZENSZKY: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. op.cit. 417.p.

[73] Loc.cit.

[74] Ezt az újságírói álnevet használta Robert William SETON-WATSON 1908-ig.

[75] JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" op.cit. 237.p.

[76] Véres zendülés egy tót faluban. 6.p.

[77] Napi hírek. (*Magyarország*) 10.p.

[78] Hírek. (*Az Újság*) 7.p.

[79] Loc.cit. 6.p. ; Napi hírek. op.cit. (*Magyarország*) 10.p.

[80] Zendülés egy tót faluban. op.cit. 7.p.

[81] A csernovai zendülés. (*Budapesti Hírlap*) op.cit. 6.p.

[82] Napi hírek. (*Budapesti Hírlap*) 10.p. ; Napi hírek. (*Pesti Napló*, 265.sz.) 10.p.

[83] Napi hírek. (*Pesti Napló.* 268.sz.)

[84] Napi hírek. (*Pesti Hírlap* 283.sz.) 13.p.

[85] A csendőrparancsnokság hadbírót küldött ki annak megállapítására, hogy mennyiben volt jogos és szükséges a fegyverhasználat.
Zendülés egy tót faluban. op.cit. 7.p.

[86] Ezt a következtetést a Curia ítéletéből vontuk le, amelyben a LV. rendű vádlott a legmagasabb szám.
Bűnügyek. 3-4.p.

[87] FINKEY: 152.p. ; HEXNÉR: 153-155.p.

[88] Bűnügyek. op.cit. 3-4.p.

[89] TATÁR

[90] Törvényszéki Csarnok. (*Budapesti Hírlap.* 264.sz.) 15.p.

[91] Hlinka a szegedi államfogházban. 4.p.

[92] A nap eseményei. 6.p. ; Bűn és bűnhődés. (*Szeged és Vidéke.* 282.sz.) 10.p. ; Bűn és bűnhődés. (*Szeged és Vidéke.* 285.sz.) 8.p.

[93] HLINKA ilyen tartalmú kijelentést tett 1925. VI. 4-én a pozsonyszentgyörgyi emlékmű avatáson.
SZÁDECZKY: 8.p. + 33.p. ; OLAY: 318.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (8.;11.;16.;20.;)	—	CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* (10.;)	—	CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 204 p. HU-ISBN 978 963 94 9887 7. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
FINKEY (87.;)	—	FINKEY Ferencz: Kérdés feltétele gyilkosság esetén különös tekintettel a tettazonosságra. A beszámíthatóságot kizáró ok befoglalása a fő kérdésbe. *Büntető Jog Tára – Büntetőjogi Judicatura, rendeletek, értekezések gyűjteménye,* LIX.köt. (1909) 12.sz. 150-152.p.
GALÁNTAI (12.;)	—	GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.
HEXNÉR (87.;)	—	HEXNÉR GYULA: Az esküdtekhez intézet kérdések megállapítása. *Büntető Jog Tára – Büntetőjogi Judicatura, rendeletek, értekezések gyűjteménye,* LIX.köt. (1909) 13.sz. 153-156.p.
HOLEC (2.;37.;)	—	Roman HOLEC: *Tragédia v Černovej a slovenská spoločnosť.* [A Csernovái tragédia és a szlovák társadalom.] Túrócszentmárton 1997, Matica Slovenska. 296 p. SK-ISBN 807 09 0436 4
MÉSZÁROS — NÉMETH — PUKÁNSZKY (21.;)	—	MÉSZÁROS István — NÉMETH András — PUKÁNSZKY Béla: *Bevezetés a pedagógia és iskoláztatás történetébe.* Budapest, 1999, Osiris Kiadó. 480 p. HU-ISBN 963 37 9343 2.
NÉMETH István (61.;)	—	NÉMETH István (szerk.): Európa nemzetközi rendszere a két világháború között. 21-42.p. In NÉMETH István et al. (szerk.): *20. századi egyetemes történet.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó. - I.köt. *Európa.* 426 p. HU-ISBN 978 963 38 9759 1. - II.kötet *Európán kívüli országok.* 388 p. HU-ISBN 978 963 38 9759 9.

OLAY (93.;) — OLAY Ferenc: *A magyar kultúra válságos évei 1918-1927.* Budapest, 1927, Magyar Nemzeti Szövetség, 337 p.

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (5.;14.;) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0./A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

PÖLÖSKEI (65.;68.;) — PÖLÖSKEI Ferenc: A dualizmus világperiódusa (1890-1918). 490-546.p. In GERGELY András et al. (szerk.): *Magyarország története a 19. században.* Budapest, 2005, Osiris kiadó. 556 p. HU-ISBN 963 38 9385 2. /Osiris Tankönyvek./ HU-ISSN 1218-9855.

REKTOR (9.;) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.

SETON-WATSON (70.;) — Robert William SETON-WATSON: *The future of Austria—Hungary and the attitude of the Great Powers*. [Ausztria-Magyarország jövője és a nagyhatalmak beállítottsága.] London, 1907, Archibald Constable. 77 p.

STEIER (34.;) — STEIER Lajos: *A tót kérdés. I. A tót nemzetiségi mozgalom fejlődésének története.* Liptószentmiklós, 1912, Steier Izidor könyvnyomdája. 354 p.

SZARKA (33.;) — SZARKA László: *Szlovák nemzeti fejlődés – magyar nemzetiségi politika.* Pozsony, 1995, Kalligram Könyvkiadó. 345 p. SK-ISBN 807 14 9318 X.

SZÁDECZKY (93.;) — SZÁDECZKY K. Lajos: *A békerevízió kérdése.* Budapest, 1926. Magyar Nemzeti Szövetség. 150 p.

TANULMÁNYOK

DEMMEL (1.;26.;28.;39.;48.;) — DEMMEL József: Az elfelejtett sortűz társadalom- és technikatörténeti gondolatok az 1907. évi csernovai események kapcsán. *Első század,* V.évf. (2006) 1.sz. 125-148.p. HU-ISSN 1419-5127.

JESZENSZKY: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. (60.;69.;72.;73.;) — JESZENSZKY Géza: Magyarország az I. világháború előtti negyedszázad angol nyelvű kiadványaiban. 405-432.p. In NÉMETH Mária (szerk.): *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1971-1972.* Budapest, 1973, Országos Széchényi Könyvtár. 443 p. HU-ISSN 0524-8868.

JESZENSZKY: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" (55.;58.;62.;63.;66.; 67.;75.;) — JESZENSZKY Géza: A brit külügyminisztérium és Magyarország, 1890-1914. Volt-e Angliának „magyar politikája?" *Történelmi Szemle*, XX.évf. (1977) 2.sz. 209-246.p. HU-ISSN 0040-9634.

JESZENSZKY: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. (57.;64.;) — JESZENSZKY Géza: Magyarország a brit gondolkodásban és külpolitikában, 1848-tól 1945-ig. *Külügyi Szemle,* XIII.évf. (2014) 2.sz. 150-175.p. HU-ISSN 1587-9089.

MARTIN (4.;) — Daniel MARTIN: La maréchaussée au XVIIIe siècle. Les hommes et l'institution en Auvergne. [A maréchaussée a XVIII. században. Férfiak és jogintézmény Avergne-ben.] 91-117.p. Jean-Noël LUC (szerk:): *Histoire des gendarmes, de la Maréchaussée à nos jours.* [A csendőrség története, a maréchaussée-től napjainkig.] Párizs, 2016, Nouveau Monde Éditions. 448 p. FR-ISBN 978 236 94 2238 9. /Annales historiques de la Révolution française. [A francia forradalom történeti évkönyvei]./ FR-ISSN 0003-4436.

NAGY Vilmos Márton (49.;) — NAGY Vilmos Márton: A csernovai tragédia magyar sajtója. *Történeti tanulmányok,* XXI.évf. (2012) 20.sz. 143-154.p. HU-ISSN 1217-4602.

ŐRY (5.;) — ORY Károly: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar

Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PRITZ: 20. századi magyar külpolitika. (56.;) — PRITZ Pál: 20. századi magyar külpolitika. *Korunk,* XXI.évf. (2010) 4.sz. 46-58.p. HU-ISSN 1222-8338.

PRITZ: Magyarország helye 20. századi Európában. (56.;) — PRITZ Pál: Magyarország helye 20. századi Európában. 27-50.p. In PRITZ Pál — SIPOS Balázs et al. (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában.* Budapest, 2002, Magyar Történelmi Társulat. 212 p. HU-ISBN 963 20 2254 8.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. *Hadtudományi Tájékoztató,* I.évf. (1985) 2.sz. 88-100.p. HU-ISSN 1419-7758.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). *Főiskolai Figyelő Plusz,* I. évf. (1990) 2. sz. 2013-2018. p. HU-ISSN 0866-4404.

SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1.sz. 38-44. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945”* című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek* (*Acta Historiae Praesidii Ordinis*), III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*" című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. *Szivárvány, irodalmi, művészeti és kritikai szemle,* XVI.évf. (1995) 1.sz. 136-147.p. HU-ISSN 0270-5508.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (13.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. 85-98.p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 615 80 3094 6. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 2./ HU-ISSN 2064-4728.

ZACHAR (6.;) — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis* VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, hangzott el, Budapesten a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZÉTÉNYI (17.;) — ZÉTÉNYI Zsolt: A Magyar Királyi Csendőrség fegyverhasználati szabályai a Magyar Rendőrség jelenlegi fegyverhasználati szabályai tükrében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVII.évf. (2017) 53.sz. 161-180.p. HU-ISSN 1216-6774. 166.p.

ZAKAR (7.;) — ZAKAR Péter: Haynau egyházi áldozatai. *Aetas,* XV.évf. (2000) 1-2.sz. 62-81.p. HU-ISSN 0237-7934.

CIKKEK

Bűn és bűnhődés (*Szeged és Vidéke.* 282.sz.) (92.;) — Bűn és bűnhődés (Szerkesztőségi közlemény) *Szeged és Vidéke,* VI.évf. (1907) december 8. 282. sz. 10.p.

Bűn és bűnhődés (*Szeged és Vidéke.* 285.sz.) (92.;) — Bűn és bűnhődés (Szerkesztőségi közlemény) *Szeged és Vidéke,* VI.évf. (1907) december 12. 285.sz. 8.p.

Bűnügyek. (86.;88.;) — Bűnügyek. (Szerkesztőségi közlemény) *Ügyvédek lapja,* XXVI.évf. (1909) 31.sz. 3-4.p.

Csernova. (50.;) — Csernova. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf. (1907) október 31. 258.sz. 1.p.

Csernova a Házban. (50.;) — Csernova a Házban. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap,* XXVII.évf. (1907) október 31. 258.sz. 4-5.p. ;

A csernovai lázadás. (52.;) — A csernovai lázadás. (Szerkesztőségi közlemény) *Ellenzék*, (Kolozsvár) XXVIII:évf. (1907) október 30. 248.sz. 2.p.

A csernovai vérfürdő. (51.;) — A csernovai vérfürdő. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Napló* XII.évf.. (1907. október 30.) 257.sz. 1.p.

A csernovai vérfürdő a képviselőházban. (51.;) — A csernovai vérfürdő a képviselőházban. *Friss Újság,* XII.évf. (1907) október 31. 258.sz. 1-2.p.

A csernovai vérontás. (50.;) — A csernovai vérontás. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf. (1907) október 30. 257.sz. 8.p.

A csernovai zendülés. (*Budapesti Hírlap*) (50.;81.;) — A csernovai zendülés. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap,* XXVII.évf. (1907) október 30. 257.sz. 8-9.p.

A csernovai zendülés. (*Pesti Napló*) (50.;) — A csernovai zendülés. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf. (1907) október 31. 258.sz. 4-6.p.

A csernovai zendülés. Csarnok. (42.;) — A csernovai zendülés. Csarnok. (Szerkesztőségi közlemény) *Friss Újság,* XIII.évf. (1908) 60.sz. március 8. 8.p.

A halottnak mindegy. (51.;) — A halottnak mindegy. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 30. 257.sz. 4.p.

Hírek. (*Népszava*) (45.;) — Hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Nép-szava,* XXXV.évf. (1907) november 5. 262.sz. 5-6.p.

Hírek. (*Az Újság*) (78.;79.;) — Hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Az Újság,* V. évf. (1907) november 1. 259.sz. 7.p.

Hlinka a szegedi államfogházban. (91.;) — Hlinka a szegedi államfogházban. *Szeged és Vidéke,* VII.évf. (1908) március 7. 57.sz. 4.p.

Horvátok és nemzetiségek. (50.;) — Horvátok és nemzetiségek. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap,* XXVII.évf. (1907) október 30. 257.sz. 1.p.

Indemnitás és horvát kérdés. (50.;) — Indemnitás és horvát kérdés. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf. (1907) október 30. 257.sz. 2.p.

Az indemnitási vita – a képviselőház ülése. (51.;) — Az indemnitási vita – a képviselőház ülése. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 30. 257.sz. 9.p.

Két kép. (50.;) — Két kép. (Szerkesztőségi közlemény) *Buda-pesti Hírlap,* XXVII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 1.p.

Kik a gyilkosok? (51.;) — Kik a gyilkosok? (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 31. 258.sz. 1.p. + 4-5.p.

LOJKÓ — RADY — WALKER (59.;) — LOJKÓ Miklós — RADY Martyn — WALKER Angus: Obituary László Péter (1929-2008). [Nekrológ Péter Lászlóról (1929-2008)] *Central Europe,* VI.évf. (2008) 2.sz. 85-90.p. GB-ISSN 1479-0963.

Magyar iskolaegyesület. Björnson és Csernova. (51.;) — Magyar iskolaegyesület. Björnson és Csernova. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 29. 256.sz. 4.p.

Mészárlás Rózsahegyen. (51.;) — Mészárlás Rózsahegyen. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 29. 256.sz. 7-8.p.

A nap eseményei. (92.;) — A nap eseményei. (Szerkesztőségi közlemény) *Szeged és Vidéke,* VI.évf. (1907) december 4. 278.sz. 6.p.

Napi hírek. (*Budapesti Hírlap*) (82.;) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf. (1907) november 8. 265. sz. 10.p.

Napi hírek. (*Pesti Hírlap.* 257.sz.) (50.;) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap,* XXXIX.évf. (1907) október 30. 257.sz. 13.p.

Napi hírek. (*Pesti Hírlap.* 283.sz.) (84.;) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap*, XXIX.évf. (1907) november 29. 283.sz. 13.p.

Napi hírek. (*Pesti Napló.* 265.sz.) (82.;) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf (1907) november 8. 265.sz. 10.p.

Napi hírek. (*Pesti Napló.* 268.sz.) (83.;) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf. (1907) november 12. 268.sz. 13.p.

Napi hírek. (*Magyarország*) (77.;79.;) — Napi hírek. (Szerkesztőségi közlemény) *Magyarország,* XIV. évf. (1907) október 31. 258. 10.p.

Nemzetiségek és horvátok. A képviselőház mai ülése. (51.;) — Nemzetiségek és horvátok. A képviselőház mai ülése. (Szerkesztőségi közlemény) *Friss Újság,* XII.évf. (1907) október 31. 258.sz. 1-2.p.

NÉMETHY (19.;) — NÉMETHY Ferencz: Rövid visszapillantás a csendőrség 25 éves történetére. *Csendőrségi Lapok,* I.évf. (1907) 1.sz. 1-5.p.

PERESZLÉNYI (38.;43.;47.;) — PERESZLÉNYI Zoltán: A csernovai eset hiteles története – levél a szerkesztőhöz. *Budapesti Hírlap,* XXVII.évf. (1907) novem-ber 21. 276.sz. 6.p.

Szemle-belföld. (51.;) — Szemle-belföld. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava*, XXXV.évf. (1907) október 30. 257.sz. 2.p.

Templomszentelés vérfürdővel. (*Kis Újság*) (50.;) — Templomszentelés vérfürdővel. (Szerkesztőségi közlemény) *Kis Újság,* XXI.évf. (1907) október 30. 257.sz. 1.p.

Templomszentelés vérfürdővel. 12 halott, 26 sebesült. (51.;) — Templomszentelés vérfürdővel. 12 halott, 26 sebesült. (Szerkesztőségi közlemény) *Friss Újság,* XII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 7.p.

Templomszentelés vérfürdővel. (*Pesti Hírlap*) (50.;52.;54.;) — Templomszentelés vérfürdővel. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap,* XXXIX.évf. (1907) október 29. 256.sz. 9-10.p.

A titkos tűz. (50.;) — A titkos tűz. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Hírlap,* XXXIX.évf. (1907) október 29. 256.sz. 1.p.

Tótok véres zendülése. (50.;) — Tótok véres zendülése. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LVIII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 6-7.p.

Törvényszéki Csarnok. (*Budapesti Hírlap.* 60.sz.) (42.;) — Törvényszéki Csarnok. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap,* XXVIII.évf. (1908) 60.sz. március 8. 19.p.

Törvényszéki Csarnok. (*Budapesti Hírlap.* 264.sz.) (90.;) — Törvényszéki Csarnok. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap*, XXVII.évf. (1907) november 7. 264. sz. 15.p.

Törvényszék. (*Népszava*) (42.;) — Törvényszék. (Szerkesztőségi közlemény) *Népszava,* XXXVI.évf. (1908) 59.sz. március 8. 12.p.

Törvényszék. (*Pesti Napló)* (42.;) — Törvényszék. (Szerkesztőségi közlemény) *Pesti Napló,* LIX.évf. (1908) Március 8. 60.sz. 23.p.

Véres templomavatás. (51.;) — Véres templomavatás. *Friss Újság,* XII.évf. (1907) október 30. 257.sz. 5.p.

Véres templomszentelés. (45.;52.;54.;) — Véres templomszentelés. (Szerkesztőségi közlemény) *Az Újság*, V.évf. (1907) október 29. 256.sz. 6-7.p.

Véres zendülés egy tót faluban. — Pánszláv agitátorok áldozatai. (76.;) — Véres zendülés egy tót faluban. — Pánszláv agitátorok áldozatai. (Szerkesztőségi közlemény) *Magyarország,* XIV.évf.(1907) október 29. 256.sz. 6.p.

Vérrel szentelt templom. (51.;) — Vérrel szentelt templom. (Szerkesztőségi közlemény) *Friss Újság,* XII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 1.p.

Zendülés egy tót faluban. (46.;50.;80.;85.;) — Zendülés egy tót faluban. (Szerkesztőségi közlemény) *Budapesti Hírlap,* XXVII.évf. (1907) október 29. 256.sz. 7-8.p.

KATUS (15.;29.;35.;36.;53.;) — KATUS László: *Kőzápor és golyózápor. A csernovai sortűz 1907. Rubicon,* XIX.évf. (2008) 4.sz. 52-53.p. HU-ISSN 0865-6347.

BIOGRÁFIÁK

KEMPELEN (38.;) — KEMPELEN Béla: Magyar nemes családok. Budapest, 1932, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata.
- I.köt. *Aágh – Bazzendorf.* 1911, 503 p.
- II.köt. *Bebek – Byzó.* 1911, 488 p.
- III.köt. *Caballini – Ezbar.* 1912, 479 p.
- IV.köt. *Fa – Házy.* 1912, 503 p.
- V.köt. *Hé – Kezy.* 1913, 464 p.
- VI.köt. *Kár – Lyukáts.* 1913, 447 p.

- VII.köt. *Maár – Nizsnyay.* 1913, 472 p.
- VIII.köt. *Noéh – Quiwal.* 1914, 456 p.
- IX.köt. *Raperger – Syxt,* 1915, 484 p.
- X.köt. *Szabad – Üveges.* Győr, 1931, 461 p.
- XI.Köt. *Vaál – Zsyska.* Győr, 1932, 610 p.

SZINNYEI (27.;31.;41.;) — SZINYEI József: *Magyar írók élete és munkái.* Budapest, Hornyánszky.
- I.köt. *Aachs – Bzenszki.* 1891, 1440 p.
- II.köt. *Caban – Exner.* 1893, 1474 p.
- III.köt. *Fa – Gwóth.* 1894, 1582 p.
- IV.köt. *Gyalai – Hirtl..* 1896, 1492 p.
- V.köt. *Iczés – Kempner.* 1897, 1468 p.
- VI.köt. *Kende – Kozocska.* 1899, 1456 p.
- VII.köt. *Köberich – Loysch.* 1900, 1440 p.
- VIII.köt. *Löbl – Minnich.* 1902, 1446 p.
- IX.köt. *Mircse – Oszvaldt.*1903, 1450 p.
- X.köt. *Ótocska – Popea.* 1905, 1440 p.
- XI.köt. *Popeszku – Rybay.* 1906, 1430 p.
- XII.köt. *Saád – Steinensis.* 1908, 1438 p.
- XIII.köt. *Steiner – Télfy.* 1909, 1440 p.
- XIV.köt. *Telgárti – Zsutai.* 1914, 1958 p.

KÉZIRATOK

NAGY László (32.;) — NAGY László: *Az „ifjabb" Andrássy – ifj. gr. Andrássy Gyula politikai, tudományos és kulturális tevékenységének fő irányelvei.* PhD értekezés. (PPKE-BTK) Kézirat. Budapest, 2014, 248 p.

TATÁR (89.;) — TATÁR Mária Magdolna: Bjornson és szlovák informátorai: Mi történt Csernován? - Andrej Hlinka perének sajtóvisszhangja. In JANKOVICS József — MONOK István — NYERGES Judit (szerk.): *A magyar művelődés és a kereszténység. A IV. nemzetközi Hungarológiai Kongresszus előadásai, Róma-Nápoly, 1996. szeptember 9-14.* Budapest - Szeged,1998, Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság - Scriptum Rt. 1420 p. HU-ISBN 963 83 3556 4.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

ANDICS (6.;7.;) — ANDICS Erzsébet (szerk.): *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848-49-ben.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat.
- I.köt. *Iratok: 1844. július 4. - 1848. március 12.* 1952, 583 p.
- II.köt. *Iratok: 1848. március 15. – 1849. március 4.* 1952, 559 p.
- III.köt. *Iratok: 1849 március – 1850 április.* 1965, 543 p.

/Fontes Historiae Hungaricae Aevi Recentioris./ HU-ISSN 0230-0915.

Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelső manifesztumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországban kiadott Hirdetményeknek. (7.;) — *Gyűjteménye a Magyarország számára kibocsátott legfelső manifesztumok és szózatoknak, valamint a cs. kir. hadsereg főparancsnokai által Magyarországban kiadott Hirdetményeknek.* Buda, 1949, Staatskanzlei. 252 p. + 61 p. függelék.

KEMÉNY (15.;38.;44.;) — KEMÉNY Gusztáv Gábor: *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.* Budapest. Tankönyvkiadó. HU-ISBN 963 17 8067 8.
- 1. köt. *1867-1892.* 1952, 919 p.
- 2. köt. *1892-1900.* 1956, 967 p.
- 3. köt. *1900-1903.* 1964, 717 p.
- 4. köt. *1903-1906.* 1966, 749 p.
- 5.köt. *1906-1913.* 1971, 739 p.
- 6. köt. *1913-1914.* 1985, 341 p.
- 7.köt. *1914-1916.* 1999, 810.p. HU-ISBN 963 83 1260 2.

SZÓTÁRAK

ERDŐ (32.;) — ERDŐ Péter: *Latin-magyar egyházjogi kisszótár.* Budapest, 1996, Márton Áron Kiadó. 60 p. Studia Theologica Budapestinensia 6., Márton Áron Kiadó, Budapest, 1996. 73.p.

LEXIKONOK

Révai Nagy Lexikona. (30.;) — *Révai Nagy Lexikona*. Budapest, 1935, Révai Testvérek Irodalmi Intézet Részvénytársaság. 16632 p.

STATISZTIKÁK

A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása. (23.;) — *A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása.* Budapest, 1910, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 880 p.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881 (14.;) — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság. 191 p.

SZUT-1888. (18.;) — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1888, Pesti Könyvnyomda Rt. 224 p.

JOGSZABÁLYOK

Nr.272/1849. (6.;) — Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni. 1849. womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, mellyel az Osztrák Birodalom teljes területére kiterjedő hatáskörű csendőrség állíttatik fel.]
Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Österreich, [Birodalmi Törvénylap az Osztrák Császárság számára] (1849) 297.p.

1868/XLIV.tc. (25.;) — 1868/XLIV.tc. a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában.

1873/XXI.tc. (3.;) — 1873/XXI.tc. az 1873. évi államköltségvetésről.

1881/II.tc. (13.;) — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.

1907/XXVII.tc. (24.;) — 1907/XXVII.tc. a nem állami elemi népiskolák jogviszonyairól és a községi és hitfelekezeti néptanítók járandóságairól.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
Mannlicher karabély.
II.sz. melléklet
1910-es népszámlálási adatok a Magyar Királyságban.
III.sz. melléklet
Andrej HLINKA fiatal papként.
IV.sz. melléklet
Az Andrej HLINKA szervező munkája nyomán felépített csernovai templom.
V.sz. melléklet
Andrej HLINKA előállításakor.

I.sz. melléklet

Mannlicher karabély.

Az 1895M Mannlicher karabély űrmérete 8mm volt. A fegyver súlya 3 930 gr, a hossza pedig szurony nélkül 1 272 mm volt. Öt lőszert magába foglaló tárból töltőfogás alkalmazása nyomán lehetett a fegyverrel egyeslövéseket leadni. A lövedékek kezdősebessége 620 m/sec volt. Az irányzéka íves csapóirányzék volt. Általában 500 méteres távolságra — távcső nélkül — volt alkalmas célzott lövés leadására.

A Magyar Királyságban — a világ más országaihoz hasonlóan — a rendvédelmi testületek a haderőben rendszeresített fegyvereket szerezték be, mivel a rendvédelmi testületek olyan korlátozott létszámmal rendelkeztek, hogy azok számára külön fegyvertípus kialakítása nem lett volna gazdaságos.

A Mannlicher karabély a századforduló korszerű lőfegyvere volt. Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének lőfegyvere a hadba lépéskor 1/3 arányban tartalmazott Mannlicher karabélyokat.

Forrás ! LUGOSI József: Adalékok az I. világháború ismétlőpuskáinak és karabélyainak fejlődéstörténetéhez. *Hadtörténelmi Közlemények,* CI.évf. (1988) 1.sz. 93-120.p. HU-ISSN 0017-6540.

II.sz. melléklet

1910-es népszámlálási adatok a Magyar Királyságban

Magyar nyelvű	9 944 627 fő
Német nyelvű	1 903 357 fő
Tót (szlovák)	1 946 357 fő
Oláh (román)	2 948 186 fő
Ruthén	464 270 fő
Horvát	194 808 fő
Szerb	461 516 fő
Egyéb	401 412 fő
Összlélekszám	**18 264 533 fő**

Forrás! *A Magyar Szentkorona országainak 1910. évi népszámlálása.* Budapest, 1910, Magyar Királyi Statisztikai Hivatal. 880 p.

III.sz. melléklet

Andrej HLINKA fiatal papként.

Forrás ! A csernovai zendülés. *Tolnai Világlapja*, VII.évf. (1907) november 10. 46.sz. 1788.p.

IV.sz. melléklet

Az Andrej HLINKA szervező munkája nyomán felépített csernovai templom.

Forrás ! A csernovai zendülés. *Tolnai Világlapja*, VII. évf. (1907) november 10. 46. sz. 1788.p. (A szépirodalmi képes hetilap fényképészének felvétele.)

V.sz. melléklet

Andrej HLINKA előállításakor.

Forrás ! A csernovai zendülés. *Tolnai Világlapja*, VII. évf. (1907) november 10. 46. sz. 1788.p.

OLASZ Lajos*

A Magyar Királyi Csendőrség részvétele a légoltalomban, a II. világháború éveiben

(Gendarmerie on the historical Hungary's board 1891-1918.)

Absztrakt

A Magyar Királyi Csendőrség ugyan nem kapott központi szerepet a polgári légoltalom megszervezése, kiépítése terén, de a második világháború időszakában saját közbiztonsági teendői ellátása, a vidéki települések légi támadás elleni védelmével kapcsolatos sokirányú feladatai elvégzése révén széles körben bekapcsolódott a légoltalmi tevékenységbe. Jelentős mértékben hozzájárult az ellenséges légitámadások okozta károk és személyi veszteségek megelőzéséhez, illetve csökkentéséhez, a közbiztonság fenntartásához, a gazdasági tevékenység és a hétköznapi élet menetének fenntartásához.

Kulcsszavak:
Magyar Királyi Csendőrség ; légoltalom ; légvédelmi kerületi központ ; Országos Légvédelmi Parancsnokság ; Légoltalmi Liga

Abstract

Altough the Hungarian Royal Gendarmerie did not play a central role in the organization and construction of civil air defense, it became widely involved in air defense activites during the Second World War by performing its own public security duties and performing its multificated taks related to the protection of rural settlements against air attacks. It has made a signification contribution to the prevention and reduction of damage and personal loss caused by hostile airstrikes, to the maintance of public safety, to the maintance of economic activity and to the course of everyday life.

Keywords

Hungaria Royal Gendarmerie ; air protection ; air defense district center ; National Air Defense Command ; Air Defense Legaue

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)**
https://orcid.org/0000-0002-4463-3251
Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :
- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság
@: olasz@jgypk.u-szeged.hu
DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.63-102.p

A légoltalom kiépítése, szervezete és tevékenysége

A repülőtechnika első világháború alatti gyors fejlődése, a szembenálló felek hátországa ellen végrehajtott bombázások előrevetítették, hogy egy következő háborúban a harcoló államok egész területe, gazdasága és a polgári lakossága is légitámadások célpontjává válhat. A katonai szakértők szerint a haditermelés, a közigazgatás és a közellátás megbénítása, illetve a lakosság megfélemlítése fontos összetevője lehet a háborús győzelemnek. Lépések történtek ugyan nemzetközi egyezmények létesítésére, melyek tiltották a polgári létesítmények rombolását, 1932-ben azonban a Népszövetség leszerelési bizottsága is elismerte, hogy ezek a szerződések nem tudják garantálni a civil lakosság biztonságát, ezért minden országnak magának kell megfelelő önvédelmet kiépítenie. A legtöbb európai országban már az 1920-as években intézkedéseket tettek a hátország védelmének megszervezésére. Megszületett a légoltalom (korabeli elnevezéssel: passzív vagy polgári légvédelem), amely összefogta mindazokat az elveket, rendszabályokat, szervezeteket, eljárásokat, létesítményeket és eszközöket, melyekkel a hátország elleni ellenséges repülőtámadások megelőzhetők, vagy a bekövetkező bombázások okozta anyagi károk és személyi veszteségek csökkenthetők, illetve a gazdaság, a közigazgatás és a hétköznapi élet menete minél gyorsabban helyreállítható.[1]

Magyarországon különleges jelentőséget kapott a légoltalom kiépítése, mert a trianoni békediktátum haderőt korlátozó szigorú előírásai teljesen kiszolgáltatták az országot a szomszédos államok légi erőinek. A 10 legnagyobb város (Szolnok kivételével) alig 10 percnyi repülőútra feküdt az új államhatároktól, de a csehszlovák, román vagy jugoszláv gépek az ország többi pontját is rövid idő alatt elérhették. A helyzetet súlyosbította, hogy a nemzetközi előírások nemcsak a légierő felszámolását írták elő Magyarország számára, hanem a kifejezetten védelmi célokat szolgáló fegyverzet, felszerelés (légvédelmi tüzérség, gázvédelmi eszközök) tartását is korlátozták. Ilyen körülmények között nagy jelentőséget kaptak a védekezés „passzív" (polgári) módozatai. A légoltalom megszervezése már az 1920-as években megindult. Ennek irányítását kezdetben a

Légügyi Hivatal (LüH), majd az 1933-ban felállított Országos Légvédelmi Parancsnokság (OLP) látta el. Az 1935-ben kiadott légvédelmi törvény minden 14 és 60 év közötti állampolgár számára (nemtől függetlenül) légvédelmi kötelezettséget írt elő. A légitámadás elleni védekezés szakmai alapelveit és eljárásait az 1936-ban kiadott *Légoltalmi Utasítás* tartalmazta.[2]

A lakosság légoltalmi felkészítését, az önvédelmi feladatok ellátásához szükséges képzését, illetve a lakóházak védelemének megszervezését az 1937-ben létrehozott Légoltalmi Liga irányította, mely a következő években minden nagyobb településen helyi csoportot alakított. A légoltalom országos kiépítésének anyagi alapját az 1938-ban meghirdetett győri program teremtette meg. A következő évtől külön címszó alatt jelentősebb összegek kerültek be minden település költségvetésébe. A légitámadás elleni védekezés kiépítésének jogi hátterét az 1939-es honvédelmi törvény biztosította. Ez, a személyes légvédelmi kötelezettség korhatárát 70 éves korra emelte, és előírta, hogy a társadalom minden tagja részesüljön légoltalmi alapképzésben. Új *Légoltalmi Utasítás* nem készült, helyette 1939-től az egyes konkrét tennivalókat a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium (HM) által kiadott rendeletek rögzítették. Elsőként 1939. VI. 17-én jelent meg az a rendelet, amely a legújabb tapasztalatok figyelembe vételével szabályozta a légoltalom megszervezését.[3]

Számos európai országtól eltérően a magyar polgári légvédelem nem a hadsereg, a rendőrség, a csendőrség vagy a tűzoltóság, nem valamilyen félkatonai milícia vagy politikai mozgalom keretei között épült ki, hanem egy új, önálló szervezetben öltött testet. Ez katonai szakmai irányítás mellett, a közigazgatási hatóságok, a rendvédelmi szervek, a vállalatok, illetve a lakosság önvédelmét szervező társadalmi egyesület közreműködésével az állampolgárok széleskörű részvételére épült. Arról szakmai viták folytak, hogy az operatív feladatok végrehajtását ki irányítsa. Voltak olyan vélemények, hogy azt a csendőrségre kellene bízni. Ez biztosítaná az országosan egységes fellépést, a kellő fegyelmet és hatékonyságot. A csendőrség a helyi tűzoltóságra, leventékre és cserkészekre, illetve a nemzeti munkaszervezetre támaszkodva látná el ezt a feladatát. A légoltalom-

ban való közreműködéshez magát a csendőrséget is megfelelően fel kellett készíteni. Ezért különböző testületi fórumokon, szaklapokban a korábbinál többet foglalkoztak a légi háború kérdéseivel.[4]

A Magyar Királyi Csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt, melynek alapfeladatát a személy- és vagyonbiztonság megóvása, a közbéke és közrend fenntartása, a lakosságot fenyegető veszélyek, károk megakadályozása, a törvények és más hivatalos rendelkezések betartatása, illetve az ezek ellen vétők hatóság elé állítása képezte. A csendőrség illetékessége a városok kivételével az ország egész területére kiterjedt. A belügyi tárca azonban bizonyos esetekben felhatalmazta a csendőrséget arra is, hogy a törvényhatósági jogú és a rendezett tanácsú városok esetében is részt vegyen a közrend, közbiztonság fenntartásában, elsősorban a külterületen, egyes esetekben kivételesen belterületén is.[5]

Végül azonban a légoltalmi feladatok ellátásába elsősorban a rendőrséget, és szakmai érintettsége révén a tűzoltóságot vonták be. Egyrészt azért, mert a légoltalom szervezése, végrehajtása alapvetően hatósági jellegű jogkört igényelt, a csendőrség pedig nem hatóságként működött. A csendőr ugyan bizonyos szituációkban felléphetett rendőri közegként, hatósági kompetenciákkal azonban nem rendelkezett. A rendőrségnél egy kézben volt az intézkedés elrendelése és a végrehajtás. A csendőrség esetében hatósági intézkedési jogkörrel a helyi közigazgatási vezetés (alispán, főszolgabíró, jegyző) rendelkezett. A csendőrség csak ezek felhívása, megkeresése nyomán léphetet fel a légoltalommal összefüggő rendelkezések végrehajtására. Másrészt, az első világháború és az azt követő helyi háborúk tapasztalatai alapján az ellenséges légitámadások szempontjából elsősorban a nagyvárosokat tartották veszélyeztetettnek (államigazgatási objektumok, ipari negyedek, közlekedési csomópontok), ahol a közrend védelmét a rendőrség látta el. A csendőrség működési terepéül szolgáló vidéki területek, kisebb települések esetében nagyobb arányú bombázásokkal nem számoltak.[6]

A légvédelem és a légoltalom egységes irányítását a honvédelmi miniszter látta el, aki ezt a jogkörét 1941-ig az OLP szervein keresztül gyakorolta. A különböző intézkedések kiadása kapcsán a HM folyamatosan konzultált a többi érintett tárcával, mindenekelőtt a Magyar Királyi Belügyminisztériummal (BM). A háborús tapasztalatok nyomán 1941-ben szétválasztották a légitámadás elleni védekezésre vonatkozó parancsnoki és hatósági hatásköröket. A katonai légvédelem vezetését az 1941. VI. 1-jén felállított I. légvédelmi hadtest parancsnoksága vette át. A hatósági feladatköröket, a polgári légoltalom szervezését a HM VI. csoportfőnöke látta el. Az országos vezető szervek területi szakközegei a honvéd hadtestek légvédelemi parancsnokai, illetve légoltalmi előadói voltak.[7]

A légoltalom három fő tevékenységi körre tagolódott, a hatósági, az építményi légoltalom és a lakossági önvédelem. A hatósági légoltalom (vagy közérdekű légvédelem) a városok és községek védelmét biztosította. Az egyes településeket a veszélyeztetettség mértéke, katonai, igazgatási vagy gazdasági szerepük figyelembevételével három osztályba sorolták. Az „*A”* osztályba a légitámadások által elsősorban fenyegetett nagyvárosok, az állami élet, a haditermelés, a gazdasági tevékenység szempontjából legfontosabb centrumok kerültek. Ide tartozott Budapest és a törvényhatósági jogú városok. A fővárost és a közvetlen szomszédságában lévő rendezett tanácsú városokat, illetve községeket *Légoltalmi Budapest* néven egy közös védelmi rendszer fogta össze. A „*B”* osztályba azokat a településeket sorolták, amelyek nem számítottak elsődleges célpontnak, de a kiemelt centrumok közelsége miatt komoly veszélyben voltak, és bombázásuk helyi szinten jelentős gazdasági, társadalmi károkat okozhatott. A „*C”* osztályba került minden 10 000 főnél népesebb város és község. 1940-ben felállítottak egy új, „*D”* osztályt, mely az 5 000 főnél népesebb, gazdaságilag fontosabb, nagyobb iparteleppel, közlekedési csomóponttal rendelkező községeket tartalmazta. 1941-ben az „*A”* osztály 31, a „*B”* 35, a „*C”* 25 és a „*D”* 26 települést tartalmazott.[8]

A községek légoltalmának gyakorlati kiépítése 1939-ben kezdődött. A német–lengyel, illetve a szovjet–finn háború tapasztalatai felhívták a figyelmet a kisebb települések légitáma-

dás elleni védelmének fontosságára. Erre reagálva, Magyarországon a városokhoz hasonlóan a veszélyeztetettség mértéke szerint a községeket is *„A”*, *„B”*, *„C”* osztályba sorolták, és előírták számukra, hogy ennek alapján milyen védelmi intézkedéseket kell megvalósítaniuk. A nagyobb egyenletes beépített területtel rendelkező falvak légoltalmát önállóan, a kisebb, 1 000 fő alatti településekét pedig községcsoportok kialakításával szervezték meg. Az 1941-ben kiadott új rendelkezések szerint 15-36 szomszédos ház képezett egy házcsoportot, 10-20 házcsoport pedig egy háztömböt. A házcsoportok (a lakóházi önvédelem mellett) egy 5-6 fős központi tűzoltó rajjal, a háztömbök pedig 14-15 fős tűzoltó és mentő egységgel rendelkeztek. A tartalékot a település központi szervezete, illetve a védelmi célokra felhasználható békeszervezetek (helyi tűzoltóság, egészségügyi szolgálat, Zöldkereszt) jelentették.[9]

Az építményi (ipari, intézményi) légvédelem és légoltalom az ipari, kereskedelmi vállalatok, bányatelepek, a közlekedési és hírközlési létesítmények, a közigazgatás, a kultúra, az egészségügy és lakosság-ellátás fontosabb intézményeinek védelmét biztosította. Ezeket gazdasági, társadalmi jelentőségük szerint három kategóriába sorolták. Az I. csoportba az országos jelentőségű objektumok: a törvényhozás, a kormányzat, a bíróságok, a honvédség és a rendvédelmi szervek használatában lévő létesítmények, a legjelentősebb hadiüzemek, a bankok, a közlekedési és hírközlési hálózat (MÁV, MAHART, Posta), a kiemelten fontos kulturális intézmények (MTA, Nemzeti Múzeum, egyetemek) kerültek. A II. csoportot a közigazgatás és közellátás, az igazságszolgáltatás, a pénzügy, a kultúra és egészségügy helyi jelentőségű intézményei (iskolák, templomok, kórházat), a közművek és a kisebb vállalatok, valamint a nemzeti vagyon szempontjából értékes helyi objektumok képezték. A III. légoltalmi csoportba alapvetően a lakóházak tartoztak – a légoltalom harmadik tevékenységi köre ezek védelmét jelentette. A HM pontosan meghatározta, hogy az egyes települési osztályoknál és építmény csoportoknál milyen mértékű légoltalmat kell kiépíteni, milyen rendszabályok bevezetésére van szükség. Az *„A”* légoltalmi osztályba tartozó települések és az I. csoportos

építmények védelmét közvetlenül a HM VI. csoportfőnöksége felügyelte.[10]

A hatósági légoltalom egységeit jelentő közületek (megyék, városok és községek) élén megfelelő jogkörrel rendelkező légoltalmi vezető állt: a megyékben az alispán, a városokban a polgármester, a járási székhelyeken a főszolgabíró, községekben a jegyző. Munkájukat, az elnökségük alatt működő légoltalmi bizottság támogatta. A megyei bizottság tagjai voltak: a területileg illetékes honvéd hadtest légvédelmi parancsnoka, illetve légoltalmi előadója, a csendőrség legmagasabb helyi (kerületi vagy osztály-) parancsnoka, az illetékes rendőrfőkapitány, a megyei tűzrendészeti, illetve a testnevelési és népgondozó felügyelő, a vitézi szervezet és a Nemzeti Munkaszervezet vezetője, megyei városok polgármesterei, a járási főszolgabírók. A városi bizottság tagjai közé tartozott a hadtest légvédelmi parancsnok, illetve légoltalmi előadó, a városi rendőrkapitány, a tűzoltóság vezetője, a vitézi szervezet és a Nemzeti Munkaszervezet vezetője, a szakigazgatási szervek képviselői, a tiszti orvos, a főmérnök, a Vöröskereszt és Légoltalmi Liga képviselője. Meghívottként részt vettek a bizottság munkájában a közüzemek, ipartelepek, intézmények szakmai testületek és társadalmi egyesületek küldöttei is.

A légoltalmi vezető végrehajtó szerve, a védekezés operatív irányítója a légoltalmi parancsnok volt. A városokban a rendőrkapitány, a községekben, ahol nem volt jelen a rendőrség, a jegyző töltötte be ezt a posztot. Ha ez nem volt megoldható, pl. a körjegyzőségek egyes településein, ott a helyi önkéntes tűzoltóság parancsnokát bízták meg vagy a főszolgabíró nevezett ki egy mozgósítás hatálya alá nem eső, katonaviselt férfit. Építmények (vállalatok, intézmények) esetében a légoltalmi vezető általában a tulajdonos vagy annak képviselője volt, a légoltalmi parancsnok feladatait pedig a hadiüzemi parancsnok vagy az igazgatóság erre a célra kinevezett tagja látta el.[11]

A hatósági és építményi légoltalmi szervezet négy végrehajtási egységre tagolódott. A megelőző szolgálatok közé tartoztak a légi figyelő, a riasztó, az elsötétítő és a kárfigyelő egységek. A mentő szolgálatokat a tűzoltó, az egészségügyi, a gázvédelmi és a műszaki mentő osztagok képviselték. A romeltakarítás és a

kárhelyreállítás feladataira külön munkásegységeket szerveztek. A negyedik feladatkörbe sorolták a légoltalmi segélyosztagok munkáját, az irányítótörzsek, a kommunikáció (hírközlés, futárok), valamint a rendfenntartó segédrendőrség tevékenységét. A hatósági légoltalmi szolgálat tagjai az általános honvédelmi kötelezettség alapján behívott katonai mozgósítás által nem érintett, más polgári honvédelmi szolgálatot, köz- és szakigazgatási, illetve hadiüzemi vezető feladatokat el nem látó, jellemzően 46–60 év közötti férfiak voltak. A háború során azonban egyre nagyobb számban vettek igénybe 18-21 éves fiatalokat (cserkészeket, leventéket), illetve nőket is. A légoltalmi szolgálat 1943-ig napi váltásos rendszerben működött, 12 órás szolgálattal. Az angol–amerikai légierő rendszeressé váló átrepülései nyomán azonban, 1943 végén fokozatosan áttértek az állandó szolgálatra, fél éves behívással, laktanyaszerű elhelyezéssel.[12]

A lakóházi önvédelem gyakorlati kiépítése 1939-ben indult. A települések egyenletesen beépített belterületén a 20 lakónál (1943-tól a 10 lakónál) nagyobb létszámú épületekben házi légoltalmi őrséget kellett felállítani, amely általában 7-21 főből állt. Az őrség parancsnoka és helyettese központi kiképzést és hatósági jogkört kapott. Az őrség feladatkörébe elsősorban az elsötétítés, a riasztás, az elsősegélynyújtás és a tűzvédelem, valamint a rendfenntartás tartozott. A házi őrségek tagjait lehetőség szerint a hatósági szolgálathoz hasonló módon választották ki, de szükség esetén 14 és 70 éves kor között minden lakót igénybe lehetett venni. A lakóházak önvédelmét a Légoltalmi Liga szervezte.[13]

Légoltalmi feladatok ellátása a Magyar Királyi Csendőrség rendszeres szolgálata keretében

Noha a légoltalom ellátása alapvetően nem a Magyar Királyi Csendőrségre épült, a szervezés és a végrehajtás terén jelentős szerep jutott testületnek is. A nagy kiterjedésű városok esetében a rendőrség elsősorban a belterületen volt illetékes, a külterületen, a települést övező tanyavilágban a rend fenntartása a csendőrségre hárult. Csongrád megyét tekintve, Szentesen a megyeszékhelyen osztály-, szárny- és szakaszparancsnokság műkö-

dött, és egy 10 fős lovas őrs állomásozott a városban. Csongrádon 9 fős lovas őrs tartózkodott. Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú városban egy 10 fős lovas őrsöt, a városhoz tartozó Mártélyon 9 gyalog csendőrt, a Kutasi tanyaközpontban pedig 10 lovas csendőr helyeztek el. A csendőrség jelenléte a légoltalomba való bekapcsolódást is jelentette. A városok légoltalmi parancsnokai (a rendőrkapitányok) a rendvédelmi szervek közötti együttműködés keretében szakközegként bevonták a helyi csendőr-parancsnokságokat a légoltalom előkészítő, szervező munkálataiba, az őrsöket pedig a végrehajtásba. A városok külterületére telepített őrsök állománya felett közbiztonsági szempontból a városi rendőrkapitány rendelkezett, az állomány azonban katonai, fegyelmi és személyi ügyek tekintetében továbbra is az elöljáró csendőr-parancsnokságok hatáskörébe tartozott. A két testület köteles volt kölcsönösen tájékoztatni egymást a folyamatban lévő ügyekről.[14]

A községi légoltalom kiépítésének fő szervezője és ellenőrzője a járási főszolgabíró volt, aki a székhelyéül szolgáló községben települési légoltalmi vezetői feladatokat is ellátott. A főszolgabíró elsőfokú közigazgatási hatósági és rendőrhatósági felhatalmazással rendelkezett, igazgatásrendészeti és közbiztonsági rendészeti jogokat gyakorolt, valamint kihágási ügyekben első fokú rendőri büntetőbíróságként működött. A légoltalommal kapcsolatos jogkörei gyakorlásánál, pl. a légoltalmi szolgálatra való behívás, a parancsnokok kijelölése, a szolgálatellátás ellenőrzése, a tűzrendészeti, közlekedésrendészeti, elsötétítési szabályokkal, a gyülekezéssel, a fegyver- és hadianyag ügyekkel, a honvédelmi munkakötelezettséggel kapcsolatos feladatok ellátása során gyakran vette igénybe a csendőrség közreműködését. A főszolgabíró a magasabb csendőr-parancsnokságokkal nem állt hivatali kapcsolatban, a működési területén szolgálatot ellátó őrsökkel viszont igen. Mivel nem volt a felettes szervük, így utasítást nem adhatott nekik, felhívásait az őrsöknek teljesíteniük kellett, hacsak nem ütközött a szolgálati szabályzatba.[15]

A Szervezeti és Szolgálati Utasítás (SZUT) 64-65. pontja részletesen szabályozta, hogy a csendőrséget a közigazgatási és rendőrhatóság milyen feladatok ellátására veheti igénybe.

Rendkívüli helyzet esetén azonban (ide tartozott a honi légvédelmi készültség időszaka is) a más körülmények között nem végezhető feladatokba is be lehetett vonni a testületet. A csendőrséget általában nem vehették igénybe munkások felügyeletére. Ez alól azonban a romeltakarítás, ami a légoltalmi tevékenység egyik elválaszthatatlan eleme volt, kivételt képezett.[16]

A Magyar Királyi Csendőrség rendszeres szolgálati feladatai közül légoltalmi szempontból fontos szerepet játszott a folyamatos portyázás. Ez lehetővé tette a légtér állandó megfigyelését, az ellenséges gépek észlelését, a gyéren lakott vagy lakatlan területekre hulló bomba vagy gyújtóanyag idejében történő felfedezését, elkerülve a nagyobb károkat, a sérülteknek való segítségnyújtást. A nagyobb veszélyt megelőző csendőri fellépést és a fenyegetett lakosságnak nyújtandó segítséget a SZUT kötelezően előírta a testület számára, hangsúlyozva, hogy ilyen esetekben a csendőr előzetes felhívás nélkül, saját hatáskörben is cselekedhet. Ugyancsak nagy szerepet kapott a légoltalom hatékony működése szempontjából a kiadott rendszabályok ellen vétők figyelmeztetése, súlyosabb esetben az illetékes hatósághoz történő előállítás, illetve feljelentés.[17]

A légoltalmi kihágások, szabálysértések között a leggyakoribb, melyben a csendőröknek intézkedniük kellett az elsötétítési szabályok megsértése volt. A kisebb településeken gyakran nem fordítottak kellő figyelmet ezeknek az előírásoknak a betartására. Részben, mert a falusi, tanyai lakosság körében kevésbé volt erős a veszélyeztetettség tudata, másrészt, nehezebb volt beszerezni a fénycsökkentő berendezéseket. Az éjszakai légitámadások során pedig bebizonyosodott, hogy a legkisebb külterületi fények (világító tanyaablak, pásztortűz, bányagépek) is bombavetést válthatnak ki. Az 1942. szeptemberi Budapest elleni szovjet légitámadások során, a főváros környékén, de az ország más részén is előfordult, hogy az ellenséges gépek ilyen egyedi fényforrásokra dobtak bombát. A csendőrség másik tipikus feladata a légoltalmi szolgálatra kijelölt, kellő időben meg nem jelent személyek megkeresése, előállítása volt, amit a helyi hatóság felhívása alapján hajtottak végre. Ritkább esetben előfordult, hogy ismeretlenek kárt okoztak a légoltalmi létesítményekben, a felhalmozott anyagokban (árokóvóhely, oltóho-

mok). Ilyenkor hatósági felhívás nyomán az elkövetők felderítése és előállítása szintén a csendőrségre hárult.[18]

A csendőr köteles volt segítséget nyújtani a közigazgatási hatóságnak, illetve közvetlenül a lakosságnak elemi csapások, balesetek, ragályos betegségek vagy más közveszély esetén. Ebbe a kategóriába tartoztak a légitámadások is. A községek bombázása, vagy a külterület feletti kényszerű bombavetések, illetve az 1944 második felében mind gyakoribbá váló alacsonytámadások, amikor az ellenséges gépek a földeken tartózkodókra is tüzet nyitottak számos olyan helyzetet teremtett, amikor a csendőr az illetékesek tájékoztatásával, a lakosok irányításával, elsősegélynyújtással vagy más módon tevékenyen közre tudott működni a közveszély elhárításában. A SZUT feljogosította a csendőröket, hogy ne csak részletes tájékoztatást nyújtsanak a közigazgatási hatóságoknak és a saját felettes parancsnokságuknak, hanem a tapasztalataikra alapozva javaslatokat is tegyenek a közbiztonságot érintő problémákkal kapcsolatban. A csendőrség feladatkörébe tartozott a közlekedési vonalak és eszközök zavartalan működésének elősegítése is. Bár az országos nagy közlekedési és hírközlési közületek (MÁV, Posta, Folyamhajózás) saját légoltalmi szolgálattal rendelkeztek, a pályatestek, távíróvonalak, különböző építmények, műtárgyak állapotáról, esetleges rongálódásáról a portyázó csendőrök fontos adatokkal szolgáltak, és szükség esetén közreműködtek a helyszín biztosításában, az objektumok őrzésében, a mielőbbi helyreállítás elősegítésében[19]

Már békeidőben is a csendőrség rendszeres szolgálatának részét képezte a balesetet szenvedett vagy kényszerleszállást végrehajtó légi járművek személyzetének való segítségnyújtás, az illetékes honvédparancsnokság értesítése és a repülő eszközök őrzése. Háborús körülmények között a korábbinál nagyobb fontosságot kapott ez a feladat. A bajbajutott saját kiképző vagy harci gépek személyzetének segítése, mielőbb a csapattestükhöz juttatása, illetve a sebesültek elsősegélyben való részesítése vagy a mentők értesítése közvetlenül is hozzájárult az ország védelmi képességeinek megőrzéséhez. A lezuhant ellenséges repülőgépek roncsainak biztosítása, a tűz és robbanás okozta károk és személyi sérülések lehetőségének csökkentése mellett,

a gépeken lévő, az ország védelme során később felhasználható információk megőrzését is jelentette. A földet érő repülőszemélyzet elfogása pedig elemi közbiztonsági és nemzetbiztonsági kérdésnek számított.[20]

A Magyar Királyi Csendőrség sajátos kiképző és ellenőrző feladatot látott el a polgári védelmi teendőket megvalósító szolgálatok és személyek esetében. Ezeket a feladatokat általában a közigazgatási vezetés felhívására teljesítette. Légoltalmi készültség esetén megsokszorozódott a rendvédelmi erők feladata, ezért a légoltalmi közületek a rend fenntartása, a hivatalos rendelkezések és a védelmi szabályok betartatása érdekében segédrendőr egységeket állítottak fel. Ezek felkészítése a városokban a rendőrség, a községekben a csendőrség feladata volt. A honi légvédelmi készültség idején a községek részleges hatósági jogkörrel felruházott fegyveres szervei (polgárőrség), illetve a külterület köz- és magánbirtokain polgári rendvédelmi szolgálatot ellátó őrszemélyzet (erdő-, mező-, gátőr stb.) felkészítését, illetve ellenőrzését, rendszerint a csendőrség látta el.

Katasztrófa helyzetekben (tűz, árvíz, elemi csapás), ezek közé tartozott az ellenséges légitámadás is, a csendőrökre fokozott feladatok hárultak. Tűz keletkezésekor a csendőr riasztotta a veszélyeztetett lakosságot, intézkedett a tűzoltóság, szükség szerint a mentők értesítéséről. A csendőr feladata nem a lángok megfékezése volt, hanem, hogy a tűzoltóság megérkezéséig a jelenlévő lakosokat irányítsa a tűz lokalizálására, a nagyobb károk megakadályozására. A hivatásos, önkéntes vagy légoltalmi tűzoltó csapat megérkezésekor ez a szervezeti egység vette át a védekezés irányítását, a csendőr ekkor arról gondoskodott, hogy a közreműködő lakosság betartsa a tűzoltóság utasításait. A csendőr kötelessége arra is kiterjedt, hogy minden veszélyeztetett ház, lakás lakóit tájékoztassa a vészhelyzetről és érvényt szerezzen az építmény elhagyására vonatkozó hatósági rendelkezésnek.[21]

A világháború időszakában, a légoltalommal összefüggő feladatok ellátása közben a csendőrök gyakran találkoztak rendkívüli eseményekkel. Ezekkel kapcsolatban a SZUT leszögezte, hogy a helyi csendőrparancsnokoknak nem szabad felsőbb rendelkezésre várniuk, hogy megtegyék azokat a hatáskörükbe

tartozó intézkedéseket, amelyek a rendkívüli esemény felderítése, az abban érintett személyek megtalálása, kikérdezése, illetve a veszély megszűntetése, a keletkező károk csökkentése, helyreállítása, valamint a rend fenntartása szempontjából feltétlenül szükségesek. Ha azonban olyan lépések váltak elengedhetetlenné, amit az őrs- vagy szárnyparancsnokok a saját hatáskörükben (kellő felhatalmazás vagy a megfelelő eszközök hiányában) nem tudtak megtenni, haladéktalanul az elöljáró parancsnoksághoz kellett fordulniuk.[22]

Az egyéb szakmai ismeretek bővítése mellett, a világháború során mind nagyobb hangsúlyt helyeztek a csendőrség légoltalmi felkészítésére is. A *Csendőrségi Lapok* hasábjain évi hatnyolc, a légi háború kérdéseivel foglalkozó cikk jelent meg. A *Csendőrségi Közlöny* hasonló nagyságrendben közölt légoltalmi témájú, a csendőrséget is érintő HM és BM rendelkezéseket. Ezek mellett több, különböző tartalmú „Emlékeztető" készült a légoltalommal összefüggő csendőrségi feladatok ellátásával kapcsolatban. Az 1943-ban összeállított és 21 000 példányban készült, úgynevezett *Gázvédelmi emlékeztető*-t minden csendőr megkapta, melyet mindig maguknál kellett hordaniuk. A parancsnokok hangsúlyt fektettek arra, hogy annak tartalmát a csendőrök jól ismerjék, egy esetleges veszélyhelyzetben intézkedni tudjanak, és megfelelő magatartásra hívják fel a polgári lakosságot is.[23]

Sajátos elvárás volt a csendőrséggel szemben, hogy a légvédelmi készültség teremtette rendkívüli helyzetben tájékoztatással és az új rendelkezések megismertetésével segítse a lakosság önvédelmét. Számos jel mutatott arra, hogy különösen a kisebb települések lakossága nem érzi át a levegőből fenyegető veszélyt, a biztonságot szolgáló intézkedések megtételét a hatóságok és a rendvédelem feladatának tartotta. A csendőrség széleskörű felvilágosító munkát végzett, előadásokat tartott különböző társadalmi egyesületek számára a légoltalommal kapcsolatos alapvető ismeretekről és a lakosság részvételének fontosságáról. A csendőr, tekintélye révén mentális szempontból is segítségére volt a lakosságnak, megjelenésével, higgadtságával tartotta a hitet az emberekben. Ezzel nemcsak a hatóságok tevékenységét könnyíthette meg, biztosítva a légoltalmi szolgálatba

be nem osztott helyiek segítő fellépését, hanem megelőzhette a légitámadás nyomán kialakuló pánikhelyzetet is.[24]

A légi veszély idején a csendőr nem vonult fedezékbe, hanem a rendőrséghez és a légoltalmi osztagokhoz hasonlóan szolgálati feladatot teljesített. Ellenőrizte az elsötétítést, óvóhelyre irányította a lakosokat, bombakár esetén riasztotta a tűzoltóságot és az egészségügyi szolgálatot, közreműködött a mentésben és a rendkívüli körülmények közepette gondoskodott a rend fenntartásáról és igyekezett érvényt szerezni a hatékony védekezés érdekében hozott szabályoknak. A csendőrség légitámadások alatti magatartását az első nagy megpróbáltatások, az 1944. április eleji amerikai bombázások után a honvédelmi miniszter külön rendeleti úton méltatta. A támadásokat követő miniszteri szemlék során a honvédelmi és belügyi tárca vezetői meggyőződtek a szolgálatot ellátó csendőrök fegyelmezett és áldozatkész kötelességteljesítéséről. Ez a magatartás azonban veszteségekkel járt. A légoltalommal összefüggő tevékenység, a légitámadások idején teljesített közbiztonsági szolgálat közben, a háború során számos csendőr megsebesült vagy életét vesztette.[25]

A csendőrségi építmények légoltalma

A hatósági légoltalom intézkedési köre nem terjedt ki a honvédség és a csendőrség tagjaira, illetve a két testület által használt építményekre. A csendőrségi laktanyákat, parancsnoki épületeket és egyéb létesítményeket a HM az I. légoltalmi csoportba sorolta, melyek védelméről központilag történt intézkedés. A katonai és csendőrségi egységek és építmények légoltalmáért a helyileg illetékes katonai parancsnok volt a felelős. Bonyolította azonban a helyzetet, hogy a csendőrség által használt épületek döntő többsége nem a kincstár, hanem az érintett település tulajdonát képezte. A HM kezelésében lévő, de nem kincstári tulajdonú laktanyák légoltalmával kapcsolatban a háború kezdeti időszakában komoly hiányosságok merültek fel. Egyes helyeken nem épültek meg a kellő befogadóképességgel rendelkező óvóhelyek, nem készültek el a szükséges vízmedencék, illetve oltó kutak, elégtelen volt a beszerzett légoltalmi felszerelés. A hiányosságok pótlását megnehezítette, hogy tisztázatlan

volt, mi ezen a téren a tulajdonos és mi a honvédelmi tárca kötelezettsége. A HM ezért elrendelte a laktanyák légoltalmi helyzetének országos felülvizsgálatát. A tehermegosztással kapcsolatban úgy határozott, hogy az épülettel kapcsolatos védelmi kötelezettségek a tulajdonost terhelik, a HM a riasztással és elsötétítéssel, a személyi és szakfelszereléssel kapcsolatos költségeket viseli.[26]

A nagyszámú, szétszórtan elhelyezkedő csendőr őrs esetében annyival egyszerűbb volt a helyzet, hogy a kormányzat ezek többségénél elfogadta a III. légoltalmi csoportba tartozó építményekre (lakóházakra) vonatkozó szabályok érvényesítését. Így a szükséges berendezések, felszerelések nem kívántak nagyobb beruházást. Az őrsépületek többsége saját kúttal rendelkezett, vagy közkifolyó közelében állt. A nagyobb csendőrlaktanyákban 1943-ra TGS óvóhelyek készültek, 1944-ben pedig intézkedés történt bombabiztos (BGS) védelmi létesítmények építésére is. Az őrsök többségénél azonban, különösen a kisebb településeken, csak megerősített szükségóvóhelyek, árokóvóhelyek álltak rendelkezésre. Komolyabb fedezékek építését azért nem írták elő, mert az őrsök állományának egy része folyamatosan portyázott és nem tartózkodott az őrsön. A többiek pedig az esetleges bombázás néhány percének kivételével a települések belterületének utcáin voltak, hogy fenntartsák a rendet, illetve segítsenek a lakosság mentésében.[27]

A SZUT rendelkezései szerint a csendőrség elhelyezési körleteiben már békeidőben is fokozott hangsúlyt helyeztek az épületek biztonságára. Az ezt szolgáló konkrét rendszabályokat, köztük a „Tűzoltórendet" a laktanyák esetében a laktanyaparancsnok, az őrsök esetében a szárnyparancsnok határozta meg. Ezek a szabályok az építményekben tartózkodó minden személy számára kötelezőek voltak, beleértve a házas csendőrtisztek, altisztek ott lakó családtagjait is. Ahol 25 főnél nagyobb volt a létszám, tűzoltásban járatos tiszt vagy altiszt vezetésével külön tűzoltó osztagot állítottak fel, amely tagjai szakmai felkészítést kaptak. Az előírások szerint havonta egy alkalommal riadógyakorlatot szerveztek. A folyosókon, lépcsőknél a mentéshez, illetve az épület gyors elhagyásához éjszakai világítást kellett biztosítani. A csendőrlaktanyák, őrsépületek esetében a tűz,

a légitámadás vagy természeti csapás idején külön feladatot jelentett az épületekben lévő kincstári felszerelés, fegyverzet, hivatalos dokumentumok, illetve a lóállomány biztonságba helyezése. Ugyancsak intézkedni kellett az esetleges őrizetesek más helyre kíséréséről is. Így a mentésben, oltásban résztvevő csendőrök mellett, a foglyok, javak és állatok biztosítására is külön személyek kerültek kijelölésre. Tűz vagy más tényező okozta épületrongálódás esetén a csendőrlegénység (nagyobb laktanyákban a tűzoltó osztag) öntevékenyen megkezdte az oltást, a mentést. A központi (városi, községi) tűzoltó, mentő, légoltalmi osztagok megérkezését követően azok parancsnoka vette át a védekezés irányítását.[28]

A légoltalmi intézkedések annál is fontosabbak voltak, mert a légi háború során a csendőrségi épületek is komoly károkat szenvedtek. 1944. VI. 2-án Nagyváradot súlyos bombatámadás érte. Az ottani csendőr osztály és szárny laktanyái is találatokat kaptak. Az épületek lakhatatlanná váltak, a legénységet a tanzászlóalj körletében helyezték el. A támadás során 1 törzsőrmester súlyos, három őrmester könnyebb sérülést szenvedett, az egyik csendőr felesége pedig meghalt. A pályaudvarra hulló bombák megrongálták az ottani őrsépületet is, négy csendőr megsebesült. Ugyanezen a napon támadás érte Debrecent is. A csendőrlaktanya ott is súlyos rongálódást szenvedett, egy csendőr megsebesült. Július 8-án a veszprémi repülőtérre az amerikai légierő 9000 repeszbombát dobott. A honvédség vesztesége 62 halott és 127 sebesült volt. A támadás következtében a repülőtéri csendőrőrs két tagja is életét vesztette (PAPP József őrm., BÁTOS János őrm.), két fő súlyosan, további két fő könnyebben megsebesült (DEME Károly, DAKAI András, illetve CSABA István főtörm. őrspk., CSÜDÖR Géza szkv.). Az őrs épülete megsérült, de az idejében megkezdett oltásnak köszönhetően nem égett le. 1944. VII. 30-án a Horthy-ligeti repülőgépgyár elleni légitámadás során a helyi csendőrlaktanya telitalálatot kapott.[29]

1944. VIII. 9-én a győri repülőtér bombázásakor az ottani csendőrlaktanya lakhatatlanná vált. A támadásban az őrs-parancsnok (PAPP Lajos főtörm.) súlyos sebesülést szenvedett, és néhány nappal később a kórházban meghalt. 1944. VIII. 20-án

Szolnok bombázása során a csendőrlaktanya is súlyos találatot kapott, sebesülés azonban ekkor nem történt. Az 1944. IX. 6-ai amerikai légitámadás során az újvidéki csendőrlaktanya is súlyosan megrongálódott, egy csendőr (v. KOVÁCS Lajos szkv.) életét vesztette. Romba dőlt két csendőr városi háza is, akiknek minden vagyona megsemmisült. 1944. IX. 15-én éjszaka nagy erejű szovjet bombatámadás érte Debrecent, a halottak száma meghaladta a 100 főt. Újabb találatok érték a csendőrlaktanyát és a nyomozó alosztály városi épületét is, haláleset azonban nem történt. 1944. X. 7-én a Győr elleni szövetséges légitámadás során a korábbi rongálódásokból nemrég helyreállított csendőrlaktanya megsemmisült.[30]

Légi figyelőszolgálat, légi ellenőrzés

Az ország katonai légvédelmének és polgári légoltalmának eredményes működését, a súlyosabb károk és veszteségek megelőzését a légtér folyamatos ellenőrzése, az illetékes szervek és a lakosság időben történő riasztása alapozta meg. A II. világháború kirobbanását és a honi légvédelmi készültség elrendelését követően ezt a feladatot első körben a Magyar Királyi Honvédség országos légvédelmi figyelő és jelentő szolgálata látta el, amely információt nyújtott mind a katonai légvédelem, mind a polgári légoltalom számára. A hadba lépés időszakában, 1941 nyarán 395 figyelő őrs működött. Ezek első vonala a határok mentén épült ki, elvben 7-8 km távolságra egymástól, a gyakorlatban azonban a visszacsatolt Kárpátalja, Észak-Erdély és a Délvidék területén egyelőre sokkal hézagosabb volt a figyelőlánc. Az őrsök második vonalát a határtól 40-50 km távolságban állították fel, és további figyelőposztokat telepítettek a Tisza és Duna mentén, illetve Budapest és néhány nagyváros előterében is.[31]

Az őrsök a jelentéseiket a Légvédelmi Kerületi Központoknak továbbították. 1941-ben 9 ilyen központ működött (1. Budapest, 2. Komárom, 3. Veszprém, 4. Kaposvár, 5. Kiskunfélegyháza. 6. Szolnok, 7. Miskolc, 8. Nyíregyháza, 9. Munkács). A központokban összegyűjtötték és kiértékelték az érkező jelentéseket, majd ezeket a Gellért-hegy belsejében kiépített Országos Légvédelmi Központnak továbbították, illetve szükség

esetén saját hatáskörben is intézkedtek, riasztották a kerület veszélyeztetett közületeit. A háború előtt a légvédelmi figyelő őrsök egy részét a létszámhiány miatt nem töltötték fel honvéd legénységgel, hanem a feladatot az adott helyen működő csendőr őrs állománya látta el. A csendőrök leváltása a tartalékosok fokozatos behívásával, illetve leventék beosztásával csak 1941-re fejeződött be. A honi légvédelmi figyelő és jelentő hálózat 1944 nyarán már 15 kerületi központtal rendelkezett, melyekhez 635 őrs tartozott 1. Budapest (50), 2. Székesfehérvár (31), 3. Veszprém (63), 4. Kaposvár (60), 5. Kiskunfélegyháza (30), 6. Szolnok (45), 7. Miskolc (51), 8. Nyíregyháza (42), 9. Munkács (46), 10. Máramarossziget (38), 11. Zilah (36), 12. Szászrégen (40), 13. Csíkszereda (31), 14. Zombor (36), 15. Zalaegerszeg (36).[32]

A honvédségi figyelőrendszert a nagy közlekedési vállalatok (MÁV, Folyamhajózás) saját figyelő hálózata egészítette ki, melyek behálózták az országot és jól működő híradó rendszerrel rendelkeztek. 1944 elején a MÁV 52 figyelő posztot és 450 olyan szolgálati helyet tartott fenn, ahol a személyzet feladatai közé tartozott a légi tevékenység megfigyelése és jelentése. A hatósági és ipari légoltalom is kiépítette a maga légi figyelő rendszerét. A kisebb települések 2-5, a nagyobbak 6-8 figyelő őrsöt állítottak fel, melyek 1943-ig a település légoltalmi központjának jelentettek, 1944-től azonban fokozatosan bekapcsolták ezeket is a légvédelmi kerületi központok híradó hálózatába.[33]

A légvédelmi készültséggel működésbe lépő honi légvédelemi figyelő és jelentő szolgálat mellett továbbra is működött a korábbi békeidőszakban megszervezett légi ellenőrző szolgálat, melynek a gerincét a rendvédelmi szervek, ezen belül a csendőrség alkotta. Minden felállított őr, illetve portyázó járőr köteles volt figyelni a légteret, és minden légi eseményt, idegen légi jármű észlelését jelenteni az elöljáró parancsnokságnak. Repülőgépek leszállása, lezuhanása vagy ejtőernyősök leszállása esetén haladéktalanul tájékoztatni tartozott a legközelebbi honvéd parancsnokságot. Ennek a szolgálatnak az ellátására a folyamatos portyázást folytató, a gyéren lakott körzetekben is jelenlévő, pontos jelentési fegyelemre nevelt Magyar Királyi

Csendőrség személyi állományának a tagjai kiválóan alkalmasak voltak, ezért már az 1920-as évek elejétől bevonták őket ebbe a tevékenységbe. Ennek békeidőben főként rendészeti, rendvédelmi eredményei voltak (légi közlekedési kihágások, csempészés, szökés elleni fellépés), a II. világháború kirobbanását követően viszont elsődlegessé váltak a légvédelmi, légoltalmi szempontok.[34]

Az ország hadba lépése nyomán, 1942 tavaszán a HM újraszabályozta a légi ellenőrző szolgálat ellátását. A korábbi, békeviszonyokra vonatkozó A-71-es „*Légi ellenőrző szolgálat*" jelzésű utasítás módosítására, a légi ellenőrzés ellátásának egységesítésére külön „Emlékeztetőt" adott ki a csendőrség számára. Mivel a légvédelmi kerületek és a csendőr kerületek beosztása területileg nem fedte egymást, a kerületi csendőr őrsparancsnokságok a beosztott őrseik számára pontosan meghatározták, hogy melyik légvédelmi központ illetékességi körébe tartoznak, és hová kell eljuttatniuk a légi ellenőrzéssel kapcsolatos jelentéseiket. Az őrsök, közvetlen veszély esetén, telefonon azonnali tájékoztatást adtak a légvédelmi központoknak. Emellett, a korábbival megegyező módon rendkívüli esemény észlelését haladéktalanul, a légi tevékenységgel kapcsolatos egyéb megfigyeléseket heti összesítés után megküldték saját elöljáró parancsnokságuk számára. A szövetséges légierő rendszeres támadásainak megindulását követően az eseményjelentéseket a légvédelmi kerületi központok mellett a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó-parancsnoksága részére is megküldték.[35]

A rendelet melléklete tartalmazta a különböző államok felségjelzéseit mutató táblázatot is. A felségjelek a háború előtti időszakhoz képest több ország esetében megváltoztak, így a saját–ellenség felismeréshez új mintákra volt szükség. A magyar légierőnél a nemzeti színű ék alakú hadijelet 1942 áprilisától fekete mezőbe festett fehér kereszt váltotta fel. A rendelkezés felhívta a figyelmet, hogy a felségjel táblázatot jól látható helyen függesszék ki a csendőrségi épületekben, hogy a jelzések felismerése rutinszerűvé váljon. Ennek megfelelően a kerületi és osztály-parancsnokságok székhelyén a laktanyák főbejáratánál, a szárny-parancsnokságokon az irodákban, a tanalakulatok-

nál, a nyomozó alosztályoknál a tantermbeken, az őrsökön és az oktatási célra használt legénységi szobában függesztették ki ezeket a felségjelzéseket tartalmazó táblázatot.[36]

A szolgálatban álló csendőrlegénységnek az általa észlelt rendkívüli eseményről, akár szemtanúja volt, akár csak a hozzá forduló lakosok beszámolójából értesült róla, haladéktalanul tájékoztatnia kellett az őrs-parancsnokot. Ezt lehetőség szerint telefon vagy távmondat segítségével történt. Ha ilyen lehetőség nem állt rendelkezésre, polgári személyt alkalmazhattak küldöncként, aki ellenszolgáltatás fejében eljuttatta az írásbeli jelentést az őrsre. A felsőbb parancsnokságok, a hatóságok, illetve a honvédség tájékoztatásáról az őrs-parancsnok gondoskodott. A rendkívüli eseményekről olyan rövid, de informatív tájékoztatást kellett adni, ami alkalmas volt a helyzet pontos áttekintésére, a veszély nagyságának felmérésére, a szükséges intézkedések meghatározására. Az adatok között szerepelt, hogy hol, mikor, milyen esemény történt, milyen okok váltották ki és milyen volt a lezajlása, illetve kik voltak az érintett személyek. A jelentések külön kitértek arra, hogy az esettel kapcsolatban milyen lépések történtek, és a jövőben mik lehetnek a további teendők, illetve, hogy az esemény milyen módon hatott a közhangulatra, nem kell-e rendzavarástól tartani. Ha fegyverhasználatra került sor, a fentiek mellett rögzíteni kellett, hogy ki által és ki ellen, mikor, hol, miért került sor a fegyveres fellépésre, hogy haláleset vagy sebesülés történt-e (ha igen kiket érintett), külön kiemelve, hogy csendőr van-e a halottak vagy sebesültek között.[37]

Repülőgép lezuhanások vagy kényszerleszállások esetén a csendőr őrsök kötelesek voltak azonnali jelentést tenni telefonon vagy távirat útján a Magyar Királyi Honvéd Légierők Parancsnokságának (Budapest III. ker., Zsigmond király útja 38/40.). Az operatív intézkedés érdekében szintén tájékoztatniuk kellett a területileg illetékes repülőtéri parancsnokságot. HM rendelet határozta meg, hogy melyik járás esetében, mely repülőteret kellett értesíteni. Az I. hadtest területe alapvetően a Budaörsi reptérhez, a II. hadtest a Székesfehérvár-Sóstói reptérhez, a IV. hadtest a Börgöndi reptérhez, a III. hadtest területén Sopron és Vas vármegye a Szombathelyi, Veszprém vármegye

a Veszprémi, Zala vármegye a Tapolcai reptérhez tartozott. Az V. hadtest területéről a Kecskeméti, a VI. hadtesttől a Szolnoki, illetve a Debreceni, a VII. hadtesttől a Mátyásföldi, a VIII. hadtesttől a Nyíregyházi, illetve az Ungvári, a IX. hadtesttől Bihar, Szilágy és Szatmár vármegyék a Debreceni, a többi vármegye a Kolozsvári repülőtérnek jelentett. A légierő szervei mellett a csendőrség tájékoztatta a területileg illetékes hadtest- vagy honvédkerületi parancsnokságot is.[38]

Az ország felett zajló légi tevékenység áttekintésében nagy szerepe volt a csendőrség által szolgáltatott információknak. Az őrsöktől befutó jelentéseket a csendőrkerületi parancsnokságok írásban összesítették és felterjesztették a Magyar Királyi Csendőrség Központi Nyomozó Parancsnokságának. A nyomozó alosztályok a közrendvédelmi, illetve politikai felderítési tevékenységük mellett fontos feladatot láttak el a lezuhant gépekkel kapcsolatos kivizsgálások, a személyzet azonosítása, a szökésben lévők elfogása terén. Értesüléseiket szintén a nyomozó parancsnokságnak továbbították. Gyakran a helyi őrsök, szárny- vagy osztályparancsnokságok is közvetlenül oda juttatták el rádión, telefonon vagy távirati úton a rendkívüli eseményekkel kapcsolatos jelentéseiket. A csendőrségi hírközpont kapcsolatban állt az Országos Légvédelmi Központtal, más rendvédelmi szervek és a MÁV hírrendszerével, és az onnan kapott értesüléseket mindig megküldte a nyomozó parancsnokság számára is. Mindezen információk alapján a nyomozó parancsnokság „napi ideiglenes eseményösszesítést" készített, amely viszonylag széles képet adott a légügyi helyzetről, nagy segítséget jelentettek a honvédségi szerveknek, hogy a más forrásból származó értesüléseket fontos részletekkel ki tudják egészíteni. A csendőrlegénység ugyan nem volt járatos a repülésben, de mindig a szervezetre jellemző megbízható adatközlésre törekedett. A gyéren lakott országrészekben, különösen az északi és keleti erdős, hegyes régiókban a helyi őrsök jelentései voltak a legfontosabb információforrások.[39]

A Magyar Királyi Csendőrség légvédelemmel, légoltalommal összefüggő biztonsági feladatai

A csendőrség már békeidőben is folytatott olyan biztosítási tevékenységet (őrzés, elhárítás, felderítés), amely az ország feletti légi tevékenységhez kapcsolódott, ezek aránya és fontossága azonban a háború kirobbanását, majd a magyar hadba lépést követően jelentős mértékben megnövekedett. Az egyik ilyen feladatkör a repülőgépekről ledobott hadieszközökkel való eljárás volt. A berepülő ellenséges gépek gyakran szórtak gyújtóanyagokat a külterület felett, elsősorban a mezőgazdasági művelés alatt álló területekre. A gyújtogatás különösen a gabona beérése és aratása időszakában komoly gazdasági károkat okozhatott, de még a kisebb tüzek is alkalmasak voltak a zavarkeltésre, a lakosság nyugtalanítására, a légoltalmi erők lekötésére. Bár 1942-től az agrárvidékek települései külön tűzfigyelő szolgálatot szerveztek, főként leventék és cserkészek bevonásával, továbbra is nagy jelentősége volt, hogy a portyázó csendőrök is figyelték a terepet, és gyújtóanyagok ledobása, illetve más eredetű gazdasági tüzek észlelése esetén azonnal intézkedtek a gyújtóeszközök begyűjtése, a keletkezett tüzek oltása érdekében. A rendvédelmi szervek és a légoltalmi szolgálat tagjai felkészítést kaptak a gyújtóanyagok kezelésére, szállítására, az égési sérülések elleni védekezésre.[40]

A világháború alatt brit részről 53 543 gyújtó- és 45 599 rombolóléggömböt vetettek be, melyek nagy távolságra eljutva esetenként magyar területen okoztak károkat. A szovjet haderő, ha kisebb számban is, de szintén alkalmazott ilyen hadieszközöket. A ballonok gyújtóanyagokat, robbanó szelencéket szállítottak, vagy egyszerű acélkábelt húztak maguk után, ami tönkretette az elektromos vezetékeket. Az első léggömbök 1942. III. 22-én repültek be a magyar légtérbe. A nap mérlege egy lelőtt, egy felrobbant, 18 elfogott léggömb volt, és további 30-40 ballon repült át az ország felett. 1942. IX. 16. és 20. között 92 helyen észleltek brit léggömböket. Gyújtogatás nyomait 25 helyről jelentették, említésre méltó tűzkár azonban csak hat esetben keletkezett. Az elektromos távvezeték három helyen rongálódott meg. Lelőttek hét ballont és begyűjtöttek további 33 szerkezetet. A nagyszámú léggömb érkezésének hatására a HM

1942. X. 30-án átfogó rendelkezést adott ki az ellenséges léggömbökkel való eljárással kapcsolatban (megfigyelés, elhárítás, bejelentés). A rendőr, csendőr és tűzoltó személyzet, valamint a légoltalmi szolgálatosok kijelölt köre felkészítést kapott, a ballonok elfogását, leszerelését, elszállítását illetően. Lőfegyvert a ballonok megsemmisítésére, csak a honvédség és a csendőrség használhatott.[41]

1944. II. 8-án, a pincehelyi vasútállomás közelében bukkant fel egy rombolóléggömb. A ballont a lelógó acélsodronynál fogva a helyi csendőrök a földre húzták. Minden bizonnyal ez a szerkezet okozott kárt a Komlói Kőszénbánya Üzem Ozora és Regöly között húzódó magasfeszültségű vezetékében, amely 80 m hosszan leégetett. A csendőrök, hatástalanítás után a léggömb darabjait előbb a Tamásiban lévő őrsre szállították, majd 1944. II. 10-én, Pécsen átadták a IV. hadtestnek. A járőr egyúttal a vezeték sérülését is jelezte az illetékeseknek, hogy minél előbb megtörténhessen a helyreállítás. A világháború időszakában mintegy 400-500 ballon átrepülését regisztrálták. Az éjszakákat és a lakatlan területeket is figyelembe véve, megközelítőleg 1500-2000 ballon haladt át az ország felett. A rendelkezésre álló adatok szerint a gyújtó- és romboló ballonok magyar területen 50 kisebb tüzet okoztak, és mintegy 10 helyen keletkezett komolyabb kár az elektromos vezetékekben.[42]

A háború idején 1941 és 1943 között szórványos, 1944-1945-ben tömeges méretű légitámadások érték az országot, melyek során az ellenséges repülőgépek olyan eszközöket, (lőszer, oxigénpalack, üzemanyag-póttartály) dobtak le, melyek tűz-, illetve robbanásveszélyesek voltak. Az ország területére hulló bombák egy jelentős része a földet éréskor nem robbant fel, de a későbbi detonáció lehetősége fennállt. Ezeknek az eszközöknek a fellelése, őrzése, az illetékes szervek tájékoztatása sok feladatot rótt a csendőrségre. A lakossági kíváncsiság, a robbanószerek bolygatása súlyos balesetekhez vezethetett, aminek megelőzéséhez gyakran szükség volt a csendőr tekintélyére és határozottságára. A járőr, fegyver, lőszer vagy más hasonló eszköz feltalálása esetén azonnal intézkedett az illetékes honvéd-parancsnoksághoz történő elszállításról. Ha robbanószerkezetet találtak, a csendőr vigyázott, hogy senki se érjen hozzá,

haladéktalanul tájékoztatta a legközelebbi katonai szervet vagy a hatósági légoltalmat, hogy küldjenek a helyszínre megfelelően képzett szakembert. 1944. VIII. 13-án Nagylak határában gyújtóhasábokat dobtak le. Lakossági bejelentés után a helyszínre érkező csendőrjárőr lezárta a területet, és intézkedett tűzszerész kirendelésére a makói laktanyából. 1944. VIII. 22-én éjszaka ellenséges gépek 2 bombát dobtak le Abonynál. Az egyik egy házra esett, de nem robbant fel. A csendőrség kiürítette az épületet és tűzszerészt kért a szolnoki állomás-parancsnokságtól.[43]

Külön rendeletek szabályozták a kényszerleszállást végző vagy lezuhant saját, illetve ellenséges repülőgépekkel és személyzetükkel való bánásmódot. Ezzel kapcsolatban a csendőrségnek három feladata volt: jelentési kötelezettség, a gép őrzése és a személyzettel kapcsolatos eljárás. A csendőrök által észlelt vagy más által tudomásukra hozott repülőgép leszállás, lezuhanás esetén az 1944-ben bevezetett szabályozás szerint az őrs parancsnokok azonnal értesítették a Légierők Parancsnokságát, a területileg illetékes hadtestet vagy honvéd kerületet, illetve a területileg illetékes légvédelmi kerületi központot. A jelentés tartalmazta, hogy mikor, hol, milyen számú és mely haderőhöz tartozó repülőgép, illetve személyzet ért földet, hány fő a tiszt és a legénységi állomány, mennyi a sérült, és hol tartják őrizetben a foglyokat. Szerepelnie kellett az anyagban, hogy milyen típusú (hány motoros, hány személyes) repülőgép szállt vagy zuhant le, és milyen állapotban van (alapvetően ép, darabokra tört, felrobbant és elégett), mert a központi szervek a kiszállás során a jó állapotú gépekkel foglalkoztak először. A jelentés készítésekor rögzítették a gépen található jelzéseket, számozást. Pontosan megadták a roncs elhelyezkedését és legkönnyebb megközelítési útvonalat az érkező kiértékelők számára.[44]

Ha a lakosság, vagy valamely polgári rendvédelmi feladatokra felhatalmazott személy (erdő-, mező-, hegyőr, gát-, zsilip-, vízőr, vad-, halőr, útmester, útkaparó, csősz, a tűzfigyelő szolgálat, a polgárőrség vagy az ejtőernyős elhárító szolgálat tagjai) repülőgép leszállást, lezuhanást észlelt, vagy roncsokat talált, erről haladéktalanul tájékoztatnia kellett a csendőrséget vagy a honvédséget, amely átvette a gépek őrzését. A csendőrséget

azonban az őrzési feladatra egyéb tevékenységei zavartalan ellátása érdekében csak ideiglenesen (rendszerint 48 órára) vehették igénybe, ezt követően a honvéd repülőtér-parancsnokságok feladata volt az őrzés megszervezése. Előfordult azonban, hogy a csendőri erőket hosszabb időn át lekötötték. A csendőrség gondoskodott arról, hogy semmilyen iratot, tárgyat, alkatrészt ne vigyen el, vagy ne semmisíthessen meg senki, sem a személyzet, sem az emléktárgyat kereső lakosok. A roncsok őrzését, az emberek távoltartását részben közbiztonsági okok indokolták. Előfordult, hogy a lezuhant gépben tűz ütött ki, üzemanyag- vagy bombarobbanásra került sor, amely személyi sérüléseket, illetve anyagi károkat okozott. 1944. VI. 27-én Pomáz térségében egy német kétmotoros rombológép kényszerleszállást végzett. A személyzete megpróbálta kiemelni a gép lőszerkészletét, hogy egy esetleges robbanást elkerüljenek, a detonáció azonban így is bekövetkezett. A közelben tartózkodók közül két fő meghalt, hat fő súlyosan, négy fő könnyebben megsebesült. A sérültek között volt a gépet őrző egyik csendőr is (LÁZÓK János psz. cső.).[45]

A szigorú rendszabályok másik oka az információszerzés volt. A légierő illetékes szervei, illetve a VKF 2. osztálya kiértékelték az ellenséges hadieszközöket mind technikai, mind taktikai szempontból, a talált dokumentumok, felszerelések adta információkat a légvédelmi és légoltalmi tevékenység során eredményesen tudták kamatoztatni. 1944 őszén külön kiértékelő csoportot állítottak fel erre a célra. Biztonsági okból arra külön fel nem jogosított személyt az őrség nem engedhetett a roncshoz, arról idegen még csak fényképfelvételt sem készíthetett. A vonatkozó rendelkezések betartása érdekében az őrség akár fegyvert is használhatott. A kiértékelést követően a speciális alkatrészeket a magyar repülőipar hasznosította, a többi maradványt pedig ipari nyersanyagként központilag, vagy az adott településen dolgozták fel.[46]

A honvédelem és a közbiztonság szempontjából egyaránt fontos feladata volt a leszálló ellenséges ejtőernyősök felkutatása, elfogása. Ezek többsége a lelőtt repülőgépek személyzetéből került ki. Ebben a tevékenységben a csendőrség kiemelt szerepet kapott, mert saját portyázó tevékenysége mellett a polgári

rendvédelem és az ejtőernyős elhárító szolgálat bevetése esetén általában csendőrök vezették, koordinálták a kereső akciókat. Az elfogott ellenséges katonákat csak azonosították, kihallgatást kizárólag a VKF 2. osztálya folytathatott. A foglyoktól minden felszerelési és személyes tárgyat lefoglaltak. A sérülteket elsősegélyben részesítették, majd őrizet alatt kórházba szállították. A lezuhant gépek személyzete általában tudomásul vette a fogságba esését, kevesen próbáltak az ellenséges területen elrejtőzni. Néhány alkalommal fegyveres ellenállásra is sor került, ilyenkor a csendőrség fegyvert használt. A fegyveres fellépés jogosságát azonban ilyen esetekben is ugyanolyan részletes kivizsgálás követte, mintha az, más közbiztonsági szolgálat ellátása során történt volna. 1944. VI. 26-án a szombathelyi III. csendőr kerület területén hat amerikai négy motoros bombázó zuhant le. A kiugró személyzetből 24 főt rövid időn belül elfogtak. Az ukki csendőr őrs körzetében lezuhant gép személyzete lövéseket adott le az elfogásukra érkező csendőrökre. A járőr fegyvert használt. A fegyveres fellépést a keszthelyi szárny-parancsnokság, valamint a VKF különbizottsága is kivizsgálta, és a körülményekre tekintettel indokoltnak találta.[47]

A rendelkezések ugyanakkor arra is kötelezték a foglyokat őrző csendőröket, hogy minden eszközzel akadályozzák meg esetleges bántalmazásukat. A légi háború kiterjedésével, a súlyos veszteségek és károk hatása alatt a lakosság esetenként agresszívan viszonyult az ellenséges repülőszemélyzethez, egyes esetekben bántalmazták őket. A csendőrségnek ezt, akár fegyverhasználat árán is, meg kellett akadályoznia.[48]

Volt azonban az ejtőernyősöknek egy másik csoportja, akiket részben hírszerzési, felderítési, részben rombolási és szabotázs célokkal dobtak le. A csendőrségnek már békeidőben is a feladatai közé tartozott a kémgyanús személyek, katonai objektumok, fontosabb műtárgyak körül felbukkanó, információt gyűjtő, esetleg vázlatrajzot vagy fényképfelvételeket készítő idegenek megfigyelése, igazoltatása. Háborús körülmények között még fokozottabb jelentőséget kapott ez a feladat. Az ejtőernyővel az ország területére érkező személyek a szabotázs tevékenység és a lakosság körében folytatott ellenséges propaganda mellett fontos felderítési adatokat juttathattak el rádió

útján a saját parancsnokságuknak. 1944. VI. 4-én hajnalban négy amerikai ejtőernyős ügynök szállt le Ajkától délre, a kabhegyi erdőben, nagy távolságú rádió-navigációs feladattal, hogy helyzet- és irányjelzést adjon saját bombázóinak. Egy erdőőr észlelte a leszállást és talált egy fán felakadt ejtőernyős konténert. Mindezt jelentette az ajkai csendőrségnek. Az ejtőernyősök elfogására erdőőrökből és leventékből álló, csendőrök által vezetett kutatócsapatok fésülték át a térséget, és mind a négy amerikait elfogták. Fegyver és robbanóanyag, két sátor, 100 kg élelmiszer, arany és 35 000 pengő készpénz volt náluk. A foglyokat Budapestre szállították kihallgatásra.

A légi háború dömpingjében

A Magyarország feletti légi háború 1944 nyarára térben és időben mindinkább kiterjedt, a támadások rendszeressé váltak és az ország egész területét sújtották. A kistelepülések és a külterületi lakott helyek esetében a bombázások gyakran véletlenszerűek voltak, műszaki vagy időjárási okokból, illetve az elsődleges célpont feletti erős légvédelem miatt végrehajtott kényszervetések. A légicsapások másik kiváltó oka valamilyen katonai, gazdasági létesítmény, repülőtér, gyár- vagy bányatelep, híd vagy vasútvonal közelsége lehetett. A támadások nemcsak a lakott településeket veszélyeztették, hanem komoly károkat okozhattak az erdőkben, a szántóföldeken keletkező tüzek révén. A bombázókat kísérő vadászgépek gyakran támadták kis magasságból a vasútállomásokat, a vonatszerelvényeket, esetenként tüzet nyitottak a földeken dolgozó arató-cséplő munkásokra. Sokszor a légi tevékenységhez kapcsolódó véletlen esetek is károkat vagy személyi veszteségeket okoztak. 1944. VII. 7-én Hajmáskérnél lezuhant egy B-24-es bombázó. A gép egy házra esett, és felrobbant. A keletkező tűzben a környékbeli házak kigyulladtak, több lakó megsérült, egy asszony később a kórházban belehalt égési sérüléseibe.[49]

A légi háborúval, a légoltalommal kapcsolatos feladatok mind nagyobb megterhelést jelentettek a csendőrség számára. 1944. VI. 16-án 658 amerikai bombázó és 290 vadászgép Bécs és Pozsony térségét támadta. A Dunántúl 10 megyéje feletti átrepülés során 43 községet ért szórványos bombázás, 390-400

bomba hullott le a települések közelében. Számottevőbb kár hét településen keletkezett, 10 ház súlyosan megrongálódott, három fő megsebesült. A gépek 4 helyen tűz alá vették a vasúti létesítményeket és a földeken dolgozókat, 15 helyen üzemanyagtartályokat (100-110 db), három helyen nagy mennyiségű géppuskalőszert dobtak le. A légi harcok során nyolc saját vadászgép végzett kényszerleszállást, 17 gép pedig lezuhant, melyekből kilenc főnek sikerült ejtőernyővel kiugrani. A légvédelem 21 ellenséges gépet lelőtt, személyzetükből 50 főt elfogtak. 1944. VII. 7-én 650 bombázógép repülte át az országot. Célpontjuk Blechhammer és Odertal volt, de közben 23 magyar községet is szórványos légitámadás ért (380 bomba). Ennek során hét fő meghalt, 25 fő megsebesült, 15 ház, négy gazdasági épület súlyos károkat szenvedett. A fel nem robban bombák száma 33, a ledobott üzemanyagtartályoké 44 volt. A 16 kényszerleszállást végző vagy lezuhanó saját gép személyzetéből hat fő meghalt, 19 megmenekült. Az amerikaiak 18 gépet vesztettek, személyzetükből 85 főt elfogtak. A fenti események során a csendőrök riasztották a lakosságot, felügyelték a légoltalmi szabályok betartását, közreműködtek a mentésben, őrizték a gépekről ledobott hadianyagot, a fel nem robbant bombákat és a roncsokat, segítették a földet ért saját repülőszemélyzetet, felkutatták és őrizetbe vették az ellenséges ejtőernyősöket.[50]

Repülőgépekről kényszervetések során lehulló, vagy partizáncsoportoknak célzottan ledobott fegyver, lőszer és robbanóanyag begyűjtése egyre inkább hozzátartozott a csendőrség háborús mindennapjaihoz. A csendőrség külön figyelte és jelezte a hatóságoknak, ha a ledobott hadianyag az utak, vasutak forgalmát, vagy a vízi közlekedést veszélyeztette. 1944. IV. 23-án éjszaka fegyvert és robbanószert tartalmazó konténereket dobott le egy szovjet gép Máramarossziget térségében. A csendőrök intézkedtek ennek begyűjtésére és elszállítására. 1944. IV. 16-án egy túlterhelt német Ju-52 gépről rakodási hiba miatt gyalogsági aknák hullottak le Nagysebes község határában, a Nagyvárad-Kolozsvár vasútvonal mentén. A helyi csendőrség jelentése alapján a térségben tartózkodó német erők összegyűjtötték és magukkal vitték a lakosságot veszélyeztető robbanószereket. 1944. V. 5-én éjszaka brit repülőgépek 20-30 m alacsonyra

ereszkedve Dunapataj közelében aknákat telepítettek a Dunába. A helyi csendőr őrs járőre a folyóparton tartózkodott, és azonnal értesítette a veszélyről az illetékes szerveket. Hajnalban a hartai hajóállomás közelében felrobban két elsodródott akna, de kárt nem okozott. A másik két robbanószerkezet hatástalanítására a Magyar Királyi Folyami Erők intézkedtek.[51]

Az ellenséges légi tevékenységgel összefüggő más jellegű feladat volt a ledobott propaganda röplapok összegyűjtése. A szövetséges repülőgépek nappali vagy éjszakai zavarórepülések során, de a nagy légitámadások időszakában is nagy tömegben szórtak röpcédulákat az ország területére. A rendkívüli körülmények között az ellenség jól értesültségéről, magabiztosságáról, sikereiről tanúskodó röplapok, a fenyegető vagy ígérgető üzenetek komoly hatást válthattak ki a lakosság körében. Szigorú rendelkezések voltak érvényben, hogy ezeket az anyagokat haladéktalanul be kell szolgáltatni a közigazgatási hatóságoknak vagy a rendvédelmi szerveknek, így a csendőrségnek is kötelességévé tették, hogy figyelje, keresse és gyűjtse össze az ellenséges röplapokat.[52]

További megoldandó feladatot jelentettek a csendőrség számára a légoltalmi kitelepítéssel kapcsolatos intézkedések. 1944 tavaszán a Budapest elleni első nagy légitámadások után sokan költöztek el a fővárosból vidéki rokonaikhoz. A légi háború kiterjedésével, a nyár folyamán a kitelepülés szervezetté, bizonyos esetekben kötelezővé vált. Összeírták, nyilvántartották, hogy a vidéki kisvárosok, községek hány kitelepülőt tudnak befogadni, és ezek alapján szervezték meg gyerekek és az idősek, illetve a meghatározó fontosságú munkát nem végző nagyvárosi lakosság kiköltöztetését, hogy a bombázások elől nagyobb biztonságba legyenek. A csendőrség felügyelte a megnövekvő személyi forgalmat, érvényesítette a közbiztonsági szempontokat, a helyi hatóságok felhívására biztosította a kitelepülők elhelyezésének és ellátásának zavartalanságát, gondoskodott róla, hogy az újonnan érkezők megismerjék és betartsák a helyi szabályokat, és mindeközben az érkezők körében bűnüldözési és kémvédelmi feladatokat is ellátott.[53]

A légoltalommal összefüggő tevékenység nemcsak a csendőrség rendszeres szolgálatát érintette, hanem ezek ellátásában

az 1940-es években kiépülő szakszolgálatok is bekapcsolódtak. 1940. III. 1-jén a csendőrfelügyelőség közvetlen alárendeltségében felállították a Közlekedési és Híradó osztályt. 1942 márciusában a Híradó szárny kiválása után létrehozták a Központi Közlekedési Parancsnokságot (KONTRA Kálmán alez.), négy közúti közlekedési, és 1 reptéri szárnyparancsnoksággal. A budapesti közlekedési szárnyhoz tartozott a balatoni vízi rendészet is. 1944-re a reptéri szárny 19 őrssel, 212 csendőrrel, a közlekedési szárnyak mintegy 700-750 fővel és 300 gépjárművel látták el a feladatuk. A közlekedési csendőrség folyamatosan ellenőrizte a közutak állapotát, jelentette a rombolásokat, biztosította a helyreállítási munkálatokat. A légi veszélyhelyzetben is fenntartotta a forgalom rendjét, ellenőrizte a légoltalmi szabályok (pl. fénycsökkentés) betartását, elsőbbséget biztosított a védekezésben hivatalból résztvevő járműveknek, a mentés időszakára lezárta a bombázott városokba bevezető utakat, de gyakran a külterületi kárhelyekhez, tanyai tüzekhez is a közlekedési csendőrök gépjárművei érkeztek meg elsőként.[54]

Az első vízi őrsöt Siófokon állították fel 1942. VII. 1-jén, amely a Balatoni Hajózási Rt.-től bérelt motoros hajókkal teljesített szolgálatot. A járőrök feladata elsősorban a vízi rendészet és a vízi mentés volt. 1943-ban három hajó készült külön a csendőrség számára, amelyek rádió adóvevővel felszerelve, négy fős személyzettel járták a Balatont. A Magyarország feletti légi háború során, több repülőgép zuhant a Balatonba, illetve az ellenséges gépek nagyobb számú bombát dobtak le a vízfelületre. A siófoki őrs állománya részt vett a tó feletti légi tevékenység megfigyelésében és jelentésében, a roncsok és a sekély vízbe hulló bombák helyének felderítésében, megjelölésében, a lezuhant gépek személyzetének kimentésében. 1944. IV. 3-án éjszaka brit légitámadás érte Budapestet. A főváros felett repülő 150 repülőszázad egyik Wellington gépe megrongálódott és a visszaúton kényszerleszállást hajtott végre a Keszthelyi öbölben. A pilóta meghalt, a személyzet négy tagját kimentették. 1944. V. 30-án egy német romboló Balatonvilágos közelében zuhant a Balatonba. A vízi csendőrök jelentették az esetet a felsőbb parancsnokságoknak és a partra hozták a személyzetet.[55]

A közlekedési osztályból kiváló híradó szakszolgálat előbb egy önálló szárny, majd 1944-től két szárnyból álló híradó osztály keretében működött. A gyors és megbízható hírközlés a légoltalom szempontjából is rendkívül fontos tényező volt. A híradó őrsök biztosították a központi szervekkel, parancsnokságokkal való kapcsolattartást, a helyi jelentések, illetve a központi utasítások továbbítását. 1944. IV. 1-jén önálló vasúti csendőr szárny alakult (LÁZÁR Pál őrgy.), melynek fő feladata a vasúti balesetek és rongálódások megelőzése, illetve kinyomozása, a személy- és vagyonbiztonság fenntartása volt. Az ellenséges légi tevékenység, a közlekedési vonalak elleni támadások számos feladatot adtak a vasúti csendőröknek.[56]

A Magyar Királyi Csendőrség ugyan nem kapott központi szerepet a polgári légoltalom megszervezése, kiépítése terén, de a második világháború időszakában saját közbiztonsági teendői ellátása, a vidéki települések légi támadás elleni védelmével kapcsolatos sokirányú feladatai elvégzése révén széles körben bekapcsolódott a légoltalmi tevékenységbe. Jelentős mértékben hozzájárult az ellenséges légitámadások okozta károk és személyi veszteségek megelőzéséhez, illetve csökkentéséhez, a közbiztonság fenntartásához, a gazdasági tevékenység és a hétköznapi élet menetének fenntartásához.

Jegyzetek:

[1] PATAKY: *A magyar polgári védelem (légoltalom) története, 1935-1992.* 7-9.p. ; MÁRFÖLDY — ADORJÁN: 335-343.p.

[2] 1935/XII.tc. ; MÁRFÖLDY – ADORJÁN: op.cit. 5-8.p.

[3] 1939/II.tc. 131-213.§ ; 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. ; SÁNDOR: 91-103.p. + 104–152.p. ; PATAKY: *A magyar polgári védelem (légoltalom) története, 1935-1992.* op.cit. 19-20.p.

[4] POLITOVSZKY: 372-373.p. ; PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI: I.köt. 16.p.

[5] SZUT 13.p.

[6] CSERFAY: 627-628.p. ; NÁRAY — BERKÓ: 18-23.p.

[7] HIM-HL.VKF. Eln. 1.4753/1941. ; HIM-HL.TGY 2974. V.rész 491.p.

[8] HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1.4469/1941.

[9] HIM-HL.VKF. op.cit. Eln.1.6389/1941. + 4807/1942. ; 88 004/1939. (XII. 2.) HM.r. 354-357.p. ; PAPP: A falu légoltalmának megszervezése. 207-208.p.

[10] HIM-HL.VKF.op.cit. Eln. 1.4753/1941. + 4951/1941. ; 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. op.cit. 177-180.p. ; SÁNDOR: op.cit. 17-18. + 106.p.

[11] 88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. op.cit. ; PATAKY: *A magyar polgári védelem (légoltalom) története, 1935-1992.* op.cit.

[12] PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 34.p. ; PAPP: Légoltalmi tudnivalók. 24-26.p.

[13] SÁNDOR: op.cit.

[14] PARÁDI: 115-116.p.

[15] CSERFAY: op.cit. 627-628.p.

[16] PARÁDI: op.cit. 112-113.p.

[17] SZUT op.cit. 31., 244-245.p.

[18] PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 191.p.

[19] SZUT op.cit. 225-226., + 245-247.p. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 204.p. ; CZIRÓK: 19.p. + 103-105.p.

[20] SZUT op.cit. 31-32.p.

[21] PAPP: A falvak ellen irányuló légitámadás célja, a légitámadás fegyverei. ; PAPP: A falu légoltalmának megszervezése. op.cit. 206.p.

[22] SZUT: op.cit. 247.p.

[23] HIM-HL.VKF.op.cit. Eln. 4.54 303/1943. ; HIM-HL.HM. Eln. 20. 803 810/1943.

[24] TOLDI: 306-309.p. ; SCHRÉDL: 572-574.p.

[25] 706 306/1944. (IV. 27.) HM.r. 212.p. ; PAPP: A falu légoltalmának megszervezése. op.cit. 206. ; KÖVENDY: 11.p.

[26] MNL-CSML.POLG. 19 652/1943. sz. ; 135 000/1942. (II. 14.) HM.r. 95-98.p. ; SÁNDOR: op.cit. 109.p.

[27] PAPP: A falu légoltalmának megszervezése. op.cit. 206-208.p. ; KÖVENDY: op.cit. 11.p.

[28] SZUT: op.cit. 53-56.p. + 375+376.p.

[29] HIM-HL.PERS. VII. 207. 232. d. 1944. június 3., június 5., július 31. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. II.köt. 123-125.p.

[30] HIM-HL.PERS. VII. 207. 232. d. 1944. július 8.; augusztus 10.; szeptember 18., 23.; október 9.

[31] HIM-HL.TGY. 2974. V. rész 892.p.

[32] HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1. 4931/1941. ; HIM-HL.TGY. 3080. 10.p. ; BARCZY – SÁRHIDAI: 112-118.p.

[33] HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1. 5662/1941., 6948/1941. ; HIM-HL.TGY. op.cit. 2974. V. rész 892.p.

[34] HORVÁTH: 2-6.p. ; TOLNAY: 578-579.p. ; BARCZA: A vasútügyeleti szolgálatról. 58-60.p.

[35] 113 284/1942. (IV. 21.) HM.r. 176-177.p.

[36] Loc.cit.

[37] SZUT: op.cit. 245-247.p.

[38] 101 938/1941. (XII. 17.) HM.r. 543-544.p.

[39] HIM-HL.PERS.op.cit. VII.207. 232. d. 1944. április 24. ; PATAKY: Magyarországon a csendőrségi események alapján 1944. február 22-től július 30-ig. 285-300.p.

[40] Angol gyújtólapok leírása. 369-370.p. ; Újabb ellenséges gyújtóanyagokról. 207-208.p.

[41] HIM-HL.VKF. op.cit. Eln. 1. 4590/1942.; HIM-HL.HM.op.cit. Eln. III. 138 946/1942. ; HIM-HL. I.HDT. Eln. I. 33 165/1942., 33 345/1942., 33 907/1942. ; Ellenséges romboló léggömbök. 410.p.

[42] HIM-HL.HM. I.HDT. op.cit. Eln. I. 34 411/1942. ; MNL-CSML POLG. op.cit. 54 855/1942. ; MNL-TML.ALISP. 10 852/1944. ; Az angol romboló léggömbök. 357-367.p.

[43] HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. augusztus 16., 22. ; SZUT: op.cit. 207.p.

[44] 105 989/1944 (IX. 18.). HM.r. 467-468.p.

[45] HIM-HL.HM.op.cit. Eln. 20. 114 177/1942. ; HIM-HL.PERS.op.cit.s VII. 207. 232. d. 1944. július 1.

[46] 105 989/1944 (IX. 18.). HM.r.

[47] HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. július 17.

[48] 105 989/1944 (IX. 18.). HM.r. op.cit. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. II.köt. 18.p. ; CZIRÓK: op.cit. 56.p. + 82.p.

[49] HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. augusztus 31. ; CZIRÓK: op.cit. 103-105.p. ; PAPP: *Légoltalmi tudnivalók.* op.cit. 66-70.p.

[50] HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. június 16., 21., 26., július 7., 9., 12. ; PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI: op.cit. II.köt. 58-59.p. + 109.p.

[51] HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. április 26., 27., május 8.

[52] A röplapokon az alábbi szövegek voltak olvashatóak: *„Kellett ez nektek?”* ; *„Magyarok, rajtatok áll, mit választotok.”* ; *„Te is mosod kezeidet?”*; *„Az út Berlin felé.”* ; *„Felszólítás a magyar néphez: verjétek ki a németeket!”*; *„Légi Híradó.”* HIM- HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. augusztus 16.-31.

[53] MNL-CSML.POLG.op.cit. 45 519/1944. ; MNL-TML.ALISP.op.cit. 6640/1944. ; PATAKY: *A magyar polgári védelem (légoltalom) története, 1935-1992.* op.cit. 32.

54 HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. április 26. ; ARANY: 549.p. ; FODOR: 665-667.p. ; KONTRA: 170-173.p. ; ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: 24.p. ; VEDÓ: 83.p.

55 HIM-HL.PERS.op.cit. VII. 207. 232. d. 1944. április 26. június 1. ; PATAKY – ROZSOS – SÁRHIDAI: op.cit. I.köt. 154.p. ; KAISER: 63.p. ; REKTOR: 181.p.

56 REKTOR:op.cit. 180.p. ; ROVÁS: 750-761.p. ; PARÁDI: op.cit. 62.p. ; BARCZA: A vasútügyeleti szolgálatról. op.cit. 840-843.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

BARCZY – SÁRHIDAI (33.;)	—	BARCZY Zoltán – SÁRHIDAI Gyula: *A Boforstól a Doráig. A magyar légvédelmi tüzérség, 1914-1945. Légi győzelmek, 1914–1945.* Budapest, 2008, Petit Real Könyvkiadó. 239 p. HU-ISBN: 978 963 92 6739 8. HU-ISSN 1587-6535.
CZIRÓK (19.;48.;)	—	CZIRÓK Zoltán: *„Végigdübörögtek felettünk a halál fuvarosai". Légi események a Celldömölki és a Ságvári járás légterében, 1944–1945.* Szombathely, 2008, Vasi Múzeumbarát Egylet. 240.p. HU-ISBN: 978 963 88 1881 2.
KAISER (55.;)	—	KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 90 7982 0. /Pannónia Könyvek/ HU-ISSN 0237-4277.
MÁRFÖLDY — ADORJÁN (1.;2.;)	—	MÁRFÖLDY Aladár — ADORJÁN János: *A légi veszély és a védekezés módjai, polgári szempontból tekintve.* Budapest, 1936, Madách Könyvkiadó. 369 p.
NÁRAY — BERKÓ (6.;)	—	NÁRAY Antal — BERKÓ István: *Légitámadás!* Budapest, 1936, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 304 p.
PARÁDI (14.;16.;56.;)	—	PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881–1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281.p. HU–ISBN: 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN: 2062-8447.
PATAKY: *A magyar polgári védelem (légoltalom) története, 1935-1992.* (1.;3.;11.;53.,)	—	PATAKY Iván: *A magyar polgári védelem (légoltalom) története, 1935–1992.* Budapest, 1992, Polgári Védelem Országos Parancsnoksága. 138 p. HU-ISBN 878 863 03 3396 2.

PATAKY: Repülőesemények Magyarországon a csendőrségi események alapján 1944. február 22-től július 30-ig. (39.;)	—	PATAKY Iván: Repülőesemények Magyarországon a csendőrségi események alapján 1944. február 22-től július 30-ig. *A Repüléstörténeti Konferencia Közleményei,* (1996) 21.sz. HU-ISSN 1416-5287. 285-300.p.
PATAKY — ROZSOS — SÁRHIDAI (4.;12.;18.;19.;29.; 48.;50.;55.;)	—	PATAKY Iván — ROZSOS László — SÁRHIDAI Gyula: *Légi háború Magyarország felett.* I-II.köt. Budapest, 1992, Zrínyi Kiadó. I.köt. 271 p. HU-ISBN 963 32 7154 1., II.köt. 361 p. HU-ISBN 963 32 7163 0.
REKTOR (55.;56.;)	—	REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.
TANKÖNYVEK		
PAPP: *Légoltalmi tudnivalók.* (12.;49.;)	—	PAPP Ottó: *Légoltalmi tudnivalók.* Budapest, 1943, Bajza Ny. 47.p.
TANULMÁNYOK		
ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER (54.;)	—	ARTNER Ramona – PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis)*, XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 23-40.p. HU-ISSN 1216-6774.
VEDÓ (54.;)	—	VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidi Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 47-48-49-50.sz. 81-94.p. HU-ISSN 1216-6774.
CIKKEK		
Angol gyújtólapok leírása, azok alkalmazása és az ellenük való védekezés. (40.;)	—	Angol gyújtólapok leírása, azok alkalmazása és az ellenük való védekezés. *Csendőrségi Lapok,* XXXI.évf. (1941) 11.sz. 369-370.p.

Az angol romboló léggömbök. (42.;)	—	Az angol romboló léggömbök összefoglaló ismertetése. *Légoltalmi Közlemények,* III.évf. (1942) 23.sz. 357-367.p.
ARANY (54.;)	—	ARANY István: Vasúti és közlekedési őrseink szolgálatáról. 1. rész. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 17.sz. 549.p.
BARCZA: A vasútügyeleti szolgálatról. (34.;56.;)	—	BARCZA Jenő: A vasútügyeleti szolgálatról. *Csendőrségi Lapok,* XX.évf. (1930) 27.sz. 840-843.p.
CSERFAY (6.;15.;)	—	CSERFAY Ferenc: A főszolgabíró jogállása, hatósági jogköre és a csendőrséghez való viszonya. *Csendőrségi Lapok,* XXXIV. évf. (1944) 20. sz. 622–628.p.
Ellenséges romboló léggömbök. (41.;)	—	Ellenséges romboló léggömbök. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 13.sz. 410-411.p.
FODOR (54.;)	—	FODOR Sándor: Gépjárművek a csendőrségnél. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 21.sz. 665-667.p.
HORVÁTH (34.;)	—	HORVÁTH Győző: A csendőrség és a légvédelem. *Csendőrségi Lapok,* XV.évf. (1925) 1.sz. 2-6.p.
KONTRA (54.;)	—	KONTRA Kálmán: A közlekedési csendőrség két utolsó esztendeje. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 6.sz. 170-173.p.
KÖVENDY (25.;27.;)	—	KÖVENDY Károly: A Magyar Királyi Csendőrség 100 éves évfordulójára. *Bajtársi Levél. A M. Kir. Csendőr Bajtársi Közösség Központi Tájékoztatója,* XXXIV.évf. (1981) 1.sz. 10-13.p.
PAPP. A falu légoltalmának megszervezése. (9.;21.;25.;27.;)	—	PAPP Ottó: A falu légoltalmának megszervezése. *Csendőrségi Lapok,* XXXIV.évf. (1944) 7.sz. 206-208.p.
PAPP: A falvak ellen irányuló légitámadás célja, a légitámadás fegyverei. (21.;)	—	PAPP Ottó: A falvak ellen irányuló légitámadás célja, a légitámadás fegyverei. *Csendőrségi Lapok,* XXXIV.évf. (1944) 3.sz. 6670.p.

POLITOVSZKY (4.;)	—	POLITOVSZKY Vilmos: Még egyszer a légvédelemről. *Csendőrségi Lapok*, XVIII.évf. (1928) 14. sz. 372-375.p.
ROVÁS (56.;)	—	ROVÁS Rovó: Pillanatfelvétel a vasúti csendőri szolgálatról. *Csendőrségi Lapok,* XXXIII.évf. (1943) 24.sz. 750-751.p.
SCHRÉDL (24.;)	—	SCHRÉDL Vilmos: Gázvédelmi szolgálat. *Csendőrségi Lapok.* XXII.évf. (1932) 18 sz. 572-575.p.
TOLDI (24.;)	—	TOLDI Árpád: A falu és a közbiztonság. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 10.sz. 306-309.p.
TOLNAY (34.;)	—	TOLNAY Lajos: A hátország légvédelme. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 18.sz. 578-581.p.
Újabb ellenséges gyújtóanyagokról és az ellenük való védekezésről. (40.;)	—	Újabb ellenséges gyújtóanyagokról és az ellenük való védekezésről. *Csendőrségi Lapok,* XXXII.évf. (1942) 7.sz. 207-208.p.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY KIADVÁNYOK

SÁNDOR (3.;13.;26.;)	—	SÁNDOR András (szerk.): *Légoltalmi rendelkezések.* Budapest, 1940, Közigazgatási Könyvkiadó. 244 p.

LEVÉL-, IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

HIM-HL. I.HDT. (41.;42.;)	—	HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) I.HDT. (I. Honvéd Hadtest iratai)
HIM-HL.HM. (23.;41.;45.;)	—	HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) HM (Honvédelmi Minisztérium iratai)
HIM-HL.TGY. (7.;31.;32.;33.;)	—	HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) TGY (Tanulmánygyűjtemény)
HIM-HL.PERS. (29.;30.;39.;43.;45.; 47.;49.;50.;51.;52.; 54.;55.;)	—	HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) PERS (Personaliak)

HIM-HL.VKF. (7.;8.;9.;10.;23.;32.; 33.;41.;)	—	HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) HL (Hadtörténelmi Levéltár) VKF (Vezérkari Főnökség) iratai.
MNL-CSML.POLG. (26.;42.;53.;)	—	MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) CSML (Csongrád Megyei Levéltár) POLG (Szeged város polgármestere iratai)
MNL-TML.ALISP. (42.;53.;)	—	MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) TML (Tolna Megyei Levéltár) ALISP (Alispáni iratok)
SZABÁLYZATOK		
SZUT (5.;17.;19.;20.;22.; 28.;37.;43.;)	—	*Szervezeti és szolgálati utasítás a M. Kir. Csendőrség számára*. Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat Rt. 411.p.
JOGSZABÁLYOK		
1935/XII.tc. (2.;)	—	1935/XII.tc. a légvédelemről.
1939/II.tc. (3.;)	—	1939/II.tc. a honvédelemről.
88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. (3.;10.;11.;)	—	88 000/1939. (VI. 17.) HM.r. a légoltalom megszervezése. *Honvédségi Közlöny,* LXVI.évf. (1939) 25.sz. 175-199.p.
88 004/1939. (XII. 2.) HM.r. (9.;)	—	88 004/1939. (XII. 2.) HM.r. a községek légoltalmának megszervezése. *Honvédségi Közlöny,* LXVI.évf. (1939) 36.sz. 354-357.p.
101 938/1941. (XII. 17.) HM.r. (38.;)	—	101 938/1941. (XII. 17.) HM.r. Légijárművek baleseti és kényszerleszállási bejelentésének újabb szabályozása. *Csendőrségi Közlöny,* XXVI.évf. (1941) 48.sz. 543-544.p.
113 284/1942. (IV. 21.) HM.r. (35.;36.;)	—	113 284/1942. (IV. 21.) HM.r. Légi ellenőrző szolgálat ellátásának egységes szabályozása a csendőrségnél. *Csendőrségi Közlöny*, XXVII. évf. (1942) 17. sz. 176–177.p.

135 000/1942. (II. 14.) HM.r. (26.;)	—	135 000/1942. (II. 14.) HM.r. Az I. légoltalmi csoportba sorolt építmények és a II. légoltalmi csoportba sorolt vagyontárgyak (építmények és ipartelepek) légoltalma. *Honvédségi Közlöny,* LXIX.évf. (1942) 10.sz. 90-105.p.
105 989/1944 (IX. 18.). HM.r. (44.;46.;48.;)	—	105 989/1944 (IX. 18.). HM.r. Ellenséges repülő hajózó személyzet és repülőgéproncsokkal való eljárás újbóli szabályozása. *Csendőrségi Közlöny,* XXIX.évf. (1944) 39.sz. 467-468.p.
706 306/1944. (IV. 27.) HM.r. (25.;)	—	706 306/1944. (IV. 27.) HM.r. légitámadásoktól sújtott területeken szolgálatot teljesítő csendőrök példaadó magatartása. *Csendőrségi Közlöny,* XXIX.évf. (1944) 19.sz. 212.p.

PARÁDI József*

Csendőrség a történelmi Magyarország határain 1891-1918

(Gendarmerie on the historical Hungary's board 1891-1918.)

Absztrakt

A Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának döntő oka az volt, hogy vidéken a rend fenntartása terén a rendőrség csődöt mondott. A magyar határőrizetbe pedig a már működő csendőr testület bevonására azért került sor, mert a határ őrizetében résztvevő pénzügyőri csapatok, továbbá a szolgabírói határszéli kirendeltségek, valamint az önkormányzati rendőrségek már nem tudták megvalósítani a magyar határőrizet megnyugtató módon való végrehajtását. A határszéli csendőrség a magyar-román és a magyar-szerb határon működött, feladatát a határvonal őrzése képezte. A határszéli csendőrség volt a dualizmus időszakában az első magyar rendvédelmi szervezet, amelynek a szervezetében a határvonal őrzésének eredményesebb végrehajtása érdekében speciális szervezeti elemeket hoztak létre, illetve a szolgálat végrehajtás metodikáját módosították.

Kulcsszavak:

határőrizet ; határforgalom ellenőrzés ; határvonal őrzése ; határrend betartatása ; határszéli csendőrség

Abstract

The decisive reason for the establishment of the Hungarian Royal Gendarmerie was that the police failed in the maintance of order. Involvement of the already working gendarmerie body in to the Hungarian border guard came true because of that the costums police troops and the frontier sheriff subofficies as well as the local government policies could no longer satisfactorily carry out border control. The border gendarmerie operated of the Hungarian-Romanian and Hungarian-Serbian borders, its task was to guard the border line. The border gendarmerie was the first Hungarian law enforcement organization in the period of dualism, in the organization of wich special organizational elements were created in order to implement the border line more effectively and the methodology of the service was modified.

Keywords:

border control ; border traffic control ; border guarding ; border order compliance ; border edge gendarmerie

---

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)**
https://orcid.org/0000-0002-1873-0605

Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság

@: paradi.jozsef@gmail.com

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.103-178.p

Ahhoz, hogy a határszéli csendőrséget a korabeli magyar állam rendvédelmi modelljében el tudjuk helyezni és a tevékenységét megismerhessük három témakör bemutatása nélkülözhetetlen. Ezek a polgári magyar állam rendvédelmi modellje, a határőrizet és a csendőrség.

A polgári magyar állam rendvédelmi modellje időszakának a kiegyezéssel kezdődő, Magyarország II. világháborúbeli német megszállásáig terjedő és mintegy 3/4 évszázadot tartom. Az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharcot megelőzően a Magyar Királyságban rendi alapokon nyugvó államberendezkedés működött, amely 1848-ban alakult át. A 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc időszaka azonban rövidnek bizonyult ahhoz, hogy az új rendvédelmi modell kialakulhasson, különösen, ha figyelembe vesszük hogy az ország erejét és figyelmét a honvédő harcok kötötték le.[1] A neoabszolutizmusnak a magyarok elnyomásán nyugvó rendvédelmi rendszere pedig nem nevezhető a magyar rendvédelem-történet részének, legfeljebb egy olyan hatalom magyarországi struktúrájának amely a magyar nemzetet az állami terrorizmus eszközeivel elnyomta.[2] A rend védelmének a témája a kiegyezéskor nem került a közös ügyek közé, így visszakerülhetett nemzeti hatáskörbe.[3]

A kiegyezés nyomán újjászervezett magyar rendvédelmi modell — a magyarországi tanácsköztársaság nyilvánvalóan nem polgári rendvédelmét figyelmen kívül hagyva — szuverén működése Magyarország 1944. évi német megszállásáig tartott. Ezt követően pedig már nem beszélhetünk szuverén országról. Ebből következően pedig a szuverenitását vesztett országnak értelemszerűen nem lehetett szuverén rendvédelme sem. Így tehát a polgári magyar rendvédelmi modell időszakának az 1867-től 1944-ig terjedő 77 évet tartom, természetesen leszámítva a magyarországi tanácsköztársaság 133 napos idejét.

A polgári magyar állam rendvédelmi struktúrája a dualizmus időszakában épült ki több fázisban. A két világháború közötti időszakban pedig alapvetően ez a modell működött tovább, bár a trianoni békediktátumnak a honvédelmet ellehetetleníteni szándékozó előírásait igyekeztek a rendvédelmi testületekben kialakított rejtett képességekkel mérsékelni.

A kiegyezést követően az önkormányzatokhoz telepítették a rendőrhatósági jogköröket.[4] Ennek alapvetően két oka volt. Egyrészt a reformkorban a közigazgatás fejlesztéséről szóló elméleti vitában — amely a centralisták és a municipálisok között zajlott — a municipálisok arattak győzelmet.[5] Másrészt pedig a Kárpát-medencében a centralizmus eszméje közutálat tárgyává vált, mivel a magyarságot elnyomó HABSBURG hatalmi rendszer is a centralizmus elvét követte.

Így tehát kezdetben a magyar rendvédelmi struktúrát az önkormányzatok hatáskörébe tartozás jellemezte. Ennek részeként a rendőrségek az önkormányzatok irányítása alá tartoztak, bár a kisebb települések jelentős része kellő anyagi fedezet hiányában nem állított fel települési rendőrséget. A rendőrségek költségeit ugyanis nem a központi államhatalom, hanem a települések fedezték. A rendőrségek felett a kormánynak nem volt irányítási hatásköre, csupán törvényességi felügyeletet gyakorolhatott.

A központi államhatalom közvetlen irányítása alá a pénzügyőrség és a fegyőr testület (büntetés-végrehajtás) került a pénzügyi és az igazságügyi tárca kompetenciájába tartozva.[6]

A Magyar Királyi Nemesi Testőrség — a mindenkori főudvarmester irányítása alá tartozóan — az uralkodó közvetlen felügyelete alatt állt. Fenntartását pedig a magyar országgyűlés által az uralkodó számára jóváhagyott udvartartási költségvetés összegéből fedezték. 1904-től pedig az akkor felállított Magyar Királyi Darabont Testőrség is ezen szisztéma szerint működött.[7]

A Magyar Királyi Koronaőrség speciális helyzetben volt, mivel nem a végrehajtó hatalom irányítása alatt állt, hanem az uralkodó által javasolt és az országgyűlés által jóváhagyott koronaőrök felügyelete alá tartozott. Természetesen a testőrségekhez hasonlóan számos szálon kapcsolódott a végrehajtó hatalomhoz — személyi utánpótlás, hadtápszolgáltatás stb. — irányítási, felügyeleti kompetenciával azonban a végrehajtó hatalom nem rendelkezett a koronaőrség felett. A dualizmus időszakában négy koronaőrt választottak az országgyűlésbe.[8]

Ebben a rendvédelmi szisztémában a rendfenntartás döntően az önkormányzati rendőrségekhez került. Ezek a szerveze-

tek azonban nem voltak képesek a rend fenntartására. A közbiztonság oly mértékben romlott, hogy a kormány kénytelen volt a veszélyeztetett vidékek élére — amelyek több vármegyét magukba foglaló országrésznyi területek voltak — teljhatalommal felruházott királyi biztosokat küldeni. A királyi biztosok a rendet drákói módon ugyan, de helyreállították.[9] Amint azonban a királyi biztosi működések megszűntek az anarchia rövid időn belül visszarendeződött. Nyilvánvalóvá vált tehát, hogy az önkormányzati rendfenntartási rendszer alkalmatlan a hivatása betöltésére.

E felismerés nyomán hozták létre 1881-ben a Magyar Királyi Csendőrséget a vidékre kiterjedő hatáskörrel, ahol a legrosszabb volt a közbiztonsági helyzet.[10] A csendőrség felállításával a magyar rendvédelmi modell — a kezdeti évek angolszász mintát követő orientáltsága helyett — áttért a kontinentális modellre. Az angolszász rendvédelmi modellt az jellemzi, hogy nélkülözi a csendőrséget, illetve a katonailag szervezett fegyveres őrtestületi típust. Az angolszász modellben működő rendvédelmi testületekre pedig az a jellemző, hogy nem a központi államhatalom, hanem többségükben az önkormányzatok alárendeltségébe tartoznak.

A Magyar Királyi Csendőrség felállításával tehát fordulat állt be a polgári magyar állam rendvédelmi modelljének a tartalmában. Ez a fordulat azonban a magyar csendőrség létrehozásával nem fejeződött be. Mint minden kontinentális rendvédelmi modell, így a magyar is a csendőrség és a rendőrség kettős pillérén nyugodott. A rendőrségi pillér döntő része azonban még mindig önkormányzati kompetenciába tartozott. Maguk a rendőr tisztek — korabeli szóhasználat szerint a rendőr tisztviselők — kezdtek mozgalmat annak érdekében, hogy a magyarországi rendőrségeket államosítsák. Nyilvánvalóan a rendőri vezetők érzékelték a legközvetlenebb módon az önkormányzati alárendeltség hátrányait. Egyben pedig a rendőrség államosításának a mozgalmát kedvező időben hirdetették meg, mivel a kezdeményezés jól illett közigazgatásunknak a dualizmus időszakában felerősödő centralizációval egybekötött fejlesztési koncepciójába. Ezért a kormányok ezzel az elképzeléssel álta-

lában rokonszenveztek. Az önkormányzatok ugyan megosztottak voltak, a többségük azonban szintén rokonszenvezett a rendőrségek államosításának a gondolatával, mivel az államosítást követően úgy maradhatott meg a városukban a rendőrség, hogy annak költségei nem terhelték a város kiadásait.[11]

A magyarországi rendőrségek államosítását végül is a városi törvény módosítása keretében szerették volna megvalósítani. 1912-ben a belügyi tárca utasítást kapott a téma kidolgozására, melynek kivitelezésére külön osztályt hoztak létre a Magyar Királyi Belügyminisztériumban. A tárca a törvénytervezetet 1914-re el is készítette és azt az országgyűlés elé terjesztette. A honatyák azonban átdolgozás céljából a tervezetet visszaküldték. A módosított javaslat vitájára pedig már nem került sor, mivel kitört az I. világháború. A dualizmus időszakában így csupán három rendőrség állt a központi államhatalom közvetlen irányítása alatt, a Budapesti Magyar Királyi Állami Rendőrség, a Magyar Királyi Határrendőrség és a Fiumei Magyar Királyi Állami Rendőrség.[12]

Bizton állítható tehát, hogy a dualizmuskori magyar rendvédelem — annak ellenére, hogy kezdetben az angolszász mintát követte — a kontinentális minta szerint működött. Egyben pedig az is nyilvánvaló, hogy a magyar rendőrségek államosításának az ideje nem a tanácsköztársaság kapcsán merült fel, hanem már régóta érlelődő elgondolás volt, melynek a kivitelezését az I. világháború késleltette.

Ez a rendvédelmi modell működött a trianoni békediktátum által megcsonkított Magyarországon is. Mégis sor került azonban változásokra is. Nevezetesen az antant — minden bizonnyal a magyarországi tanácsköztársaság miatt — koránt sem bizonyult olyan szűkmarkúnak a rendvédelmi testületek létszámának a meghatározásakor, mint a honvédség létszámának és felfegyverzésének a témájában. A csonka Magyarország számára lényegében ugyanolyan létszámú csendőrséget és rendőrséget engedélyeztek, mint ami a történelmi Magyarországon működött. A magyarországi tanácsköztársaság utáni időszakban azonban a rendőrséget államosították.[13] Emellett pedig az

antant ahhoz is hozzájárult, hogy két új rendvédelmi testület kerülhessen felállításra, a Magyar Királyi Folyamőrség és a Magyar Királyi Vámőrség.[14]

Ennek következtében a dualizmuskori időkhöz képest több rendvédelmi testület tekintélyes létszámmal nem csupán kisebb területen és kisebb létszámú lakosság körében teljesített szolgálatot, hanem a testületek jellege is módosult. Nevezetesen a polgári magyar állam időszakában kétféle fegyveres őrtestületet különböztettek meg, a katonailag szervezett fegyveres őrtestületet és a polgári fegyveres őrtestületet.

A katonailag szervezett fegyveres őrtestületen belüli függelmi viszonyok katonaiak voltak. E testületek személyi állományainak a tagjai személyükben katonáknak minősültek, ebből fakadóan pedig — függetlenül attól, hogy a szervezet mely tárca irányítása alá tartozott — a testületi tagok a honvédelmi tárca felügyelete alatt álltak. Így tehát az ezen testületekben fegyveres szolgálatot teljesítők a katonai rendfokozati rendszer rangjait viselték, őket a katonákra általában vonatkozó jogosultságok megillették, illetve kötelezettségek terhelték.

Ezzel szemben a polgári fegyveres őrtestületeken belüli függelmi viszonyok hivatalnokiak voltak. E testületek személyi állományainak a tagjai személyükben hivatalnoknak minősültek. Ebből fakadóan pedig annak a tárcának az alárendeltségébe tartoztak, amely minisztérium a testület irányításának a teendőit ellátta. E testületek tagjai — mivel nem voltak katonák — a katonai rendfokozati rendszer rangjait nem viselhették, ehelyett a testületi rangrendszerek rendfokozatait viselték. Őket a katonákra általában vonatkozó jogosultságok nem illették meg, illetve kötelezettségek nem terhelték. Rájuk a tisztviselők jogosultságai, illetve kötelezettségei vonatkoztak.[15] **(I.sz. melléklet)**

A polgári magyar állam rendvédelmi modelljének az alakulásában a dualizmus időszakában a legfontosabb változás a szakterület irányításában a központi államhatalom térnyerése és a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek súlyának a gyarapodása képezte. A dualizmus első évtizedében — kerekített adatokat figyelembe véve — mintegy 12 000 rendőr, 5 500 pénzügyőr és 3 000 fegyőr (büntetés-végrehajtás), összesen te-

hát 20 500 fő teljesített szolgálatot a hivatalnoki függelmi viszonyok szerint.[16] E létszámból pedig a rendőrök nem a központi államhatalom, hanem az önkormányzatok közvetlen irányítása alatt álltak, bár az összrendőri létszám mintegy 1/4-ét kitevő fővárosi rendőrség 1872-től ideiglenesen, majd 1881-től véglegesen a kormány közvetlen irányítása alá tartozott a határrendőrséghez és a fiumei rendőrséghez hasonlóan. A trianoni határok között, azaz a területvisszacsatolásokig 12 000 főnyi rendőr — már az államosított rendőrség szervezetében — 3 000 pénzügyőr, 3 500 fegyőr (büntetés-végrehajtás), összesen tehát 18 500 fő teljesített szolgálatot hivatalnoki függelmi viszonyok szerint. E testületek pedig már teljes egészében a kormány közvetlen felügyelete alatt álltak. Bár néhány vidéki településen a Magyar Királyi Csendőrség mellett tovább működtek az önkormányzati rendőrségek, azonban az állami rendőrséghez képest csekély erőt képviseltek.[17] **(II.sz. melléklet)**

A két világháború közötti időszakban a dualizmuskorihoz képest jelentősen változott a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek száma és létszáma. A két új rendvédelmi testület — azaz a Magyar Királyi Folyamőrség és a Magyar Királyi Vámőrség — katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt. A 4 200 fő vámőr és az 1 524 fő folyamőr a magyar rendvédelem viszonyai között jelentős létszámnak tekinthető. Határozott arányeltolódás tapasztalható tehát a központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt (a rendőrségek államosítása) és a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek (folyamőrség, vámőrség) javára.[18]

A területvisszacsatolások nyomán természetesen a testületi létszámok is gyarapodtak a működési terület nagyságának a növekedésével. A Magyar Királyi Folyamőrség azonban Magyar Királyi Honvéd Folyamerők néven a magyar haderő kötelékébe került, a volt Magyar Királyi Vámőrség pedig — amelyet 1932-ben Magyar Királyi Határőrségre kereszteltek — Magyar Királyi Honvéd Határvadászok elnevezéssel ugyancsak a haderő kötelékébe került.[19]

A dualizmuskori két magyar testőrség a Magyar Királyi Nemesi Testőrség (92 fő) és a Magyar Királyi Darabont Testőrség (53 fő) helyét a Magyar Királyi Testőrség (230 fő) vette át.

A Magyar Királyi Koronaőrség (31 fő) és a Magyar Királyi Képviselőházi őrség (60 fő) pedig tovább működött. Ezen testületek amúgy is csekély létszámában jelentős változások nem jöttek létre. Tevékenységük pedig továbbra is az állami szimbólumok védelme, illetve kiemelt jelentőségű személyek védelme maradt. Közrendvédelmi szolgálatot e szervezetek nem teljesítettek sem a dualizmus, sem pedig a két világháború közötti időszakban.[20]

Összességében tehát elmondható, hogy a polgári magyar állam rendvédelmi modellje a kontinentális típusú modellbe tartozott. Ezen belül pedig a központi államhatalom befolyása, illetve a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek súlya gyarapodott. Tévhit azonban, hogy ezen tényezők az úgynevezett fehér terror következményei lettek volna. A polgári fegyveres őrtestületeknek és az önkormányzatok irányításának a mérséklődése már a dualizmus időszakában elkezdődött és döntően meg is valósult. A két világháború közötti időszaknak pedig a haderőrejtés volt a fő specifikuma és döntő eleme.[21]

A határőrizet a dualizmusban békeidőszakban a rendvédelem részét képezte. Kezdetben a határőrizetben is az a tendencia érvényesült, mint a rendvédelem egészében, azaz a helyi önkormányzatok dominanciája volt a jellemző. Nevezetesen a határőrizet klasszikus triászából, azaz a határvonal őrzéséből, a határrend betartatásából és a határforgalom ellenőrzéséből két feladatkört, a forgalom ellenőrzését és a határrend betartatását a helyi önkormányzatok végezték. Egyedül a határvonal őrzését látták el a Magyar Királyi Pénzügyőrség azon szakaszai, amelyek működési területe érintkezett a Magyar Királyság vámhatáraival.[22]

A dualizmus időszakában a magyar határőrizetben is az a folyamat zajlott le, mint a magyar rendvédelem egészében. Nevezetesen az önkormányzatok szerepe mérséklődött, a központi államhatalom irányítási kompetenciái pedig gyarapodtak. A polgári fegyveres testületek meghatározó szerepét ezzel egyidejűleg a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek dominanciája váltotta fel. E folyamat legmarkánsabb eseménye kétségkívül a határszéli csendőrség létrehozása volt. A másik lényeges eseményt pedig a Magyar Királyi Határrendőrség létrehozása

alkotta. a határrendőrség ugyanis átvette a határforgalom ellenőrzését a helyi (önkormányzati) rendőrségek kikülönített csoportjaitól, illetve a határrend betartatásának a teendőit a vámhatárral rendelkező szolgabíróságok határmenti szolgabírói kirendeltségeitől.[23]

Emellett a magyar határőrizetben egyre több szakhatóság vett részt. Határőrizeti teendők részfeladatainak az ellátásában tevékenykedtek a vámhivatalok, a határmenti humán- és állatorvosi állomások. Igénybe vették továbbá — a gyanús személyek előállítása tekintetében — a határmenti erdőhatóságok fegyveres munkatársait. Szükség szerint pedig a térségben működő önkormányzati rendvédelmi testületek személyi állománya is — a vonatkozó jogszabályokban meghatározottak szerint — ideiglenesen bevonható volt határőrizeti teendők ellátásába.[24]

A határőrizeti folyamatok azt eredményezték, hogy a határőrizeti struktúra differenciáltabbá vált, illetve létszámgyarapodás is bekövetkezett. A dualizmuskori békehatárőrizet a legkiforrottabb formáját 1912-re érte el. Ekkor a Magyar Királyság vámhatárain fegyveres határőrizeti szolgálatot ellátók létszáma 2 241 fő volt, nevezetesen 599 fő pénzügyőr, 1 392 határszéli csendőr és mintegy 250 főnyi határrendőr teljesített szolgálatot a magyar-román és a magyar-szerb határon.[25] **(III.sz. melléklet)**

Első látásra túlméretezettnek tűnhet a magyar határőrizetben szolgálatot teljesítő 2 241 főnyi pénzügyőr, csendőr és rendőr, hiszen a történelmi Magyarország területén összességében a Magyar Királyi Csendőrség kötelékében csaknem 12 000 csendőr, a magyarországi rendőrségek személyi állományaként mintegy 12 000 rendőr, a Magyar Királyi Pénzügyőrség szervezetében pedig közel 5 500 fő pénzügyőr teljesített szolgálatot. E három szervezet személyi állománya tehát összességében 29 500 főt tett ki. Ennek a létszámnak a határőrizetben is résztvevő 2 241 főnyi része mindhárom testület összesített létszámának 7,6 %-át tette ki. Ez valóban nem kevés, azonban azt is figyelembe kell venni, hogy a határőrizeti szolgálatot ellátó pénzügyőrök és csendőrök működési területükön ugyanúgy ellátták a testületük alapfeladatait mint az ország belsejében szolgálatot

teljesítő társaik. Kizárólag határőrizeti teendőket csupán a Magyar Királyi Határrendőrség személyi állománya végzett.[26] **(IV/A.sz. + IV/B.sz. melléklet)**

Ez a létszám a későbbi időszakok határőrizetében fegyveres szolgálatot ellátók létszámához viszonyítva meglehetősen szerénynek tűnhet ugyan, azonban figyelembe kell venni a vizsgált időszak konkrét körülményeit is. A történelmi Magyarország államhatárainak a hossza 4 166 km volt. Őrzést azonban csupán a 833,2 km hosszú magyar-román és a 458,26 km hosszúságú magyar-szerb határon végeztek. Ezek a határvonalak úgynevezett vámhatárok voltak, illetve az átlépésük útlevélhez kötött volt. Az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság közötti 2 083 km hosszú határvonalon az áruk és az emberek szabadon mozoghattak, azaz bárki, bárhol és bármikor ellenőrzés nélkül átléphette. Horvátország tekintetében fel sem merült a magyar-horvát határ ellenőrzésének a gondolata, mivel Horvátország a Magyar Szent Korona alá tartozó terület volt. Bosznia-Hercegovina és a Magyar Királyság között 583,24 km hosszú határ — az Osztrák Császárság és Bosznia-Hercegovina közti határvonalhoz hasonlóan — ugyancsak szabadon átjárható volt.[27] **(V.sz. melléklet)**

Bosznia-Hercegovina ugyan nem tartozott sem az Osztrák-Császársághoz, sem pedig a Magyar Királysághoz, azonban a két társország közösen irányította a tartományt. Bosznia-Hercegovinát 1878. évi okkupációja és 1908. évi annexiója nyomán integrálták az Osztrák-Magyar Monarchiába szinte minden lényeges témakör tekintetében. Ennek keretében a tartományban a mértékegységek, a pénz, a vasút, a posta, a hírközlés stb. minden tekintetben megfelelt az Osztrák-Magyar Monarchiában alkalmazottakéval.[28]

A századforduló időszakában jelentősen megnőtt a Magyar Királyság külső határain — azaz a vámhatárokon — a személy- és áruforgalom. A korábbi lóvontatású kocsikat és hajókat gőzhajók és a vasút váltotta fel, amelyek összehasonlíthatatlanul több embert és árut szállítottak. Romániával és Szerbiával úgynevezett vámháborúra is sor került. A vámháborúk azonban a határőrizetet alapvetően nem befolyásolták.[29]

Kialakult az úgynevezett kishatárforgalom, amely a dualizmust követő időszakban is fennmaradt.[30]

Mivel a határőrizet teendőinek a megvalósítása érdekében nem állítottak fel külön testületet, ezért szükségessé vált a határőrizeti részfeladatokat végrehajtó szervezetek tevékenységének a koordinálása. A Magyar Királyi Határrendőrség ezt a feladatot is ellátta a távolsági határforgalom ellenőrzése és a határrend betartatása mellett.[31]

A dualizmus időszakában a határőrizettel kapcsolatos teendők színterének és a határforgalmi könnyítések terrénumának a vámhatárok menti 40 km szélességű területsávot tartották. E területen működő közigazgatás bocsájthatott ki kishatárforgalmi útiokmányokat, illetve ezt a területsávot vehették igénybe a határ túloldaláról kishatárforgalmi útiokmánnyal érkezők. A Magyar Királyi Határrendőrség is többnyire az e területsávban diszlokáló rendvédelmi szervezetek személyi állományát vehette igénybe.[32]

Már a dualizmus időszakában kialakult a többlépcsős, valamint a határsértők valószínűsíthető mozgási irányára és idejére koncentráló határőrzés. E rendszerben az egyik lépcsőt a Magyar Királyi Pénzügyőrség vámhatárvonalat érintő működési területtel rendelkező szakaszai, a másik lépcsőt pedig a határszéli csendőr őrsök alkották. Egy-egy lépcsőn belül pedig a járőröket úgy vezényelték, hogy azok több vonalasan helyezkedtek el a határsértők valószínűsíthető mozgásában és idejében. A két világháború között is ezt a szisztémát alkalmazták, de már nem 40 km-es, hanem általában 15-20 km széles területsávban.[33]

A határőrizet a hírszerzésben — alapvetően annak a határmenti részében — is részt vállalt. Ennek keretében az Evidenzbüro hadtest-parancsokságoknak a vezérkari osztályaira telepített területileg illetékes felderítő főállomásaival tartottak kapcsolatot a határőrizeti szervezetek. A határőrizeti szervezetek feladatát a hírszerzés tekintetében részben a határon az információk és személyek rejtett továbbítása, illetve az ellenséges hatalmak részéről az erre irányuló kísérletek megakadályozása volt. Emellett pedig fontos feladatukat alkotta a határ túloldalán

a katonai alkalmazások (épületek, utak stb.) lehetőségeinek, kapacitásainak a felderítése.[34]

A békeidőszak határőrizeti rendszere azonban jelentősen módosult fegyveres konfliktus időszakában. Erre a felkészülést már békeidőszakban elkezdték. Ekkor a Magyar Királyi Határrendőrség domináns szerepkörét más tartalommal ugyan, de a határszéli csendőrség vette át.[35]

Összességében tehát a dualista Magyarország határőrizete tükrözte az Osztrák-Magyar Monarchia azon helyzetét, hogy a két társország között szabad mozgás jött létre. Ugyanakkor azonban a külső határokat — a társhatóságok és rendvédelmi testületek bevonásával, lényegében a nyugat-európai minta Kárpát-medence-i változatával — eredményesen őrizték. A magyar határőrizet korabeli változásainak a tendenciái pedig összhangban álltak a vizsgált időszak magyar rendvédelmi modelljének a változási irányával. A dualizmuskori magyar határőrizet, takarékos egyben pedig dinamikusan fejlődő volt, amely eredményesen teljesítette a vele szemben támasztott elvárásokat.

A Magyar Királyi Csendőrség a polgári magyar állam rendvédelmének meghatározó testülete volt. A csendőrség Európa egyik legtekintélyesebb múltú rendvédelmi testülete, melyet a francia kutatók a XIV. századig vezetnek vissza. Az eredeti neve Maréchaussée (Marizsosszé) volt, amely eredetileg a haderőn belüli rend fenntartására hivatott íjász alakulat volt. Fokozatosan terjedt ki a hatásköre a haderő tagjairól a hadműveleti területek polgári lakosságára, majd a Francia Királyság teljes vidéki területeire háborúban és békében egyaránt a lakosság kérése nyomán. A „nagy francia forradalom" előtt néhány évvel változtatták meg a szervezet nevét Gendarmerie-re (zsandárságra). A forradalom alatt ugyan a szervezetet megszűntették, azonban hamar kiderült, hogy arra szükség van. Ezért reorganizálták a testületet.[36]

A csendőrség intézményét Napóleon modernizálta és a Francia Császárság vonzáskörébe tartozó államokba a francia közigazgatási modell részeként exportálta. Napóleon bukását követően pedig — a testület kiváló bűnüldözési eredményeire való tekintettel — a csendőr szervezetek működését általában nem szűntették meg, sőt még ott is bevezették, ahol korábban

ilyen szervezet nem működött.[37] A csendőrség ugyanis más típusú rendvédelmi szervezeteknél gyorsabban, olcsóbban és tartósabban volt képes a rend kialakítására és fenntartására vidéki viszonyok között.[38]

A csendőrség intézménye Lombardián és Ausztrián keresztül érkezett Magyarországra. Napóleon tündöklésének időszakában Lombardia — amely hagyományosan a HABSBURG-birodalomhoz tartozott — a Francia Császárság vonzáskörébe került, ahol a francia közigazgatási modell átvételének a részeként létrehozták a lombardiai csendőrséget. Waterloo után a tartomány visszakerült a HABSBURG-okhoz. A csendőrséget azonban a rendfenntartás terén elért kiváló eredményeire tekintettel a HABSBURG-hatalom megtartotta. A lombardiai csendőr ezred vált a neoabszolutizmus során kiépítésre kerülő császári birodalmi csendőrség mintájává a teljes HABSBURG-birodalomban.[39]

A császári birodalmi csendőrséget az uralkodó 1849-ben állította fel az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc cári csapatok segítségével történt leverése kapcsán.[40] Ez a szervezet a teljes HABSBURG-birodalom területén működött a vidékre kiterjedő hatáskörrel. Az uralkodó 1851. XII. 22-ei nyílt parancsával a katonai határőrvidék térségére is kiterjesztette a testület hatáskörét.[41] A testület élére a magyarellenes tevékenység végzésében jeleskedő Franz Johann KEMPEN von Fichtenstamm báró került, akit a császár — a csendőrség vezetője tisztségének a megtartásával — 1852. IV. 25-én kinevezett az újonnan létrehozott Legfelsőbb Rendőrhatóság élére.[42] A Legfelsőbb Rendőrhatóság birodalmi biztonsági csúcshivatal volt, amelynek az alárendeltségébe tartozott a birodalmi csendőrség és rendőrség, egyben pedig az uralkodó közvetlen felügyelete alatt állt.[43]

A császári birodalmi csendőrség diszlokációja, szervezeti egységeinek a száma, a személyi állomány létszáma — a HABSBURG-birodalom financiális helyzetétől függően —több ízben változott. A testület a legerőteljesebb időszakában 16 csendőr kerületből állt. Egy csendőr kerület lényegében egy csendőr ezredet alkotott. A császári birodalmi csendőrség szervezeti fel-

építése a lombardiai csendőrségi struktúrát követte. A végrehajtó szolgálat színtere az őrs (Posten) volt, ahol a legénységi állomány döntő többsége teljesített szolgálatot. Efelett — a birodalmi vezetési szintet figyelmen kívül hagyva — háromszintű parancsoksági rendszer működött, nevezetesen a szakasz- (Zug), a szárny- (Flügel) és a kerület- (Kreis) parancsnokság amelynek hatásköre már egy tartomány területére terjedt ki. A mindenkori császári birodalmi csendőrség ezredeinek a többsége a Kárpát-medencében teljesített szolgálatot.[44]

A császári birodalmi csendőrség — annak ellenére, hogy eredményeket ért el a közbiztonság terén — kivívta a magyar nemzet ellenszenvét is, mivel a hazafiak üldözése mellett a magyarellenes cselekedetek („Kossuth-szakál", magyaros öltözék viseletének a büntetése stb.) legfőbb foganatosítója volt.

A magyar politikai vezetés a kiegyezéskor egyértelműen elutasította a HABSBURG hatalmi körök által javasolt azon elképzelést, hogy — a nemzet elnyomása egyik legaktívabb szervezetének — a császári birodalmi csendőrségnek a Magyarországon állomásozó alakulatait az új magyar kormány átvegye. A kiegyezéssel tehát Magyarország területén a császári birodalmi csendőrség megszűnt, a testület magyarországi ezredeit felszámolták.[45] Ezzel szemben viszont az Osztrák Császárságban a csendőrség tovább működött.

Ezzel a Magyar Szent Korona alá tartozó területeken a rosszemlékű császári birodalmi csendőrség megszűnt létezni, azonban a rendet a pandúr szervezetek nem voltak képesek fenntartani. Ezért — a teljhatalommal felruházott királyi biztosok ideiglenes működésének kitérőjét követően — ismét bevezették a Magyar Királyságban a csendőrség intézményét. Ez a testület azonban már nem birodalmi szervezet volt, hanem a magyar kormány közvetlen irányítása alatt álló nemzeti rendvédelmi testületként működött. Lényegében annyi történt, hogy a kor legsikeresebb rendvédelmi testülettípusát — a korábbi helyzettől eltérően, amikor a nemzet elnyomásának eszközeként működtették — a nemzeti kormány a magyar nemzet érdekében alkalmazta. Ez az új csendőrség már szellemében, külsőségeiben, a személyi állomány összetételében és a jogi környezetében már teljes egészében nemzeti szervezet volt.[46]

A Magyar Királyi Csendőrség létrehozásának a gondolata TISZA Kálmántól származott, aki elképzelését először az illetékes magyar szervezetek körében fogadtatta el, majd — annak ellenére, hogy a magyar rendvédelmet illetően a közös minisztertanács nem rendelkezett jogkörrel — a közös minisztertanácsban is véleményeztette, sőt a koronatanácson az uralkodó egyetértését is megszerezte (koronatanácsnak a közös minisztertanács azon ülését nevezték, amelyeken az uralkodó is részt vett).[47]

Ezt követően került a törvényjavaslat a magyar országgyűlés elé, amely — miután a képviselők biztosítottnak látták azt, hogy az új magyar rendvédelmi testület nem fog a rosszemlékű császári birodalmi csendőrséghez hasonló politikai cselekményeket foganatosítani — a Magyar Királyi Csendőrség létrehozását megszavazta. Az uralkodó pedig a testület létrehozásának a törvényét 1881. II. 14-én szentesítette. 1933-ban ezt a napot nyilvánították a testület napjává, azóta is ezen a napon tisztelegnek a Magyar Királyi Csendőrség előtt.[48]

A Magyar Királyi Csendőrség működése számára a mintát az erdélyi és a horvátországi csendőr ezredek jelentették. E két térségben ugyanis — a közös haderőbe tagoltan — megmaradt a császári birodalmi csendőrség egy-egy ezrede horvátországi-, illetve erdélyi-csendőrség elnevezéssel. Ezeknek az alakulatoknak azonban a puszta léte is a parlamenti ellenzék politikai támadásainak a kedvenc témája volt. A kiegyezési törvényben ugyanis a közös ügyek között a rend védelmének a témája nem szerepelt.

Az erdélyi- és a horvátországi csendőr ezredeket a magyar kormány 1876-ban át is vette a közös haderőtől. Ezt követően a csendőr ezredek magyar kormánynak való átadását nehezményező személyi állományt a magyar kormány nyugdíjazta, majd a státuszokat nemzethű személyi állománnyal töltötte fel.[49]

1881-ben az erdélyi csendőr ezred vált a Magyar Királyi Csendőrség kiindulási alapjává. A Magyar Királyi Csendőrség országos szervezését ugyanis ikrezési eljárással valósították meg. Ez azt jelentette, hogy a már létező csendőr ezredek kötelékében — a meglévő szervezetre támaszkodva — hozták létre

az új csendőr ezredeket és igyekeztek feltölteni az így kialakított státuszokat, természetesen a testületen kívüli jelentkezők köréből.[50]

A szervezet felállításával egyidőben az elhelyezési körletek kialakítása is elkezdődött a leendő csendőr kerületek működési területén. Döntően jól felépített és jó állapotban lévő kész épületeket béreltek, illetve vásároltak a csendőrség számára. Ezen építményeket kisebb átalakításokkal hozták arra alkalmas állapotba, hogy a csendőrök befogadásával kapcsolatos igényeknek megfelelhessenek. Lényegében parasztportákat vásárolt, vagy bérelt az állam, melyek kiválasztásánál fontos szerepe volt a jó minőségű bőséges vizet szolgáltató kútnak és annak, hogy az ingatlan lehetőleg a település központjában helyezkedjen el. Mivel pedig a csendőrök saját maguk gondoskodtak az élelmezésükről, ezért a néhai parasztporták gazdálkodási feltételeinek épületszükségleteit kielégítő melléképületeket is szinte azonnal használni kezdték az új őrsökre költöző csendőrök.[51]

Az új csendőr kerületek szolgálatellátásukat január 1-én kezdték el. Újév hajnalán az első feladatuk volt a működési területükön tartózkodó rovottmúltúak előállítása.

A Magyar Királyi Csendőrség hatásköre kiterjedt a Magyar Szent Korona alá tartozó teljes térségre a városok kivételével. 1882-ben külön törvény született arra vonatkozóan, hogy a belügyminiszter beleegyezésével — a testület és az érintett város között kötött szerződség szerint — a csendőrség városban is teljesíthet szolgálatot térítés ellenében. E lehetőséggel számos város élt is, elsősorban a külterülete tekintetében. A városok hatósági területén szolgálatot teljesítő csendőrök azonban nem kerültek a város alárendeltségébe, hanem továbbra is tisztjeik irányítása alatt maradtak.[52]

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti felépítése az 1876-ban átvett erdélyi csendőrség szervezetét követte. Az őrsökön folyt a szolgálati tevékenység, itt teljesített szolgálatot a legénység döntő többsége, felettük pedig háromszintű parancsnokság működött, amelyekben tisztek teljesítettek szolgálatot. Ezek voltak a szakasz-, szárny- és a kerület-parancsnokság. A

testület élén a csendőr felügyelőség állt. Az átlagostól jelentősen eltérő közbiztonsági helyzetben lévő térségek rendjének a védelme érdekében ideiglenes vagy állandó csendőr különítményeket hoztak létre.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezetében fokozatosan alakultak ki a speciális szervezeti elemek. Ilyenek voltak például a kerületenként létrehozott pótszárnyak. A pórszárnyakba helyeztek minden tevékenységet, amelyeknek a végzése ugyan elengedhetetlenül szükséges volt a csendőrségi alapfeladatok eredményes ellátásához — gazdálkodás, személyzeti munka stb. — azonban a pótszárnyak nem végeztek közrendvédelmi szolgálati teendőket, működési területtel sem rendelkeztek. A speciális szervezeti elemek többsége azonban a csendőr felügyelőség közvetlen alárendeltségébe tartozott. Ilyen volt például a központi anyagraktár, a lovasiskola, a nagyváradi legénységi kiképző bázis stb..[53]

Az Osztrák-Magyar Monarchiában összesen két csendőrség működött, egy az Osztrák Császárságban, egy pedig a Magyar Királyságban. A Magyar Királyi Csendőrség részét alkotta a horvát csendőrség is, azonban a szervezeten belül autonómiát élvezett, a horvát belügyminiszter által a horvát kormány irányította és a horvát sabor felügyelete alatt állt, szolgálati nyelve pedig a horvát volt, működési területe a Szent Korona alá tartozó térségből Horvátország területére terjedt ki. A két társország csendőrségén kívül Bosznia-Hercegovina is rendelkezett csendőrséggel. Ezt a szervezetet azonban nem lehet az Osztrák-Magyar Monarchia csendőrségének tekinteni, mivel maga a tartomány sem tartozott — annak ellenére, hogy 1878-ban okkupálták, majd 1908-ban annektálták — sem az Osztrák Császársághoz, sem pedig a Magyar Királysághoz, hanem a két társország a közös pénzügyminiszter által közösen kormányozta az egyébként önálló statútummal rendelkező tartományt.[54]

A Magyar Királyi Csendőrségnek az egész országra kiterjedő szervezete kiépülésének befejeződése után 1886-ban hat csendőr kerület, 25 csendőr szárny, 62 csendőr szakasz és 966 csendőr őrs működött 6 000 fő körüli létszámmal. Ezzel szemben az utolsó békeévben nyolc csendőr kerület-parancsokság,

57 csendőr szárny-parancsnokság, 136 csendőr szakasz-parancsnokság és 2 028 csendőr őrs működött a Magyar Királyságban Horvátországot nem számítva és az 1904-ben létesített 683 csendőr járásőrmesterséget — ahol a nyomozómunka folyt — figyelmen kívül hagyva. A testület létszáma ekkor 14 362 fő volt.[55] **(VI.sz. melléklet)**

A Magyar Királyi Csendőrség szervezete tehát a dualizmus időszakában dinamikus gyarapodáson esett át. Az új magyar rendvédelmi testület a korábbi pandúr szervezethez képest lényegesen hatékonyabbnak bizonyult. A települések azt szerették volna, ha a hatékony rendvédelmi testület egyik őrse az ő falujukba települt volna. Ez természetesen lehetetlen volt, hiszen nem lehetett minden faluban csendőr őrsöt létesíteni. A testület vezetése a felmerült igényeket osztályozta és az új őrsöket oda telepítették, ahol azokra a legnagyobb szükség volt. A testület létszáma azonban nem gyarapodott olyan ütemben, amilyen mértékben a jogosnak ítélt kérelmek száma nőtt. Így tehát a már meglévő őrsök létszámának a mérséklésével is elősegítették új őrsök létrehozását.

A Magyar Királyi Csendőrség a testület számára megállapított létszámhoz képest lényegében folyamatos elmaradásban volt az utolsó békeévek kivételével. A legnagyobb létszámhiány a testület felállításakor keletkezett, melyet a Magyar Királyi Honvédségbe sorozott, kiváló minősítésű honvédekkel pótoltak ideiglenesen.[56]

A Magyar Királyi Csendőrségre nem vonatkoztak speciális jogszabályok, ugyanazon jogszabályi környezetben végezte a teendőit, mint a többi magyar rendvédelmi testület. A technikai eszközökkel való ellátottsága sem volt eltérő a többi rendvédelmi testületétől. Mégis — a megalakulás és az I. világháború éveit leszámítva — 90 % körüli bűnfelderítési eredményeket ért el. E kimagasló eredmények oka egyértelműen a jól képzett és vezetett, ütőképes személyi állomány volt. A legénység és a tisztikar egyértelműen sokkal jobb helyzetben volt — a szakmai felkészültség és az egzisztencia biztonsága tekintetében egyaránt — mint a korabeli magyar rendőrségek személyi állománya. A testület legnagyobb értékét a személyi állománya alkotta.

A legénységgel szembeni felvételi követelmények között szerepelt az ép és egészséges testalkat, a megfelelő szellemi, erőnléti és pszichikai állapot. Minden jelentkezőnek rendelkeznie kellett az elemi iskolai végzettséggel, ami nagy szó volt, hiszen a rendőr legénységek mintegy 20 %-a analfabéta volt. A csendőrképző alaptanfolyam — amely járőrtársi beosztás betöltésére jogosította fel a csendőrt — elvégzése nyomán vált a csendőr szolgálatba vezényelhetővé. Az alaptanfolyam időszaka a testület fennállása során fokozatosan növekedett, kezdetben félév volt. A felvételi eljáráson sikeresen átesett csendőrt a próba ideje letöltése után véglegesítették. A felvételi követelmények között szerepelt a letöltött sorkatonai szolgálat, a nőtlen, vagy gyermektelen özvegyi családi állapot. A testület vezetése arra törekedett, hogy a csendőrségbe lehetőleg parasztfiúk kerüljenek, mivel ők ismerték a legjobban azt a közeget, amelyben a szolgálatukat teljesítették. Fontos szempont volt továbbá, hogy bűnügyileg fertőzött családi háttérrel rendelkező személy ne kerülhessen a testületbe. A legénységnek a felvételétől számított kilenc éven belül el kellett végezni a járőrvezetői tanfolyamot is. Ennek hiányában a testület megvált a csendőrtől, a legkiválóbbak számára pedig lehetővé tették az őrs-parancsok képző tanfolyam elvégzését.[57]

A tisztikar tagjai a Ludovika Akadémia elvégzését követően gyakornokként sajátíthatták el a csendőrségi ismereteket a közigazgatási elméleti és gyakorlati szakvizsgarendszer keretei között, de természetesen más tartalommal, mint a közigazgatási tisztviselők.

A Magyar Királyi Csendőrségnél tehát a személyi állomány képzése tekintetében ugyanaz a szisztéma valósult meg, mint a magyar közigazgatás más területein. Nevezetesen az állami iskolai végzettség — amely a betöltendő beosztás szintjétől lehetett elemi-, vagy középiskolai, illetve egyetemi végzettség, természetesen az egyetemi végzettségek tekintetében a leendő munkakört megalapozó tartalommal — jelentette azt az elméleti bázist, amelyre épült az elméleti és gyakorlati ismereteket is tartalmazó szaktanfolyam. Magasabb munkakörbe magasabb szintű tanfolyam eredményes elvégzése által lehetett jutni.[58]

A csendőrtisztek a Ludovika Akadémián elsajátították a testület békebeli és háborús viszonyok közötti vezetésének az ismereteit. Erre épült rá a csendőrség speciális körülményeinek megfelelő vezetési tapasztalatokat megtestesítő ismeretanyag elsajátítása a gyakornoki idő alatt. A tiszteknél a gyakornoki idő, a legénységnél a próbaidő hossza dinamikusan formálódott a testület fennállása során, amely végül hároméves időtartammal stabilizálódott. Ezen időszak alatt nem csupán elméleti jellegű felkészítésben részesültek a csendőr tisztek és a legénység. A gyakornoki idő alatt — az elméleti ismeretek elsajátítása után — járőrszolgálatot is kellett teljesíteniük idősebb gyakorlott csendőrök vezetésével. Ennek során a legénység megismerkedhetett azzal, hogy milyen tevékenységet fog folytatni a hivatása gyakorlása során. A tisztkar tagjai pedig megtapasztalhatták azt, hogy a leendő beosztottjaiknak mit és hogyan kell teljesíteniük szolgálatellátásakor. A leendő csendőr tiszteket az elméleti és gyakorlati felkészítésük során eljuttatták olyan szellemi alkotóműhelyekbe is, ahol megismerkedhettek a csendőrségi szolgálat eredményes teljesítését elősegítő szellemi munkálkodások lényegével. A csendőr tisztek első beosztása pedig mindig a legalacsonyabb tiszti beosztás helyettesi státusza volt, ahol az idősebb és gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező tiszttársaiktól sajátíthatták el a csendőr csapatok vezetéséhez szükséges metodika gyakorlati megvalósításának fortélyait. A csendőr tisztek ugyanis személyükben nem minősültek közbiztonsági közegnek, az ő feladatuk kizárólag a vezetés és a legénység képzése volt.[59]

A Magyar Királyi Csendőrség militáns jellege, azaz a katonai vezetési szisztéma és a katonai függelmi rendszer lehetővé tette, hogy a testület lehetőségeit jól hasznosítsák. A vezetés, illetve a végrehajtás szintjén egyaránt naprakész és magas szakmai képzettség pedig a kiváló szolgálatellátást eredményezett, ami azonban csak úgy jöhetett létre, hogy a személyi állomány erkölcsi állapota is kiváló volt.

A Magyar Királyi Csendőrségnél tehát különböző a munkaköröket ellátó személyek tevékenységét és felelősségét jól elhatárolták. A különböző munkakörökbe tartozó teendőket pedig

a személyi állomány minden tagjának maradéktalanul meg kellett valósítani. A testületen belüli szakfeladatok eredményes ellátása érdekében pedig szabályzatokat hoztak létre. A testület fennállása során 80 körüli szabályzat foglalta keretbe, illetve határozta meg a feladatok teljesítését.

Ilyen körülmények között nem is jöhetett létre más eredmény mint az, hogy a polgári magyar állam rendvédelmi modelljének legkiválóbb testülete a Magyar Királyi Csendőrség volt. A modell második pillérét alkotó rendőrségek ugyanis messze elmaradtak — különösen a személyi állomány felkészítése tekintetében — a csendőrség mögött. A rendőr tisztek — korabeli szóhasználat szerint rendőr tisztviselők — például a dualizmus időszakában még nem részesültek a rendőrég vezetésére irányuló szakirányú felkészítésben. Nem is lehetett ilyen irányú képzést létrehozni, hiszen ahány város annyiféle rendőrség működött. A rendőr tisztekkel szembeni képesítési követelmények a közigazgatási tisztviselőkével voltak azonosak. A mintegy 20 % analfabétát magába foglaló rendőrlegénység és a testületi vezetésre felkészítetlen rendőr tiszti kar értelemszerűen nem lehetett képes olyan eredmények elérésére, mint a csendőrség.[60]

E képet egészíti ki, hogy a rendőrségek eleve alkalmatlanok voltak a rendvédelmi feladatok egyes tevékenységeinek a végrehajtására. Ilyen volt például a csapaterős karhatalmi teendők ellátása. A rendőrök egyéni fegyverzete, a felkészültségbeli hiányosságaik, illetve a katonai stílusú vezetés hiánya gyakorlatilag lehetetlenné tette a karhatalmi bevetésüket a dualizmus időszakában.[61]

A Magyar Királyi Csendőrség tehát — bár nem a kiegyezéssel jött létre, hanem csaknem másfél évtizeddel később, mégis — a polgári magyar rendvédelmi modelljének legtekintélyesebb és leghatékonyabb szervezete volt, amely az ország területének a nagyobbik felében és lakosságának a többsége körében tartotta fenn a rendet példamutató módon, Európa országaiban működő nemzeti csendőrségekhez hasonlóan. Ebből fakadóan pedig azokon a településeken, ahol a rend védelmének a megerősítésére volt szükség szívesen vették igénybe a csendőrséget. Így volt ez a magyar határőrizet terén is.

A magyar határőrizet az a témakör, melynek a lényegét — a polgári magyar állam rendvédelmi modelljének és a magyar csendőr testületnek az ismertetése mellett — indokolt felvázolni annak érdekében, hogy a határszéli csendőrség témája megismerhetővé váljék.

A dualizmus időszakában a magyar határőrizet terén jelentős változások valósultak meg. Ekkor került át a hagyományosan a haderő kompetenciájába tartozó határőrizet a rendvédelem feladatkörébe, ezáltal a belügyi tárca, illetve a magyar kormány közvetlen irányítása alá. Ez nem magyar sajátosság volt, hasonló folyamatok már korábban megvalósultak Európa nyugati felében. A magyar határőrizet terén bekövetkezett változások pedig a HABSBURG-birodalomnak többé-kevésbé a kiegyezés időszakában megvalósuló haderőreformjához kapcsolódó következmények voltak.

A technika fejlődésével a haditechnika is sokat változott. Az új haditechnikai eszközök, illetve az abból fakadó harceljárás változások alkalmazására való felkészülés hiánya esetén esély sem keletkezhetett a háborúk megnyerésére. A kor színvonalán álló és kellő mennyiségű haditechnika biztosítása mellett nélkülözhetetlen volt a kellő erőkoncentráció létrehozásának a képessége is. Ez Karl von CLAUSEWITZ — a XIX. század utolsó negyedében magyarul is megjelent — könyvében szemléletesen kifejtette.[62]

Ezzel a — lényegében haditechnikai fejlődésből fakadó — követelménnyel azonban merőben ellentétes volt a határőrizeti igény. Az eredményes határőrizet megvalósítása érdekében ugyanis a nehézfegyverzetétől megfosztott személyi állományt apró szervezeti egységekre bontva, viszonylag keskeny ám hosszú területsávon kellett elhelyezni a határ mentén. A haderőnek a határőrizetbe bevont élőereje a véderő számára lényegében elveszett mivel ezen élőerő harcértéke tulajdonképpen megszűnt. Az országok katonai vezetései ezért a határőrizeti teendőket — legalább is békeidőben — átadták a rendvédelmi szervezeteknek.[63]

Az Osztrák-Magyar Monarchiában a kiegyezéskor a határőrizetet már nem tekintették a haderő feladataihoz tartozónak. A katonai határőrvidéket megszűntették, területét és lakosságát

pedig 1872-től 1884-ig visszaintegrálták a polgári magyar közigazgatásba.[64]

A dualizmus időszakában a 4 166 km hosszú magyar államhatárból azonban csupán a magyar-román (833,2 km) és a magyar-szerb (458,26 km) határ kellett őrizni. Az Osztrák-Magyar Monarchia két társországa, azaz az Osztrák Császárság és a Magyar Királyság között húzódó úgynevezett belső határt (2 083 km) bárki, bárhol és bármikor szabadon átléphette. Horvátország tekintetében — mivel eleve a Magyar Szent Korona alá tartozott — a határellenőrzés igényének a gondolata fel sem merült. Bosznia-Hercegovinának a Magyar Királysággal közös határa (583,24 km) az ellenőrzésére pedig azért nem kerülhetett sor, mert a tartomány az Osztrák-Magyar Monarchia vámközösségébe tartozott. Hasonló volt a helyzet a fiumei térségnél az úgynevezett Tengermellék határainak esetében is (208,3 km).[65]

A dualizmuskori Magyar Királyságnak tehát csak a magyar-román és a magyar-szerb határszakaszát kellett ellenőrizni. E két határszakasz természetes határszakaszt alkotott, mivel a határt folyók, illetve hegyláncok alkották. Ebből fakadóan a folyami átkelőhelyek és a hegyeken átvezető hágók ellenőrzésével a határellenőrzés tulajdonképpen megvalósítható volt. A helyzet azonban ennél mégis bonyolultabbnak bizonyult, hiszen a hegyekben és a folyóknál is akadtak olyan terepszakaszok — amelyek ugyan a tömeges személy- és áruforgalom lebonyolítására nem voltak megfelelőek, azonban — magányos vándorok, illetve kisebb embercsoportok és csekély mennyiségű áruk határon történő átjuttatására alkalmasak voltak. Így tehát a dualizmuskori Magyar Királyság külső határainak az őrzése is a határőrizet klasszikus hármas tagolását valósította meg, azaz a határvonal őrzését, a határforgalom ellenőrzését és a határrend betartatását.[66]

A dualizmus időszakában a határok őrzésére nem hoztak létre külön rendvédelmi testületet, hanem a meglévő szervezetek, útlevélköteles határszakaszok mentén diszlokáló alakulatait bízták meg azon részhatárőrizeti feladatok teljesítésével, amelyek többé-kevésbé közel álltak az adott testület alapfeladataihoz.

Kezdetben a Magyar Királyság külső határainak az őrzését a Magyar Királyi Pénzügyőrség azon szakaszai végezték, amelyek működési területe érintkezett a vámhatárokkal. Az érintett pénzügyőr szakaszok a határforgalom ellenőrzésében és a határrend betartatásában nem vettek részt. A határvonal őrzési teendőiket pedig az egyéb pénzügyőrségi feladataik ellátása mellett valósították meg. A magyar kormányok kezdetben nem is tehettek mást, mint hogy a Magyar Királyi Pénzügyőrségre bízták a határvonal őrzését, mivel nem volt a kormány alárendeltségében más testület, amely egységes ruházattal, fegyverzettel és szervezettel rendelkezett és a hatásköre kiterjedt a határmenti térségekre is. A Magyar Királyi Pénzügyőrség mintegy 5 500 főnyi létszámából — a határmenti szakaszokban szolgálatot teljesítő pénzügyőrök által — hozzávetőlegesen 599 fő valósította meg a határvonal őrzését.[67]

A határon átmenő áruforgalmat a vámhivatalok, a személyforgalmat pedig az adott határátkelőhelyhez legközelebbi nagyobb város rendőrségéből kikülönített csoport ellenőrizte.[68]

A határrend betartatásáról az útlevélköteles határszakasszal érintkező járások határmenti szolgabírói kirendeltségei gondoskodtak.[69]

Ez a rendszer meglehetősen takarékos volt ugyan, azonban viszonylag gyorsan érzékelhetővé vált a gyengesége is. Nevezetesen a csempészek és egyéb illetéktelen személyek határon való átjutásának megakadályozására a rendelkezésre álló élőerő csekélynek bizonyult. Az állatcsempészetből fakadóan elfertőződött az erdélyi állatállomány egy része. Az erdélyi gazdakörök számos kérelemben fogalmazták meg azon igényüket, hogy a határőrizetet erősítsék meg. A gazdák attól tartottak, hogy a fertőzött állatok miatt ki fognak szorulni a legjobb, elsősorban nyugat-európai élelmiszerpiacokról. A gazdasági károkon kívül, a laza határőrizetnek negatív politikai hozadékai is keletkeztek. Elsősorban Erdélyben észlelték, hogy az ország egysége ellen uszító, a nemzetiségeket bujtogató röplapokat a nem kellően őrzött határokon mázsaszám hoztak be és terjesztettek a nemzetiségi lakosság körében.[70]

Ez a helyzet vezetett a határszéli csendőrség létrehozásához. A többszöri szervezeti, szolgálatellátási metodika változtatásokon és létszámfejlesztéseken átesett határszéli csendőrség ugyan jelentősen megerősítette a magyar határőrizetet, ám továbbra is hiányzott a három határőrizeti elem összehangolása. E feladat teljesítésére volt hivatott a XX. század elején létrehozott Magyar Királyi Határrendőrség.[71]

A testület nem csupán a határőrizeti feladatok ellátásában résztvevő szervezetek munkáját volt hivatott koordinálni és felügyelni, hanem a határmenti térségben működő valamennyi — így az önkormányzati alárendeltségű — rendvédelmi testületeket is igénybe vehette a vonatkozó törvényekben meghatározott esetekben.[72]

A Magyar Királyi Határrendőrség volt a polgári állam rendvédelmi modelljében az első szervezet, amelynek már a fő feladatát a határőrizet alkotta. E tevékenységen kívül más teendőket nem is kellett ellátnia. Azonban a határrendőrség a határőrizetből csupán a határforgalom ellenőrzését és a határrend betartatását végezte, mely feladatokat a kikülönített rendőri csoportoktól, illetve a határszéli szolgabírói kirendeltségektől vette át. A Magyar Királyi Határrendőrség rendszeresített létszáma — amely a testület legjelentősebb fejlesztésének az időszakában 500 fő körüli volt — nem is tette lehetővé, hogy jelentősebb létszámot igénylő határőrizeti feladatban, azaz a határvonal őrzésének a megvalósításában részt vegyen.[73]

A dualizmus kezdetén a magyar határőrizetben még a pénzügyi tárca volt a legbefolyásosabb. A határőrizetbe a csendőrség bevonása, illetve a határrendőrség létrehozása nyomán azonban a belügyi tárca vált dominánssá. Végül azonban az I. világháborúra való felkészülés során, a katonai határőrizetre való áttéréssel ismét a haderő vált meghatározóvá a határőrizetben is.[74]

A dualizmuskori magyar rendvédelem dinamikusan fejlődött, a fejlesztésének pedig az egyik legfontosabb eleme a Magyar Királyi Csendőrség felállítása volt. A teljes magyar rendvédelmi modell és azon belül a magyar határőrizet is az önkormányzati dominanciából és a polgári fegyveres őrtestületek túl-

súlyából kiindulva a központi irányítás térnyerése és a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek arányainak a növekedése irányában fejlődött.[75]

A dualizmus kezdeti évtizedeiben a kormánynak közvetlenül alárendelt testület részeként, azaz a Magyar Királyi Pénzügyőrség vámhatár menti szakaszain szolgálatot teljesítő pénzügyőrök által mintegy 600 fő teljesített szolgálatot a Magyar Királyság külső határainak az őrzésével. A határforgalom ellenőrzésére a közeli nagyobb városok rendőrségeiből kikülönített csoportok létszáma valószínűsíthetően mintegy 100 fő lehetett. A határrend betartatásában számításba vehető határszéli szolgabírói kirendeltségek pedig — amelyek többnyire egy főseknek tekinthetők minden bizonnyal csekély létszámú vármegyei hivatalnokot foglalkoztatott. Ugyancsak minimális létszámú tisztviselők végezték a román és a szerb határvonalakon átkelő áruk vámolásának a teendőit, a vámhivatalnokok és a szolgabírói kirendeltségek tisztviselőinek az együttes létszáma hozzávetőlegesen 100 fő körüli lehetett.

Ezzel szemben a háború előtti években az útlevélköteles határok őrzésében a határszéli csendőrség 1 392 fő csendőrrel vett részt. Ugyancsak a határvonal őrzésében vett részt a pénzügyőrség is mintegy 600 fő pénzügyőrrel a vámhatár menti szakaszain szolgálatot teljesítő pénzügyőrök által. Mindkét testület a kormány közvetlen irányítása alatt állt. Egyben pedig a csendőrség a katonailag szervezett fegyveres őrtestületek csoportjába tartozott.[76]

A határforgalom ellenőrzéséből az önkormányzati rendőrségek kikerültek, mivel a forgalomellenőrzési teendőket a kormány közvetlen irányítása alá tartozó új polgári fegyveres őrtestület a Magyar Királyi Határrendőrség vette át, melynek a létszáma már 500 fő körüli volt.[77]

A határrend betartatásának a teendői is átkerültek a vármegyei hatóságoktól a kormány közvetlen irányítása alá tartozó Magyar Királyi Határrendőrséghez.[78]

A dualizmus időszakában tehát már elkezdődött a magyar rendvédelemben az a folyamat, amely a későbbi korokat is jellemezte, amelynek az volt az egyik lényeges vonása, hogy a centralizmus (a központi államhatalomnak való alárendeltség)

és a militarizmus (katonailag szervezett fegyveres őrtestület) erősödött föl. Ez a teljes magyar rendvédelmi modellre jellemző folyamat a határőrizetben is megvalósult.[79]

A határszéli csendőrség kialakításának a szükségességét tehát a határőrizetnek a haderőtől a rendvédelemhez kerülése idézte elő. Konkrétan pedig a magyar-román határpontosítás nyomán a határvonal kitűzésének az eseményéhez kapcsolódott.[80]

A magyar-román határszakaszon jelentős területeket ugyan a két szomszédos állam közül egyik sem követelt a másik országtól, azonban a határvonal helyes fekvése több helyen vitatott volt. Ebből fakadóan a magyar és a román határmenti fegyveres testületek között — még fegyverhasználatra is vezető — kisebb-nagyobb összetűzésekre került sor. Magyar részről ugyan több évtizeden át kezdeményezték a határpontosítást, azonban nem sikerült az érintett feleknek a megegyezés közelébe kerülniük. Végül az Osztrák Császárság és a Román Királyság közötti bukovinai határvonal rendezését kapcsolták egybe az erdélyi és a regáti közös határvonal pontosításával.[81]

A kor élvonalbeli metodikájával kitűzött és a terepen megjelölt határvonal kitűzése több évet vett igénybe, melyet a magyar és román fél vegyesbizottság formájában valósított meg.[82]

Végül a magyar-román határt az 1887. XII. 7-én, illetve november 25-én kelt nemzetközi egyezményben rögzítették, illetve fogadták el, melyet a magyar országgyűlés 1888. IV. 30-án emelt törvényerőre.[83]

A magyar belügyminiszter rendeletben szabályozta a határjelek védelmét és a határvonal őrzését. A terepen kitűzött új határvonal határjeleinek a gondozása, a megnövekedett számú kettősbirtokosok forgalmának a felügyelete már meghaladta a határmenti pénzügyőr csapatok lehetőségeit. Szükség volt az élőerő gyarapítására. Erre pedig a legalkalmasabb a csendőrség volt, amely a közbiztonságot vidéken megteremtette és fenntartotta. Az egységes felszerelése, fegyverzete, a személyi állomány felkészítettsége és a testület vezetésének a katonai stílusa alkalmassá tette arra, hogy a határőrizeti feladatok ellátásában részt vegyen. Emellett pedig a testület már korábban — a romá-

niai kolera járvány idején — sikeresen vett részt a határ zárásában. Ezért e testülettel kívánták a magyar határőrizetet megerősíteni, amely belügyi rendelet formájában öltött testet.[84] *„Az utasítás első és leglényegesebb fejezetében foglaltaknak a végrehajtása a belügyminisztériumra hárult. Az első fejezet első paragrafusa elrendelte a határszéli csendőrség szervezését."*[85]

A kolozsvári székhelyű erdélyi csendőr kerületnek — a határőrizeti teendők ellátására hivatott szervezeti egységek létrehozását és a személyi állomány növelését megelőzően — 1890-ben 4 szárnya, 8 szakasza és 151 őrse volt, melyben 17 tiszt és 905 főnyi legénység teljesített szolgálatot. A kerület megerősítését követően 1893-ban 5 szárny, 11 szakasz és 165 őrs tartozott a szervezetbe. Az új szervezeti elemek 1 szárny, 3 szakasz és 14 őrs, továbbá ezen alakulatoknál szolgálatot teljesítő 6 tiszt és 85 főnyi legénység összesen 91 fő volt. Ennek a szervezeti egység és létszám fejlesztésnek a döntő többsége a határszéli csendőrség kiépítésére esett, nevezetesen 1 szárny, 3 tiszt és 66 fő legénység.[86]

Az új szervezeti elemek szolgálati helyének és működési területének a kijelölése a belügyi és a honvédelmi tárca közös bizottságának képezte a feladatát. A bizottság TÖRÖK Ferenc vezetésével az érintett területeket bejárva jelölte ki az új őrsök elhelyezési körleteit és működési területeit. A határszéli csendőrség működését gondosan előkészítették, a működési feltételeket pedig körültekintően hozták létre. A határszéli csendőrség a szolgálatát 1893 júliusában kezdte el.

A pénzügyőrök és a csendőrök a határőrizeti teendőiket úgy látták el, hogy szolgálatteljesítésük során kötelesek voltak a testület alapfeladatából származó teendőiket is teljesíteni. Nem arról volt tehát szó, hogy a pénzügyőrség és a csendőrség a határőrizeti teendők ellátását megvalósító szervezeti egységei csak határőrizeti szolgálatot teljesítettek, hanem arról, hogy a szokásos pénzügyőrségi és csendőrségi teendői ellátsa mellett kellett a határőrizeti teendőiket is megvalósítaniuk. A pénzügyőrök esetében e feladat mindvégig a határvonal őrzése volt. A csendőrök esetében azonban a határvonal őrzése mellett a tevékenységi kör kiterjedt a határforgalomra, lényegében a kishatárforgalom ellenőrzésére is.[87]

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti tevékenységet is megvalósító szolgálatellátása kezdetben mindenben megegyezett az ország belsejében szolgálatot ellátókéval. Idővel azonban kialakult a határőrzési feladatokhoz igazodó szolgálati metodika. A határszéli csendőrség fennállása teljes időszakában járőrözéssel (portyázással) látta el a feladatait, azonban a járőrözés szabályai némileg módosultak. A Magyar Királyi Csendőrségnél egységesen úgynevezett őrjárati beosztást alkalmaztak. Ennek az volt a lényege, hogy a kijelölt tereppontokon meghatározott ideig kellett a járőrnek figyelést végrehajtania, illetve a tereptárgyak közötti menetvonalat és menetidőt is előre meghatározták a járőrszolgálatot teljesítők számára. Ezzel szemben a határszéli csendőrség járőrei részére csupán a kijelölt tereptárgyak érintését írták elő. A tereptárgyak közötti menetvonalat és menetidőt, illetve az egyes tereptárgyaknál eltöltött idő hosszát a járőrvezető határozta meg.[88]

A szolgálatellátási metodika mellett a határszéli csendőrség szervezeti felépítése is módosult. Kezdetben csupán az őrsök számának a gyarapításával és a határőrizeti feladatokat is ellátó csendőrök létszámának a növelésével fejlesztették a határszéli csendőrséget. Ez a fejlesztési folyamat azonban, a két vámhatárral rendelkező csendőr kerületnél — kezdetben a kolozsvári, majd később az abból kiváló brassói és mindvégig a szegedi csendőr kerületnél — nem egyformán valósult meg. Erdélyben arra törekedtek, hogy a csendőr kerületnél olyan parancsnokságok alakuljanak ki, amelyek a határőrizetre szakosodtak. Ezzel szemben a szegedi csendőr kerületnél ilyen szakirányú vezetési szintek kialakítására nem törekedtek. Megelégedtek csupán a határmenti őrsök számának és létszámának a gyarapításával. A szegedi csendőr kerületnél a határszéli csendőr őrsök számát 42-ről 52-re emelték. Ezen őrsökön szolgálatot teljesítő személyi állományt pedig 149-ről 310 főre emelték. A személyi állomány és az őrsök számának növekedése az Erdélyben határőrizeti szolgálatot teljesítő csendőrség körében is magasabb volt, mint a mélységi területeken. Erdélyben 21 határszéli csendőr őrs működött eredetileg, melynek a számát 107-re emelték. A 66 főnyi határszéli legénységi létszámot pedig folyamatosan és több lépcsőben 728 főre növelték,

az utolsó békeévben pedig a határszéli csendőrség kötelékében a két kerületben összesen 1 392 fő teljesített szolgálatot. Emellett mindkét csendőr kerület-parancsnokságon egy-egy csendőr tiszt a határőrizeti tevékenységért volt felelős.[89] **(VII.sz. melléklet)**

A határszéli csendőrség fennállása során a legutolsó és leglényegesebb változtatásra 1912-ben került sor. Ezt megelőzően a Magyar Királyi Csendőrség tiszti delegációt küldött tanulmányútra az Osztrák Császárság örökös tartományaiba és Bosznia-Hercegovina tartományába a tartományi csendőrségek határőrizeti szolgálatának a tanulmányozása céljából. A külföldi és a hazai tanulmányok hasznosításával szabályozták rendeleti úton a magyar határőrizetet, melyben jelentős feladat hárult a határszéli csendőrségre.

„a) A határon átkelők figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő — államrendészeti szempontból fontosabb — mozzanatokról és eseményekről tájékozás szerzés és az észlelteknek az illetékes hatósággal közlése;

b) Államellenes nyomtatványok becsempészésnek megakadályozása és feljelentése;

c) Idegen politikai ügynökök megfigyelése;

d) Külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtásának ellenőrzése az 1912. évi 48 999 / V-a. és az 58 320 / V-a. sz. belügyminiszteri rendeletben meghatározott mérvben;

e) A kémkedés megakadályozása, esetleg a kémek elfogása és az illetékes hatóságonak való átadása;

f) A szomszédos állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen jöhető erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig katonai védőművek, az ország határának jelölésére szolgáló határjelek, jelzők, katonai vagy polgári hatóságok által felállított földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének, vagy megváltoztatásának megakadályozása, a tettesek kinyomozása és az illetékes hatóságnak való feljelentése vagy a — szükséghez mérten — átadása;

g) Kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús személyeknek az állam területére szándékolt belépésében való megakadályozása;

h) Nyomozott, vagy valamely büntető cselekménnyel gyanúsított, és a törvények, vagy fennálló szabályok értelmében előzetesen letartóztatható egyéneknek a határszélen való elfogása;

i) Tolonczok kicserélése;

j) Fegyverek, lőszerek és hadiszerek ki- és bevitelének ellenőrzése, valamint tilalom esetén ilyenek és más tiltott tárgyak kivitelének és behozatalának megakadályozása;

k) Hadköteles egyének kiszökésének a megakadályozása;

l) Kerítés (nőcsempészet, leánykereskedés) meggátlása és feljelentése;

m) Határszéli vasúti és gőzhajó állomásokon az államrendészeti és közegészségügyi szabályok betartásának ellenőrzése;

n) A határszélen lévő szállodák, vendéglők, korcsmák, kávéházak és egyéb nyilvános helyek ellenőrzése;

o) Azon határvonalon, ahol útlevél kötelezettség fennáll és ahol ez kifejezetten a csendőrségre bízatott: az útlevelek vizsgálata, bélyegtelen határátlépési igazolványok kiállítása;

p) Az útlevél szabályok áthágása, a titkos visszatérésre a külföldiek bejelentésére, valamint lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások följelentése;

r) A csempészet megakadályozása és az erre hivatott közegek támogatása;

s) a tiltott kivándorlás megakadályozása, a kivándorlásról szóló 1909. évi II. tc. és a vonatkozó 57 000 / 1909. BM.r. végrehajtási utasítás rendelkezései betartásának ellenőrzése, valamint a törvény megszegése által elkövetett bűntettek, vétségek és kihágások feljelentése"[90]

Az új szabályozás szerint mindkét csendőr kerületben kialakították a kikülönített törzstisztek rendszerét. A kikülönített törzstisztek a kerület-parancsnokság és a határszéli csendőr őrsök között álltak, feladatuk a határőrizeti tevékenység irányítása volt. A határszéli csendőrség még egy speciális szervezeti egységgel rendelkezett, az úgynevezett nyári őrsökkel. A nyári őrsöket a hó elolvadása és leesése közötti időszakban működtették, amikor a télen nehezen járható helyeken a mozgás lehetősége megnőt. A nyári őrsök létszámát, felszerelését, az anyaőrs állományából különítették ki. A nyári őrsök épületeit oda telepítették, ahol a jó idő beálltával számítani lehetett az illetéktelen

határátlépési kísérletekre. Ezek a helyek általában az anyaőrs elhelyezési körletétől távol helyezkedtek el. Nyári őrs hiányában az anyaőrsről indított járőrök szolgálati idejének jelentős részét a szolgálati helyre való kiérkezés, illetve az őrskörletbe való visszatérés töltötte volna ki. A nyári őrsök működtetésével jelentősen meg lehetett növelni a járőrsűrűséget a határsértők valószínű mozgási helyén és idejében.[91] **(VIII.sz. melléklet)**

A határőrizetre vonatkozó 1912. évi BM rendeletek újra szabályozták a határőrizetben résztvevő fegyveres testületek viszonyát. A határőrizetben a Magyar Királyi Határrendőrség vezető testületkénti meghatározása ugyanis arra sarkalta a határrendőr tiszteket, hogy tágan értelmezzék a jogosultságaikat. Ez a felfogás oda vezetett, hogy a csendőr tisztek kihagyásával igyekeztek utasítani a határőrizetben résztvevő csendőr legénységet. Ezt viszont a csendőrség nem tűrhette el. Az 1912. évi rendeletek igyekeztek pontosan behatárolni a határőrizetben résztvevő fegyveres szervezetek hatáskörét, feladatait, egymáshoz való viszonyát. Ily módon a határszéli csendőrségnél helyreállhattak a testület egészére jellemző függelmi viszonyok. Egyben pedig pontosan megállapításra kerültek az egyes testületek feladatai, azok teljesítésének a határai, a testületek közötti viszony területei és tartalma.[92]

A határszéli csendőrség szolgálati feladatainak speciális részét alkotta az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző szervezetével való együttműködés.

Az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző szervezete a bécsi székhellyel működő Evidenzbüro volt, amely a véderő vezérkari főnökének az egyik irodájaként tevékenykedett. A hírszerzés pedig a hadügy részeként a közös ügyek csoportjába tartozott. Az Evidenzbüro a várható hadműveleti irányokban végzett felderítést. A haderő hadtest-parancsnokságainak vezérkari osztályaiban úgynevezett felderítő főállomások működtek. A hírszerzés haderőhöz tartozása a vizsgált időszakban Európaszerte általános volt. A közös külügyminisztérium is végzett ugyan hírszerzést, ám a külügy nem rendelkezett e feladat megvalósítására létrehozott szervezettel, így ágenseket, illetve rezidentúrákat sem működtetett.[93]

A határszéli csendőrségnek az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerzésével az információk és személyek határon való átjuttatása és a túloldali határmenti vonatkozó információgyűjtés tekintetében alakult ki kapcsolata. A Magyar Királyi Csendőrségnél igyekeztek minden tevékenységet szabályzatban rögzíteni. Így jött létre 1912-ben a Magyar Királyi Csendőrség szolgálati szabályzatának függelékeként *„A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása."* címmel a határőrizeti hírszerzés szabályzata.[94]

A határszéli csendőrségnek a működési területén meg kellett akadályoznia, hogy a térségről az ellenséges hírszerzés adatokat gyűjthessen. A határ túloldaláról viszont információkat kellett gyűjteni, melynek során nyílt (utasok kikérdezése, járőrözés során alkalmazott vizuális felderítés stb.) és titkos módszereket (a túloldalon lakók, vagy ott sűrűn megforduló hazai személyek beszervezése információgyűjtésre) alkalmaztak.

A határmenti hírszerzéssel kapcsolatos minden adatot titokként kellett kezelni. Az ügynökök egymással nem találkozhattak, egymásról nem tudhattak. A területileg illetékes felderítő főállomással a kikülönített törzstiszt sürgős esetekben oly módon levelezhetett, hogy kettős borítékot kellett használni. A külső borítékon a hadtest-parancsnokság vezérkari osztálya volt a címzett. A belső borítékra pedig azt kellett írni, hogy „*Hírjelentés sajátkezű felbontásra"*. Az írásos anyagokban az ügynökök megnevezése helyett tört számot kellett használni, ahol a számláló az ügynök, a nevező pedig a hadtest száma volt.[95]

A határszéli csendőrségnek honi területen elsősorban az idegenekre, illetve azoknak a helyi lakosokkal kialakított esetleges kapcsolataira kellett koncentrálnia. Még a postagalamb forgalmat is szemmel kellett tartaniuk. Meg kellett figyelniük továbbá azokat is, akiknél idegenek megszálltak, vagy akikkel idegenek gyakran találkoztak. A határ túloldali térségében azt kellett felderíteni, hogy milyen nagyságú és fegyverzetű alakulatok állomásoznak a határ térségében és kik a parancsnokaik. Az épületek tekintetében arra kerestek adatokat, hogy melyek alkalmasak katonák, illetve hadfelszerelés befogadására és milyen mennyiségben. Ugyancsak a hírszerzés célját alkotta a hír-

közlő állomások helyének, az utak, a vasúti pályák elhelyezkedésének és kapacitásának a kifürkészése, a sebezhető pontok (hidak, kereszteződések stb.) pontos helyének a kiderítése. Az információk és személyek határon való rejtett átjuttatását, illetve ennek megakadályozását segítették elő például a csempészek, csónakosok nyilvántartása és folyamatos figyelemmel kísérése.[96]

A határszéli csendőrségnek folyamatosan figyelnie kellett az ügynöki hálózatának működtetésére és fejlesztésére. Erre lehetőségük is nyílt a határforgalom ellenőrzése során, illetve azáltal, hogy mindkét ország határőrizeti szervezetének a tagjai és házuk népe szabadon átjárhatott a határon a szemközti település vásárhelyeinek, szolgáltatóinak az igénybevétele céljából. Ennek során a határszéli csendőrök felfigyelhettek azokra, akik hazafiúi érzésből, vagy pénzszerzési célzattal, esetleg éppen takargatnivalójuk további titokban tartása céljából az ügynöki munkára beszervezhetők voltak és a szellemi képességeik, valamint a munkahelyeik alapján érdemesnek mutatkozott a személyükkel való foglalkozás.[97]

A határszéli csendőrség szervezetét, feladatait nem csupán a béke időszakára vonatkozóan értelmezték át 1912-ben.[98]A kivételes hatalomról szóló magyarországi törvény szabályozása nyomán a területileg illetékes hadtest-parancsnokságokon elkészítették a katonai határőrizetre történő áttérés terveit. E tervekben foglaltakat a helyszínen egyeztették a határőrizetben résztvevő fegyveres szervezetek képviselőivel, majd elkezdték ezen tervek végrehajtását. A katonai határőrizetre történő áttérés kulcsszervezete — a békehatárőrizeti időszakkal ellentétben — nem a határrendőrség, hanem a határszéli csendőrség volt.

A határőrizetben — a határ mentén diszlokáló alakulatai által — résztvevő fegyveres szervezetek közül egyedül a Magyar Királyi Csendőrség volt katonailag szervezett fegyveres őrtestület. Kézenfekvő volt tehát, hogy a katonai határőrizetre való áttérés időszakában e testület kapjon vezető szerepet.

A külső határok menti térségekben élő hadköteles férfi lakosságnak a mozgósításakor nem az ország belsejében lévő bevonulási központokba kellett utaznia, hanem a kijelölt határ-

széli csendőr őrsökre. Ezen őrsök épületeit már békeidőben kibővítették, alkalmassá téve azokat nagyobb létszám és felszerelés befogadására. Emellett pedig az őrsök épületegyüttesei körül lőállásokat hoztak létre, melyet futóárkokkal kötöttek össze, továbbá a védelmi rendszert szögesdrót akadályokkal is megerősítették. A csendőr őrsök környezetében pedig a rendszeresített lőfegyverek hatásos lőtávolságán belül a kilövést zavaró növényzetet eltávolították.

A hadköteles helyi férfilakosság körében már békeidőszakban kiosztották a hadfelszerelésükből, amit csak lehetett. Erre azért került sor, hogy egyrészt minél hamarabb hadra foghatóak legyenek, másrészt pedig ily módon tárolási helyek szabadulhattak fel a határszéli csendőr őrsökön. Mivel pedig a vizsgált időszakban a határszéli csendőr őrsök még nem rendelkeztek sem telefon, sem pedig távíró összeköttetéssel, ezért úgynevezett optikai távjelző készülékekkel látta el azokat a haderő. Ezen készülékek lehetővé tették a fényjelek útján megvalósuló üzenetváltásokat. A készülékek kezelésére a haderőben tanfolyamokon készítették fel a csendőröket.

A polgári lakosság közül azon hadköteleseket, akik hátaslóval is rendelkeztek általában lovastul a saját lószerszámukkal egyetemben hívták be. A határmenti térségben működő fegyveres rendvédelmi szervezetek közül a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában az önkormányzati rendőrségekre a tarka fegyverzetük miatt nem lehetett számítani. Ugyanez volt a helyzet az erdészekkel, vadászokkal is. A Magyar Királyi Csendőrségen kívül az egyetlen szóba jöhető szervezet — az egységes fegyverzetéből és felszereléséből fakadóan — a Magyar Királyi Pénzügyőrség határmenti szakaszai voltak. Az itt szolgálatot teljesítő pénzügyőrök mozgósításkor automatikusan népfelkelői állományba és a területükön illetékes határmenti csendőr őrs parancsokának az irányítása alá kerültek. A pénzügyőrség rendeletben szabályozta, hogy a külső határok menti szakaszainál csak 30 év alatti nőtlen pénzügyőrök teljesíthettek szolgálatot, akiknek a fegyverzetét, felszerelését állandóan hadra fogható állapotban kellett tartani.[99]

A katonai határőrizetre való áttérés időszakában sem szűnt meg az érintett határvonalak őrzése, azonban annak tartalma

más jelleget öltött. A határvonal őrzését ugyan továbbra is járőrözéssel valósították meg, azonban a járőrök már nem két, hanem legalább hat fősek voltak és a járőr legalább egy tagjának a kijelölt menetvonal által érintett területet jól kellett ismernie.

A járőrözés célja már nem az illetéktelen határátlépők elfogása, hanem az ellenséges betörések felszámolása volt. Emellett pedig, ahol erre lehetőség nyílt — akár a határvonal átlépésével is, amely békeidőszakban szigorúan tiltott volt — a túloldali területek felderítése, illetve ott rajtaütések kivitelezése volt a cél. Honi területen az ellenséges testületek által ugyanezen tevékenységnek a megakadályozása volt kívánatos.

Mivel az ellenséges erők akciói várhatóan a helyi közlekedési és hírközlési infrastruktúra ellen irányult, ezért ezek védelmére úgynevezett vonalszakasz őrségeket, a kulcsfontosságú műtárgyak védelmére pedig műtárgyőrségeket vezényeltek a határszéli csendőr őrsökre bevonult személyi állomány köréből. Ezen őrségekhez pedig tartalék erőket is szerveztek, amelyeket a konkrét támadások esetén vetettek be.

A katonai határőrizetet tehát kezdetben a határszéli csendőrség primátusával, a helyi erők mozgósítása által kívánták megvalósítani. A mozgósítás befejeződésével azonban a hadban álló országok közös határszakaszára a haderő vonult fel. Ekkor a vezetést a határszéli csendőr őrsök parancsnokaitól a haderő tisztjei vették át.[100]

Összességében megállapítható, hogy a határszéli csendőrség a magyar határőrizet terén hasonló szerepet töltött be, mint a Magyar Királyi Csendőrség a polgári magyar rendvédelmi modell dualizmuskori időszakában.

A határszéli csendőrség története taglalásának a végén egyértelműen kijelenthető, hogy a szervezet nem volt önálló rendvédelmi testület, hanem az egységes és oszthatatlan Magyar Királyi Csendőrségen belül — a mai fogalmaink szerinti, ám a vizsgált korban nem használt szakterminológiát használva — szakszolgálati ágat alkotott. A csendőrségen belüli specializáció tekintetében az elsők között volt a tábori csendőrséget és a járásőrmesterségeket is megelőzően.[101]

A Magyar Királyi Csendőrség mintegy 12 000 testületi tagját figyelembe véve a határszéli csendőrség 1 392 főnyi létszáma viszonylag tetemesnek tűnhet, hiszen a Magyar Királyi Csendőrség létszámának a 11,6%-át tette ki. Ez a létszám a 83 főnyi járásőrmester jelöltet is figyelembe véve az 511 főnyi járásőrmesternél tekintélyesebb, azonban a 2 120 főre tervezett tábori csendőrségnél szerényebb volt. Nem szabad azonban elfeledkezni arról a körülményről, hogy a határszéli csendőrök nem csupán a határok őrzésével foglalkoztak, hanem a működési területükön ellátták a testület alapfeladatait is, tehát a közbiztonság fenntartása a feladatkörükbe tartozott.[102]

A határszéli csendőrségnél ugyan kialakultak a határőrizet eredményes megvalósítását elősegítő speciális szervezeti elemek — azaz a kikülönített törzstiszt és a nyári őrsök rendszere — amelyek harmonikusan illeszkedtek a megszokott csendőrség struktúrába, nem gátolva, hanem elősegítve a szervezet működését.

Hasonló volt a helyzet a szolgálati metodika terén is. A járőrvezető tágabb mozgástere a menetidő és a mentvonal megválasztása terén, hatékonyan szolgálta a speciális határőrzési feladatok eredményes ellátását. Egyben pedig összhangban állt a testületet jellemző járőrözés útján megvalósuló szolgálatellátással.

A Magyar Királyi Csendőrségnél igyekeztek a szolgálattal összefüggő minden tevékenységet szabályozni. Ezek voltak a csendőrségi szabályzatok. Több mint 80 csendőrségi szabályzat maradt az utókorra. A határszéli csendőrség határőrizeti feladatait ugyan nem külön szabályzatban, hanem a *„Szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára."* című, 1912. évi kiadású szolgálati szabályzatban rögzítették, azonban a hírszerzéssel kapcsolatos teendőket e szabályzat titkos függelékében foglalták össze. Ily módon a határszéli csendőrség szolgálati teendőinek a szabályozása is gyarapítja a magyar rendvédelmi kultúra történelmének a szakanyag bázisát.

A határszéli csendőrség szerepe a magyar határőrizet történetében egyértelműen kedvező. A Magyar Királyi Csendőrség határőrizetbe való bevonását megelőző időszakot az jellemezte, hogy:

- a magyar határőrizetből hiányzott az a létszám, amelyre a határvonal őrzéséhez minimálisan szükség lett volna;
- a különböző határőrizeti részfeladatok egy részét olyan szervezetek végezték, amelyek felkészületlenek és alkalmatlanok voltak a rájuk bízott teendők eredményes ellátására;
- az őrzendő határszakasz egy részének a pontos fekvése is vitatott volt.;
- magára a határőrizetre kiterjedő átfogó szabályozás sem létezett.

A magyar-román határvonal pontos fekvésének a kijelölése és kitűzése, illetve az ott létrehozott határvonalat jelölő műtárgyak védelme volt az egyik oka annak, hogy a korabeli magyar rendvédelem legeredményesebb testületét, a Magyar Királyi Csendőrséget jelölték ki a határőrizetben való részvételre.

A Magyar Királyi Csendőrség határőrizetbe való belépésével létrejöhetett az a „kritikus mennyiségű" létszám, amellyel már a siker reményével lehetett megvalósítani a határőrzési feladatokat.

A csendőrség határőrizetbe való belépésével elindult azon erjedési folyamat, melynek az eredményeként jött létre a határőrizetben résztvevő testületek közötti egzakt feladat elhatárolódás, illetve felszámolták a duplikátumokat (például az 1908-tól felállított határrendőri őrségeket 1912-től megszűntették a Magyar Királyi Határrendőrség és a határszéli csendőrség teendőit pontosító miniszteri rendelet kiadásakor).

A csendőrség azonban nem válhatott a dualizmuskori magyar határőrizet vezető testületévé, mivel nem vehetett át hatósági jogköröket — például a határszéli szolgabírói kirendeltségektől — mert maga a csendőrség sem minősült hatóságnak. Így jöhetett létre a Magyar Királyi Határrendőrség, amely már hatóság volt.

A határszéli csendőrség azonban — annak ellenére, hogy a határőrizetben résztvevő társ rendvédelmi testületekre vonatkozó hatáskörrel nem rendelkezhetett — a dualizmuskori magyar határőrizet elismert és tekintélyes szervezete maradt.

Lényegében a dualizmuskori magyar határőrizeti szisztéma érvényesült a két világháború közötti időszakban is azzal a különbséggel, hogy a magyar határőrizetbe egy új szervezet

lépett be a Magyar Királyi Vámőrség részben a felszámolt határszéli csendőrség helyett.

Figyelemre méltó tanulságnak tartom, hogy a dualizmus kezdetén ugyan a véderő kilépett a magyar határőrizetből, azonban a határok őrzését katonailag szervezett fegyveres őrtestületek hiányában nem sikerült megnyugtató módon megvalósítani. A haderő nélküli határőrizet szisztémája pedig csupán addig létezett, amíg a Magyar Királyság az Osztrák Császársággal összefogva a térség nagyhatalmaként működhetett. A trianoni békediktátum után ugyan rejtve, de mégis részt vett a haderő a határőrizetben. A II. világháborút követően pedig — a szovjet szisztéma átvétele nyomán — az államvédelmi hatósághoz került ugyan a szakterület, de megtartotta a katonai karakterét. Ez a katonai jellegű testület pedig túl élte az ÁVH-át, sőt a pártállamot is. Felszámolására az Európai Unióhoz kapcsolódásunk nyomán került sor. Az utóbbi néhány évben azonban ismét kiderült — nemzeti történelmünkben nem először — hogy a határok biztonságos őrzésének a kivitelezésében szükség van a katonai szervezet jelenlétére.

Jegyzetek:

[1] URBÁN

[2] A neoabszolutizmus a magyar államot megszűntette, területét pedig a rajta élő lakossággal tartományokra osztva beolvasztotta az Osztrák Császárságba. A magyar nyelv hivatalos használatát nem engedélyezte. Nem csupán a magyar hazafiakat üldözte, hanem még a magyar viseletet is bűntette. A HABSBURG elnyomás elvi alapjait Félix Ludwig Johann Fürst zu SCHWARZENBERG herceg (birodalmi miniszterelnök 1848. XI. 21-től haláláig, azaz 1852. IV. 5-ig.) nevéhez fűződő Verwikungstheorie, azaz jogeljátszás elmélet azon hamis teóriája képezte, mely szerint a magyaroknak ugyan voltak jogaik, az uralkodójukkal való szembefordulással azonban azokat elveszítették. Ezen galád idea mögött az a sanda szándék húzódott meg, hogy a HABSBURG-birodalom elnémetesített nemzeteinek a tömegeire támaszkodva HABSBURG vezetéssel valósuljon meg a nagynémet egység. Ezt a hatalmi törekvést a porosz vezetéssel megvalósuló kisnémet egység és a magyar passzív rezisztencia akadályozta meg.

A rend védelme birodalmi üggyé nyilvánításának elképzelése a birodalmi liberálisoktól származott, mely gondolat szerepelt is az 1849. III. 4-én oktrojált összbirodalmi, olmützi alkotmányban. Az olmützi alkotmány 3. §-ának i) bekezdésében már szerepel az a megfogalmazás, hogy *„A birodalom belső biztonságának az őrzése összbirodalmi ügy." I. Ferenc József* ugyan nem szimpatizált a liberális eszmerendszerrel, azonban a centralizmussal egyetértett, ebből fakadóan pedig a rendvédelem birodalmi üggyé nyilvánításának a gondolatát elfogadta. A kiépülő HABSBURG birodalmi rendvédelmi rendszert ennek megfelelően szervezte meg. Nr.150/1849. ; ZACHAR: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. 203.p. ; Idem: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél. 69.p.

[3] 1867/XII.tc.

[4] 1870/XLII.tc. ; 1871/XVIII.tc. ; 1886/XXI.tc. ; 1886/XXII.tc. ; 37 621/1886. (VII. 21.) BM.kr. ; 38 934/1886. (VII. 8.) BM.kr.

[5] CSIZMADIA: 79.p.

[6] 1/1867. (III. 10.) PM.kr. ; *Házszabályok és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Országos Fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és őrök számára.*

[7] GALÁNTAI: 90-94.p. ; 46/1867. (IV. 21.) Kir.l.

[8] 1867/VI.tc. ; 1873/X.tc. ; 1901/XXIII.tc. ; 1907/XXXIV.tc. ; 1918/VI.tc.

[9] CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.*

[10] 1881/III.tc. ; SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. ; Idem: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. ; Idem: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján.

Idem: SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. 85-96.p.

[11] ERNYES: A MROE, a MROSE és a MOR történetéből. ; Idem: A rendőrség államosítása elleni véleményekből.

[12] 1881/XXI.tc. ; 1903/VIII.tc. ; 1916/XXXVII.tc.

[13] 5 047/1919. (X. 1.) ME.r.

[14] 1922/XIV.tc. ; 122 295/1922. (VII. 25.) BM.r. ; 8 270/1923. (XI. 23.) ME.r. ; 1922/VIII.tc. ;

[15] PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. 77-80.p.

[16] Idem: A magyar rendvédelem 1867-1918. 52.p.

[17] Idem: Magyar rendvédelem 1919-1941. 86.p.

[18] Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. 103.p.

[19] 1939/II.tc. 8.§ ; CSONKARÉTI —BENCZÚR: 199.p. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. 81-82.p.

[20] CSAPÓ — PARÁDI: 29.p. ; PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. 111.p.

[21] PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelme a XIX-XX. században. 63-70.p.

[22] Idem: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének a kialakulása.

[23] Idem: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai.

[24] Idem: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* 35-40.p.

[25] Idem: A polgári magyar állam határőrizete. 85.p.

[26] Idem: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában 1867-1919. 144.p.

[27] PARÁDI — SUBA — VEDÓ: 30.p.

[28] GALÁNTAI: op.cit. 135-138.p.

[29] PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. ; Idem: A magyar határőrizet 1867-1945.

[30] Idem: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. 42-48.p.

[31] Idem: A dualizmuskori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség.

[32] Idem: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. 126-130.p.

[33] Idem: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. 144-146.p. ; Idem: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. 72-75.p.

[34] Idem: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet kapcsolata. 71-73.p.

[35] GÁSPÁR — PARÁDI

[36] ŐRY: 75-76.p.

[37] REKTOR: 30-42.p.

[38] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 24.p.

[39] REKTOR: op.cit. 49-67.p.

[40] Nr.272/1849. ; ZACHAR: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél. op.cit. 69.p.

[41] ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. 106.p.

[42] ZACHAR: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. 16.p. ; REKTOR: op.cit. 52-53.p.

[43] ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből. op.cit. 106.p.

[44] REKTOR: op.cit. 44-48.p.

[45] ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. op.cit. 106.p.

[46] 1881/II.tc. ; 1881/III.tc.op.cit. ; SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. op.cit. 38-44.p.

[47] GALÁNTAI: 119.p.

[48] REKTOR: op.cit. 188.p.

[49] 1867/XII.tc. op.cit. ; CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* 14-18.p.

[50] CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* op.cit. 19-29.p. ; SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. op.cit.

[51] KAISER: 46-56.p.

[52] 1882/X.tc.

[53] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 49-64.p.

[54] GALÁNTAI: op.cit. 135-138.p.

[55] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 54.p.

[56] 1883/XXVII.tc.

[57] PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. 91-93.p.

[58] Idem: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere. 100-103.p.

[59] Loc.cit.

[60] Idem Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. ; Idem: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945. 94-98.p.

[61] Idem: Karhatalom a polgári magyar állam rendvédelmében. 83-88.p.

[62] CLAUSEWITZ

[63] PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. op.cit. 81-82.p. ; Idem: A polgári magyar állam határőrizete. op.cit. 69-70.p.

[64] - OGYK-KI. XII. köt.1172.szám. Gróf LÓNYAY Menyhért ministerelnök által a képviselőház elé terjesztett határőrvidék rendezésére vonatkozó legfelsőbb határozványok és szabályzatok. 98-101.p.

- GYÖRE

[65] PARÁDI — SUBA — VEDÓ: op.cit. 30.p.

[66] PARÁDI: A magyar határőrizet a kiegyezéstől a II. világháború kitöréséig 1867-1939. 509.p.

[67] Idem: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain. ; Idem: Pénzügy a dualizmuskori magyar békehatárőrizetben. 93-99.p.

[68] Idem: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség határőrizeti szolgálata. 96.p. + 98.p.

[69] HANUSKA — PARÁDI: 185.p.

[70] PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. 101.p.

[71] Idem: Rendőrség a magyar határőrizetben. 88-93.p.

[72] Idem: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. 30.p. + 42.p. ; Idem: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914.

[73] Idem: A dualizmuskori rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. op.cit.

[74] Idem: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. op.cit. 142-147.p. ; Idem: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. 13-14.p.

[75] Idem: A magyar rendvédelem 1919-1941. op.cit. 60-72.p.

[76] Idem: Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. 81-95.p. op.cit.

[77] Idem: A dualizmuskori magyar rendvédelem. 84.p.

[78] Loc.cit.

[79] PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. op.cit.77-80.p.

[80] Idem: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* op.cit. 52-53.p.

[81] Loc.cit. 6.p. + 162.p.

[82] SUBA: A magyar-román határ pontosítása. 108-111.p.

[83] 1888/XIV.tc.

[84] 50 431/1891. (VII. 1.) BM.r.

[85] PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* op.cit. 53.p.

[86] Loc.cit. 54.p. ; *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára, 1890.* 53.p. ; *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára, 1893.* 53.p.

[87] PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914.

[88] Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. 77-80.p.

[89] Idem: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. op.cit. 101-106.p.

[90] Idem: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* op.cit. 58-60.p. ; *Utasítások a magyar királyi csendőrség számára.* 325-339.p.

[91] PARÁDI: Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. op.cit. 81-95.p.

[92] Idem: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918. 25-34.p.

[93] Idem: Hírszerzés és határőrizet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában. 53-63.p.

[94] *Titkos. Függelék az „Utasítások a M. Kir. Csendőrség számára" című szolgálati könyvhöz.*

[95] PARÁDI: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet. 65-72.p.

[96] Idem: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet kapcsolata. op.cit. 71-74.p.

[97] Idem: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. 91-92.p.

[98] 1912/LXIII.tc.

[99] GÁSPÁR — PARÁDI: op.cit.

[100] PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. op.cit. 15-16.p.

[101] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* 13-19.p. op.cit. ; SZIGETVÁRI: 100-110.p. ; Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. ; Idem: A tábori csendőrség.

[102] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* op.cit. 18.p. ; SZIGETVÁRI: op.cit.100.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

CLAUSEWITZ (62.;) — CLAUSEWITZ Karl von: *Vom Kriege*. [A háborúról.] Ford.: HAMARY Béla — HAZAI Samu. Budapest, 1892-1894, Ludovika Akadémia. (A *Ludovica Akadémia Közlönye* mellékleteként jelent meg nyolc kötetbe foglalva.) 720 p.

CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* (49.;50.;) — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 186 p. HU-ISBN 963 90 7940 5. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

CSAPÓ: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* (9.;) — CSAPÓ Csaba: *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság. A betyárvilág felszámolása.* Pécs, 2007, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 204 p. HU-ISBN 978 963 94 9887 7. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

CSIZMADIA (5.;) — CSIZMADIA Andor: *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, 1976, Akadémia Kiadó. 560 p. HU-ISBN 963 05 0713 7.

CSONKARÉTI - BENCZÚR (19.;) — CSONKARÉTI Károly —BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet dunai flottillájától a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőkig 1870-1945*. Budapest, 1991, Zrínyi. 291 p. HU-ISBN 963 327 153 3.

GALÁNTAI (7.;28.;47.;54.;) — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth. 387 p. HU-ISBN 963 09 2589 3.

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (38.;53.;55.;) — PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0./A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

PARÁDI — SUBA — VEDÓ (27.;65.;) — PARÁDI József — SUBA János — VEDÓ Attila: *A magyar-román határ és őrzése 1867-1918.* Budapest, 2014[2], Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 172 p. HU-ISBN 978 963 89 8285 8. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 3./ HU-ISSN 2062-8447.

REKTOR: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története.* (37.;39.;42.;44.;48.;) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.

URBÁN (1.;) — URBÁN Aladár: *Szabadság és rend. Pest-Buda rendje és rendőrsége 1848-ban.* Budapest, 2015, Argumentum. 243 p. HU-ISBN 978 963 44 6710 6.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* (101.;102.;) — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000[2], Ister. 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8.

TANULMÁNYOK

CSAPÓ — PARÁDI (20.;) — CSAPÓ Csaba — PARÁDI József. Az államfő magyarországi védelme az Osztrák-Magyar Monarchiában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 26.sz. 27-34.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011.november 11.-én, Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelmében”* című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ERNYES: A rendőrség államosítása elleni véleményekből. (11.;) — ERNYES Mihály: A rendőrség államosítása elleni véleményekből. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIX.évf. (2019) 58.sz. 15-28.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2019. szeptember 26-án, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos

Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a *„100 éve államosították a magyar rendőrségeket."* című XXXIV. rendezvényén. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ERNYES: A MROE, a MROSE és a MOR történetéből. (11.;) — ERNYES Mihály: A MROE, a MROSE és a MOR történetéből. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIX.évf. (2019) 58.sz. 29-64.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2019. szeptember 26-án, Buda-pesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a *„100 éve államosították a magyar rendőrségeket."* című XXXIV. rendezvényén. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

GÁSPÁR — PARÁDI (35.;99.;) — GÁSPÁR László — PARÁDI József: A magyar határőrizeti szervek feladatai, a katonai határőrizetre történő áttérés időszakában 1912-1914. *ZMKA Akadémiai Közlemények,* XXII.évf. (1987) 134.sz. 131-151.p. HU-ISSN 1218-5507.

GYÖRE (64.;) — GYÖRE Zoltán: Sajkás kerület 1763-1873. In RADICS Kálmán (szerk.): *Vármegyék és szabad kerületek I-II.* Debrecen, 2001, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. 354 p. HU-ISBN 963 72 3826 3. /A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei, 27./ HU-ISSN 0133-8676.

HANUSKA — PARÁDI (69.;) — HANUSKA Miklós — PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete törvényi szabályozásának kezdete és tapasztalatai 1867-1919. 167-187.p. In *Tanulmányok a „Határőrség a minőség útján" című tudományos konferenciáról.* Pécs, 2005, Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztályának Pécsi Szakcsoportja. 323 p. HU-ISBN — /Pécsi Határőr Tudományos közlemények, IV./ HU-ISSN 1589-1674.

KAISER (51.;) — KAISER Ferenc: A csendőr őrs mindennapi élete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 46-56.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ŐRY (36.;) — ŐRY Károly: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. (22.;) — PARÁDI József: A dualista Magyarország határőrizeti rendszerének kialakulása. *Belügyi Szemle,* XXX.évf. (1982) 10.sz. 44-51.p. HU-ISSN 0133-6738.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. (87.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti feladatai 1891-1914. *Hadtörténelmi Közlemények,* CIII.évf. (1988) 1.sz. 56-92.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. (72.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam első határőrizeti szakszerve a Magyar Királyi Határrendőrség 1906-1914. *Hadtörténelmi Közlemények,* CI.évf. (1986) 3.sz. 541-570. p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. (67.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Pénzügyminisztérium határőrizeti feladatai az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi vámhatárain 1867-1914. *Hadtörténelmi Közlemények*, CIV.évf. (1989) 2.sz. 177-196.p. HU-ISSN 0017-6540.

PARÁDI: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. (72.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Határrendőrség, a magyar határőrizet szakmai vezető testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III.évf. (1993) 4.sz. 21-50.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992 szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme"* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. (23.;) — PARÁDI József: A polgári Magyarország határőrizeti szervezetének kialakulása, tevékenységének jellemzői, a két világháború közötti magyar határőrizet változásai. *Határőrségi Tudományos Közlemények,* IV.évf. (1994) 1.sz. 4-23.p. HU-ISSN —

PARÁDI: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. (74.;100.;) — PARÁDI József: Áttérés a háborús határőrizetre az első világháború előtt. *Rendvédelemtörténeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, IV.évf. (1994) 5.sz. 13-17.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a *„Háború, forradalom, trianon"* című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar határőrizet 1867-1945. (29.;) — PARÁDI József: A magyar határőrizet 1867-1945. *Határőrségi Tanulmányok,* VI.évf. (1997) 1. sz. különszáma. 11-35. p. HU-ISSN —

PARÁDI: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. (60.;) — PARÁDI József: Rendvédelmi tisztképzésünk hagyományai. *Rendészeti Szemle,* XLV.évf. (1997) 4.sz. 101-109.p. HU-ISSN 1789-4689.

PARÁDI: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. (30.;) — PARÁDI József: Határőrizet és kishatárforgalom a dualizmus alatt és a két világháború között. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* X.évf. (2000) 11.sz. 42-53.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1999. április 20-án Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a *„Szabad mozgás a Kárpát-medencében"* című XI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. (29.;) — PARÁDI József: A magyar állam határőrizete a kiegyezéstől a II. vh-ig. 74-109.p. In BODA József (szerk.): *A magyar polgári rendvédelem a XIX-XX. században. A magyar büntetésvégrehajtás, csendőrség, határőrség, koronaőrség, rendőrség, vám- és pénzügyőrség*. Budapest, 2004, Belügyminisztérium Nemzetközi Oktatási Központ – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány. 215 p. A tanulmány korábbi változata 2003. nyarán Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Alapítvány által szervezett magyar rendvédelem-történeti témájú nyári szabadegyetemen. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata. HU-ISBN 963 21 4995 5.

PARÁDI: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. (97.;) — PARÁDI József: A határszéli csendőrség állambiztonsági feladatai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XI.évf. (2005) 14.sz. 91-94.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata — német nyelven — 2002 februárjában Budapesten hangzott el a Szemere Ber-

talan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett tudományos rendezvénysorozat „*A csendőrség Magyarországon"* című II. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A dualizmuskori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. (31.;73.;) — PARÁDI József: A dualizmuskori magyar rendvédelem és határőrizet. A Magyar Királyi Határrendőrség. *Határrendészeti Tanulmányok,* III.évf. (2006) 1.sz. 5-46.p. HU-ISSN 1786-2345. A tanulmány korábbi változata 2006. január 17-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság és a Határőrség Országos Parancsnoksága közös szervezésében megvalósított konferencián. *„Az ezeréves magyar rendvédelem"* című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. (32.;) — PARÁDI József: A magyar határőrizet tere a kiegyezéstől a második világháborúig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XII.évf. (2007) 15.sz. 125-138.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. augusztus 27-én a szlovéniai Lendván hangzott el a Hajnal István kör által szervezett tudományos konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. (57.;60.;) — PARÁDI József: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII.évf. (2007) 16.sz. 90-94.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A rendvédelmi szakképzés törté-*

nete" című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945. (60.;) — PARÁDI József: A magyar rendőr tisztképzés tradíciói 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII.évf. (2007) 16.sz. 94-100.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata. 94-98.p.

PARÁDI: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere. (58.;59.;) — PARÁDI József: A csendőr tisztképzés és a fizetési osztályba sorolt állami alkalmazottak szakvizsga rendszere. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIII.évf. (2007) 16.sz. 100-105.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak. *„A rendvédelmi szakképzés története"* című XIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendőrség a magyar határőrizetben. (71.;) — PARÁDI József: Rendőrség a magyar határőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV. évf. (2008) 18. sz. 88-97.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13.-án Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században"* című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig.
(20.;)

—

PARÁDI József: A magyar rendvédelem fejlesztési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis),* XV. évf. (2008) 18. sz. 98-112.p. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13.-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században"* című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A dualizmuskori magyar rendvédelem.
(77.;78.;)

—

PARÁDI József: A dualizmuskori magyar rendvédelem. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVIII.évf. (2010) 21.sz. 66-84.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2007. október 5.-én Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A rendvédelem fejlődése a XIX-XX. században"* című XXI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A polgári magyar állam rendvédelme a XIX-XX. században.
(21.;)

—

PARÁDI József: A polgári magyar állam rendvédelme a XIX-XX. században. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XIX.évf. (2010) 22.sz. 60-76.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai nemzeti rendvédelmünkre"* című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. (88.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. *Rendvédelemtörténeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIX. évf. (2010) 22.sz. 77-91.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2008. október 10.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„Másfél évszázad rendszerváltozásainak hatásai nemzeti rendvédelmünkre”* című XXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. (70.;89.;) — PARÁDI József: A csendőrség teendői az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királysága külső határainak őrzésében. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXI. évf. (2011) 24.sz. 100-118.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. december 03-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005.”* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. (18.;76.;91.;) — PARÁDI József: Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. (33.;74.;) — PARÁDI József: Nemzeti határőrizetünk polgári szakasza. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIII.évf. (2013) 27-28-29-30.sz. 141-154.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2011. november 11-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-

történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„Militarizmus és demilitarizmus a XIX-XX. századi magyar rendvédelemben”* című XXVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában 1867-1919. (26.;) — PARÁDI József: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában 1867-1919. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 121-146.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. (19.;63.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. (33.;) — PARÁDI József: A dualizmuskori és a két világháború közötti Magyar Királyság határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 71-80.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet. (95.;) — PARÁDI József: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet. *Szakmai Szemle,* XIII.évf. (2015) 1.sz. 65-81.p. HU-ISSN 1785-1181.

PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (15.;79.;) — PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918. (92.;) — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség a dualizmuskori Magyar Királyság határőrizetében 1891-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVI.évf. (2016) 51.sz. 25-42.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet kapcsolata. (34.;96.;) — PARÁDI József: Az Evidenzbüro és a magyar határőrizet kapcsolata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVI.évf. (2016) 52.sz. 71-82.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Karhatalom a polgári magyar állam rendvédelmében 1867-1945. (61.;) — PARÁDI József: Karhatalom a polgári magyar állam rendvédelmében 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVI.évf. (2016) 52.sz. 83-94.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: A magyar határőrizet a kiegyezéstől a II. világháború kitöréséig 1867-1939. (66.;) — PARÁDI József: A magyar határőrizet a kiegyezéstől a II. világháború kitöréséig 1867-1939. 481-510.p. In BODA József — ISASZEGI János — PÓSÁN László — VESZPRÉMY László (szerk.): *Őrzők vigyázzatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig.* Budapest, 2017, Zrínyi Kiadó. 910 p. HU-ISBN 978 963 32 7560 3.

PARÁDI: A magyar rendvédelem 1867-1918. (16.;) — PARÁDI József: A magyar rendvédelem 1867-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVII.évf. (2017) 53.sz. 33-52.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Hírszerzés és határőrizet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában. (93.;) — PARÁDI József: Hírszerzés és határőrizet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVII.évf. (2017) 53.sz. 53-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Magyar rendvédelem 1919-1941. (17.;75.;) — PARÁDI József: Magyar rendvédelem 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVII.évf. (2017) 54.sz. 59-92.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI: Pénzügy a dualizmuskori magyar békehatárőrizetben. (67.;) — PARÁDI József: Pénzügy a dualizmuskori magyar békehatárőrizetben. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* HU-ISSN 1216-6774. XXVII.évf. (2017) 54.sz. 93-106.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2017. október 27.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a *„A pénzügyőrség története. A Magyar Királyi Pénzügyőrség alapításának 150 éves évfordulója."* című XXXII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség határőrizeti szolgálata. (68.;) — PARÁDI József: A dualizmuskori magyar pénzügyőrség határőrizeti szolgálata. 89-118.p. In PARÁDI József at al. (szerk.): *Emlékkönyv ŐRY Károly születésének 85. évfordulója tiszteletére.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 179 p. HU-ISBN 978 615 80 3095 3. /Salutem, 6./ HU-ISSN 2416-2078.

PARÁDI: A polgári magyar állam határőrizete. (25.;63.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVIII.évf. (2018) 55.sz. 67-86.p. HU-ISSN 1216-6774.

SUBA: A magyar-román határ pontosítása. (82.;) — SUBA János: A magyar-román határ pontosítása. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVII. évf. (2009) 20. sz. 108-114. p. A tanulmány korábbi változata 2006. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A XIX-XX. századi magyar forradalmak hatása a nemzeti rendvédelmi rendszerünkre"* című XX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. (10.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. *Hadtudományi Tájékoztató,* I.évf. (1985) 2.sz. 88-100.p. HU-ISSN 1419-7758.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (10.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség). *Főiskolai Figyelő Plusz,* I. évf. (1990) 2. sz. 2013-2018. p. HU-ISSN 0866-4404.

SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. (10.;46.;) — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 38-44. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-

történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945”* című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (10.;50.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek* (*Acta Historiae Praesidii Ordinis*), III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. (101.;) — SZAKÁLY Sándor: Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége. *Rendvédelem-történeti Füzetek* (*Acta Historiae Praesidii Ordinis*), IV.évf. (1994) 5.sz. 55-58.p. A tanulmány korábbi változata 1993. szeptember 21-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*Háború, forradalom, trianon.*” című V. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. (10.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. *Szivárvány, irodalmi, művészeti és kritikai szemle,* XVI.évf. (1995) 1.sz. 136-147.p. HU-ISSN 0270-5508.

SZAKÁLY: A tábori csendőrség. (101.;) — SZAKÁLY Sándor: A tábori csendőrség. *Rubicon,* XXI.évf. (2010) 1.sz. 26-31.p.v HU-ISSN 1586-0337.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (10.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. 85-98.p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 615 80 3094 6. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 2./ HU-ISSN 2064-4728.

SZIGETVÁRI (101.;102.;) — SZIGETVÁRI Oszkár: A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai. 99-126.p. In PARÁDI József — SZAKÁLY Sándor — SZIGETVÁRI Oszkár — ZÉTÉNYI Zsolt: *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 615 80 3094 6. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 2./ HU-ISSN 2064-4728.

ZACHAR: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. (2.;) — ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX.évf. (1999) 10.sz. 202-206.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1998. szeptember 22-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre"* című X. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél. (2.;40.;) — ZACHAR József: Tradíció és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szervezeteknél. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, HU-ISSN 1216-6774. II.évf. (1992) 3.sz. 65-73.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1991. november 19.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Tradíció és korszerűség*" című III. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában.
(42.;) — ZACHAR József: A politikai irányzatok rendvédelmi koncepciói a dualizmus korában. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* III.évf. (1993) 4.sz. 8-20.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A dualista Magyarország rendvédelme."* című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918.
(41.;43.;45.;) — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis* VII.évf. (1997) 8.sz. 105-109.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én, hangzott el, Budapesten a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

ZSEBKÖNYVEK

Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára, 1890.
(86.;) — *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára, 1890.* IV.évf. Budapest, 1890, Csendőrségi Lapok. 271 p.

Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára, 1893.
(86.;) — *Zsebkönyv a Magyar Királyi Csendőrség számára, 1893.* VII.évf. Budapest, 1893, Csendőrségi Lapok. 281 p.

KÉZIRATOK

PARÁDI: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.*
(24.;80.;81.;85.;86.; 90.;) — PARÁDI József: *A dualista Magyarország határőrizete 1867-1914.* Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE BTK). Kézirat. Budapest, 1985. 162 p.

SZABÁLYZATOK

Házszabályok és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Országos Fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és őrök számára. (6.;)	—	*Házszabályok és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Országos Fegyintézetek, úgyszintén az azoknál alkalmazott hivatalnokok és őrök számára. Magyarországi Rendeletek Tára,* III.évf. (1869. II.10.) I.füzet. 49-148.p.
Titkos. Függelék az „Utasítások a M. Kir. Csendőrség számára" című szolgálati könyvhöz. (A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása.) (94.;)	—	*Titkos. Függelék az „Utasítások a M. Kir. Csendőrség számára" című szolgálati könyvhöz. (A hírszerző szolgálat ellátása és a kémkedés megakadályozása.)* Budapest, 1912, Magyar Királyi Állami Nyomda. 41 p.
Utasítások a magyar királyi csendőrség számára. (90.;)	—	*Utasítások a magyar királyi csendőrség számára.* Budapest, 1912, Magyar Királyi Belügyminisztérium. 367 p. 325-339.p.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

OGYK-KI. (64.;)	—	OGYK (Országgyűlési Könyvtár.) KI (Képviselőházi Irományok.)

JOGSZABÁLYOK

1867/VI.tc. (8.;)	—	1867/VI.tc. az ország Szent Koronája őreinek megválasztásáról.
1867/XII.tc. (3.;49.;)	—	1867/XII.tc. a Magyar Korona országai és az Ő Felsége uralkodása alatt álló többi országok között fennforgó közös érdekű viszonyokról, s ezek elintézésének módjáról.
1870/XLII.tc. (4.;)	—	1870/XLII.tc. a köztörvényhatóságok rendezéséről.
1871/XVIII.tc. (4.;)	—	1871/XVIII.tc. a községek rendezéséről
1873/X.tc. (8.;)	—	1873/X.tc. az ország Szent Koronája egyik őrének megválasztásáról.
1881/II.tc. (46.;)	—	1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának kiegészítéséről.
1881/III.tc. (10.;46.;)	—	1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1881/XXI.tc. (12.;)	—	1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrségről.
1882/X.tc. (52.;)	—	1882/X.tc. a Magyar Királyi Csendőrség által, a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületein való teljesítendőkről.
1883/XXVII.tc. (56.;)	—	1883/XXVII.tc. az V. és VI. csendőr kerület-parancsnokság felállítása czéljából a csendőrség legénységi állományának ideiglenes kiegészítéséről.
1886/XXI.tc. (4.;)	—	1886/XXI.tc. a köztörvényhatóságokról.
1886/XXII.tc. (4.;)	—	1886/XXII.tc. a községekről.
1888/XIV.tc. (83.;)	—	1888/XIV.tc. az osztrák-magyar Monarchiának Romániával, a Monarchia két állama és Románia közt fennforgott határvillongások kiegyenlítése végett, a határvonal újabb megállapítása és azzal kapcsolatos kérdések szabályozása tárgyában kötött, s Bukarestben 1887. évi deczember 7-én november 25-én aláirt nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről.
1901/XXIII.tc. (8.;)	—	1901/XXIII.tc. az ország Szent Koronája egyik őrének megválasztásáról.
1903/VIII.tc. (12.;)	—	1903/VIII.tc. a határrendőrségről.
1907/XXXIV.tc. (8.;)	—	1907/XXXIV.tc. az ország Szent Koronája egyik őrének megválasztásáról.
1912/LXIII.tc. (98.;)	—	1912/LXIII.tc. a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről.
1916/XXXVII.tc. (12.;)	—	1916/XXXVII.tc. a Fiumei Magyar Királyi Állami Rendőrségről.
1918/VI.tc. (8.;)	—	1918/VI.tc. az ország Szent Koronáka egyik őrének megválasztásáról.
1922/VIII.tc. (14.;)	—	1922/VIII.tc. a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverkezésének megállapításáról.
1922/XIV.tc. (14.;)	—	1922/XIV.tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverkezésének megállapításáról.

1939/II.tc. (19.;)	—	1939/II.tc. a honvédelemről.
Nr.150/1849. (2.;)	—	Nr.150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsver-fassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.] *Reich- Gesetz- und Regierungsblatt,* [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.
Nr.272/1849. (40.;)	—	Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni. 1849. womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, mellyel az Osztrák Birodalom teljes területére kiterjedő hatáskörű csendőrség állíttatik fel.] *Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Österreich,* [Birodalmi Törvénylap az Osztrák Császárság számára] (1849) 297.p.
1/1867. (III. 10.) PM.kr. (6.;)	—	1/1867. (III. 10.) PM.kr. önálló magyar pénzügy szakhatóság fölállításáról.
46/1867. (IV. 21.) Kir.l. (7.;)	—	46/1867. (IV. 21.) Kir.l. a magy. k. nemes testőrség visszaállítása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* I.évf. (1867) I.füzet. 106-107.p.
37 621/1886. (VII. 21.) BM.kr. (4.;)	—	37 621/1886. (VII. 21.) BM.kr. a törvényhatóságokról szóló 1886/XXI.tc. életbeléptetése tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XX.évf. (1886) 1.sz. 564-568.p.
38 934/1886. (VII. 8.) BM.kr. (4.;)	—	38 934/1886. (VII. 8.) BM.kr. a törvényhatóságokról szóló 1886. évi XXI. törvényczikk, valamint a községekről szóló 1886. évi XXII. törvényczikk végrehajtása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XX.évf. (1886) 1.sz. 589-597.p.
50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. (84.;)	—	50 431/1891. (VII. 1.) BM.r. a m. kir. belügyministernek 50.431. szám alatt I. Besztercze-Naszód, II. Maros-Torda, III. Csik, IV. Háromszék, V. Brassó, VI. Fogaras, VII. Szeben, VIII. Hunyad és IX. Krassó-

		Szörény vármegye közönségéhez intézett rendelete, az 1888. évi XIV. törvényczikkel beczikkelyezett magyar-román határegyezmény alapján kiadott határőrizeti utasitás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XXV.évf. (1891) I.füzet. 879-902.p.
5 047/1919. (X. 1.) ME.r. (13.;)	—	5 047/1919. (X. 1.) ME.r. a rendőrség államosításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LIII.évf. (1919) I.füzet. 752-767.p.
122 295/1922. (VII. 25.) BM.r. (14.;)	—	122 295/1922. (VII. 25.) BM.r. az 1922: XIV. (folyamőrségi) törvény végrehajtása. *Belügyi Közlöny,* XXVII.évf. (1922) 35.sz. 1578-1587.p.
8 270/1923. (XI. 23.) ME.r. (14.;)	—	8 270/1923. (XI. 23.) ME.r. A folyamrendészet gyakorlásáról és a m. kir. folyamőrség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922: XIV. tc. végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LVII.évf. (1924) I.füzet. 335-340.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

A katonailag szervezett fegyveres őrtestület és a polgári fegyveres őrtestület főbb jellemzői.

II.sz. melléklet

Centralizmus és militarizmus a magyar rendvédelemben a dualizmus időszakában.

III.sz. melléklet

A dualizmuskori magyar határőrizet élőereje.

IV/A.sz. melléklet

A fegyveres határőrizeti szolgálatot ellátók összetétele az útlevélköteles vámhatárokon az utolsó békeévben.

IV/B.sz. melléklet

A magyar rendvédelmi testületekben fegyveres határőrizeti szolgálatot ellátók az útlevélköteles vámhatárokon az utolsó békeévben.

V.sz. melléklet.

A dualizmuskori Magyarország államhatárainak a hossza.

VI.sz. melléklet.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti elemeinek a száma és a személyi állomány létszáma.

VII.sz. melléklet

A határszéli csendőrség diszlokációja és létszáma 1913.

VIII.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség általános és a határszéli csendőrség speciális szervezeti felépítése 1913.

I.sz. melléklet

A katonailag szervezett fegyveres őrtestület és a polgári fegyveres őrtestület főbb jellemzői.

A katonailag szervezett fegyveres őrtestület		A polgári fegyveres őrtestület
- függelmi viszony katonai		- függelmi viszony hivatalnoki
- rangrendszer katonai		- rangrendszer testületi
- alárendeltség HM + irányító tárca		- alárendeltség csak irányító tárca
- tagok katonák jogai és kötelmei		- tagok tisztvidelők jogai és kötelmei

Forrás ! PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

II.sz. melléklet

Centralizmus és militarizmus a magyar rendvédelemben a dualizmus időszakában.

Testületek	centrális	municipális	militáns	polgári
rendőrségek 1867-		12 000 fő (36,6%)		12 000 fő (36,6%)
csendőrség 1881-	12 000 fő (36,6%)		12 000 fő (36,6%)	
pénzügyőrség 1867-	5 500 fő (16,8%)			5 500 fő (16,8%)
fegyőr testület 1867-	3 000 fő (9,2%)			3 000 fő (9,2%)
testőrségek 1867- (nemesi) és 1904- (darabont) koronaőrség 1867- képviselőházi őrség 1912-	278 fő (0,8%)		278 fő (0,8%)	
összesen : 32 778 fő = 100 %	20 778 (63,4%)	12 000 (36,6%)	12 278 (37,4%)	20 500 (62,6%)

Forrás !

- PARÁDI József: A magyarországi rendvédelem fejlődési tendenciái 1867-1950. 86.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XI.évf. (2005) 13.sz. 84-96.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia magyarországi rendőrségei 1867-1919. 103.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XI.évf. (2005) 13.sz. 97-104.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar rendvédelem fejlődési reformjai a XIX. század második felétől a XX. század közepéig. 111.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV.évf. (2008) 18.sz. 98-112.p. HU-ISSN 1216-6774.

- Idem: A dualizmuskori magyar rendvédelem. 84.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVIII.évf. (2010) 21.sz. 66-84.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1945. 142.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XX.évf. (2011) 23.sz. 124-143.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar rendvédelem 1867-1914. 83.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 25.sz. 79-83.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. 103.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Rendvédelmi testületek a polgári magyar állam időszakában 1867-1919. 144.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIII.évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 121-146.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. 84.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis* XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar rendvédelem 1867-1918. 52.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXVII.évf. (2017) 53.sz. 33-52.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar rendvédelem 1919-1941. 86.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXVII.évf. (2017) 54.sz. 59-92.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A polgári magyar állam határőrizete. 84.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* XXVIII.évf. (2018) 55.sz. 67-86.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar csendőrség és az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző szervezetének az együttműködése 1891-1918. 126.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVIII.évf. (2018) 56.sz. 97-130.p. HU-ISSN 1216-6774.

III.sz. melléklet

A dualizmuskori magyar határőrizet élőereje.

szervezet	létszám			feladatok
	KSZFŐ	PFŐ	CIVIL	
pénzügyőrség		550		1867-től határvonal ellenőrzés
határszéli szolgabírói kirendeltségek			vámhatár-menti járásonként 1 fő	1906-ig határrend betartatása
útlevélkezelők			határka-puknál 4-8 fő	1906-ig ki- és beléptetés
határszéli csendőrség	1 400			1891-től határvonal őrzés és kishatárfor-galom ellenőrzés
határrendőrség		450		1906-tól forgalom-ellenőrzés, határrend és koordináció
vámhivatalok bemindó őrsei			150	1867-től vámvizsgálat
humán egészségügyi állomások			35	fertőző betegségek századfordulótól
vesztegintézetek			40	állatorvosi állomá-sok a XIX. század utolsó negyedétől
erdőhatóságok			200	gyanús személyek kiszűrése
önkormányzati rendőrségek		——— !		1906-tól határrend-őrség irányításával szükség esetén
Összesen : **2 400** + 425	**1 400**	**1 000**	425	- határvonal őrzése - határforgalom ellenőrzés - határrend betartatása

Az adatok kerekítettek.

Jelmagyarázat:

KSZFŐ = katonailag szervezett fegyveres őrtestület

PFŐ = polgári fegyveres őrtestület

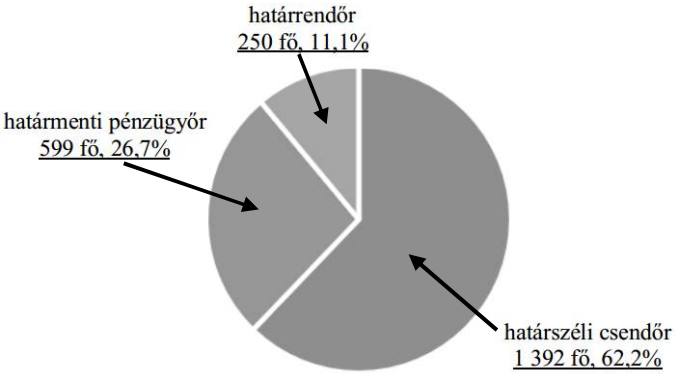
Forrás !

- PARÁDI József: A Magyar Királyság határrendőrsége. 110.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVIII.évf. (2010) 21.sz. 101-116.p. HU-ISSN 1216-6774.

- Idem: A Magyar Királyi Csendőrség határőrizeti szolgálata. 85.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XIX.évf. (2010) 22.sz. 77-91.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A dualista Magyarország határőrizete a migráció tükrében. 80.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 26.sz. 66-80.p.
HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságának határszéli csendőrsége. 103.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXII.évf. (2012) 26.sz. 81-104.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Határrendőrség a történelmi Magyarországon 1906-1918. 56.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVI.évf. (2016) 51.sz. 43-56.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: Hírszerzés és határőrizet az Osztrák-Magyar Monarchia Magyar Királyságában. 70.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVII.évf. (2017) 53.sz. 53-84.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A polgári magyar állam határőrizete. 85.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVIII.évf. (2018) 55.sz. 67-86.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar csendőrség és az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző szervezetének az együttműködése 1891-1918. 126.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVIII.évf. (2018) 56.sz. 97-130.p. HU-ISSN 1216-6774.
- Idem: A magyar csendőrség és az Osztrák-Magyar Monarchia hírszerző szervezetének az együttműködése 1891-1918. 128.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVIII.évf. (2018) 56.sz. 97-130.p. HU-ISSN 1216-6774.

IV/A.sz. melléklet

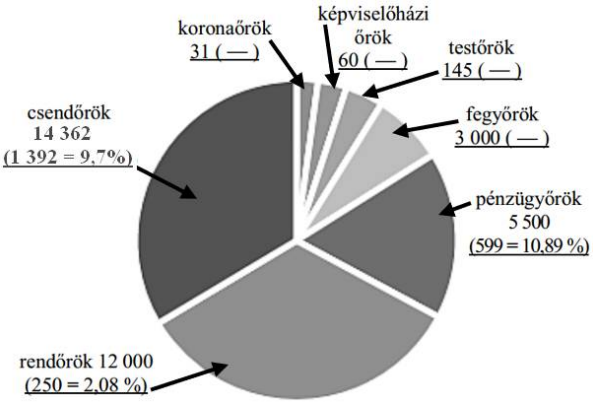
A fegyveres határőrizeti szolgálatot ellátók összetétele az útlevélköteles vámhatárokon az utolsó békeévben.

Összesen : 2 241 100 %

IV/B.sz. melléklet

A magyar rendvédelmi testületekben fegyveres határőrizeti szolgálatot ellátók az útlevélköteles vámhatárokon az utolsó békeévben.

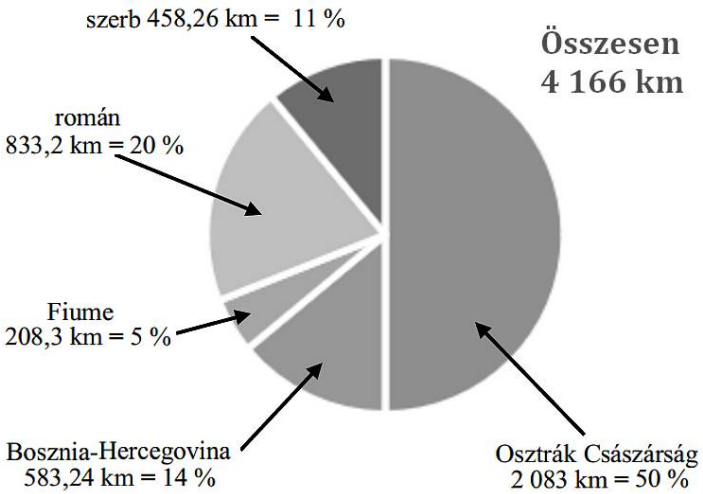

Fegyveres rendvédelmi erők **összesen 35 098 (100 %)**
Ebből határőrizetben résztvevő erők összesen 2 241 (6,4 %)

Forrás ! - PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség. 95 p.
- PARÁDI József et. al. (szerk.): *A magyar rendvédelem története.* Budapest, 1996[2], Osiris. 367 p. HU-ISBN 963 04 7958 3.

V.sz. melléklet.

A dualizmuskori Magyarország államhatárainak a hossza.

Forrás !

- PARÁDI József: *A magyar határőrizet története a kezdetektől napjainkig. a magyar határőrizet a Kárpát-medencében.* 35.p. Budapest, 2017, Nemzeti Közszolgálati Egyetem. 180 p. HU-ISBN —
- Idem: A magyar határőrizet a kiegyezéstől a második világháborúig. 481-510. In BODA József — ISASZEGI János — PÓSÁN László et al. (szerk.): *Őrzők, vigyázzatok a határra! Határvédelem, határőrizet, határvadászok a középkortól napjainkig.* 482.p. Budapest, 2017, Zrínyi Kiadó. 908 p. HU-ISBN 978 963 32 7560 3.

VI.sz. melléklet.

A Magyar Királyi Csendőrség szervezeti elemeinek a száma és a személyi állomány létszáma.

év	őrs	szakasz	szárny	kerület	létszám
1890	689	53	21	VI	8 406
1895	1 155	98	35	VI	8 536
1900	1 295	110	42	VI	7 945
1905	1 629	108	43	VII	8 583
1910	1 847	127	52	VIII	13 523
1913	2 018	136	56	VIII	14 362

Forrás !

- A Csendőrségi Lapok szerkesztősége (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve*. Budapest, 1890, Csendőrségi Lapok. 271 p.
- A Csendőrségi Lapok szerkesztősége (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* Budapest, 1895, Csendőrségi Lapok. 359 p.

- A Csendőrségi Lapok szerkesztősége (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* Budapest, 1900, Csendőrségi Lapok. 283 p.
- A Csendőrségi Lapok szerkesztősége (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* Budapest, 1905, Csendőrségi Lapok. 336 p.
- A Csendőrségi Lapok szerkesztősége (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* Budapest, 1910, Csendőrségi Lapok. 386 p.
- A Csendőrségi Lapok szerkesztősége (szerk.): *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve.* Budapest, 1913, Csendőrségi Lapok. 375 p.

VII.sz. melléklet

A határszéli csendőrség diszlokációja és létszáma 1913.

kikülönített törzstiszt	szárny/ szakasz	őrs	létszám
I. Pancsova	***Pancsova***	Pancsova	43
		Borcsa	10
		Bárányos	7
		Hertelendy-falva	7
		Sándor-egyháza	9
		Beresztóc	7
		Omlód	8
		Tárcsó	8
		5. sz. őrház	7
		2. sz. gátőrház	7
	Pancsova összesen		**113**
	Fehértemplom	Palánk	10
	Fehértemplom összesen		**10**
	Kevevár	Kevevára	12
		Kevepallós	7
		Temessziget	14
		28. sz. klekk	7
		9. sz. gátőrház	7
		Popolova-Hunka	7
		Dunadombó	8
		Gálya	7
	Kevevár összesen		**69**
	Orsova	Orsova	22
		Vodica	6
		Szelistye	6
		Pojana-Racheli	6
		Pojana-Sulita	6
		Csernahévíz	8
		Herkules-fürdő	8
		Pojana-Cossului	6
		Tezna	7
		Naszádos	8
		Dunaorbágy	6
		Óasszonyrét	7

		Dunatölgyes	6
		Szinice	10
		Tiszóca	6
		Sztara-Szinice	6
		Orsova összesen	**124**
	Újmoldova	Újmoldova	8
		Ómoldova	8
		Felsőpozsgás	7
		Sisak	8
		Divécs	7
		Baziás	9
		Berzászka	8
		Kozlatelep	9
		Alsólupkó	6
		Szikesfalu	7
		Lyuborazdia	6
		Lászlóvára	8
		Újmoldva összesen	**91**
	Karánsebes	Ruszka	6
		Somosréve	8
		Bogoltény	7
		Cracu-Stephanului	6
		Pojana-Schitu	6
		Kupánhegy	6
		Cracu-Dragutului	6
		Tucilla	6
		Karánsebes összesen	**51**
		Pancsovai kikülönített törzstiszt összesen	**458**
II. Nagyszeben	***Nagyszeben***	Riuszád	7
		Hanecsul	6
		Lakul Dobrun	6
		Negovanul	6
		Voineagul	6
		Stina Groapa	6
		Vöröstorony vá.	10
		Vöröstorony vám	17
		Vöröstorony határ	6
		Stina Fedelesului	6
		Felek	**7**
		Nagyszeben összesen	**83**
	Szászsebes	Szelistye	9
		Piátraalba	6
		Preája	6
		Szerecsin	6
		Dus	6
		Szászsebes összesen	**33**
	Déva	Oása	6
		Déva összesen	**6**

	Petrozsény	Petrozsény	21
		Wekerletelep	8
		Csimpa	7
		Pojánamueri	6
		Pettillai határ	6
		Szurdokszoros	11
		Vulkán	8
		Vulkánszoros	6
		St. Gemenári	6
		Coasta Lui Rossu	6
		Lupény	8
		Felsőurikány	6
		Kimpuluinyág	7
		Kimpu Mnyelului	6
		Petrozsény összesen	**112**
	Hátszeg	Cura Ápilor	6
		Uncsukfalva	8
		Hátszeg összesen	**14**
		Nagyszebeni kikülönített törzstiszt összesen	**248**
III. Brassó	***Brassó***	Barcarozsnyó	9
		Rozsnyói villanytelep	7
		Predeál	25
		Alsótömös	6
		Hosszúfalú	9
		Ósánc	6
		Tükrös	7
		Garcsinvölgy	6
		Predeluc	6
		Kecskeláb	6
		Kiságpatak útk. ház	6
		Tolvajkút	6
		Brassó összesen	**99**
	Fogaras	Breáza	8
		Sebes	7
		Catlavei Menház	6
		Stina de Cropilla	6
		Belia Mare	6
		Vukaria Mare	7
		Alsóárpás	8
		Porumbák alsó	7
		Alsóvist	7
		Stina Seretea	7
		Bulea Menház	6
		Vistea Mare	6
		Fogaras összesen	**81**
	Zerest	Zerest	9
		Felsőtörcsvár	7
		Törcsvár	10

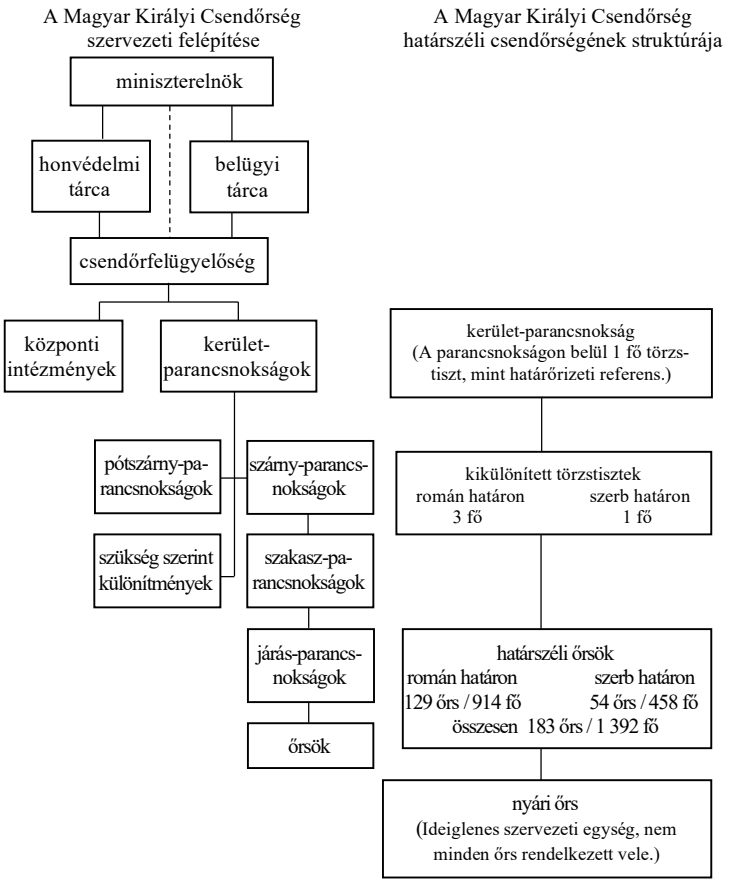
		Almásmező	7
		Plaul Foi vadászlak	6
		Pesztera	6
		Sirnea	7
		Felsőmoecs	7
		Zerest összesen	**59**
	Sepsiszentgyörgy	Kishatárhegy	6
		Tatárhavasszoros	6
		Magyarbodzavám	7
		Magyarbodza	9
		Sepsiszentgyörgy összesen	**28**
	Kézdivásárhely	Esztelnek	7
		Bereck	8
		Sósmező	11
		Kecskéstelep	6
		Kishavas	6
		Leánymező	6
		Esztina sor	6
		Vajdakői őrház	6
		Kovászna	10
		Kisbota	8
		Karajos	8
		Komandótelep	6
		Gelence	9
		Putnapatak	6
		Musatelep	8
		Zabolatelep	5
	Kézdivásárhely összesen		**116**
		Brassói kikülönített törzstiszt összesen	**383**
IV. Marosvásár-hely	***Marosvásárhely***	Gyergyótölgyes	12
		Baraszópataka	6
		Valeaszdakapatak	6
		Cibles	6
		Gyergyóholló	7
		Hágótőalja	6
		Gyergyóbékás	10
		Bisztrapatak	7
		Alsódomuk	6
		Csipkéshegy	6
		Bélbor	6
		Borszák	7
		Funtana Vinulu	6
		Moara Cinatakului	6
		Dragojásza	6
		Lomás	6
	Marosvásárhely összesen		**109**

	Beszterce	Nagysajó	6
		Kisdemeter	6
		Borgóprund	9
		Tihuca	7
		Petrillerosiu	6
		Marosborgó	7
		Kelemencserbuk	6
		Gurahajta	6
		Dornavölgyi telep	7
		Beszterce összesen	**60**
	Naszód	Nagyilva	7
		Kisilva	7
		Radnalajosfalva	7
		Kosna	7
		Pojánarotunda	7
		Panasuri	6
		Naszód összesen	**41**
	Csíkszeredai	Kászonaltíz	7
		Kőkert	8
		Lóbárc	6
		Csobáncos	6
		Csíkszereda összesen	**27**
	Gyergyó-szentmiklós	Gyimes	12
		Gyimesközéplok	9
		Csülemér	6
		Terkuca	6
		Barátos	6
		Pricsketőtelep	**7**
		Csügés	**7**
		Apahavas	6
		Kostelek	7
		Gyergyószentmiklós összesen	**66**
Marosvásárhelyi kikülönített törzstiszt összesen			**303**
KIKÜLÖNÍTETT TÖRZSTISZTEK ALÁRENDELTSÉGÉBEN MINDÖSSZESEN			**1392**

Forrás ! PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* 177.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0.

VIII.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség általános és a határszéli csendőrség speciális szervezeti felépítése 1913.

Jelmagyarázat: ——— szolgálati alá- fölérendeltségi viszony
- - - - - informális viszony

Forrás ! PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* 174-175.p. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

SZIGETVÁRI Oszkár *

A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó munkája szervezeti keretének kiépülése

(Organizational framework's evolution
of the Hungarian Royal Gendarmerie's investigating)

Absztrakt

A testület eredetileg nem rendelkezett a nyomozásokra specializálódott szakszolgálati ággal. A testületen belüli specializáció részeként azonban a nyomozásra szakosodott szakmai struktúra mégis létrejött, bár sajátos formában. A csendőrségi nyomozó szervezet két lépcsőben alakult ki. Először a XX. század elején a járásőrmesterségek létrehozásával keletkeztek csendőrségi nyomozó beosztások. Ekkor azonban a nyomozó munka — mint ahogyan később sem — nem vált markánsan szét a közrendvédelmi tevékenységtől. A járásőrmesterségeket az I. világháború után megszűntették. A húszas években azonban fokozatosan új nyomozó struktúrát építettek ki. Ennek az volt a lényege, hogy a Központi Nyomozó Parancsnokság és alárendelt szerveinek nem alkotta feladatát az őrsök helyett megvalósítandó nyomozó munka, hanem az őrsökön folyó nyomozások elősegítése.

Kulcsszavak:

Magyar Királyi Csendőrség ; járásőrmester ; Központi Nyomozó Parancsnokság ; helyszínelő gépkocsi ; nyomozati utasítás

Abstract

The corp did not have primarily a specialized branch of investigation. As part of the specialization within the board, the professional structure specializing in pressure has developed, albeit in its own form. The gendarmerie investigative organization was formed in two stages. First, in the beginnings of the 19th century with the establishment of district guard crafts owing to gendarmerie detective positions. At that time, however, the investigative work, as it did not later, was not markedly separated from law enforcement. District sergeants were abolished after World War I. Since the 1920s, a new investigative structure has been gradually built. The essence of this was that the servers of the Central Investigation Command and the subordinate order did not have the task of investigating the guards, but of facilitating the investigations on the guards.

Keywords:

Hungarian Royal Gendrmerie ; district sergeants ; Central Investigation Command ; crime scene investigation car ; investigative direction

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)**
https://orcid.org/0000-0003-4166-1625
Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :
- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság
@: paradi.jozsef@gmail.com
DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.179-218.p

A polgári magyar állam nyomozó szolgálatainak szakmai alapjait a fővárosi detektívtestület rakta le, hiszen az általuk kidolgozott metodikákat, belső szabályozókat, taktikai elemeket vették át, formálták saját szakterületük igényei szerint a társ rendvédelmi testületek nyomozó szervezetei. Ez a kontinuitás nyomon követhető, a korabeli elemek ma is fellelhetőek, legyen szó akár a tanúkihallgatás, házkutatás, forrónyomos felderítés taktikájáról. A csendőrségi nyomozó munka — annak időbeli határaira tekintettel — két részre osztható. Az első időszak 1903-tól 1918-ig terjed, melyet a nagy háború szakított meg. Ezt követően a második nagy korszak 1928-tól a Magyar Királyi Csendőrség Nyomozó Parancsnokságának felállításával kezdődött és a testület felszámolásával ért véget.

Első lépcső

Az 1885-ben[1] életre hívott fővárosi detektívtestület sikerei példaként szolgáltak a társ rendvédelmi testületeknek hasonló szolgálataik megszervezéséhez. Az ezzel a folyamattal elkezdődött kontinuitás első lépcsőjét a Magyar Királyi Csendőrség jelentette, ezt követték a társ rendvédelmi testületek, így a Magyar Királyi Határrendőrség, majd a Magyar Királyi Vámőrség, továbbá a Magyar Királyi Pénzügyőrség. A Magyar Királyi Csendőrség felállításakor[2] nem rendelkezett nyomozó egységekkel. A bűnözés eltérő sajátosságai ellenére, melyek a város és vidék vonatkozásában mutatkoztak szükségessé vált a bűnügyi szolgálat megszervezése. A bűncselekmények és elkövetési módszerek változása, fejlődése a csendőrség esetében is szükségessé tette a nyomozói tevékenység kimunkálását.

A csendőrség elsősorban a vidéki területeken diszlokált, ahol a büntetendő cselekmények tekintetében erős eltérés mutatkozott a városi viszonyokhoz képest. A terület és a bűnesetek sajátosságai, az emberek közti szoros viszonyok, amik a falusi életre jellemzőek voltak, indokolttá tették, hogy az esetek nyomozását a csendőrség végezze. Ezen igényekre reagálva a dualizmus időszakában a fővárosi rendőrség mintájára, a detektívszolgálat meghatározó elemeit, gyakorlatban is működő fortélyait adaptálva, kerültek megszervezésre a járásonként

felállított járásőrmesterségek. A szó klasszikus értelmében nem nevezhetjük őket detektívnek, hiszen szolgálatukat általában egyenruhában látták el, a fontosabb bűnesetek nyomozásához pedig a fővárosi detektívek segítségét vették igénybe, azonban a működésükről szóló szolgálati szabályzat már új, nem pusztán karhatalmi feladatokkal, hatáskörrel ruházta fel őket.

A járásőrmesterek esküvel kötelezett rangosztályba nem sorolt havidíjasok voltak. A csendőr törzsőrmester elé sorolták őket, velük egy állománycsoportot alkottak. Amennyiben külső szolgálatra kerültek vezénylésre, elöljárói voltak a nekik alárendelt őrsöknek, melyekkel együtt csendőrjárást alkottak. A járásőrmesterek székhelyüket tekintve a szakasz-parancsnokságok és közigazgatási járások székhelyein állomásoztak, elöljárói voltak a területükön lévő őrsöknek. Az állomáshelyeik meghatározásában a belügyminiszter foglalt állást a területileg illetékes csendőr kerület-parancsnok javaslatára. A személyi állomány létszámát a szükségesség függvényében a belügyi és honvédelmi miniszter közös beleegyezéssel határozta meg. Azok az őrmesterek voltak kinevezhetőek csendőr járásőrmesternek, akik csendőr járásőrmester jelöltként őrs-parancsnoki tevékenységet egy évig kiválóan láttak el.

A nyomozati munkát végző járásőrmesterek nem az őrsökhöz, hanem a szakasz-parancsnokok közvetlen irányítása alá tartoztak.[3] Feladatukat kettősség jellemezte, egyrészt ellenőrző tevékenységet láttak el a csendőr őrsök felett, másrészt bűnügyi munkát végeztek.[4] Magyarországon 1913-ban nyolc csendőr kerületben mintegy 428 csendőr járásőrmester és 83 járásőrmester jelölt szolgált.[5] 1914-ben a járások száma 483 volt. **(I.sz. melléklet)** Tevékenységüket a csendőrjárásőrmesterek számára 1903-ban kiadott utasítás részletesen szabályozta. Az utasítás három fejezetből, valamint a mellékletben szereplő különböző iratmintákból állt.

Az első fejezetben a járásőrmesterek szolgálati elnevezése, állomáshelyeik, állományuk, kinevezésük került kifejtésre. A fejezetben továbbá kitértek a járásőrmester jelöltek nyilvántartásba vételére, és a járásőrmesterek áthelyezésének lehetőségére, melynek feltétele a kerület-parancsnokság javaslata, továb-

bá végrehajtásához a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter egyetértésére volt szükség. A 6.§ rendelkezett az illeték, öltözet, fegyverzet és felszerelés vonatkozásában. Illetményük a csendőrségi illeték szabályzat alapján került megállapításra, öltözékük csupán a hajtókák és szegélyek világos buzér posztója tekintetében tért el a törzsőrmesterek egyenruhájától. Fegyverzet és felszerelés dolgában az eltérés a gyalogsági tiszti kard hüvelyén elhelyezett hordkamó volt. Gyalogos szolgálat ellátásakor a kardkötőszíj karikájába egy vékony acéllánc került egy hordkamóval, amibe menet közben a kardhüvelyt beleakasztották annak felső karikájánál fogva. Felszerelésükhöz tartozott egy forgópisztoly is. Azonban szolgálat ellátására a két rendszeresített lőfegyver a karabély és a forgópisztoly közül csak az egyiket vihették magukkal.

A járásőrmesterek anyakönyvi lapokat, minősítvényi táblázatokat vezettek, melyben a személyi állományra vonatkozó utasításokat is bejegyezték. A járásőrmesterek közvetlenül a tiszti elöljárójuknak voltak alárendelve.[6] Fenyítések tekintetében a szolgálati szabályzatban felsorolt fegyelmi fenyítések rájuk vonatkozóan némi eltéréssel voltak csal alkalmazhatóak. Ennek értelmében fenyítések csak táborban, vagy laktanyában való elhelyezés esetében voltak kiróhatóak. Fegyelmi eljárással a csendőr járásőrmesterek rendfokozatukból és a csendőrségből nem voltak elbocsájthatóak, illetve nem voltak lefokozhatóak. Amennyiben fenyítésük nem járt eredménnyel, akkor további eljárás érdekében ügyük a honvédelmi miniszterhez kerülhetett felterjesztésre. Szobafogsággal fenyített csendőr esetén rang és zsoldosztályra vonatkozó egyéb büntetés nem volt alkalmazható. Amennyiben büntető bíróság bűntett vagy vétség miatt olyan ítéletet hozott, amely az altiszt lefokozását eredményezte, az ítéletben nem lefokozásuk, hanem rendfokozatukból és a csendőrségből való elbocsájtásuk került kihirdetésre. Ezen ítéletbe belefoglalható volt a csendőrségbe való belépést megelőzően a közös hadseregben vagy a honvédségben viselt rendfokozatuktól való megfosztásuk is. Fegyelmi felelősségre vonásuk tekintetében tehát szigorúbb elvek voltak rájuk érvényesek.[7]

A járásőrmesterek nősülésére vonatkozóan nem alkottak új szabályokat, a nősülésük szabályai a testület személyi állományára vonatkozó nősülési szabályokkal voltak azonosak.[8]

Szabadságolás és a nyugellátás tekintetében a járásőrmesterekre is Magyar Királyi Csendőrség tagjainak nyugdíjigényéről szóló jogszabályok voltak irányadók.[9]

Öt év szolgálati kötelezettség letöltését követően, akár a csendőr altisztek esetében a járásőrmesterek is további egy-egy év tartamára állományban történő maradásukat évről-évre újra vállalhatták. A tovább szolgálni nem szándékozó és nem védköteles, szolgálati kötelezettségének eleget tett, de népfelkelési kötelezettség alatt álló csendőr-járásőrmesterek a népfelkelési kötelezettség fenntartása mellett, ha ennek eleget tettek, a nélkül elbocsátandóak voltak. Amennyiben a közös hadseregbeli kötelezettség alatt álltak, őrmesterekként csapattestük tartalékába kerültek visszahelyezésre. Akik a véderőben teljesítendő szolgálati kötelezettségüknek nem tettel eleget, de szintén őrmesterként kerültek visszahelyezésre csapattestükhöz. Ezen esetekben az érintett a csendőrségi ellátási igényét elvesztette. A testülettől való távozás formájától függően „*Kilépti bizonyítvány*", „*katonai*"vagy „*honvéd*" ,illetve „*népfelkelési igazolvány, könyv*" került kiadásra. Az állományváltozások tekintetében a honvédelmi miniszter rendelkezett. A saját kérelmükre kilépett járásőrmestereknek a csendőrségbe való újbóli felvétele szintén a honvédelmi miniszter hatáskörébe tartozott, amely kinevezési okirattal volt szentesíthető. A haditörvényszék által hozott ítélet, valamint fegyelmi eljárás során rendfokozatból és csendőrségből elbocsátott járásőrmesterek számára „*Elbocsátási igazolvány*" állítottak ki.[10]

Az utasítás második fejezete a szolgálattal kapcsolatos kötelmeket, elvárásokat és a hatáskörre vonatkozó irányelveket tartalmazta. Kiemelésre került a csendőrségi szolgálat alapos ismerete, mint a járásőrmester felelősségteljes szolgálatellátásának az alapja. Hangsúlyozta a továbbképzés fontosságát és az egyéni példamutatást. Az ápolt megjelenésre, erkölcsös életmód folytatására különösen ügyelniük kellett.

Tilalmazott volt az ajándék elfogadása még a családtagoknak adott, de a csendőri szolgálattal összefüggésben álló aján-

dékok esetében is. Az utasítás kiemelte az alárendeltekkel való bánásmód fontosságát, ennek alapjaként pedig az alárendeltek megismerése volt a legfontosabb mint a helyes bánásmód záloga. A járásőrmesterek tekintélyének megőrzése érdekében szükséges volt naprakész tudással és információval rendelkezniük, hogy kellően tájékoztathassák alárendeltjeiket, számukra felvilágosítást, segítséget nyújthassanak. Elvárás volt a bajtársias, szigorú, de igazságos bánásmód az alárendeltek szemben. A csendőr járásőrmester járásának közbiztonsági helyzetét, az alárendelt őrsök tevékenységét, a közbiztonságra vonatkozó intézkedéseket, a fennálló utasításokat és rendeleteket ismerniük kellett.

A járásőrmester a járási hatóság tisztviselőjénél időnként beszámolni volt köteles a közbiztonsági helyzetről. Az utasítás ebben a fejezetben külön kitért a nyomozó szolgálatra, az azt szabályozó előírások betartására és betartatására. Ez az alárendeltek részére történő folyamatos oktatást, ellenőrzést jelentett a nyomozó szolgálat eredményes működése érdekében. Az oktatás a korábban eredményesen felderített nyomozások ismertetését is jelentette, melyből gyakorlati tapasztalatokat szerezhettek a csendőrök.

Felelősségrevonás tekintetében ügyelni kellett az alárendeltek önérzetére. A nem szándékosan elkövetett, nem súlyos mulasztásokért amennyiben lehetőség volt rá a fenyítést kerülni kellett. Ezekben az esetekben a figyelmeztetés, oktatás alkalmazását célravezetőbbnek tartották, azonban a tekintély megőrzése érdekében a helyreigazítást ilyen esetekben lehetőleg négyszemközt, a fiatalabb állomány jelenléte nélkül kellett megejteni.[11]

A fegyelmi felelősségre vonás esetében olyan arányos és fokozatos rendszer figyelhető meg, amely megfelelő jóakarattól vezérelt pedagógiai elveket takart, annak érdekében, hogy a jövőben elkerülendőek legyenek a hasonló hibák és tévedések.

A csendőr járásőrmester rendelkezett az altiszt fenyítő jogával, amit azonban bölcsen az elérni kívánt céloknak megfelelően arányosan kellett alkalmaznia. Az általa kiszabott büntetések a szakasz-parancsnoknak bejelentendőek voltak, azokat a havi büntetési jegyzőkönyvbe kellett foglalni. Alapelv-

ként a járásőrmesterekre is igaz volt, hogy elöljárójukat, szakasz-parancsnokukat a lehető legnagyobb mértékben támogatniuk kellett. A szolgálati utasítás megfogalmazta továbbá, hogy a sok fenyítés sem az állománynak sem pedig a parancsnoknak nem előnyös. A megfelelő oktatással, példamutatással igyekeztek az elöljárók kiküszöbölni a kihágásokat. A súlyosabb kihágások, fegyverhasználat helyszínén a járásőrmester köteles volt haladéktalanul megjelenni, helyszíni irányítást, intézkedéseket folytatni, továbbá szakasz-parancsnokát haladéktalanul értesíteni.[12]

A második fejezetben leírtak több esetben visszatükröződnek a mai rendőri szolgálatellátás etikai ajánlásaiban a szolgálatra vonatkozó törvényi szabályozókban. Gondoljunk például az ajándék elfogadásának tilalmazására, a személyes példamutatás, bajtársiasság, önképzés, erkölcsös életvitel folytatásának hangsúlyozására. Ezek az alapelvek tehát már jóval korábban kimunkálásra kerültek, mint ahogyan azt napjainkban a közhiedelem a mai magyar rendőrség létéhez köti.

Az utasítás harmadik fejezetében a csendőr járásőrmesterek szolgálati teendőivel kapcsolatos feladatok kerültek megfogalmazásra. Ennek értelmében szolgálatuk külső, nyomozó cselekmények ellátására, saját őrsének vezetésére, irodai tevékenységre, valamint őrszemlével kapcsolatos teendők végzésére oszlott. A külső szolgálat lefedte a saját őrsében szolgálatot ellátó járőrök ellenőrzését, valamint a járásőrmester szolgálati utazásai során más őrsök járőreit is ellenőrizte. Az ellenőrzés magában foglalta a járőrök tényleges szolgálat ellátásának figyelemmel kísérését is. A járásőrmesternek járása minden községében egy éven belül legalább egyszer meg kellett jelennie. Azokban a községekben, ahol a vállalatok jelenléte, illetve az infrastruktúrával járó munkások létszáma indokolttá tette ennél gyakrabban volt köteles megjelenni, ellenőrzést végrehajtani. Az állomáshelyén kívüli községek meglátogatása esetén fel kellett vennie a kapcsolatot a község elöljárójával, illetve olyan személyekkel, akik érdemi információval rendelkeztek a közbiztonsági helyzettel kapcsolatban. Amennyiben járásában súlyosabb bűncselekmények, természeti csapások, balesetek következtek be, azok helyszínén a tudomására jutást

követően köteles volt haladéktalanul megjelenni, foganatosítani az elsődleges intézkedéseket, továbbá együttműködni a kirendelt hatósági közegekkel a rend helyreállítása érdekében. A megtett intézkedésekről, esetleges átcsoportosításról köteles volt szakasz-parancsnokának jelentést tenni.

Az erők összpontosítása esetén, amennyiben szakasz-parancsnok vagy csendőrtiszt nem jelent meg a helyszínen a járásőrmester köteles volt a parancsnokságot átvenni, az intézkedéseket koordinálni. Intézkedését követően pedig a szakasz-parancsnokának köteles jelentést tenni. A nyomozások foganatosítása közben azok sikerének érdekében illetékességének vagy annak környezetében működő igazságügyi hatóságokkal, járási rendőrhatósággal együtt kellett működni, velük szoros kapcsolatot kellett fenntartania.

A bűncselekmények nyomozásakor a társ rendvédelmi szervezetektől információ szerzésére kellett törekednie, amit meg kellett osztania a nyomozó csendőrökkel, ezzel is biztosítva, hogy a késedelmes információáramlás ne akadályozza a nyomozást.

A járásőrmester a nyomozás felügyeletén, ellenőrzésén kívül személyesen csak a bonyolultabb nyomozásokat vezette, irányította.

A járásőrmester az állomásán lévő csendőr őrs parancsnoka volt, ebből fakadóan őrsparancsnoki hatáskör is megillette. Irodai tevékenysége egyrészt saját őrsirodájának vezetésére, másrészt a járás-parancsnokság irodájának vezetésére terjedt ki. Saját irodáját — amennyiben másodtiszt vagy helyettes állt rendelkezésére — a helyettese vezette. A járás-parancsnokság irodájának vezetésekor irányelvként a szóbeliség volt jellemző. Tehát csak azon intézkedéseket volt szükséges írásba foglalni, ami szóbeli közlésben nem volt elintézhető. Ezzel nagyban csökkentve a bürokrácia ügylassító mivoltát.

Szolgálati út tekintetében a járás-parancsnokság volt a lépcső legalsó foka. Ennek értelmében minden ügyirat, amely a szakasz-parancsnoksághoz vagy felsőbb parancsnoksághoz került címzésre az őrsök a járás-parancsnoksághoz küldték. Az őrsök részéről a szakasz-parancsnokságnak küldött iratok a csendőr járás-parancsnokság láttamozását követően kerültek

felterjesztésre a szakasz-parancsnokságnak. Amennyiben a járás-parancsnokság helyén valónak találta a fogalmazványt, esetleges megjegyzéseit megtéve visszaadta az őrsnek ahonnan a dokumentum továbbításra került a szakasz-parancsnokságnak. A járásőrmester hosszas távolléte esetén annak helyettese megjegyzés nélkül továbbította a szakaszhoz a fogalmazványt. A szolgálati út visszafelé is működött, tehát az őrsöknek érkező intézkedések a járás-parancsnokság útján kerültek továbbításra.

A járás-parancsnok irodájában vezetendő dokumentumok az iktatókönyv, az alárendeltek minősítési jegyzéke, kimutatás az évi portyatevékenységről, statisztikai kimutatások voltak. A járás-parancsnokság és az őrs dokumentumait külön tárolták és kezelték. Erre azért is volt szükséges, hogy az azonos alakú és méretű dokumentumok összekeverése elkerülhető legyen. Továbbá az egyszerűbb kategorizálás érdekében iktatószámok használatát is előírták évfolyamonként. A minősítési jegyzékben követhetőek voltak az alárendeltek fenyítései és a beállt változások is. A minősítési jegyzék minden év végén a szárnyparancsnoksághoz került felterjesztésre, ezt követően küldték vissza a járásőrmesternek. A közbiztonsági helyzettel kapcsolatos kimutatásokat az őrsök minden hónap végén a járásőrmesterhez felterjesztették, aki a beérkezett adatokat ellenőrizte, továbbá saját kimutatást készített, majd azt a szakaszhoz felterjesztette.

A járásőrmester kéthavonta az alárendelt őrsöket megszemlélte. Az őrszemlék célja az őrsök működésének ellenőrzése, sajátosságainak megismerése, a személyi állomány oktatása, fejlesztése volt. Irányelvként szolgált továbbá a szemle váratlan megtartása, annak érdekében, hogy a járásőrmester valódi képet kapjon az őrsök állapotáról. A járásőrmesternek szem előtt kellett továbbá tartania, hogy egyúttal saját őrsének is parancsnoka, ezért más őrsök szemléjét úgy volt köteles megvalósítani hogy saját őrsétől legfeljebb 4-5 napot maradhatott távol. Egy őrs megszemlélése az utazási idő beszámítása nélkül 24 óra időtartamú lehetett. Ennél hosszabb időt csak indokolt esetben tölthetett az őrsön, de a 48 órás tartózkodást jelenléte nem haladhatta meg. A megtartandó szemlékről,

azonban szolgálati jegyen köteles volt tájékoztatni a szárny-parancsnokságot. Előírás volt továbbá, hogy alárendeltjeivel, őrseinek parancsnokaival, csendőrökkel gyakorta érintkezzen. Amennyiben a szemlénél valamely őrs-parancsnok, illetve több csendőr szolgálati érdekből nem volt jelen, úgy a következő szemle előre bejelentett időpontban történt, hogy ekkor jelenlétük biztosított legyen.

A szolgálati utak, szemlék során a járásőrmestert minden fontosabb esetről, történésről értesíteni voltak kötelesek. Ekkor fenti tevékenységei megszakítandóak voltak a megfelelő és szükséges intézkedések foganatosítása érdekében. Az ellenőrzések során bármely őrsét, bármikor ellenőrizhette. Ez vonatkozott a járőrökre is. Ezt azon a területeken alkalmazták előszeretettel, ahol valamiféle szabálytalanság jutott a tudomására. Az utasítás külön kitért az éjjeli ellenőrzésre is. Az éjszakai ellenőrzés során kerülni kellett a személyi állomány indokolatlan zavarását. Ekkor elsősorban a takarodó betartását, a szolgálatos állomány éberségét, körletrendet, a megfelelő irodavezetést ellenőrizte. Az ellenőrzésről jegyzőkönyvet kellett készítenie, amelyben rögzítenie kellett az ellenőrzés során tapasztalt körülményeket, azaz a szolgálatos állomány létszámát, az előírások betartásának helyzetét, a körletrendre vonatkozó megállapításait, a személyi állomány magaviseletével kapcsolatos észrevételeit, az irodavezetésre vonatkozó szabályok betartását.

A járásőrmester ellenőrzései során tapasztalt körülmények a későbbiekben jelentés formájában a szárny-parancsnokság számára kerültek felterjesztésre. Az ellenőrzések célja az utasítás értelmében nem a felelősségre vonás, hanem az oktatás, útmutatás volt. Az utasítás a költségtérítés szabályait is lefektette. Ennek értelmében elszámolhatóak voltak az utazása során felmerülő költségek, azaz a panaszos ügyek kivizsgálása, az összpontosított erők vezényletének átvétele, az ellenőrzési teendők, továbbá a közbiztonságot veszélyeztető esemény bekövetkezésekor a járásőrmester helyszínre kivonulása esetén keletkezett kiadások. A térítés csak abban az esetben járt, ha a helyszín az állomáshelytől 20 km-nél távolabb volt. A gyalogos járásőrmester számára közlekedési eszközök igénybevéte-

le tekintetében korlátozást nem tartalmazott az utasítás. A lovas járásőrmester járásban történő közlekedésére azonban költséget nem számolhatott el. A járásőrmester járásán kívüli szolgálati utazással kapcsolatos költségeit azonban meg kellett téríteni.

Az utasítás utolsó része az iratmintákat, mellékleteket tartalmazó rész. Ebben a kinevezéshez, kimutatáshoz szükséges nyomtatványokat, kilépti bizonyítványokat, elbocsátási igazolványokat tüntették fel. Itt voltak találhatóak továbbá a szemlék megtartásához szükséges iránymutató minták is.[13]

Az egyes szolgálati teendőket és végrehajtásukat kiértékelve a mai rendvédelmi nyomozó szervezetek számos gyakorlati ajánlásával fedezhetünk fel összefüggéseket. Gondoljunk akár a szolgálati útra vagy az adott területen történő érdemi információ megszerzésére szolgáló bizalmi személy, esetleg más hatóság képviselőinek alkalmazására. Továbbá már a korai nyomozás során is felismerték, hogy az időben szerzett információ a siker egyik fő záloga. A nyomozással párhuzamosan, az arra ráfordított erők létszámának csökkentése nélkül a helyszíni tevékenységgel együtt történt, illetve jó esetben történik napjainkban is az információszerző tevékenység. A járásőrmester a nyomozással párhuzamosan vette fel a kapcsolatot a helyi hatósággal, bizalmi személyekkel az így szerzett adatokat pedig továbbította a nyomozó csendőröknek. Ez napjainkban akár a nyomozócsoportban a helyszíni tevékenységgel egy időben a nyilvántartások ellenőrzését, illetékes hatóságok tájékoztatását, információ szerzését, vásárlását is jelentheti.[14]

A csendőr járásőrmesteri poszt összetett és igen nagyfokú szakmai tudásra és tapasztalatokra épülő beosztás volt. A mai rendőrség esetében egy olyan szolgálati formát sem tudnék említeni, ami egymagában lefedné az ismertetett tevékenység tudásanyagát. Mindenképpen felfedezhető benne az őrsparancsnoki feladatkör, de egyben nyomozati tevékenység nagyfokú ismeretét, sőt nyomozások vezetését is magába foglalta. Ez még napjainkban is rendkívüli professziót feltételez, amit csak több évtizedes különböző bűnügyi és közrendvé-

delmi területen szerzett tapasztalatok együttes megléte esetén materializálódhat.

A kornak megfelelően a mai elvárásokat túlszárnyaló beosztást tudhattak magukénak a csendőr járásőrmesterek. A csendőrség bűnügyi szolgálatának fejlődése során is figyelemre méltó, hogy a nyomozó munkát ellátó személyi állomány tagjai esetében elengedhetetlen volt a több éves szakmai gyakorlat és rátermettség. A járásőrmesterek karrierjüket közterületi szolgálatot ellátó csendőrként kezdték, majd ezt követően — a szolgálati időkeretet kitöltve — kerülhettek törzsőrmesteri, később pedig járásőrmester jelölti beosztásba. Véleményem szerint ez a fokozatosság és szakmai út volt a sikeres bűnügyi munka záloga.

Második lépcső, a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatok a háború után

Az I. világháború során jelentkező csendőrhiány következtében a járásőrmesterségeket megszűntették, azonban a csendőrségi nyomozó munka szervezése a háborút követően más utakon ugyan, de folytatódott.[15]

A Magyar Királyi Csendőrség az 1881. évi szervezetéhez képest — kisebb módosításoktól eltekintve — lényegében változatlan struktúrával működött az I. világháború végéig. A nagy területen szétszórt, viszonylag kis létszámú csendőr őrsök végezték a megelőző, a közrendvédelmi és a nyomozó szolgálatot egyaránt.[16] Ezekkel a feladatokkal a városokban a magyar rendőrségek többféle állománycsoportot alkotó személyi állománya foglalkozott. A rendőrségen belül két fő állománycsoport létezett az őrszemélyzeti (közrendvédelmi) és a detektívek (nyomozók).[17] A polgári magyar állam időszakában a társadalmat átható változások a bűnelkövetőket is kifinomultabb elkövetési módszerek kidolgozására sarkallták, melyre a bűnüldöző szervezetek is reagáltak különböző technikai és taktikai eljárások bevezetésével, a kriminalisztika önálló tudománnyá való fejlesztésével. A személyi bizonyítékok mellett, mint például a tanúvallomás teret nyertek a tárgyi bizonyítási eszközök, melyek felkutatása és rögzítése külön képzettséget és technikát igényelt.[18]

A Magyar Királyi Csendőrségen 1928-ban kezdődött el a bűnözés új kihívásaira regálva — napjaink terminológiája szerinti kifejezéssel élve — a bűnügyi szolgálat kiépítése.

Ez a folyamat az 1930-as évek elejéig zajlott le, ekkor modernizálták a rendvédelmi testületek teljes apparátusát, melynek keretében hozták létre a budapesti székhelyű csendőr nyomozó parancsnokságot is.[19] Csendőr kerületenként szerveztek egy nyomozó alosztályt, melyek szakmai tevékenységét a Magyar Királyi Csendőrség Nyomozó Parancsnokság koordinálta.[20]

A nyomozó szolgálatok a csendőrfelügyelőség alárendeltségében működtek. A különféle nyomozati eljárásokhoz szükséges szakapparátussal, technikai eszközökkel, nyilvántartással, laboratóriummal a központi nyomozó szerv rendelkezett, ezzel hozzájárulva a sikeres bűnügyi munka elvégzéséhez. 1933-ban a nyomozó osztály-parancsnokság sajtóirodája hírközponttá alakult, amely elsősorban állambiztonsági ügyekben gyűjtött és elemzett híreket. Egyéb hírszerző tevékenységet informátorok felhasználásával is folytattak, valamint sajtó és rádióadás figyelést is végrehajtottak.[21]

A Technikai ellátottságuk tekintetében a fővárosban székelő törzsalosztályhoz egy helyszínelő gépkocsi tartozott. A helyszínelő bőröndök tekintetében a csendőrségi nyomozó parancsnokság minden alosztálya 3-3 helyszínelő bőrönddel rendelkezett. A bőröndökben mintázó felszerelés, rajzfelszerelés, írókészlet, fényképészeti felszerelés, optikai felszerelés, daktiloszkópiai felszerelés, bűnjelek csomagolásához szükséges felszerelés, szerszámok voltak találhatóak. A helyszínelő gépkocsi a vezetőn kívül hét főt szállított, a lényege pedig az volt, hogy a helyszínelő csoport gyorsan a helyszínre érkezzen. A felszerelés a kocsi falaiba került beépítésre, rendelkezett sötétkamrával, továbbá a telefon szabadvezetékre kapcsolódáshoz szükséges felszereléssel. [22]

1931-ben belügyminiszteri körrendelettel hoztak létre a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó szolgálatának a szervezetén belül egy külön politikai alosztályt — mivel 1921-től a magyar jogrendszer részévé vált a politikai bűncselekmények

kategóriája — melynek feladata a szélsőséges politikai mozgalmak megfigyelése, leleplezése volt.[23]

A végleges formájukat 1930-ra elérő nyomozó alakulatok a csendőr őrsökkel közösen látták el feladatukat, őket a helyi jelentőséget meghaladó, speciális felszerelést és szaktudást igénylő bűnesetek felderítésekor segítették. További feladataik közé tartozott az őrsök nyomozásainak összehangolása, valamint a Magyar Királyi Rendőrséggel való együttműködés biztosítása. Ennek ékes példája az 1932 és 1933 között a Dunától keletre és Egertől délre fekvő területeken több vagyon és élet elleni deliktumok felderítése. A kiterjedt területeket érintő több bűncselekmény vonatkozásában az őrsök önállóan nem értek el eredményt, azonban az azonos elkövetési mód összehasonlításakor a nyomozó szolgálatok által levont következtetések alapján a tettesek kézre kerítése megtörtént.[24]

Lehetőség nyílt a megfigyelések, puhatolások eredményes végrehajtására, hiszen a nyomozó alakulat tagjai polgári ruhában is elláthatták feladatukat, akár közigazgatási hatóságok igénybevételével is. Ekkor rejtve viselt revolverrel teljesítettek szolgálatot, csendőr mivoltukat pedig szükség esetén igazolványukkal fedhették fel.[25]

A nyomozó alakulatok a nyomozó osztály Budapesten állomásozó nyomozó osztály-parancsnokságából és nyolc nyomozó alosztályból álltak. Az osztály-parancsnokság szakmai felügyeletet látott el és diszponált a nyomozó alosztályok felett, sajtóirodát működtetett. Az alosztályok közül egy közvetlenül az osztály-parancsnok alárendeltségében működött, a további hét a csendőr kerület-parancsnokságok alárendeltségében látta el feladatát.[26]

A nyomozó osztály-parancsnokság első parancsnoka 1928. VIII. 1-től TIHANYI Ferenc volt.[27] Az őt követő emblematikus nevek között találhatjuk SELLYEY Vilmost és vitéz RIDEGH Raymondot is[28], akik olyan maradandó műveket alkottak, mint például a *Bűnügyi Nyomozástan*,[29] amelyek mind az oktatás, mind a nyomozás gyakorlati alkalmazása során nélkülözhetetlenek voltak.[30]

A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó osztályának törzsalosztálya, további két főcsoportra államrendészeti és

bűnügyi főcsoportokra tagozódott. Az államrendészeti főcsoport a jobboldali, baloldali, cionista, nemzetiségi és kémkedési csoportokra tagozódott. A bűnügyi főcsoport a közellátási és a bűnügyi csoportra oszlott. A törzsalosztály vezetéséhez tartozott továbbá az iktatócsoport, a politikai nyilvántartó, gépelő csoport és az ügyviteli szolgálatot ellátó úgynevezett belső csoport. Az oktatói alcsoport is ide tartozott. Alosztályvezetői közvetlen alárendeltségében működött a helyszínelő készenléti szolgálat, amely készültségi szolgálat fényképészéből, nyomozóból, valamint gépkocsivezetőből állt. Bűnügyi laboratóriuma segítségével a nyomozás során feltárt bizonyítékok vizsgálatára, szakértői vélemények támogatására intézkedett, oktatási tevékenységben is részt vett.[31]

A helyszínelő gépkocsi a budapesti nyomozó alosztály használatában volt, a többi alosztály helyszínelő felszerelései az erre a célra kialakított bőröndökben kerültek elhelyezésre. Az alosztályok rendelkeztek fényképészeti laboratóriummal is.[32]

A csendőr kerületek nyomozó alosztályainak felépítése szinte teljesen megegyezett a törzsalosztályéval, azzal a különbséggel, hogy az államrendészeti és bűnügyi szervezeti egységek nem tagolódtak további csoportokra és nem rendelkezett politikai nyilvántartó csoporttal. A nyomozó alosztályparancsnok egyben a csendőr kerület-parancsnok közbiztonsági előadója is volt.[33]

A csendőrségi összekötőtiszt a rendőrség főkapitányságaihoz intézett megkereséseinek kiküldéséről, illetve az illetékes osztályra jutásáról gondoskodott. Feladata volt továbbá a priorálás iránti kérelmek teljesítése is, melynek érdekében szakképzett beosztottakkal is rendelkezett. Ezen kívül feladatát alkotta még a budapesti csendőr járőrök eligazítása is. A csendőrségi hírközpont a csendőrségi hírszolgálat és nyilvántartás ellátását is teljesítette, továbbá — a rendőrség főkapitányságainál működő csendőrségi összekötőtisztjén keresztül — kapcsolatot tartott fent a rendőrséggel. 1929-ben 21 rádióállomás kezdte meg működését a Magyar Királyi Csendőrségnél. A belügyi tárca II. számú postaállomása a nyomozó osztály keretében működött, segítségével kapcsolódott be az osz-

tály-parancsnokság a hírszolgálatba. A nyomozó alakulatok a csendőrség szervezetébe teljes mértékben beilleszkedve látták el feladatukat, támogatták az őrsöket, részükre adatokat szolgáltattak, melynek segítségével az őrs tette meg a feljelentést. A nyomozó alosztály felépítését tekintve a szokásosnál — amely 6-20 főt jelentett — nagyobb létszámú őrs volt, mely csendőr tiszt parancsnoklása alatt állt. Működési területe azonban nem őrskörletre, hanem csendőr kerülete teljes hatósági területére terjedt ki.[34]

A személyi állomány vonatkozásában a Magyar Királyi Csendőrség: szolgálati szabályzata kimondta, hogy a tisztek sem rendőri hatóságnak, sem pedig rendőri közegnek nem voltak tekinthetők, így a nyomozásban sem vehettek részt. Erre tekintettel a tényleges nyomozati tevékenységet a legénységi (altiszti), személyi állomány végezte.[35] A csendőr önkéntes jelentkezés alapján válhatott a nyomozó szerv tagjává. Szükséges volt az előírt gyakorlati tapasztalat megléte és a kiváló szolgálati minősítés. Az előírt feltételek megléte esetén bizottság döntött a jelentkező felvételéről, esetleg elutasításáról. Az itt szolgálatot teljesítő nyomozók további ismereteket sajátítottak el, melynek során a speciális technikai eszközök használatát ismerték meg, ezen szaktudással felvértezve támogatták az őrsöket a nyomozásoknál.[36]

A nyomozó alosztály személyi állománya a nyomozó csendőrökből, nyomozó járőrökből, külszolgálatot teljesítő legénységi állományból, valamint kivezényelt járőrökből állt.

A szolgálati formákra tekintetében a nyomozáshoz kapcsolódóan a Magyar Királyi Csendőrségnél többféle szolgálati fajta alakult ki:

1. A *helyszínelő készenléti szolgálatot* egy-egy fényképész, daktiloszkópus, kutyavezető, nyomozó, gépkocsivezető látta el.

Szolgálatszervezés tekintetében alosztályvezetői hatáskörben gondoskodni kellett arról, hogy a szolgálat a nap 24 órájában rendelkezésre álljon és a kivonulás 30 percen belül a riasztástól számítva megtörténjen.

2. *Napos szolgálat* az alosztály meghatározott feladatainak ellátása érdekében működő szolgálati forma volt, amely 24

órás váltásokkal valósult meg a szolgálatot ellátó személyi állomány cseréjével. A szolgálatvezető és a helyszínelő készültségi szolgálatot ellátók kivételével minden nyomozó részt vett a szolgálat teljesítésében.

3. A *távbeszélő és ügyeleti szolgálat* 24 órás váltással valósult meg, amelyben az irodai alkalmazottak, nyilvántartók, rádiókezelők vettek részt.

4. Az *ügyeleti szolgálat* a rendőrségi összekötőtiszt helyiségében 13 óra 30 percről másnap reggel 8 óráig tartott. A szolgálatban részt vettek az összekötőtiszt segédmunkatársai, valamint az Országos Bűnügyi Nyilvántartó Hivatalba vezényeltek.[37] **(II.sz. melléklet)**

A Magyar Királyi Csendőrség felállításáról rendelkező 1881. évi törvény alapján a csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt, katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt.[38] A testület nyomozati cselekményeket csak olyan területen foganatosíthatott, amely sem törvényhatósági joggal felruházott sem pedig a rendezett tanácsú városok területeihez nem tartozott.[39] Amennyiben a csendőr ilyen területeken mégis tettenérést vagy elfogást foganatosít — például nyomon üldözést követően — az elfogott személyt átadta a város rendőrhatóságnak. Abban az esetben, ha a város rendőri ereje nem bizonyult elégségesnek a közbiztonság szavatolásához, akkor a városi hatóság főnöke a csendőrség segítségét igénybe vehette. Abban az esetben, ha törvényhatósági joggal felruházott város területén csendőrség működött vagy szervezés alatt állt, akkor a rendőrség helyett a csendőrség is igénybe vehető volt. Ekkor a város szerződést kötött a csendőrséggel és a csendőrségi szolgálatért fizetni volt köteles.[40]

A bűnvádi perrendtartásról szóló 1896. évi törvény rendelkezései szerint a nyomozást az ügyész rendelte el, majd irányította is azt.[41] A végrehajtást a rendőri hatóság, valamint közegei valósították meg. A csendőrség a rendőrségnél nagyobb önállóságra tett szert a nyomozás elrendelése és a nyomozati cselekmények foganatosítása tekintetében, mivel működési területén a jelentős távolságok áthidalása miatt nem volt lehetőség az ügyész közvetlen és folyamatos irányítására. Az ügyész gyakran a csendőrségi jelentésekre alapozta vádira-

tát, mivel az általa újra megismételt nyomozati cselekmények késedelemmel jártak volna az ügy kimenetelét illetően. A nyomozó alakulatok munkáját az illetékes királyi ügyész megkeresés útján irányíthatta.

A nyomozás által megállapított eredményeket a nyomozók az őrsnek jelentették, majd az őrs tette meg a feljelentést. Több őrs területére kiterjedő tevékenység esetén nyomozati tervet készítettek, biztosították az együttműködést, továbbá hasznosították a szükséges technikai eszközök, laboratórium által nyújtott lehetőségeket. Ezen kívül az általuk a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított, megfigyelést igénylő és kiutasított személyekről vezetett nyilvántartást az őrsök rendelkezésére bocsátották.

A csendőrség nyomozó tevékenységét alapvetően a hatályban lévő bűntető kódex és bűntető perrendtartás határozta meg. Nem elhanyagolható szempont, hogy a vizsgált cselekmény a hivatalból üldözendő tettek csoportjába tartozott, esetleg magánindítvány megtétele volt szükséges a hatósági beavatkozáshoz. A nyomozó szervezeti egységek gyakorlati tevékenységét a belügyminiszter az „*Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség nyomozó alakulatai számára*" című körrendelettel szabályozta, amely egyben e tevékenység szabályzatát is alkotta. Ez az utasítás kiterjedt az ügyiratkezelésre, bűnügyi nyilvántartás vezetésére, sajtóanyagok kezelésére, a nyomozó szolgálat sajátosságaira és a személyi szabályokra is.[42]

Figyelemreméltó az a szakmai tapasztalatokat összefoglaló tananyag, ami elengedhetetlen gyakorlati iránymutatást adott a nyomozás lefolytatásához. Ilyen remekművek például a *Bűnügyi nyomozástan*,[43] vagy *A Bűnügyi nyomozás kézikönyve,*[44] amely művek teljesen átfogó képet és segédletet adtak a nyomozás, módszertanától az adatgyűjtésen keresztül egészen az adatok kiértékeléséig, továbbá kitértek a nyomozás buktatóinak részletezésére is, például a hamis tanúvallomásra, betegség színlelésére stb. Ilyen mértékű oktatási anyag leképezése szinte csak a detektívtestület esetében figyelhető meg. A leírt tapasztalatok kiterjedtek a nyomozás fogalmára, lényegére, szakmai fogásokra, a különböző bűncselekmények esetében végzett tevékenységek helyes végrehajtására.

Az előírt és rendszeres képzéseken kívül a csendőr tisztek által szerkesztett *Csendőrségi Lapok* című folyóirat is lehetőséget biztosított a folyamatos fejlődésre, gyakorlásra. A havonta több ízben megjelenő lapban a jogszabályi, szervezeti változásokon kívül folyamatosan közöltek valódi bűneseteket is, de azok kinyomozásának leírását mellőzték. Ennek megoldására pályázatot írtak ki, majd az eredményes megoldást prezentáló csendőröket jutalomban részesítették.[45]

Néhány konkrét eset leírása által lehetőség nyílt a személyi állomány tapasztalatszerzésére és a több alkalommal előforduló fogások elsajátítására, a nyomozás során ismétlődő csapdák felismerésére, kikerülésére:

- 1927. év novemberében például bejelentés érkezett, hogy holtan találták PÉTERI József vadőrt Süttör község közelében egy vadászkunyhóban. A helyszínen készült adatgyűjtés és vázlatok alapján megállapítást nyert, hogy emberölés történt. A szemből kapott lövésen kívül erre utalt a kunyhóban talált nem a sértettől származó cigarettavég. A helyszínbejárás során lábnyomok vezettek el a helyszínről több száz méteren keresztül Süttör irányába. Az őrsön számontartott orvvadászok nyilvántartásának ellenőrzése megtörtént, majd a több lehetséges gyanúsított meghallgatása és alibijének igazolása következett. Megtörtént a gyanúsítottak hozzátartozóinak és rokonainak kihallgatása is az ellentmondások tisztázása végett. Ezt követően a rögzített lábnyomok gyanúsítottak általi lábbelijének összevetése következett. Az ellentmondások tisztázását követően és a rögzített nyomok alapján előkerített csizma, mint tárgyi bizonyítási eszköz súlya alatt a gyanúsított megtört. Bevallotta, hogy vadat kívánt elejteni, azonban a vadőr meghallotta az általa leadott lövést. Ezt követően talált rá a vadőr a kunyhóban, amiben rejtőzött. Amikor benyitott és meglátta ijedtségében rálőtt a vadőrre, aki ennek következtében lelte halálát. Miután felfogta tettének súlyosságát elmenekült a helyszínről az elkövetéshez használt puskát, valamint csizmáját is elrejtette. A csizma különleges talpnyomata alapján — ami rögzítésre került a helyszínen — a lábbelit készítő cipész be tudta azonosítani megrendelőjét, aki egy nyilvántartott orvvadász volt.[46]

- 1935 áprilisában TŐKÉS Józsefné és sógornője sérelmére rablótámadás történt, melynek során a két ágyban fekvő nőre rálőttek, majd értékeket követeltek tőlük. A lakóingatlan szomszédságában a család tulajdonában lévő üzlethelyiség volt található. A két sérült nő közül TŐKÉSNÉ az értékek átadására történő felszólításnak látszólag eleget téve kiment egy másik szobába, de onnan kimenekült és segítségért kiáltott, melynek hatására az elkövető elmenekült. Az elkövető ruházatából egy bundát ismertek fel, ami a sértett kamrájából származott. Ezt az elkövető hátra hagyta, miután elmenekült.

Az összegyűjtött információk arra utaltak, hogy a lakás éjszakai bezárását követően az elkövető már a lakásban volt. Órákkal az elkövetés előtt bújt el a kamrában, ahol az ott talált bundát viselte. Az elkövetés körülményeiről arra lehetett következtetni, hogy a cselekmény célja nem anyagi haszonszerzés, hanem indulati cselekmény volt. Tehát megkezdődött a kereskedő család haragosainak számba vevése, feltérképezése. Miután az üzleti partnerek alibije igazolást nyert, egy ingatlanvételi szálat találtak a nyomozók. Egy elárverezett ingatlant vásárolt a család, amiből a korábbi lakóknak ki kellett költözniük. A korábbi lakó fia ezért megfogadta bosszút áll az új tulajdonosokon. Miután a nyomozás elvezetett idáig a helyszínen rögzített lábnyomok összevetése megtörtént az érintett cipőjének nyomával, így bűnössége kétséget kizáróan megállapítást nyert. Tettét azzal magyarázta, hogy az új tulajdonosokat okolta ingatlanuk elvesztése és családja kiköltöztetése miatt. Elhatározta, hogy a történtek miatt bosszút áll, így fegyverrel már az elkövetés előtt több órával elrejtőzött az ingatlanban, ahol magára vett egy ott talált bundát, amit később hátrahagyott a menekülés során.[47]

A nyomozások részleteibe menő ismertetése nélkül is megállapítható, hogy a korabeli metodika napjainkig alapjaiban nem változott. A tanúk általi ellentmondások tisztázása érdekében történő szembesítés a gyanúsítható személyekről vezetett nyilvántartások jelenleg is használatban lévő eljárások. A fent ismertetett eseteknél sem kerülte el a nyomozók figyelmét, hogy a tanúk nem minden esetben pártatlanok, szavahihetőségük nem megkérdőjelezhetetlen. Már ekkor is ér-

demesnek tartották a szavahihetőség vizsgálatát és számba vették a hamis tanúzás lehetőségét. Továbbá figyelembe vették a helyszíni nyomrögzítés jelentőségét, hasznosságát is. Az alapvető nyomozati stratégiák nagy részének kimunkálása már a vizsgált időszakban megvalósult, amellyel szilárd alapot hoztak létre jelenkori nyomozásaink eredményes megvalósításához.

A nyomozások eredményessége tekintetében a felderítettségi mutató 90 % körüli volt. Már 1907-ben — a nyomozó szolgálatok megalakulását megelőzően — az őrsök is megoldották a bűnesetek többségét. Hatóság elleni erőszak elkövetésére 1 384 esetben került sor, melyből összesen 2 maradt megoldatlanul. Emberi élet elleni 3 303 regisztrált cselekményből mindössze 53 eset marad kinyomozatlan. Szemérem elleni erőszak 833 esetben került regisztrálásra, melyből 1 eset maradt felderítetlen. Rablást vagy zsarolást 1 618 esetben regisztráltak, melyből csupán 36 esetet nem sikerült felderíteni. Lopást 43 577 esetben jegyeztek be, melyből 2 677 eset maradt kinyomozatlan.[48]

Az eredményességhez a magas szakmai tudáson, a személyi állomány kiemelkedő kompetenciáin kívül hozzájárult a lakosság támogatása is. Hiszen napjaink közhiedelmével ellentétben a törvényt tisztelőknek nem volt félnivalója a csendőrségtől. Jelenlétüknek kifejezetten örültek, hiszen a bűncselekmények felderítésének eredménye a bűnözők kézre kerítése — ami az újabb cselekmények megakadályozásához vezetett — a csendőrök tevékenysége kapcsolódott. A csendőri nyomozómunka során nemcsak nyílt, hanem rejtett módszereket is használtak. Informátorokat, bizalmi személyeket alkalmaztak, csendőri mivoltuk leplezésével operatív nyomozati feladatokat láttak el.

A kiegyezést megelőzően a császári csendőrség az elnyomás eszköze volt, így érthető módon nem volt népszerű a lakosság körében. Ezt követően viszont a Magyar Királyi Csendőrség már a magyarság támasza volt, amely a történelmi Magyarország vidéki területein a közbiztonságot magas színvonalon szavatolta. A testület tagjai a társadalom megbecsültségét és elismerését vívták ki eredményes szolgálat ellátásuk-

kal és részrehajlás nélküli tevékenységükkel.[49] Ezzel szemben a törvénytelen úton járók joggal tarthattak a testülettől, ám ők sem azét, mert velük szemben önkényt alkalmaztak volna, hanem azért, mert biztosak lehettek abban, hogy törvénysértő tetteikről a csendőrség szinte kivétel nélkül lerántja a leplet.

A közhatósági jogú személyekkel (éjjeli őrök, erdőőrök, mezőőrök, pályaőrök, gátőrök) való együttműködést a szolgálati utasítás szabályozta. Ennek értelmében a közbiztonság eredményes megvalósítása érdekében törekedni kellett a jó egyetértés fenntartására. A mai terminológiára lefordítva ez hatósági jogsegélyt, információcserét, kölcsönös tájékoztatást jelentett.

Budapesti székhelyű nyomozó osztály-parancsnokság keretében működő csendőrségi bűnügyi nyilvántartás is segítette az eredményes bűnüldöző tevékenységet. A nyilvántartás inkább a bűnmegelőző szemléleten alapult ezért az elfogandó körözött személyeken kívül a megfigyelést igénylő, rendőri felügyelet alatt álló, eltűnt, feltételesen szabadon bocsátott, kiutasított egyéneket rögzítette. Azok az egyének is bekerültek a nyilvántartásba, akiknek személyazonosságát kellett megállapítani, illetve, akik saját hivatalos okmányaikat vesztették el. A melléknyilvántartások rögzítették az egyének korábbi bűncselekményeit, illetve az elkövetővel vagy bűncselekménnyel kapcsolatos egyéb információkat. Említésre méltó továbbá a Magyar Királyi Csendőrség Nyomozó Parancsnoksága által évente kétszer kiadott nyomozókulcs, ami a meghatározott időszakon belül kibocsátott körözéseket tartalmazta.

A kapott adatokat, információkat külön kiértékelő csoport elemezte az esetleges összefüggések tisztázása és összekapcsolása miatt. Ezt a mai terminológia szerint értékelő-elemző munkának hívjuk, ami szintén bevált és jelenleg is alkalmazott tevékenység.[50]

A csendőrség bűnügyi szolgálatai (e terminológiát a kortársak nem használták) a testület politikai prekoncepciókon nyugvó felszámolása[51] nyomán eltűntek a múlt homályában, figyelmen kívül hagyva eredményességüket, alkalmasságukat. A polgári magyar állam erős támaszának a megsemmisítése utat nyithatott a pártállami politikának, hogy rátelepedhessen a

rendvédelemre és az elnyomás eszközéül használja. Legyen szó akár a csendőrségi nyomozószolgálatokról vagy bármely — a fővárosi detektívtestület mintájára létrehozott — bűnügyi szervezetről, közös jellemzőként írható le, hogy a szakma sikerességét csak a hivatásos állomány megfelelő képzettségével, tapasztalatával, elkötelezettségével, hazaszeretetével és alázatával lehetett szavatolni. A rendvédelmi feladatok sokszínűsége, bővülése, tagozódása megkívánta a mai fogalmaink szerinti bűnügyi szolgálatok életre hívását, hiszen azok eredményes elvégzése, a kihívásoknak való megfelelés egy olyan multidiszplicináris tudás meglétét teszi szükségessé, amely csak a szervezeten belüli szakosodással valósítható meg. Ennek ékes példája a különböző bűnügyi szolgálatok felállítása és e téren felgyülemlett tapasztalatok felhasználása. A csendőrség esetében működő központi és csak bizonyos esetekben nyomozást folytató, nyomozati tevékenységet átvevő, felügyelő nyomozó alosztályok prioritás szerinti munkamegosztása a mai rendőrségi nyomozás során is alkalmazott és működő metodika. Gondoljunk például a Budapesti Rendőr-főkapitányságon belül a rablási vagy életvédelmi osztályok tevékenységére. Az úgynevezett kisebb súlyú ügyek a kerületi rendőrkapitányságok hatáskörében maradnak, azonban a nagyobb horderejű speciális szakértelmet is igénylő ügyek az ezek nyomozására szakosított szakcsoportnak kerülnek átadásra.

A ma is működő gyakorlati munkamegosztási módszerek mellett, jelen korunk rendőreinek, nyomozóinak példaértékű mintául szolgálhat a csendőrségi nyomozók munka iránti alázata, kötelességtudata, önmagával szemben támasztott igényessége.

Fontos ezeknek a személyi kompetenciáknak, motivációknak a feltárása, hiszen napjaink nyomozóit ezek sarkallhatják eredményesebb munkavégzésre, és azoknak a belső erőknek az életre hívására, amik a korabeli detektíveket, nyomozókat sikeressé és a bűnüldözés emblematikus alakjaivá tették.

A csendőrség esetében a legénységi állomány felvételekor is alapvető kitétel volt az írni-olvasni tudás, ezzel egy időben a dualizmus időszakában az önkormányzati rendőrségek szemé-

lyi állományában analfabéták is teljesítettek szolgálatot. A fővárosi detektívtestület esetében az érettségi a beosztások betöltésének előfeltétele volt, ekkor a lakosság kevesebb, mint egy százaléka rendelkezett hasonló állami iskolai végzettséggel. Úgy vélem ezek a követelmények a mai társadalom szintjére átkonvertálva jelentősen kimagasodtak. A szolgálati karrier az érdemek és képességek alapján valósult meg, nem pedig a kapcsolatrendszerek felhasználásával. A csendőrségi nyomozó alakulatok vagy akár a fővárosi detektívtestület sikerességének másik oka — a személyi állomány magas képzettségbeli és etikai állapotán túlmenően — a fokozott közterületi jelenlét volt. A korabeli detektívek szolgálatuk java részét az utcán, információszerzéssel, puhatolással, megfigyeléssel, informátorok beszervezésével töltötték.

A bűnügyi munka teljesítményére nagy hatást gyakorolt és gyakorol ma is az a testület, amelyen belül működik. E tekintetben a Magyar Királyi Csendőrségen belül megvalósuló szellemiség — melynek lényeges elemei voltak a katonás rend és függelmi viszonyok, a hivatás és a nemzet iránti elkötelezettség, a törvénytisztelet, a szolgálati cselekmények végrehajtási módjának korrekt szabályozása — jelentős mértékben hozzájárult a csendőrségi nyomozó szervek eredményességéhez. A vázolt szellemiség fellelhető a testület működését szabályozó utasításokban.[52]

A csendőrség tekintetében a szervezet a 90 %-os eredményességét szintén a közterületi jelenléttel tudta produkálni. Az előre begyűjtött információk felhasználása vagy a bűnügyileg fertőzött területek, egyének ellenőrzése alapvetően bűnmegelőző intézkedések voltak.

A kontinuitási folyamat a detektívtestület nyomán indult el, a Magyar Királyi Csendőrségen belül pedig két lépcsőben forrott ki. A nyomozás csendőrségen belüli megjelenésének két fázisa alapvetően a feladatok sajátosságai szerinti két lépcsős felosztást eredményezett. A karhatalmi feladatoktól a Nyomozó Parancsnokságig való eljutás első lépcsője a járásőrmesterségek voltak. Az itt megjelenő és belső szabályozók által meghatározott nyomozati munkát nem önállóan végezte egy erre létrehozott állománycsoport, hanem többletfeladatként jelent-

kezett az egyéb elöljárói teendők mellett. A járásőrmesterek egyenruhában látták el szolgálatukat, ami lehetőségeiket bekorlátozta, valódi nyomozati tevékenységet személyesen általában nem végeztek. A fejlődés folyamatának megszakadása a járásőrmesterségeket követően a testületen kívülálló háborús okokra vezethető vissza. Ezt követően azonban a nyomozó parancsnokság felállításával a nyomozati munka elvégzése a struktúrájában, technikai ellátottságában, személyi állományában leginkább alkalmas nyomozó alosztályok feladata lett. A második lépcsőben megjelenő nyomozás már az erre specializálódott szakcsoport önálló tevékenységeként jelent meg.

A nem egy lépcsőben megvalósuló időben hosszadalmas folyamat egyik oka véleményem szerint, hogy a komolyabb, összetettebb bűnesetek nyomozásakor a fővárosi detektívtestület segítségét kérték a társszervek vidéken, városokban is. Továbbá a csendőrség alapvetően más rendvédelmi feladatok ellátására létrehozott testület volt. A bűnözés sajátosságainak változása, a nyomozás mihamarabbi elkezdésének szükségessége előbb-utóbb nélkülözhetetlenné tette a csendőrség saját, önálló nyomozó alosztályainak felállítását a megfelelő technikai apparátussal ellátva, szoros kapcsolatban a fővárosi rendőrséggel és annak nyilvántartásaival.

Összességében egy jól strukturált rendszert láthatunk, ahol az állomány alkalmazkodott a megjelenő új bűnesetek adta kihívásokhoz, alkalmazta a társszervek már működő metodikáját. Szükség esetén pedig, ahogy más rendvédelmi testületek is, igénybe vette a fővárosi detektívtestület szakértő gárdáját.

Jegyzetek:

[1] BORBÉLY — KAPY: 21.p. + 239.p. + 246.p.

[2] 1881/II.tc. ; 1881/III.tc

[3] *Utasítás a Magyar Királyi csendőr-járásőrmesterek számára.*

[4] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 98-99.p.

[5] *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve 1913.* 54-62. p.

[6] *Utasítás a Magyar Királyi csendőr-járásőrmesterek számára.* op.cit. 5-12.p.

[7] Loc.cit.

[8] ARTNER: 21-27.p. ; GERŐ (1905) ; Idem (1909) ; *Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.* (1908) ; *Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. Vorschift über die Heiraten im k.u.k. Heere vom Jahre 1907.* ; *Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.* (1913)

[9] REKTOR: 88-90.p. ; PARÁDI József: Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. 211-219.p. ; KOZÁRY ; 1885/XI.tc. ; 1887/XX.tc. ;

[10] *Utasítás a Magyar Királyi csendőr-járásőrmesterek számára.* op.cit.

[11] Loc.cit. 13-19.p.

[12] Loc.cit.

[13] Loc.cit. 20-46.p.

[14] PRESZLY: 72-76.p. ; SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* 13-19.p.

[15] SZIGETVÁRI: 141-142.p.

[16] A dualizmus időszakában — a fővárosi rendőrség kivételével — a városi rendőrségek önkormányzati kompetenciába tartoztak. A detektívtestületet — nyugati mintát követve — először a fővárosi rendőrségnél vezették be. Ezt követően pedig fokozatosan a nagyobb vidéki városok rendőrségeinek a szervezetében is megjelentek a detektív testületek. A rendőrségi detektív testület országos méretűvé a magyarországi rendőrségek államosítása nyomán vált.
BORBÉLY — KAPY: op.cit. 392-405.p. ; 5 047/1919. (X. 1.) ME.r.

[17] SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. (1995-*Szivárvány*) ; Idem: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. 38-43.p. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. ; Idem: *A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945.* (2018) 85-96.p. ; Idem: *A* Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. (1985) ; Idem: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján: a Magyar Királyi Csendőrség. ; Idem: Egy közbiztonsági őrtestület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. (A magyar királyi csendőrség.) 325-330.p. ; Idem: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. (1995-*Rendvédelem-történeti Füzetek*)

[18] SELLYEY: 421-424.p.

[19] 71 464/1930. (1931. III. 2.) BM.r.

[20] PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 98.p.

[21] NYESTE: 52-54.p.

[22] RIDEGH—OLCHVÁRY-MILVIUS: 503-513.p.

[23] 1921/III.tc. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 99.p.

[24] REKTOR: A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története. op.cit. 416.p.

[25] 1896/XXXIII.tc.

[26] SELLYEY: op.cit. 421-424.p.

[27] SZAKÁLY: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették.*

[28] A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó osztály-parancsnokai voltak: TIHANYI FERENC 1928. VIII. 28. – 1931. IV. 1. , dr. vitéz DAMASY Farkas 1931. IV. 1. – 1935. XII. 15. , vitéz SELLYEY Vilmos 1935. XII. 15. – 1940. II. 1. , vitéz RIDEGH Raymond 1940. II. 1. – 1943. II. 1. , vitéz CZIGÁNY József (ideiglenesen) 1943. II. 1. – 1944. X. 16. , vizét FERENCZY László 1944. november – 1945 május.
Loc.cit. 272.p.

[29] RIDEGH—OLCHVÁRY-MILVIUS: op.cit.

[30] SZAKÁLY: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették.* .op.cit. 272.p.

[31] KAISER: 57-59.p.

[32] SELLYEY: op.cit. 424.p.

[33] KAISER: op.cit. 57-59.p.

[34] SELLYEY: op.cit. 424.p.

[35] A Magyar Királyi Csendőrség legénységi állománya a mai fogalmaink szerinti tiszthelyettesi rangcsoport rendfokozatait viselte és a Magyar Királyi Honvédség altiszti karának a jellegével bírt.

[36] KAISER: op.cit. 75-80.p.

[37] SELLYEY: op.cit.

[38] PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület.

[39] 1881/III.tc. op.cit. 2. §

[40] 1882/X.tc.

[41] 1896/XXXIII.tc. op.cit.

[42] NYUT-1930

[43] RIDEGH—OLCHVÁRY-MILVIUS: op.cit.

[44] ENDRŐDY

[45] A *Csendőrségi Lapok* a Magyar Királyi Csendőrség képes szakmai folyóirata volt, amely havonta kettő-három alkalommal jelent meg. A lapot csendőr-tisztek szerkesztették. Az első tizenhárom évfolyam 1907 és 1919 között jelent meg, majd 1924-ben folytatódott a tizennegyedik évfolyammal és 1944-ben fejeződött be a harmincnegyedik évfolyammal. A folyóirat főszerkesztői voltak 1924. évet követően PINCZÉS Zoltán (1924-1934), MOHÁCSY Lajos (1935-1938), BEÖTHY Kálmán (1939-1942), BENEDEK Mihály (1943-1944). 1924 és 1944 között 279 nyomozati témájú közlemény jelent meg a folyóiratban.

[46] MÓDOS: 27.p.
[47] MONORI: 137-144.p.
[48] REKTOR: op.cit. 433.p.
[49] PARÁDI: A XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások és a csendőrség. 103-107.p.
[50] PARÁDI Ákos — PARÁDI József: 31-56.p. ; PARÁDI Ákos: 64-79.p.
[51] 1 690/1945. (V. 7.) ME.r.
[52] SZUT-1888. 216.p. ; SZUT-1941. 14-15.p. + 45.p.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

BORBÉLY – KAPY (1.;16.;)	—	BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (szerk.): (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. I.köt. 1-299 p. II.köt. 300-600 p.
KAISER (31.;33.;36.;)	—	KAISER Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között*. Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadó Alapítvány. 175 p. HU-ISBN 963 9079 82 0. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.
KOZÁRY (9.;)	—	KOZÁRY Mónika: *Nyugdíjrendszer Magyarországon Mária Teréziától a második világháborúig.* Budapest, 2012, Gondolat. 366 p. HU-ISBN 978 963 69 3459 0. /Társadalombiztosítási könyvtár./ HU-ISSN 2063-2479.
PARÁDI Ákos — PARÁDI József: (50.;)	—	PARÁDI Ákos — PARÁDI József: *Rendvédelmünk 1867-1945.* Budapest, 2006, Rendőrtiszti Főiskola. 81 p. HU-ISBN 963 06 0281 4.
PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* (4.;20.;23.;)	—	PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rend-védelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.
PRESZLY (14.;)	—	PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1919.* Budapest, 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat. 142 p.

REKTOR (9.;24.;48.;) — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 0 934214 01 8.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* (14.;) — SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000[2], Ister. 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8.

SZAKÁLY: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették.* (27.;28.;30.;) — SZAKÁLY Sándor: *Akik a Magyar Királyi Csendőrséget 1919 és 1945 között vezették.* Budapest, 2013, Magyar Napló. 301 p. HU-ISBN 978 963 99 6127 2.

TANKÖNYVEK

ENDRŐDY (44.;) — ENDRŐDY Géza: *A bűnügyi nyomozás kézikönyve.* Losonc, 1897, Kámány Nyomda. 288 p.

RIDEGH — OLCHVÁRY-MILVIUS (22.;29.;43.;) — RIDEGH Raymond — OLCHVÁRY-MILVIUS Attila: *Bűnügyi nyomozástan.* I.köt. Budapest, 1936, Hornyánszky. 652 p.

TANULMÁNYOK

ARTNER (8.;) — ARTNER Ramona: A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának nősülése. 21-27.p. In BODA József — PARÁDI József et al. (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelemtörténetéből.* Budapest, 2015[2], SZBMRTT. 266 p. HU-ISBN 978 615 50 5756 4. /Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok, 2./ HU-ISSN 2415-9875.

PARÁDI Ákos (50.;) — PARÁDI Ákos: A magyar rendvédelem civil szerveződései 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV.évf. (2008) 18.sz. 28-51.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században."* című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások és a csendőrség. (49.;) — PARÁDI József: A XIX-XX. századi magyar rendszerváltozások és a csendőrség. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXI. évf. (2011) 25. sz. 102-110.p. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3-án Budapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005"* című XXIV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (38.;) — PARÁDI József: A katonailag szervezett őr-testület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI József: Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. (9.;) — PARÁDI József: Magyar Királyi Csendőrség nyugellátása. 211-224.p. In BODA József — PARÁDI József et al. (szerk.): *Tanulmányok a XIX-XX. századi magyar állam rendvédelem-történetéből.* Budapest, 2015[2], SZBMRTT. 266 p. HU-ISBN 978 615 50 5756 4. /Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok, 2./ HU-ISSN 2415-9875.

SELLYEY (18.;26.;32.;34.;37.;) — SELLYEY Vilmos: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata.* 421-426.p. In MÁRTONFFY Károly (szerk.): *A mai magyar közigazgatás*. Budapest, 1936, Állami Nyomda. 850.p. /A korszerű közszolgálat útja, 2./

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. (1985) (17.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. *Hadtudományi Tájékoztató,* I.évf. (1985) 2.sz. 88-100.p. HU-ISSN 1419-7758.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján: a Magyar Királyi Csendőrség. (17.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján: a Magyar Királyi Csendőrség. *Főiskolai Figyelő,* I.évf. (1990) 2.sz. 213-218.p. HU-ISSN 0866-4404.

SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. (17.;) — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1.sz. 38-44.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945”* című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági őrtestület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. (A magyar királyi csendőrség.) (17.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági őrtestület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. (A magyar királyi csendőrség.) 325-330.p. In Á VARGA László (szerk.): *Társadalmi konfliktusok.* Salgótarján, 1991, Nógrád Megyei Levéltár. 403 p. HU-ISBN 963 72 4304 6. /Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból, 16./ HU-ISSN 0138-1990. , /Rendi társadalom – polgári társadalom, 3./ HU-ISSN 2060-2332.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (17.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek* (*Acta Historiae Praesidii Ordinis*), III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. (1995-*Rendvédelen történeti Füzetek*) (17.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* V.évf. (1995) 6.sz. 122-129.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1994 októberében Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szer-

vezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A két világháború közötti Magyar Királyság rendvédelme”* című VI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. (1995-*Szivárvány*) (17.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. *Szivárvány: irodalmi, művészet és kritikai szemle,* XVI.évf. (1995) 1.sz. 136-147.p. HU-ISSN 0270-5508.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. (2018) (17.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. 85-96.p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 615 80 3094 6. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 2./ HU-ISSN 2064-4728.

SZIGETVÁRI (15.;) — SZIGETVÁRI Oszkár: A fővárosi rendőrség detektívtestülete 1885-1918. 133-162.p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi parergák Ernyes Mihály 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2016, Szemere Bertalan Magyar Rend-védelem-történeti Tudományos Társaság. 193 p. HU-ISBN 978 615 80 3091 5. A tanulmány korábbi változata 2016. október 28-án a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A katonailag szervezett fegyveres őrtestületek és a polgári fegyveres őrtestületek a XIX-XX. századi magyar állam határőrizetében*” című XXXI. konferenciáján hangzott el. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

GERŐ (1905) (8.;) — GERŐ Gyula: *A magy. kir. honvéd- és csendőr tisztek nősülési ügyei körüli eljárás.* Budapest, 1905[3], Grill Károly cs. és kir. Udvari Könyvkereskedés. 126 p.

GERŐ (1909) (8.;) — GERŐ Gyula: *A Magyar Királyi Honvéd- és Csendőr Tisztek nősülési ügyei körül való eljárás.* Budapest, 1909[4], Benkő Gyula m.kir. Udvari Könyvkereskedés. 125 p.

MÓDOS (46.;) — MÓDOS Gergely: Megfejtés. *Csendőrségi Lapok,* XXI.évf. (1931) 1.sz. 25-27.p.

MONORI (47.;) — MONORI Pál: A bosszú szerepe. 137-144.p In *Tanulságos nyomozások. Összeállítva a Csendőrségi Lapokban közölt cikkekből.* Budapest, 1941, Stephaneum Nyomda. IV.rész. 199 p. /Csendőrségi Lapok Könyvtára, 5./

ZSEBKÖNYVEK

A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve 1913. (5.;) — *A Magyar Királyi Csendőrség Zsebkönyve 1913.* XXVII.évf. Budapest, 1913, Csendőrségi Lapok. 375 p.

SZABÁLYZATOK

Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. (1908) (8.;) — *Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1908, Pallas. 26 p.

Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. Vorschift über die Heiraten im k.u.k. Heere vom Jahre 1907. (8.;) — *Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. Vorschift über die Heiraten im k.u.k. Heere vom Jahre 1907.* Budapest, 1908, Benkő Gyula csász. és kir. Udvari Könyvkereskedése. 82 p.

Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára. (1913) (8.;) — *Nősülési szabályzat a Magyar Királyi Honvédség és a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1913, Pallas. 56 p.

SZUT-1888. (52.;) — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1888, 1898, Pesti Könyv-nyomda. 224 p.

Utasítás a Magyar Királyi csendőrjárásőrmesterek számára. (3.;6.;7.;10.;11.;12.,13.;) — *Utasítás a Magyar Királyi csendőrjárásőrmesterek számára.* Budapest, 1903, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium szabályzatszerkesztő osztálya. 46 p.

NYUT-1930 (42.;) — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség nyomozóalakulatai számára.* (NYUT) Budapest, 1930, Pallas. 188 p.

SZUT-1941. (52.;) — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941, Stádium Sajtóvállalat. 411 p.

KÉZIRATOK

NYESTE (21.;) — NYESTE Péter: *A bűnüldözési és a nemzetbiztonsági titkos információgyűjtés rendszerének specifikus sajátosságai, szektorális elvei.* Doktori disszertáció (NKE) Kézirat. Budapest, 2016. 310 p.

JOGSZABÁLYOK

1881/II.tc. (2.;) — 1881/II.tc. a csendőrség legénységi állományának a kiegészítéséről.

1881/III.tc. (2.;39.;) — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1881/XXI.tc. (2.;) — 1881/XXI.tc. a Budapest-fővárosi rendőrség-ről.

1882/X.tc. (40.;) — 1882/X.tc. a Magyar Királyi Csendőrség által a törvényhatósági joggal felruházott városok kül- és belterületén való teljesítendőkről.

1885/XI.tc. (9.;) — 1885/XI.tc. az állami tisztviselők, altisztek és szolgák nyugdíjazásáról.

1887/XX.tc. (9.;) — 1887/XX.tc. a hadsereg, haditengerészet, honvédség és népfölkelés tiszti és legénységi özvegyeinek és árváinak ellátásáról.

1896/XXXIII.tc. (25.;41.;) — 1896/XXXIII.tc. a bűnvádi perrendtartásról.

1921/III.tc. (23.;) — 1921/III.tc. az állami és a társadalmi rend hatályosabb védelméről.

5 047/1919. (X. 1.) ME.r. (16.;) — 5 047/1919. (X. 1.) ME.r. a rendőrség ála-mosításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LIII.évf. (1919) I.füzet. 752-767.p.

71 464/1930. (1931. III. 2.) BM.r. (19.;) — 71 464/1930. (1931. III. 2.) BM.r. a csendőrségi nyomozó alakulatok felállítása és csendőr nyomozó utasítás kiadása. *Belügyi Közlöny*, XXXVI.évf. (1931) 10.sz. 160.p.

1 690/1945. (V. 7.) ME.r. (51.;)	—	1 690/1945. (V. 7.) ME.r. a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
A történelmi Magyarország csendőr járásőrmestereinek jegyzéke, nevük előtt a kerületek, amelyhez tartoztak.

II.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó szolgálatának szervezeti felépítése.

I.sz. melléklet

A történelmi Magyarország csendőr járásőrmestereinek névjegyzéke, nevük előtt a kerületek, amelyhez tartoztak.

Csendőr járásőrmesterek:

VII. Grósz Frigyes, VI. Babcsák István, VI. Hevesi Béla, IV. Baum József, III. Hayn János, III. Marschall Frigyes III. Somogyi Lajos, VII. Kaufmes Mihály, III. Fényes Bertalan, III. Viola Márton, II. Bene Lajos, V. Bauer Antal II. Németh József, VII. Halász Mihály, VII. Nagy Miklós, III. Nagy Mihály Lajos, VIII. Nagy Géza, II. Ehrmann Mátyás, V. Reckert János, VI. Szilva György, VI. Szőcs Mihály, IV. Hollósi Ignácz, VI. Kardos Géza János, VII. Szotyori Lajos, VI. Németh Dávid, I. Baczoni György, VIII. Vidi János, 'VI. Gábriel Alajos, III. Daróczi Endre, I. Popiczka Kelemen, Vll. Kibédi Sándor, VI. Bognár Jakab, VII. Illyés János, VII. Kovács Kornél, VII. Lőrinczi Ferencz, VI. Preidt Mihály, III. Barta Mór, III. Lepárt József, Vll. Sipos János, I. Porumba József, V. Macsek István, lll. Székely Hermann, VIII. Péter Lajos, IV. Holics Lajos, II. Kiefer Péter, VI. Tóth Ferencz II. ,VII. Kovács Albert, I. Tóth Imre, VI. Németh István I., IV. Garamszögi László, Ill. Pál Péter, V. Rhein János, III. Zingai Gyula, VIII. Ballács József,

VIII. Kállay Fülöp, V. Fazekas Lajos, I. Krecza László, II. Kovács Buna József, III. Hegedüs János, VIII. Keresztesi Mihály, III. Lamos Árpád, V. Juhász András, IV. Sárosi László, VIll. Schwarcz Mátyás, III. Navratill László, Ill. Szoboczki József, V. Bakos Ferencz, II. Táborosi Sándor, II. Pap Miklós, VII. Kovács Bálint, IV. Tóth János, II. Oláh Mihály, IV. Kupecz G. Márton, VI. Ágoston József, VI. Baumholczer Dávid, IV. Kázmér Benjamin, III. Szlatki Pál, IV. Vankó Lajos, III. Schneider Gáspár, VIII. Schmidt Henrik, ll. Rusz Lipót, IV. Ludányi József, VIII. Lénárt József, VII. Kozma Dénes, III. Unoka Pál, V. Táborszky István, IV. Rácz Péter, VI. Mészáros József, VIII. Ács Géza, IV. Szabó Ferencz, IV. Papp Antal, V. Pachmayer Róbert, IV. Miski Zsigmond, II. Brateán Ferencz, VI. Szekér József, IV. Nyusál Ambrus, VI. Jakab Máté, VI. Vlasits János, IV. Szabó Mihály, III. Matuz György, VIII. Marton Gyula, IV. Czuczor András, IV. Magyar László, IV. Ternai Miklós, IV. Bátori Ferencz, VIII. Láng Lajos, IV. Schreiner Ambrus, I. Jákó János, VII. Fekete György, I. Gombás Dániel, I. Tövissi György, VII. Kovács Gyula, I. Kósa Ignátz, VII. Patakfalvi Mihály, I. Vass István, I. Horváth József, VIII. Szabó Lajos I., VII. Németh Ferencz, VIII. Bleier Rezső, I. Mentő Ferencz, VII. Tamás Elek, II. Diósi Vazul, III.. Forró Sándor, VI. Berényi Dénes, VIII. Bereczki Sándor, II. Somogyi Antal I. ,V. Baller Miksa (v.i.sz.), IV. Marián Miklós, I. Győrffy András, VII. Bokor Jakab, I. Csiki Antal, I. Rancz Lajos, III. Fazekas Ferencz, VI. Mohácsi Ferencz, VI. Béres Ferencz, VI. Antalfi József, ll. Szánthó József, II. Jeskó István, II. Despodt István, VI. Wolf Mózes, VIII. Boros Kálmán, VI. Baier József, VI. Szautner János, VI. Varga István I. ,II. Papp Lehel, VI. Nieszl István, VI. Németh Albert (V. i. sz.) ,ll. Bakos András I., III. Biró József, II. Gál Lajos ,V. Hegyi Jakab, V. Zádori Mihály, II. Scherer Ede, VI. Sütő Jakab, VI. Nagy Lajos I., V. Rachel Pál, V. Paulik János, V. Banos György, V. Pekala Mihály, V. Szabó Lajos, VIII. Gargya Gergely, VI. Horváth József II. ,VI. Oláh Ferencz, VI. Tompek József, VI. Váradi Ferencz, V. Stock János, V. Erdőfi Ferencz, V. Fükő Pál, VII. Soós György, VI. Horváth József, I. II. Burbach Jakab, II. Szőcs Antal, I. Keresztesi György, III. Tóth

József II. ,VIII. Zilles János, VI. Marton Gyula, V. Varga Dániel, VIII. Csordás Ferencz, III. Erdős Mihály, VI. Németh István IV., IV. Nemes Károly, VI. Horváth Ferencz I. ,II. Jeszenszky András, VIII. Anik János, II. Kicsi János, V. Grigely Antal, VIII. Kovács Ferencz, IV. Csengeri András, IV. Lénárd Sándor, V. Tóth György, I. Herlitska Venzel, V. Palatinusz János, V. Nagy Sándor, VI. Molnár Géza, II. Szűcs János I., III. Herbszt József, VIII. Gál Ignácz, IV. Bencze János, IV. Illyés Mihály, IV. Simon Lajos, IV. Markstein Bertalan, V. Bongár János, V. Kollár Mihály, V. Ladiczky János, V. Radványi Mihály, IV. Csorba Alajos, IV. Kúrcsmáros Mihály, IV. Istók Mihály, III. Fejes István, IV. Nagy Pál, VIII. Bodnár András, VII. Szabó József, IV. Varga Ferencz, VI. Ugray Lőrincz, V. Pálka János, III. Novák István, II. Ambrus Béla, I. Farkas János, IV. Barna Sándor, IV. Sarkadi N. Lajos, VI. Nagy István, VI. Albert János, II. Birtalan József, V. Hidegh József, V. Szélyes Mózes, V. Rom Mihály, VI. Miszlai István I., V. Juhász István I., II. Tamás András, I. Grósz Gusztáv, I. Bálint Fel'encz, I. Szolga Albert, IV. Virág András, I. Keresztes József, II. Kara Mihály, VIII. Máté Kálmán, VIII. Oláh János, VI. Hildecz János, VIII. Fajt Jakab, IV. Göőz József, III. Kecz Péter, VII. Nagy István (V.i.sz.), VII. Arus József, VI. Kajsza Ferencz, VIII. Varga János II., VII. Nagy József, II. Sipos Antal, V. Farkas József III. (V. i. sz.) ,VI. Jenei Károly, VI. Szabó János I. ,V. Kovács Sándor, VI. Somogyi István, I. Imre Dénes, I. Péter József, II. Walther Győző, VI. Kovács Sándor II., V. Pataki András, VI. Réti Salamon, VI. Vincze József, II. Kelemen Ferencz, IV. Széplaki János, VIII. Lőrincz István, VIII. Móra József ,V. Losonczi Márton, IV. Dolák M. József, III. Fehér Ignácz, V. Sindler Imre, VI. Vincze János, V. Cséfai Géza, IV. Veiszer János, V. Modródszki Károly, VII. Bokor György, II. Ehleiter Ferencz, III. Bozsodi Zsigmond, II. Dénes István, III. Kiss József, II. Bardócz Salamon, VI. Németh István V. ,V. Balázs Pál, V. Hunyadi József, V. Baráth István, V. Szitál András L., V. Ravasz Ferencz ,V. Mészáros Márton, VI. Sámson László, IV. Papp Gergely (V. i. sz.), VI. Raffai Ferencz, III. Kupás Márton, IV. Tóth István, IV. Sztrezsenyiczky L., III. Zalavári István, VI. Steiner Pál,

IV. László János, III. Gálfi Illés, VII. Kacsó József, III. Deáky Ignácz, II. Varga Gusztáv, II. Metzner Károly, VI. Magasi Antal, I. Nagy Sándor II. ,VII. Lőrincz István, V. Thurzó Vilmos, IV. Fodor Fülöp, V. Palóczi Mihály, VIII. Haris József, II. Bruckner Gyula, Ill. Cs. Tóth Sándor, VIII. Sípos Károly, V. Mezei Péter, VII. Horváth Sámuel, VIII. Szalay János, II. Palkó Sándor, VII. Vargyas Márton (V. i. sz.). ,II. Apáthy Domokos, V. Nagy István I. ,VIII. Gábosi Benjámin, VIII. Szigeti József ,VI. Fábos Mihály, VII. Harcsa Imre, V. Rosenthal Ignácz, I. Dávid Ferencz, IV. Juhász Mihály, III. Pesti Ferencz, VII. Debreczi József, VIII. Zeke Lajos, II. Jakabos István, VIII. Pécsi Imre, VIII. Marosi József (V. i. sz.), IV. Kovács Mihály, VI. Horváth Ferencz II., I. Rácz Miklós, VI. Mészáros János L., IV. Göndör György, VIll. Borsik Pál, VIII. Bajkó Jónás, VII. Elekes Mihály, VIII. Kiss József L., V. Nagy György, III. Kovács Mátyás, III. Dékány Bened., II. Boros Károly, VII. Sas Ignácz, V. V1ád Szilárd, II. Simon Lajos, VIII. Horváth Mihály, III. Stolcz József, III. P. Tóth Imre, II. Kristel György, VI. Kiss József ll. ,VII. Kénesi Gergely, VII. Bende Lajos, I. Mihály István, VII. Horváth Vincze, I. Bertalan Sándor, I. Kósza József, III. Gömöri Mátyás, IV. Zambó Pál, V. Szabó Gábor, VI. Katona László, IV. Szalai Sándor I., VIII. Durkó Gábor, VIII. Szakonyi Dániel, I Benedek Péter, III. Szurgyi Ferencz, I. Lőrincz István, VII. Bajka Sándor, III. Zillich Pál, VI. Nagy Ferencz, II. Ilyés István, III. Horváth F. I., V. Stadler József, I. Ferencz András, VIII. Rössler Ede, I. Kertész Ignácz, II. Báthori János, V. Éliás Ferencz, VII. Koncsag János, VIII. Szabó Ferencz, VIII. Lázár Kálmán, VII. Bogdán István, VIII. Csicsai János, VII. Vida Albert, III. Szentkereszti Gy., VII. Rácz Károly, III. Vajda Gyula, VII. Gáspár János I, II. Soós Imre, V. Kalina János, II. Szudal Marin, VIII. Győrei István, VII. Czifra János L ,IV. Barth Károly, II. Onet Károly, VIII. Jankó Mór, VIII. Asztalos Sándor, IV. Scbnobel István, V. Kléga Pál, II. Nyiri Sándor, IV. Fodor Imre, I. Hulpuj György, VI. Perényi György, VI. Gálos János, IV. Volf János, VIII. Mojsza György, II. Szabó István, I Bartha Ferencz, I. Antal Imre, III. Házy János, V. Kázmér Ferenoz, I. Csomafái László, V. Kinn János, II. Kere-

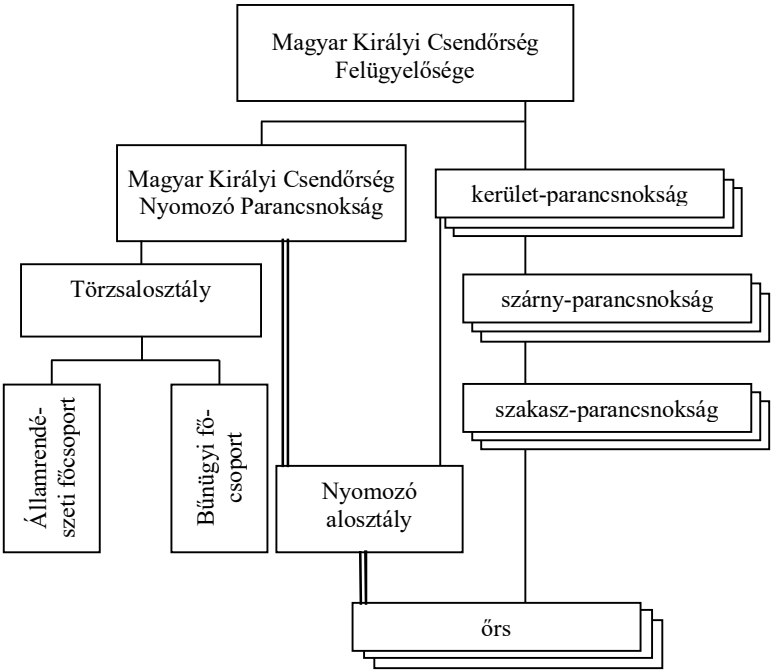
kes Sándor, III. Polgár György, VIII. Szalinka Pál, II. Hegyi József, VII. Szöcs Tivadar, VI. Tremmel János, V. Csölle András, IV. Vandra Károly, I. Bordos Ferencz, IV. Sebestyén Sándor, VI. Baranyi András, V. Pétervári István, I. Medgyéstalvi József, VII. Antal Lajos

Csendőr járásőrmester jelöltek: II. Szilágyi János őrm., I. Magyarosi Imre őrm., I. Orovitz Imre, VI. Patkó János, I. Gyümölcsös J., III. Simon József, VII. Bardócz Áron, VII. Biró János, VII. Bartók Fer. ,VII. Erős Antal, III. Gyói László, VIII. Ágoston János, IV. Bráth Dezső, IV. Ligacs István, IV. Majercsik István, III. Járdánházi G., II. Kissimon M., VII. Szalai István, VII. Nagy Pál, VII. Kacsó János, VII. Zölde Mihály, II. Komlósi Károly, VIII. Gyarmati Károly, IV. Tóth Dániel, V. Varga István, VI. Réti József, VIII. Törő Sándor, IV. Bohula Péter, IV. Kovács György, II. Antalli Ján., I. Nagy Imre, VIII. Horváth J. II., III. Hatala Mihály, VI. Kapronczai Pá1, I. Kiss János I., VII. Kovács Fer. II., IV. Horvátu Mih. ,V. Berkes József, IV. Hunyadi János őrm. ,VIII. Vigvári Imre, IV. Fehér Márton, VIII. Steiner Ottó, I. Török Imre, VI. Pálmai Ant., II. Réti János, VII. Hunyadi Istv. ,I. Gál Sándor I., VII. Huber János, VII. Ádám József, VI. Kumi József, III. Gémes Márton, VI. Rendesi János, VI. Pap István, V. Borisz István, II. Marosi Ferencz, II. Kiss Sándor I., VII. Albert János, VII. Boér Miklós, VII. Illyés János II., VI. Könye Gábor, VI. Barasics Kálm., II. Farkas János őrm., VII. Tompa Fer., VIII. Eszényi Lajos, VII. Ambrus Péter, III. Varga Istv. I., VI. Németh Istv. VI., I. Orbán Elek, VI. Novák István, VII. Horváth Istv.II., VII. Komanics Ján., II. Lukács Fer., IV. László Antal, II. Fillmann Laj., VII. Lukács János, IV. Oberbüchler F., III. Farkas Józs. II., VII. Moré Ágoston, III. Szalai Pál, VI. Soós Gyula, I. Campeán Gy., I. Simon András, V. Pál István

Forrás ! *A Magyar Királyi Csendőrség zsebkönyve. XXVII. évf. (1913). A magyar királyi és a m. k. horváth-szlavon csendőrség czím- és névtára 54-62. p.*

II.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség nyomozó szolgálatának szervezeti felépítése.

Jelmagyarázat: ——— = alá-, fölérendeltségi viszony
═══ = szakmai felügyelet

Forrás ! SELLYEY Vilmos: *A csendőr nyomozó alakulatok szervezete és szolgálata*. 421-426.p. In MÁRTONFFY Károly (szerk.): *A mai magyar közigazgatás*. Budapest, 1936, Állami Nyomda. 850.p. /A korszerű közszolgálat útja, 2./

VEDÓ Attila*

Út a vízi csendőrség létrehozásáig

(Road to establishment of water-gendarmerie.)

Absztrakt

A csendőrség Európa egyik legrégebbi rendvédelmi szervezete, melynek a történetét a francia kutatók a XIV. századig vezetik vissza. A HABSBURG birodalomba a csendőrség intézménye Lombardián keresztül érkezett. A kiegyezéssel a Magyar Királyság területén a HABSBURG birodalmi csendőrség magyarországi alakulatait feloszlatták, azonban — mivel az önkormányzati rendőrségek a rend fenntartása terén csődöt mondtak — 1881-ben létrehozták a magyar nemzeti csendőrséget Magyar Királyi Csendőrség elnevezéssel. E szervezeten belül — más szakszolgálati ágak kiépülésével egyidőben — a két világháború között kerültek kiépítésre a vízi csendőrség első alakulatai.

Kulcsszavak:

csendőrség ; Magyar Királyi Csendőrség ; vízi rendészet ; vízi csendőrség ; balaton csendőr hajók ; balatoni csendőr hajók

Abstract

Gendarmerie is one of the oldest European law enforcement organization. The french historians dating back history of gendarmerie to the 14th. century. The institution of gendarmerie arrived in the HABSBURG-empire through Lombrady. After the hungarian-austrian compromise (1867) the HABSBURG Imperial Gendarmerie's troops have been disbanded in Hungarian Kingdom. However — because the municipal's police fall down — in 1881 established the hungarian national gendarmerie named Royal Hungarian Gendarmerie. Within this organization — at the same time as the development of other branches of the service — the first formations of the water gendarmerie established between the two world war.

Keywords:

gendarmerie ; Hungarian Royal Gendarmerie ; water policing ; water gendarmerie ; gendarmerie ships at Lake Balaton

---

* - *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)** https://orcid.org/ https://orcid.org/0000-0001-7382-5001

Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem történeti Tudományos Társaság
- *National University of Public Service Border Guard Department* = Nemzeti Közszolgálati Egyetem Határőr Tanszék
- *National University of Public Service Doctoral School of Military Sciences* = Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi Doktori Iskola

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.219-262.p

A magyar nemzet történelmében a Kárpát-medence vízi útjai mindig fontos szerepet játszottak, így a folyók és általában a vízfelületek ellenőrzésére és védelmére az államrendszeren belül mindig létezett valamilyen hajózó fegyveres szervezet. A hadi dereglyék használata az Árpád-házi királyainkig nyúlik vissza, azonban valódi vízirendészeti feladatok kialakulásáról, közigazgatási és közbiztonsági szervezetek e célra történő létrehozásáról a kiegyezést követően, a polgári magyar állam időszakában beszélhetünk. Az alapvetően katonai védelmi, valamint kettős rendeltetésű fegyveres szervezetek mellett a közbiztonság fenntartására hivatott testületeknél is megjelent e feladatrendszer, melyre speciális szervezeti elemek és képességek létrehozásával reagáltak. Nem volt ez alól kivétel a polgári magyar állam első központosított közbiztonsági őrtestülete, a Magyar Királyi Csendőrség sem. A magyar nemzeti csendőrség vízirendészeti teendőinek a bemutatása érdekében elengedhetetlen három téma megvizsgálása:

1. Milyen vízirendészeti szabályrendszer volt érvényben az egyes korszakokban?

2. Hogyan fejlődött e szabályok betartása felett őrködő közigazgatási és rendvédelmi szervezetrendszer?

3. Mi volt a Magyar Királyi Csendőrség szerepe a feladatok végrehajtásában?

A vízirendészet jogszabályai

Magyarországon a belvízi hajózás szabályait a dualizmus időszakában nem foglalták egységes kódexbe.[1] Szabályai szétszórtan, voltak megtalálhatók ebből fakadóan betartatásuk nehézségekbe ütközött. Ezért szükséges előzetesen áttekinteni azt a szerteágazó szabályrendszert, amely az ellenőrző hatóságok és közegek tevékenységét meghatározták.

A kiegyezés új helyzetet teremtett a magyar közigazgatásban és a közlekedési ügyek irányításában is. 1867. márciusában gróf MIKÓ Imre vezetésével megalakult a Magyar Királyi Közmunka és Közlekedésügyi Minisztérium, melynek első intézkedései közé tartozott a Vasúti és Gőzhajózási Főfelügyelőség ideiglenes szervezése. Ennek alapján a bécsi főfelügyelőség egyik osztályát Magyarországra helyezték át.[2] A vízirendészeti

szabályokat tartalmazó rendelkezések kiadása már ebben az évben megkezdődött, azonban csak egyes részletekre kiterjedő, szűkszavú rendeletek formájában.

A dualizmus időszakára vonatkozóan általánosan elmondható, hogy a belvízi hajóutak igénybevételének legfőbb kereteit a vízjogról szóló 1885. évi törvényi szabályozás tartalmazta. Ennek értelmében a hajózás a folyamrendőri szabályok és rendeletek megtartásával mindenki számára szabad volt, a vízhasználat azonban csak a hajózás sérelme nélkül volt gyakorolható.[3]

A részletszabályokat az 1885. évi földművelésügyi miniszteri, valamint az 1869. évi közmunka és közlekedésügyi miniszteri rendeletek tartalmazták. A hajózási jog gyakorlásáról szóló ideiglenes utasítás, valamint az ugyanezzel a rendelettel kiadott ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályok tartalmazták. Ezen rendelkezések hajózási magánjogi témákat vontak szabályozás alá, mint a hajóvezető magánjogi felelőssége, a fuvarozás joga, a segélynyújtás, az alkalmazottak jogviszonyai és felelőssége, a hajótulajdonosi minőség igazolása, ám korántsem teljes körűen.[4]

Az 1875. évi kereskedelmi törvény a hajósok tekintetében a kereskedelmi cégek, könyvelés és cégvezetés szempontjából tartalmazott rendelkezéseket.[5] A törvény fuvarozásjogi rendelkezéseit egyes hajózási vállalatok üzletszabályzatai egészítették ki, melyek közül kiemelkedett a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság részéről — a részvénytársaság alapításáról szóló törvény alapján — kibocsátott üzletszabályzat.[6]

Az 1879. évi erdőtörvény szintén rendelkezett a tutajozás és faúsztatás szabályairól.[7]

A belvízi hajózás tekintetében a vízjogról szóló törvény kiegészítéséről és módosításáról szóló 1913. évi szabályozás fontos magánjogi rendelkezéseket tartalmazott. Ennek keretében főként a kikötők, a be- és kirakodóhelyek, hajóállomások és a hozzájuk vezető nélkülözhetetlen utak céljaira szükséges területek igénybevételének lehetőségeivel, illetve szabályozásával foglalkozott a kisajátítási jog köréből vett rendelkezésekkel kiegészülve.[8]

A hajózási alkalmazottak jogviszonyait illetően a kereskedősegédeknek és az ipari és kereskedelmi vállalatok tisztviselőinek szolgálati viszonya, valamint a munkaügyi bíráskodás tekintetében kibocsátott rendeletek tartalmaztak rendelkezéseket, úgyszintén egyes nagyobb hajózási vállalatok szolgálati renddtartásai, továbbá az ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályok, illetve az ipartörvény és az ennek alapján kialakult bírói gyakorlat.

Egyébként a belvízi hajózás jogának más vonatkozásai (hajókár, hajómentés) tekintetében a magánjogi szabályok az állandóan követett bírói gyakorlat alapján fejlődtek ki.[9]

A vízirendészeti szabályok megszegőire vonatkozó rendelkezések szintén szétszórtan voltak megtalálhatók büntető jogszabályainkban.[10]

Belvízi hajózási jogunkban legkiemelkedőbb szerepe a Dunának, mint legfőbb vízi szállítási útvonalnak jutott. A folyamra vonatkozó szabályok legnagyobb része a nemzetközi jogban jelent meg és akár több száz éves múltra tekintett vissza. A szabad folyamhajózási elv az 1856. évi párizsi békeszerződésből eredeztethető, melyben az utazás és kereskedelem szabadságát csak a belföldi folyamrendészeti szabályok korlátozták. Ez a gyakorlatban annyit jelentett, hogy a folyamrendészeti szabályok megtartása mellett a Dunán minden nemzet polgárának egyenlő joga volt a hajózásra és a fuvarozási ügyletek lebonyolítására is.

Lényegesen megváltozott azonban a helyzet a trianoni békediktátumot követően. A két világháború közötti időszakban a belvízi hajózás szabályozását a trianoni békediktátum hajózásra és vízi utakra vonatkozó részei határozták meg.[11] A Dunára vonatkozó végleges szabályzat megállapítása tárgyában 1921. VII. 23-án Párizsban kelt egyezmény becikkelyezéséről szóló 1923. évi törvény a folyami hajózás nemzetközi jellegű vonatkozásait az addiginál sokkal szélesebb jogterületeken alapozta meg. Ezzel együtt a belvízi hajózás földrajzi keretei is megváltoztak. A Dunán 1913-ban a Dévényi Kaputól a Vaskapuig 1 001 km hosszan zajlott a forgalom. A trianoni békediktátum után a Duna magyarországi szakaszának hossza 417 km-re csökkent. Ezen kívül még jelentős volt a Tisza 600 km hosszú magyar szakasza és a nagyrészt határfolyót képező 143 km

hosszú Dráva magyar szakasza.[12]

Az új szabályozás nyomán életbe lépett a Nemzetközi Dunabizottság által kidolgozott hajózási és rendőri szabályzat. A témakörben Barcelonában az 1921. évben tartottak általános értekezletet. Az értekezleten elfogadott okmánymintákat 1928-ban foglalták Magyarországon törvénybe. Ekkor a nemzetközi hajózható utak szabályozásának a részeként meghatározták ezen vízi utak parti államainak a jogait és kötelezettségeit is.[13]

Ezen alapulva a magyar hajózási rendszabályokat a továbbiakban az Ulm és Braila közötti Duna szakaszra vonatkozóan külön rendeletben határozta meg a belügyi tárca.[14] A szabályzat a Dráva, Tisza, Szamos, Maros és oldalágaik hajózására is tartalmazott rendelkezéseket, valamint a hajózási szabályzatot a nemzetközi vízi utak közé nem sorolt vizekre is kiterjesztette. Ehhez igazodott a korábbi ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályokat kiegészítő új miniszterelnöki rendelet is. Az új rendeletben már részletesebb és átfogóbb módon szabályozták a vízirendészet témakörét.[15]

Az 1920-as évek végére a magyar belvízi hajózás ismét talpra állt, bár korábbi nagyságrendjét nem érte el. A dualizmus időszakában jelentős állami támogatással működő Magyar Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság egymás után indította be járatait, és építette hajóit. Tevékenysége az egész Dunára és hajózható mellékfolyóira kiterjedt. Hajói 1895 és 1917 között éves átlagban 595 000 utast és 557 000 tonna árut szállítottak. 1918-ban 38 személyszállító és 54 áruszállító gőzhajóval, valamit 389 uszállyal és két tankuszállyal rendelkezett.[16]

Az I. világháborút követően a hajóforgalom felére csökkent a magyar Duna-szakaszon, melynek lassú emelkedése csak egy évtized távlatában éreztette hatását.[17] A nyilvántartott vízi járművek száma 1927-ben — 3 229 csónakkal együtt — 14 684-re emelkedett. Az 1930-as évek végére ismét komoly vízi forgalom zajlott a Dunán, melynek jelentős részét hazai vállaltok bonyolították. Az 1936 és 1940 között éves átlagban közlekedő 21 557 hajóból 25%, azaz 5 457 hajó a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási részvénytársaság, 14,8% pedig az Első Duna Gőzhajózási Társaság lobogója alatt hajózott.[18]

A nagyobb hajóforgalom és a szabályozás fejlődése a vízirendészeti szervezetek részéről is markánsabb fellépést igényelt, melynek fókuszában a nagyhajók mellett a kisebb vízi járművek ellenőrzése is megjelent. Egy 1927-es jelentés megfogalmazása szerint a hajóforgalmat szabályozó rendelkezéseket a vízen közlekedők általában betartották, de a csónaknyilvántartást szabályozó rendelet megsértése miatt 712 esetben indítottak eljárást.[19]

A főleg a Dunára koncentráló nemzetközi szabályozás, majd az ezt követő hazai jogszabályalkotás mellett az általánosabb, minden vízi útra és vízi járműre kiterjedő szabályok is hatalmas fejlődésen estek át főleg a két világháború közötti időszakban. Ezen általános szabályok többsége egyben konkrét vízirendészeti szakterületekre vonatkozó utasításokat is tartalmazott. Ilyen volt például a vontató utak és a szabad kikötés tárgyában kiadott 1885-ben kibocsájtott közmunka és közlekedésügyi miniszteri rendelet.[20] E rendeletben a vontató utak szabadon tartását, a díjmentes vízen horgonyzást, valamint a kötelező a „rendőri szabályokhoz" igazodást határozták meg. Az elkövetett kihágások az elsőfokú rendőri hatóság hatáskörébe tartoztak.[21]

A hajóállomások területén történő rendfenntartásra 1921-ben intézkedtek, mely szerint az oda vezényelt „karhatalmi kirendeltség" (csendőrség vagy rendőrség) a kikötői hatóságok felhívásait teljesíteni tartozott.[22]

A szabályozás a technikai fejlődést is követte, így 1923-ban külön rendelkeztek a motoros csónakokra vonatkozóan. A rendelet alapján a szabályok megszegőit a csendőr a főszolgabíróhoz jelentette fel.[23] Később külön szabályozást nyert az evezős és vitorlás csónakok közlekedése**,** valamint a szabad vizekben való fürdőzés is.[24] A korabeli szervezeti viszonyok megkövetelték, hogy a több vízirendészeti feladatkörrel is rendelkező fegyveres testületek közötti hatásköri témákat is tisztázzák. A fürdőzés ellenőrzése kapcsán erre sor is került az 1932-ben kiadott belügyminiszteri rendelet keretében. E szerint a Magyar Királyi Folyamőrség csak a hajózási utak szabadon tartása érdekében végzett ilyen ellenőrzést. Egyébként pedig az elsőfokú rendőrhatóság végrehajtó szervezeteire tartozott a fürdőzők ellenőrzése.[25]

Hasonló hatásköri szabályozás született az evezős versenyek és vízi ünnepélyek rendezése kapcsán[26] – a rendezvények alatt a rend fenntartása a vízen és a parton (például a hajók kikötésével kapcsolatos vízirendészeti szempontból) a folyamőrség, míg a parton a rendőrség és a csendőrség hatáskörébe tartozott. Ha a révhatóság a rendezvényen nem volt jelen, a rendet a vízen is a rendőrhatóság tartotta fenn.[27]

A vízen közlekedés mellett a vizek használata is lényeges szabályozási tárgykör volt. A halászat és horgászat témája megkerülhetetlen volt az ellenőrző hatóságok szempontjából, azonban a bonyolult szabályrendszer miatt nem volt egyszerű dolguk.

A dualizmus időszakában a halászat szabályozásáról átfogóan az 1888. évi törvény, valamint a végrehajtásáról szóló 1889. évi földművelésügyi miniszteri rendelet intézkedett. Így tehát ahogy a vízi közlekedés esetében is, úgy a vízhasználati szabályozás területen is a két világháború között történt hatalmas fejlődés.[28]

Az 1925-ben kiegészített új halászati törvény, valamint a végrehajtására kiadott rendelet újra szabályozta a halászati jogot, azonban egyes részletszabályok továbbra is külön rendeletekben kerültek tisztázásra. Ilyen volt a nyílt és zárt vizek (tógazdaságok) tárgyában 1928-ban született belügyminiszteri rendelet, amely a tiltott halászati módok meghatározásán túl arról is rendelkezett, hogy a közigazgatási hatóságok, a csendőrség, a rendőrség, a vámőrök, folyamőrök, pénzügyőrök, szőlő- erdő- mezőőrök, kikötőgát- csatornaőrök kötelesek a halászati tilalmakat betartatni.[29]

A határvizeken való közlekedésre általában is külön szabályok vonatkoztak, és nem volt ez másképp a halászat tekintetében sem. A határvízen folytatott tiltott halászat nem kihágásnak, hanem rendszegésnek minősült, melyet a révhatóság rendbírsággal sújthatott.[30]

A Balatonból „zárt víz" módjára lehetett halászni, vagyis ha a jogosulatlan halászaton tetten ért személy még nem fogott halat, a főszolgabíró határkörébe tartozó kihágást követett el, ha azonban halat is fogott, akkor lopás miatt a járásbíróság előtt kellett a tettéért felelnie.[31]

A helyszín és a módszer mellett a tiltott magatartások elkövetésének ideje is befolyásolta a jogi minősítést, ugyanis az éjjel történő halászat kihágáskénti minősítése csak 1926-tól szűnt meg.[32]

Az egyre bonyolultabbá váló szabályozás úgy a hajós személyzet, mint az ellenőrző hatóságok számára is mindinkább összetettebb tudás meglétét tette szükségessé. A dunai gőzhajók kapitányai számára már 1867-ben előírtak képesítési feltételeket, gőzhajóvezetői vizsgáról pedig már 1873-ban rendelkeztek. A képzési rendszert 1895-ben kereskedelemügyi miniszteri rendelettel létrehozott m.kir. hajóstisztképző tanfolyam egységesítette.[33] A képzett hajós személyzet rendelkezésre állása annyira fontos volt a vízi szállítások biztosítása érdekében, hogy külön rendelkeztek a hajók személyzetének őrizetbe vétele tárgyában is.[34] Az 1930-as évekre szerteágazó szabályrendszer írta le a különböző legénységi beosztások képesítési követelményeit is.

Míg a hajók személyzetének főként a vonatkozó szabályokat kellett ismerniük, az ellenőrző hatóságok és közegek felkészültségének ki kellett terjednie a jogsértő cselekmények felismerésére és minősítésére is, amely sok esetben nem volt egyszerű feladat.

Már a vízjogról szóló 1885. évi törvény is 21 féle elkövetési magatartást nevesített kihágásként a vízrendőri kihágások körében, melyek később további néggyel egészültek ki. Ezek különösen a védművek rongálására, veszélyeztetésére, vízszennyezésre, és a vízi közlekedés zavartalanságára vonatkoztak és ezen elkövetőkkel szemben a közigazgatási hatóság járt el.[35] A polgári közigazgatás azonban egyes esetekben nem volt képes akaratát érvényesíteni, így azt a fegyveres őrtestületek igénybevételével kényszerítette ki. Erre számos rendelet adott felhatalmazást különböző közigazgatási hatóságoknak. A hajómalmok ellenőrzésére például a folyammérnöki hivatalok számára éves ellenőrzési kötelem állt fenn, mely során szabálytalanság észlelése esetén rendelkeztek a működés beszűntetéséről. A szabálytalan vagy veszélyes hajómalmokat egyszeri figyelmeztetés után fegyveres őrtestületek igénybevételével volt szükséges kikötésre kényszeríteni.[36]

A hajózási rendszabályok megsértésének elbírálásakor számos rendelkezés adott támpontot a közigazgatási hatóságok számára, akik azonban a jogszabályok kuszaságában sokszor nehézkesen döntöttek. A vízirendészeti kihágások és szabályszegések hatékonyabb kezelése folyamatos törekvés volt.[37]

A vízirendészeti feladatkörrel is rendelkező fegyveres őrtestületek fejlődése

A magyar nemzet történelmében a Kárpát-medence vízi útjai mindig fontos szerepet játszottak, így a Magyar Királyságban a folyók és általában a vízfelületek ellenőrzésére és védelmére az államrendszeren belül mindig létezett valamilyen hajózó fegyveres szervezet. A hadi dereglyék használata az Árpád-házi királyainkig nyúlik vissza. A török veszedelem előretörése nyomán szükség volt a folyami hajózás és harc professzionális csapatára. Ők voltak a naszádosok, akik a Dunán védték a Magyar Királyság határait a Vaskaputól Nándorfehérvárig, továbbá a Száván a déli határokat. Az ország három részre szakadása után — a HABSBURG hatalom szervezésében — hozták létre a katonai határőrvidék szervezetében a sajkásokat[38], többségükben a törökök elől menekülő rácokból. A Titeli Sajkás Kerület de facto 1848-ig, de jure pedig 1852-ig valósította meg határfolyóink őrzését.[39]

Az uralkodó 1850. XI. 30-án állította fel a Császári-Királyi Flottillahadtestet, amely már gőzhajókból állt, és 1866-ig működött. A dunai flottilla első két monitorát, azaz a Lajtát (Leitha) 1871. IV. 20-án, és a Marost 1871. V. 17-én bocsátották vízre. A monitorok építése alatt a haditengerészetből kikülönítették a budapesti különítményt, amely lényegében a dunai flottilla szervezete volt.[40]

A katonai védelmi jellegű szervezkedés mellett a vízi szállítás jelentőségének növekedésével és a polgári jogrend erősödésével megfogalmazódott az igény a vízirendészeti feladatoknak a közigazgatási szervezetben történő megjelenítésére is.

Már 1869-ben szabályozták, hogy a községi elöljárók, biztonsági közegek és általában a közigazgatási hatóságok kötelesek a vízirendészeti szabályok szigorú megtartása felett őrködni, a felügyelettel megbízott hajózási személyzetnek segítséget nyújtani, a szabályok megszegőit a körülmények szerint őrizet alá venni, és az illetékes hatóságnak *„megbüntetés végett”* átadni.[41]

A hajóállomások rendjének fenntartása szintén korán, már 1867-ben szabályozást nyert, sőt az érintett helyhatóságokat saját őrszemélyzet kirendelésére is kötelezték, akik a hajós személyzetet támogatják.[42]

A hajóforgalom hatékonyabb ellenőrzésének támogatására 1871-ben intézkedtek a rendőri közegek úgynevezett szabadjeggyel történő ellátására, így menet közbeni ellenőrzések végrehajtására is lehetőség nyílt.[43]

Bár az 1885-ben kibocsájtott földművelésügyi miniszteri rendelet kimondta, hogy a vizek és „víziművek" fölött a közvetlen rendőri felügyeletet és elsőfokú kihágási bíráskodást a szolgabíró gyakorolja, és a szükséges őröket a községi elöljáróságok igénybevételével alkalmazza,[44] mégis szükség volt egy specializált feladatú országos hatáskörű közigazgatási hatóság létrehozására.

1871-ben megalakultak a m.kir. folyammérnöki hivatalok. Az egyes folyammérnöki hivatalok a vízrajzi szolgálat és a folyamfelvigyázói teendők jobb ellátása érdekében az illetékességi területükön levő nagyobb folyókat (Duna, Tisza, Dráva, Száva, Béga, Maros) szakaszokra osztották, és egy-egy szakaszon folyamfelvigyázói állomást létesítettek.

A folyammérnöki hivatalok folyamfelvigyázói az állami altisztek sorába tartoztak. Feladatuk volt az állami kezelésű folyók és csatornák fenntartási munkálatai feletti őrködés, a kapcsolódó építmények ellenőrzése, valamint a hajózási, tutajozási és halászati szabályok betartásának ellenőrzése.[45]

A hajózással kapcsolatos feladatokat a folyamfelvigyázók 1912. évben kiadott szolgálati szabályzata részletezte, mely szerint elsősorban a kikötőhelyek állapotát, a hajók meghatározott vízállás melletti közlekedési tilalmát, a gázlók és hajóutak kitűzését, a hajózási akadályok jelzését, valamint a jelzések és hajózási szabályok utasításainak a hajósok általi betartását voltak kötelesek ellenőrizni.[46]

Szabályszegés észlelése esetén a folyamfelvigyázó figyelmeztetéseit és feljelentéseit elsősorban élő szóban, kivételes esetekben írásban tette meg. Ha kihágás észlelése esetén ellenállásba ütközött és „rendőri segítségre volna szüksége", azt az elsőfokú rendőri hatóságtól (amely a főszolgabírót vagy rendőrkapitányt jelentette) vagy a csendőrségtől volt köteles kérni.

Közvetlen alárendeltségükben működtek a csatorna- és zsilipőrök, valamint a vízmérce-jelzők, akik a folyók és csatornák közvetlen ellenőrzésére, a zsilipek, szertárak kezelésére és egyes járulékos teendők elvégzésére voltak alkalmazva.[47] Az őrök számát és

bérét az országos vízépítési igazgatóság állapította meg.

Az őrök a mezőőrökkel azonos szolgálati renddel és zálogolási joggal rendelkeztek és a földművelésügyi miniszter által megállapított jelvényt voltak kötelesek viselni.[48]

A folyammérnöki hivatalok rendőrhatósági jellegű teendői a Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezésével, majd a két világháború között a folyamrendészeti hatóságok létrehozásával fokozatosan csökkent, de a vízi utakra vonatkozó felügyeleti tevékenysége egészen 1948-as megszűnésükig megmaradt.

Az I. világháborút megelőző időszakban a folyamfelvigyázóknak és őröknek, valamint a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak a belvízi hajózás ellenőrzésére csak nagyon korlátozott mértékben nyílt lehetőségük.

A kiegyezést megelőzően a Dunán csak Passaunál és Orsovánál volt vámjövedéki szempontú ellenőrzés, a köztes szakaszon az Osztrák-Magyar Monarchián belüli vámközösség miatt nem volt szükség ellenőrzésre. A pénzügyőrök a Dunának és a Szávának a magyar-szerb határra eső szakaszán végeztek ellenőrzést.[49]

Az I. világháborút követő zavaros időszak, majd a trianoni békediktátum alapjaiban változtatták meg a helyzetet. A békediktátum értelmében Magyarország államhatárát – egy rövid szakaszt leszámítva – a korábbitól eltérő területen jelölték ki. Ennek hatására a Duna Oroszvár és Szob közötti szakasza vált államhatárrá, valamint a Tisza egyes szakaszai is országokat választottak el. A Duna továbbra is jelentős áru- és ekkor még személyforgalom lebonyolításának is színtere volt, melyből adódóan a szükségszerűen megszervezésre kerülő folyamrendészeti feladatkörű fegyveres őrtestületeknek is szerepet kellett kapniuk a határforgalom ellenőrzésében is.[50] 1919-ben szükségessé vált tehát, hogy a Központi Szállításvezetőség szerveiként működő hajóállomás-parancsnokságokat rendészeti feladatokkal lássák el. Ezekből alakultak az akkori állami révkapitányságok.[51] A révkapitányságok állománya volt haditengerészeti és oda vezényelt államrendőrségi személyzetből állt.

WULFF Olaf fregattkapitány 1920. X. 4-ei keltezéssel egy tanulmányt terjesztett a honvédelmi miniszter és a vezérkar főnöke elé. Ebben javasolta a hadihajózásnak folyamrendészetté

szervezését, melybe a hadvezetés 1920. X. 25-én beleegyezett. Az 1921. I. 3-ai minisztertanácsi határozat a hadihajózást Magyar Királyi Folyamőrség néven szervezte át. A felállítás pontos dátuma 1921. III. 1.[52]

1921. II. 15-én a belügyi tárca szervezetében megalakult a folyamrendészeti alosztály, amelynek az alárendeltségébe kerültek a révkapitányságok. Ezeket a változásokat követte a folyamőrség felállításáról szóló miniszterelnöki rendelet, mely szerint a révkapitányságok a folyamőrség szervezetébe olvadtak.[53]

A Magyar Királyi Folyamőrségről szóló első törvényünk 1922-ben *„A Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverkezésének megállapításáról."* címmel született.[54]

A folyamőrségi törvény létrehozására a magyar rendvédelem trianoni békediktátum nyomán megvalósuló átszervezésének a részeként került sor. Ekkor ugyanis az ország vezetése — a trianoni békediktátum által erősen korlátozott védelmi képességek gyarapítása céljából — igyekezett a rendvédelmi testületek álcázásával hadra fogható erőket létrehozni. Erre nyújtott bizonyos mozgásteret az a körülmény, hogy az antant a rendvédelmi testületek létszámával és számával kapcsolatosan nem mutatkozott olyan szűkmarkúnak, mint a haderő számára megállapított lehetőségek tekintetében. Így jöhetett létre új magyar rendvédelmi testületként a Magyar Királyi Folyamőrség és a Magyar Királyi Vámőrség, illetve így maradhatott fenn a csendőrség és a rendőrség dualizmuskori létszáma a háborút követően is.[55]

A trianoni békediktátum nyomán módosított magyar rendvédelmi struktúra mindkét újonnan létrehozott fegyveres őrtestülete azaz a Magyar Királyi Folyamőrség és a Magyar Királyi Vámőrség katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt.[56]

Rendeltetése szerint a Magyar Királyi Folyamőrség elsősorban közbiztonsági és vízirendészeti feladatokat látott el, melyek körébe a közbiztonság fenntartása, a csempészés és kémkedés megakadályozása, a hajóforgalom ellenőrzése, valamint a halászat, vízivadászat és fürdés ellenőrzése tartoztak.[57] A révkapitányságok hatáskörébe általánosan folyamrendészeti és közbiztonsági szolgálat tartozott az ország minden álló és folyóvizén.

Bár a testület létrehozásának egyértelműen haderő rejtési

célja is volt, mégsem jelenthető ki, hogy a Magyar Királyi Folyamőrség — a Magyar Királyi Határőrséghez hasonlóan, ahol minden harmadik gyalogezred a határőrség rejtésében létezett — két testű szervezet lett volna, ahol a folyamrendészeti teendőket a révőrségek végezték.[58] A feladatokat és ennek megfelelően a hatásköröket a Magyar Királyi Folyamőrség szervezeti szintjei között racionálisan osztották el.[59] Az eredetileg önkormányzati rendőrségi hatáskörbe tartozó vízirendészeti jogköröket a folyamőrség vette át.[60]

A Magyar Királyi Folyamőrség szervezeti felépítése háromlépcsős volt. A folyamőrség parancsnokság alárendeltségében működött a hajózási osztály és az őrzászlóalj parancsnokság (2 századdal, ide tartoznak a révkapitányságok állománya és 3 árvédelmi század is), valamint a folyamőrség rádiós iskolája. A testület élén a vezérfelügyelő állt, aki irányítását a budapesti székhelyű révfőkapitányság által valósította meg. A testület legfelső szintjét megtestesítő révfőkapitányság birtokolta a másodfokú vízirendészeti hatósági jogköröket.[61]

Alárendeltségébe tartoztak a révkapitányságok, amelyek a vízirendészet elsőfokú hatósági jogkörével rendelkeztek. Összesen 13 révkapitányság működött a trianoni békediktátum utáni Magyarországon, amelyek között az ország vízi területeit felosztották.[62]

A révkapitányságok alárendeltségében pedig a révkirendeltségek álltak. A Magyar Királyi Folyamőrség szervezetébe összesen 10 révkirendeltség tartozhatott. A révőrségeket a révkapitányságok alkalmanként hozták létre ideiglenes jelleggel.[63]

A folyamőrség szoros értelemben vett folyamőrségi személyzetre és segédszemélyzetre tagozódott. Az új szervezet munkáját nehezítette, hogy a folyamőrség tervezett létszámát – 5 000 főt – a békeszerződés nem engedélyezte, csupán 1 620 főnyi fegyveres létszámot és 1 800 főnyi fegyver nélküli alkalmazottat volt szabad a szervezetbe felvenni. A Magyar Királyi Folyamőrséget a csendőrséggel azonos fegyverhasználati jog illette meg.[64]

A folyamőrségi személyzet létszáma így 96 tiszt és tisztviselő, 1 524 altiszt és legénység, akik közül csak 840 fő kaphatott fegyveres kiképzést. A segédszemélyzet létszáma nem volt korlátozva.

Hasonlóan szigorú szabályok vonatkoztak az úszóegységekre is. A testület számára 8 maximum 128 tonnás puskalövés ellen páncélozott hajó volt engedélyezve, valamint 12 felfegyverzett motorcsónak. A korlátozásokon kívül az ország gazdasági helyzete is gátat szabott az eszközpark fejlesztésének, így 1927-ben 4 őrnaszáddal és 2 motorcsónakkal láttak el szolgálatot.[65]

Az évek múlásával lassan kiöregedő személyzet pótlást kívánt. Ezért már 1921. I. 10-én egy hadihajós tiszti és altiszti tanfolyam kezdte meg működését.

Fennállása alatt a folyamőrség mind speciális képességeiben, mind szervezetében fejlődött. A kor rendvédelmi testületei közül egyedül e testület rendelkezett például kiképzett búvárokkal.

Az 1920-as évek első felében számos, a vízirendészeti ellenőrzések gyakorlati végrehajtását érintő szabályzó született. A legjelentősebbek között voltak a folyamrendészet gyakorlásáról szóló 1923. évi miniszterelnöki rendelet[66], valamint a hajóforgalom ellenőrzéséről szóló 1924. évi miniszterelnöki rendelet.[67] Utóbbi szerint a hajóforgalom ellenőrzését a Magyar Királyi Belügyminisztérium közrendvédelmi fegyveres őrtestületei (a Magyar Királyi Állami Rendőrség, és a Magyar Királyi Csendőrség, valamint a Magyar Királyi Folyamőrség) ezen belül döntően a révkapitányságai alakulatok gyakorolták, valamint feladatkörükhöz kapcsolódóan a vámigazgatási közegek, a vasúti és hajózási felügyelők is.

A rendelet 3. § leszögezte, hogy a folyamőrség hatásköre más fegyveres őrtestület hatáskörét nem csorbítja. A 7. § biztosítja a rendőri közegeknek az álló hajóra, valamint az ehhez kikötött egyéb létesítményre szállását a révkapitány előzetes hajóra lépési engedélye nélkül is, vagyis az álló hajón a csendőr is végezhetett közbiztonsági feladatot vagy folytathatott nyomozást.[68]

A mozgó vízi járművek esetében a vámőrség vagy a folyamőrség hajókíséretet alkalmazhatott, melyet elsősorban külföldi hajókon foganatosítottak.[69] Az itt felfedett jogsértés elkövetőit a parton csendőr vagy rendőr járőrnek adták át.

A révkapitányság csak átiratban fordulhatott a csendőrséghez, a járőrhöz közvetlen felhívást nem intézhetett.[70] A folyamőrségi és rendőri hatóságok voltak kötelesek gondoskodni arról, hogy olyan helyeken, hol nem volt révkapitányság vagy

kirendeltség, a menetrend szerinti személyszállító hajók indulási és érkezési idejében rendőr vagy csendőr járőr legyen kirendelve. A révkapitányság, csendőrség és folyamőrség együttműködése külön rendelettel nem került szabályozásra.

1927-ben megszervezésre került a Balaton vízfelületének ellenőrzése a Siófoki Révkapitányság, valamint Tihanyban és Balatonbogláron mentő és jelző állomás felállításával.

1935-től a dunai révkapitányságok már motoros járatokkal ellenőrizték a csónakforgalmat.[71]

1938. júniusában kezdte meg működését a balatoni viharjelző szolgálat rakétás-jelzőgombos viharjelzéssel. A viharjelzés bevezetése nagyban befolyásolta a fürdőrendészeti és vízi közlekedési szabályokat.[72]

Az 1930-as évek végétől jelentős változások álltak be a Magyar Királyi Folyamőrség határforgalom-ellenőrző szerepében is. 1938. XI. 2-án visszatért a Felvidék déli része és néhány hetes átmeneti időszak után integrálódott az ország közigazgatásába. Az átmeneti időszak alatt továbbra is csak a kijelölt határátkelőhelyeken lehetett átlépni és még fennmaradt a határforgalom-ellenőrzés is, majd 1938. XII. 9-én megszűnt a határforgalom-ellenőrzés Magyarország és a visszatért terület között.[73]

A nemzetközi politikai változásokra reagálva a Magyar Királyi Folyamőrséget a Bled-i egyezmény nyomán létrehozott honvédelmi törvényben foglaltak alapján 1939. I. 15-én Magyar Királyi Honvéd Folyamerők névvel a Magyar Királyi Honvédség kötelékébe helyezték önálló haderőnemként, a vezérkar főnökének közvetlen alárendeltségébe. Később az elnevezést Magyar Királyi Honvéd Folyami Erők-re változtatták.[74]

A vízirendészeti teendőket a Magyar Királyi Rendőrség szakigazgatási szervezetében újonnan létrehozott vízirendészeti (révhatósági) szakszolgálati ág szervezeti egységei vették át. A Magyar Királyi Folyamőrség azon szervezeti egységei és úszó egységei, amelyek nem hadi célokat szolgáltak, a rendőrséghez kerültek. A rendőrség kötelékében nyolc révkapitányság működött a Dunán és a Tiszán. Rendőri révőrségeket szerveztek továbbá a Drávára, a Vágra és a Marosra. A Balatonon és a Velencei tavon pedig a területileg illetékes főszolgabírák hatáskörét gyarapították a vízirendészeti teendőkkel.[75]

A Magyar Királyi Rendőrségen belül tehát a vízirendészeti (révhatósági) teendők ellátását kétlépcsős szervezet valósította meg, melynek az alsó szintjét képezték a révőrségek, több révőrség irányítását pedig a révkapitányságok látták el. A korábban csak ideiglenes jelleggel létrehozott révőrségek tehát állandó szervezeti elemmé váltak.[76]

A változások következtében a Magyar Királyi Folyamőrség belügyminiszteri alárendeltségét megszüntették és teljes egészében a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz került. Ezt követően jelent meg a belügyminiszternek a folyamrendészeti tennivalók ellátása tárgyában kiadott rendelete.[77] Ennek értelmében a folyamrendészeti hatóságok (révkapitányságok, révkirendeltségek) a Magyar Királyi Rendőrség szerves részeivé váltak és a meghatározott folyamszakaszokon a hatáskörükbe utalt ügyekben, mint elsőfokú rendőrhatóságok jártak el. A honvédelemről szóló 1939. évi törvény alapján a folyamrendészeti tennivalók ellátása a rendőrhatóságokra szállt át, melyet a 1939. évi belügyi rendelet tett egyértelművé.[78]

A folyamrendészet e szerint működött a II. világháború végéig, melyet követően a közlekedési és postaügyi tárca alárendeltségébe került.

Szükséges volt azonban szabályozni a vízirendészeti tennivalók ellátásának rendjét a révkapitányságok működési körén kívül eső víziterületen is. Az olyan belvizeken, amelyekre a Magyar Királyi Rendőrség révkapitányságainak (révkirendeltségeinek) működési köre nem terjedt ki, a folyamrendészeti (révhatósági) teendőket az illetékes rendőrhatóságok, mint elsőfokú folyamrendészeti hatóságok (révhatóságok) látták el.[79] Másodfokú folyamrendészeti hatóság a Magyar Királyi Rendőrség illetékes főkapitánya, illetőleg az alispán volt.

A folyamrendészeti teendők legteljesebb, leginkább kiforrott szabályozását, valamint a legrészletesebb ellenőrző hatósági feladatokat a vizsgált korszakban az 1942. évben kibocsájtott belügyminiszteri rendelet tartalmazta.[80] Ennek értelmében a folyamrendészeti jogkörrel felruházott rendőrhatóságok működési köre főleg a vízirendészeti tennivalókra terjedt ki:

- A hajózási rendszabályok megtartásának ellenőrzése a vízen,

a kikötőben, a hajóállomáson és a parton.

- A révhatóság működési területén a közigazgatási hatóságok által kitűzött és a folyamrendészetet is érintő minden engedélyezési tárgyaláson, közigazgatási bejáráson és helyszíni szemlén való részvétel.
- A hajózási utakon a közlekedési rend ellenőrzése és a hajózási akadályok megjelölése, illetőleg kiküszöbölése, a jelzések ellenőrzése vagy eltávolítása.
- A hajóknak és úszóműveknek, valamint a hajóállomások berendezéseinek és felszereléseinek közbiztonsági szempontból való ellenőrzése és a tapasztalt hiányoknak jelentése a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszternek. Halasztást nem tűrő esetben a közvetlen intézkedés és arról egyidejűen jelentéstétel.
- A hajók és úszóművek szabályszerű és szakszerű kikötésének ellenőrzése.
- A területén székelő, vagy tartózkodó hajózási engedélyesek és hajótulajdonosok nyilvántartása.
- A hajók és úszóművek részére előírt okmányok ellenőrzése.
- A hajózásnál alkalmazott személyzet szabályszerű képesítésének és szolgálatának ellenőrzése.
- A hajózásnál alkalmazott személyzet elkövetett szabálytalanságainak szankcionálása és az ebből folyó intézkedések megtétele.
- Hajómenetrendek, forgalmi szabályok és az erre vonatkozó egyéb hatósági rendelkezések betartásának ellenőrzése s az ezzel kapcsolatban felmerült panaszok felvétele és továbbítása.
- Hajózási forgalmi zavar és baleset alkalmával a hajózási közegek intézkedéseinek ellenőrzése.
- Hajózási baleseteknél a baleset okának megállapítására irányuló eljárás megindítása, szükség esetén a biztonsági intézkedések megtétele. A hajó utasait, vagy rakományait fenyegető veszély esetén a vétkes hajózási közegeknek a szolgálattól való ideiglenes felfüggesztése és helyettesítésükről való közvetlen intézkedés és jelentéstétel a kereskedelem- és közlekedésügyi miniszterhez.
- Partfelügyelet gyakorlása.
- Gépetlen kishajók és kisgéphajók, valamint gépetlen úszóművek nyilvántartása és ellenőrzése.
- Úszó- és csónakversenyeknél a vízirendészeti szempontból szükséges óvórendszabályok megállapítása és ellenőrzése.

- Ár- és jégveszedelem esetén közreműködés.
- A vízből mentés.
- A fürdésrendészeti szabályok megtartásának ellenőrzése.
- A jégen való közlekedés ellenőrzése.
- A hajókra, úszóművekre és úszó munkagépekre felszerelt rádióberendezések és az erre vonatkozó jogszabályok ellenőrzése.
- A halászat ellenőrzése.
- Közegészségügyi és állategészségügyi jogszabályok megtartásának ellenőrzése.
- Révhatósági jogkörben felettes hatóságokhoz teendő jelentések.[81]

E szervezeti rendszer és feladatkör tekinthető a polgári magyar állam legfejlettebb vízirendészeti rendszerének, amely mind a legfőbb vízi közlekedési utak használatát, mind a szabad vizek használatának rendjét korszerű formában rendezte. A speciális vízirendészeti szervezeti elemek azonban az ország lakosságának mindennapi életére nem tudtak volna kellő hatást gyakorolni olyan általános közbiztonsági szervezetek nélkül, amelyeknek az alapfeladatai között is megjelentek a vízirendészeti teendők. A szervezeti fejlődést és változásokat így természetesen követte az ország lakosságának mindennapi életéhez leginkább kapcsolódó rendvédelmi testület, a Magyar Királyi Csendőrség is.

A Magyar Királyi Csendőrség a vízirendészetben

A Magyar Királyi Csendőrség a vidék rendje és nyugalma felett általánosan őrködő katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt.[82] A szervezettípus már sikerrel működött Európa több országában, mikor a magyar kormány a Magyar Királyi Csendőrség országos megszervezése mellett döntött.[83]

Bár a testület sajátos jellegéből és jogállásából adódóan maga a szervezet nem volt hatóság, az eljáró csendőr járőr rendőri közegnek minősült. Így a csendőrség önálló korlátozó rendelkezéseket bizonyos speciális esetektől eltekintve nem hozott, működése a közigazgatási hatóságok rendelkezéseinek érvényre juttatására korlátozódott.[84] Ebből következett azonban, hogy a vizsgált időszakban jellemzően az elsőfokú rendőri hatóság (amely vidéki területeken a főszolgabírót jelentette) hatáskörébe utalt vízirendészeti szabályok betartásának

ellenőrzésében a szervezet országos hatáskörrel rendelkezett.

A feladatkör már a testület első, 1881-ben kiadott szolgálati utasításában megjelent, amely a csendőr feladatává tette, hogy „ . . . *erődítésekre, nyilvános közlekedési eszközökre és tárgyakra, valamint ültetvényekre, u.m.: vasutakra, távirdai huzalokra, telephonokra, országutakra, az országutak és más utak mellett lévő faültetvényekre, csatornákra, vízszabályozási töltésekre és művekre hidakra, nyilvános kutakra, zsilipekre és emlékszobrokra, állami,megyei, községi határjelekre és címtáblákra, kü1önösen a határszélekre éber figyelmet forditani, az észlelt és a közbiztonságra hátrányos károkat és rongálásokat, valamint a vasutak, gőzhajók és más közlekedési eszközök körül talált hiányokat, a hatóságoknak feljelenteni, s tekintettel az ily nyilvános intézetek, építmények és ültetvényekre nézve fennálló szabályokra, a vétkeseket, illetőleg merénylöket, letartóztatni és a hatóságoknak átadni.*"

Ezen felül külön pontként került nevesítésre, hogy „ . . . *mindennemű közlekedési vonalaknál és utaknál gondoskodni arról, hogy a forgalmi összeköttetés és folytonos használat meg ne akadályoztassék, és különösen arra felügyelni, hogy mindenki az útrendészet, nemkülönben a folyam- illetőleg folyórendészet szabályaihoz alkalmazkodjék; előre bocsátott figyelmeztetés után az ellenszegülők a legközelebbi közigazgatási hatósághoz bejelentendők, esetleg előállítandók.*"[85]

A fenti általános megfogalmazás mellett a szolgálati utasítás feladatokat határozott meg árvíz esetére is.[86]

Az 1900. évben kiadott némileg átdolgozott szolgálati utasítás már „*folyam- és vízrendészet*" terminológiát használt, de alapvetően nem bővítette vagy módosította a fenti rendelkezéseket, ahogy az 1912. évi szolgálati utasítás sem.

A két világháború között újjászervezett testület számára 1924-ben kiadott szolgálati utasítás már speciális rendelkezéseket tartalmazott a határvízen közlekedőkkel szembeni lőfegyverhasználatra, a halászat ellenőrzésére, valamint a hajóügyeleti szolgálat ellátására.[87]

A határvizeken való közlekedés mindig külön szabályozás tárgyát képezte és a bizonyos speciális esetekben a csendőr köteles volt fegyverét használni olyan esetekben is, amikor nem a

csendőrség látta el a határszéli szolgálatot.[88] Ilyen eset volt „*Ha hajósok éjjel, avagy ha fedett vagy megrakott vízi járművekkel nappal is találtatnak és fegyverhasználattal fenyegető kétszeri rákiáltásra meg nem állanak, illetve ebbeli szándékukat kétségtelenül nem bizonyítják, hanem egyenkint vagy valamennyien menekülni igyekeznek.*”[89]

A csendőrség alapvetően a parton és a partról látta el vízirendészeti feladatait, így nem meglepő, ha a halászat ellenőrzésénél a szabályzat kifejezetten tiltotta a vízen való ellenőrzést. Helyette a csendőr a partra szólította az ellenőrizni kívánt vízi járművet azzal a kitétellel, hogy a halászást megszakítani nem lehetett.[90]

A hajóügyeleti szolgálat tárgyalására a vasútügyelettel együtt került sor, mely utóbbit a szabályzat alaposan körbeírt és hozzáfűzött, hogy hajóügyelet és hajóellenőrzés esetében hasonlóan kell eljárni.[91]

Ezek alapján a kikötő rendjének fenntartása során a csendőr a hajóállomás egész területén portyázó szolgálatot látott el, mely során megfigyelte az ott dolgozó munkásokat, alkalmazottakat, raktárakat, valamint a berakásra váró vagy kirakott árukat. Hajó érkezése után vagy indulása előtt az utasokat szemügyre kellett venni és a várótermeket vagy vendéglátóhelyeket is ellenőrzés alá kellett vonni, azonban leülni nem szabadott. Nagy tömeg esetén a portyázást be kellett fejezni és alkalmas helyen figyelő pozíciót felvenni.

A hajóügyeleti csendőr felügyelt arra, hogy a kikötő rendjét és a vonatkozó vízirendészeti szabályokat mindenki tartsa be. A szolgálatban álló hajó- és kikötői személyzetet szolgálatában támogatni kellett és személyüket minden támadás vagy erőszakoskodás ellen meg kellett védenie.

Hajójáratok menet közbeni ellenőrzésére (razziaszerű átvizsgálására) csak gyakori vagy súlyos bűncselekmények esetén kerülhetett sor, mely során a járőr a hajóstársaság által biztosított szabadjeggyel utazott. Az utazóközönség szükségtelenül zaklatását kerülni kellett, ezért a hajójárat útvonalán illetékes csendőr őrsök vármegyei csendőr-parancsnokságok kölcsönös előzetes megállapodás alapján megjelölték a menet közbeni ellenőrzésre kijelölt őrsöket.

Ahogy az I. világháború előtti időszakban, úgy az újjászervezett csendőrség esetében is az elsőként kiadott szabályzat határozta meg a hosszú távú működés keretét. A későbbiekben e téren csak kisebb változások történtek, de alapvetően e rendszerben hajtották végre vízirendészeti szolgálatukat a csendőrök.

Az 1927. évi szolgálati utasítás speciális esetből általános fegyverhasználati pont rangjára emelte a határvízen közlekedőkkel szembeni lőfegyverhasználatot.[92]

A halászat ellenőrzésére, valamint a hajóállomásokon teljesített szolgálatra nézve a szabályok változatlanok maradtak.[93]

Az utolsó, 1941. évben kiadott szolgálati utasítás a fentiek változatlan megtartása mellett már külön függeléket is tartalmazott a fürdőőrsök és fürdő különítmények működésének szabályozására. A fürdőkülönítményekbe vezényelt csendőrök a szolgálatukat kimenő ruhában, tollas kalappal, fehér kesztyűvel látták el. Felszerelésük 9 mm-es pisztoly, kard és jelsíp zsinórral ellátott síp volt. Hatáskörük csak a kisebb jelentőségű ügyek nyomozására terjedt ki. A nagyobb bűncselekményekkel kapcsolatos teendők a területileg illetékes őrs feladatai közé tartoztak. A fürdőkülönítmények hiányossága volt, hogy géperővel meghajtott hajóval nem rendelkeztek és így a viharjelzésből adódó feladatokat a vízen nem tudták végrehajtani.[94]

A szabályzatok természetesen nem fedhették le azt a széles tevékenységi kört, melynek részletszabályait számos rendelet tartalmazta. A korabeli szakirodalom és a *Csendőrségi Lapok* című szakmai hetilap már I. évfolyamában foglalkozott a vízirendészet témájával és olyan általános feladatokra hívta fel a szolgálatot ellátó személyi állomány figyelmét, mint a csónakok túlterheléséből vagy a szabad vizeken viharos időben való átkelésből adódó veszélyhelyzetek.[95] Éppen ilyen hétköznapi és szinte minden csendőr őrsöt érintő feladat volt a halászat, horgászat, vagy a jégen tartózkodás és jégen átkelés szabályai feletti őrködés.

A vízirendészeti feladatokat ellátó rendvédelmi szervezetek szervezeti változásai, valamint az egyre komplexebbé váló szabályrendszer azonban azt követelték a testülettől, hogy a korábbi közlekedési és híradó[96] szervezeti elemek mintájára önálló vízirendészeti őrsöket hozzon létre.

Az első vízi csendőr tanfolyam 1942. IV. 1-én indult 3 tiszttel és 27 fős legénységgel két hónap időtartammal, többek

között volt folyamőrségi előadókkal és oktatókkal. A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából válogatták ki a vízi őrsre áthelyezésre kerülő csendőröket. Előnyt jelentett a Magyar Királyi Folyamőrségnél, vagy 1939 után a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőknél teljesített sorkatonai szolgálat. A leendő vízi csendőröknek két hónapos felkészítő tanfolyamon kellett részt venniük, melynek a végén eredményes vizsga nyomán voltak kinevezhetők vízi csendőrré.[97]

A kiképzés elméleti része több témakört érintett:

1. Kishajó vezető és motorkezelő (20 regiszter tonnáig).
2. Nemzetközi és általános hajózási szabályok "Hajózási és rendőrségi szabályok" (H.R.SZ.).
3. Hajóépítés általános ismerete.
4. A híradási ismeretek (rádió, távbeszélő és távíró forgalom).
5. Vízi utasítás (V.I.P.T.), amely a vízhez tartozó épületek, építmények és szerkezetek ismeretével, valamint a vízből mentéssel és általános vízi csendőr szolgálati feladataival foglalkozott.
6. Halászati és vadászati törvény alapos ismerete.

A gyakorlati képzés a Dunán, majd a Balatonon valósult meg, evezős, vitorlás és motorcsónak vezetéssel. A gyakorlati oktatást honvéd folyamőr és csendőr tisztek végezték.

Az első vízi őrsöt Siófokon szervezték meg 1942. VI. 1-től, melynek első szolgálatára 1942. VI. 5-én került sor[98] a Balatoni Hajózási Rt-től bérelt motoros hajóval. Az őrs parancsnoka DICSŐ Mihály cső. ftőrm. volt.

A következő nyáron már a balatonfüredi hajógyárban készült 3 egyforma kisgéphajón (Csendőr I.-III.)[99] vonultak szolgálatba.

Ezek a vízi járművek a kor technikai helyzetének megfelelően fából készültek és 12,7 méter hosszúságúak voltak. Benzinmotorral működtek és kabinnal is ellátták a kishajókat, amelyekben székek, asztalok, valamint néhány beépített szekrény is található volt. Ezek a csendőrségi motoros kishajók a legnagyobb viharokban is közlekedtek, hiszen a viharok során bajba jutott emberek kimentését a csendőrség ezekkel a vízi járművekkel valósította meg.[100] **(I.sz. melléklet)**

A vízi őrs szervezése és felszerelése azonos volt az általános feladatkörű csendőr őrsökével, azonban voltak feladat-specifikus különbségek. Ilyen volt például, hogy a vízi járőr négy főből állt

az általános két fő helyett. A vízi őrsön a napos csendőr szolgálatát egy fő látta el, de állandóan a napos szobában kellett hogy tartózkodjon a segélykérések felvétele és továbbítása céljából. A vízi csendőrök szolgálatban a szokásos csendőr kalap helyett — a tábori csendőrökhöz hasonlóan — kakastollas Bocskai-sapkát (kistollforgós tábori sapkát) viseltek, **(II.sz. melléklet)** és közülük ketten (a hajóvezető és a gépkezelő) csak 9 mm-es pisztollyal rendelkeztek. A járőrvezető és a járőrtárs, akik — a kikötőkben kiszállva a hajóból — a vízparton is járőröztek, a pisztoly mellett karabéllyal is fel voltak szerelve. A karabélyokat a hajókon a kabinba szerelt csukott fegyverállványon tartották. A vízi csendőrök szolgálati öltözékükhöz tartozott még a vízhatlan csuklyás esőköpeny is.

A vízi őrs járőrei csak a vízzel szorosan összefüggő területeken, a fürdőtelepeken, hajóállomásokon és mólókon történt bűncselekményeknél léphettek fel, illetve nyomozhattak. Minden más esetben csak akkor léptek fel a területileg illetékes parti csendőr őrs helyett, ha a késedelem veszéllyel járt volna.

Az őrsök a vízi járőrökkel rádión tartották a kapcsolatot. A bekövetkezett események helyszínét az őrs munkatérképének koordináta rendszere alapján határozták meg. Vihar esetén az őrsök készenlétben álltak, hogy szükség esetén megkezdhessék a bajba jutottak mentését. A vízi járőrt bárki felkérhette segítségnyújtásra, melyet teljesíteni volt köteles.[101]

A vízi járőr szolgálatba vezénylése és eligazítása is eltért az általános őrsök gyakorlatától. A vízi járőr szolgálatba lépését megelőzően fél órában az őrs-parancsnok közölte a szolgálatba lépésüket az őrs azon tagjainak, akik a hajón együtt fognak szolgálatot teljesíteni. Ezt követően — az egyébként folyamatosan karbantartott és használható állapotba helyezett —motoros kishajó állapotáról (üzemanyag feltöltöttség, fenékvíz hiánya stb.) kellett a szolgálatba vezényelteknek meggyőződniük, majd a felszerelésüket követően a felsorakozott négy főt az őrsparancsnok, vagy megbízottja szóban is eligazította. Végül pedig a hajó indulásakor felvonták a magyar címert is tartalmazó trikolórt. Így hajóztak ki a vízi csendőrök a kikötőjükből.[102] Kivonulásuk történhetett segélyhívásra vagy a szárazföldi őrsökhöz hasonló portyaszolgálatra, melyet „vakhajózásnak" neveztek.[103]

A szolgálat dokumentálása kettős volt, egyrészt a

csendőrségi belső szabályzókhoz, másrészt a hajózási szabályokhoz igazodott. A szolgálati lap utolsó rovatában a hajóvezetőnek kellett megindokolnia az üzemanyag esetleges túlfogyasztását, de vezetése alapvetően a szárazföldi őrsökével azonos volt.

A szolgálati lap mellett minden hajón hajónaplót is kellett vezetni, melyben a hajó üzemi adatait és a rádióforgalmazási adatokat rögzítették.

A hajózási szezon végén a vízi őrs személyi állománya a Balaton parti őrsökön teljesített közbiztonsági szolgálatot a helyi- és személyi ismeretei bővítése érdekében.

A második vízi őrs Balatonbogláron 1944. V. 1-én kezdete meg szolgálatát 9 csendőrrel és 1 hajóval. Az új vízi őrs szervezetileg a csendőr közlekedési és híradó osztály-parancsnokság alárendeltségében működő budapesti közlekedési szárny-parancsnokság alárendeltségébe került.

A sikeres működési tapasztalatok nyomán tervbe vették a szolgálat kiterjesztését az ország más, nagyobb vizeire is, mint például a Duna vagy a Velencei tó, melyre a háború miatt más nem került sor.[104]

Összességében megállapítható, hogy a vizsgált korszak végére a vízirendészet jogszabályi környezete hatalmas fejlődésen esett át, a csupán részletszabályokat felölelő számos rendelet helyett átfogó és korszerű szabályrendszer került megalkotásra. A szabályozás fejlődését a rendvédelmi testületek szabályzatainak és szervezetének átalakítása is követte, melyek egyre inkább a specializált szervezeti elemek felé mutattak. Ahogy a Magyar Királyi Csendőrség más szolgálati ágai esetében, a vízirendészeti teendők terén is a szabályzatokba foglalt feladatok specializálódása előzte meg a szervezeti fejlesztéseket. A Magyar Királyi Csendőrség együttműködése más fegyveres testületekkel szintén letisztult és jól szabályozott volt a vízi csendőrség létrehozását megelőző időszakra.

Jegyzetek:

[1] Angliában például már az 1894. évi kereskedelmi hajózási törvényben (Merchant Shipping Act) a tengerjogi és a belvízi hajózás témáját együttesen szabályozták
(Az igazsághoz azonban az is hozzátartozik, hogy Magyarország 1882-ben csatlakozott a Dunahajózási Aktához az 1882/XXXVI.tc.-el. Az egyezmény gyökerei — a magyarországi törvényben deklaráltak szerint — az 1856. évi III. 30-ai párizsi béke, az 1871. évi III. 13-ai londoni szerződés és az 1865. évi XI. 2.-ai hajózási aktához, valamint az 1878. VII. 13-ai berlini szerződés szövegéhez nyúlnak vissza. *a szerk.*)
1882/XXXVI.tc.

[2] TÓTH

[3] 1885/XXIII.tc. 19. § + 27. §

[4] 45 689/1885. (XII. 31.) FM.r. ; 2 362/1869. (IV. 2.) KKM.r.

[5] 1875/XXXVII.tc.

[6] 1894/XXXVI.tc. 3. §

[7] 1879/XXXI.tc. 181-207. §

[8] 1913/XVIII.tc.

[9] 1927/IX.tc.

[10] 1878/V.tc. 336.§ , 434.§ , 435.§ , 437.§ , 443-445.§-ai ölelik fel a hajózásra és hajókra vonatkozó főbb bűncselekményeket.
1878/V.tc.

[11] 1921/XXXIII.tc. 268-293. §

[12] SUBA

[13] 1928/XXXIX.tc.

[14] A rendelet 1927. XI. 1-én $12^{\underline{00}}$ órakor lépett életbe.
4 730/1927. (V. 27.) BM.r.

[15] 310/1928. (I. 13.) ME.r.

[16] SUBA: op.cit. 143.p.

[17] A dunai hajóforgalom is visszaesett. 1914-ben 9 318 hajó, 1918-ban 6 487 hajó, 1919-ben 1 366 hajó, 1920-ban 4 443 hajó, 1921-ben 5 710 hajó, 1922-ben 5 679 hajó kötött ki Budapesten.
SUBA: op.cit. 143-145.p.

[18] BORNEMISSZA: Budapest szerepe a dunai hajóforgalomban. 91-94.p.

[19] SUBA: op.cit. 151.p.

[20] 39 507/1885. (XII. 31.) KKM.r.

[21] TUSNÁDI. I.köt. 65-88.p.

[22] 18 866/1921 (III. 4.) BM.r.

[23] 69 035/1923 (VII. 3.) KM.r.

[24] 220 129/1928. (III. 12.) BM.r.

[25] 154 107/1932. (VIII.13.) BM.r.

[26] 156 200/1933. (I. 10.) BM.r.

[27] „*Az evezősversenyek és vízi ünnepélyek tartama alatt a rend fenntartása, és a vízrendészeti szempontból szükséges intézkedések .megtétele a vizén, valamint a parton, .amennyiben ezt a hajók kikötésével kapcsolatos vagy más vízrendészeti szempontból szükséges műveletek .megkívánják, a révhatóság (folyamőrség), míg a közönség által elfoglalt partokon, valamint az odavezető útvonalakon a rend fenntartása, és az egyéb közrendészeti szempontból szükséges intézkedések megtétele a közbiztonsági szervek (rendőrség és csendőrség) hatáskörébe tartozik.*"
Loc.cit. 4.pont.

[28] 1888/XIX.tc. ; 5 000/1889. () FM.r.

[29] 1925/XLIII.tc. ; 9 500/1926. (XI. 23.) FM.r. ; 89 620/1928. (VI. 19.) BM.r.

[30] 139 647/1933. (III. 31.) BM.r. ; 22 641/1925. (VII. 20.) FM.r. ; TUSNÁDI: op.cit. II.köt. 463.p.

[31] TUSNÁDI: op.cit. II.köt. 464.p.

[32] A törvénymódosítás megszűntette az éjjeli halászat kihágásnak minősítését.
1925/XLIII.tc. op.cit. 30. § 2. bek.

[33] A közmunka és közlekedési m. kir ministeriumnak 1867. évi márcz. 23-kán kelt hirdetménye, a dunagőzhajózási kapitányok által leteendő vizsgák iránt. ; 19 913/1873. (IV. 7.) KKM.r. ; 70 697/1895. (XI. 4.) KM.r.

[34] 14 942/1909. (VII. 20.) BM.r.

[35] 1885/XXIII.tc. op.cit. 184-185. §-ai ; ILLÉS – DEGRÉ: 355.p. ; 230/1899. (II. 21.) BM.r.

[36] 33 477/1888. (VIII. 21.) KKM.r. 33. § és 49. §

[37] 11 266/1907. (V. 15.) FM.r.

[38] MÁRTHA

[39] ARTNER – PARÁDI – ZEIDLER: 51.p.

[40] Loc.cit. ; BORNEMISSZA: *Magyar hajóhadak a Dunán.* 56.p. ; CSONKARÉTI – BENCZÚR: 7-19.p.

[41] 2 362/1869. (IV. 2.) KKM.r. op.cit.

[42] A közmunka és közlekedési m. kir ministeriumnak 1867. évi márcz. 23-kán kelt hirdetménye, a dunagőzhajózási kapitányok által leteendő vizsgák iránt. op.cit.

[43] 9 045/1871. (I. 23.) BM.r.

[44] 45 689/1885. (XII. 31.) FM.r. op.cit. 93.§ 94.§

[45] VÉCSEY: 75-90.p.

[46] 26 203/1912. (VI. 23.) FM.r.

[47] Lo.cit.

[48] Loc.cit. 49-50. §

[49] KEMPINSKI

[50] E teendő ugyan a szárazföldi határátkelőhelyeken elsősorban a határszéli kirendeltségek feladata volt, azonban kis forgalmú határátkelőhelyeken a Magyar Királyi Vámőrség majd jogutódja a Magyar Királyi Határőrség is elláthatott – jogszabályi felhatalmazás útján – határátléptetési teendőket.
BENCSIK ; PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.*

[51] 4 618/1919. (IX. 18) ME.r.

[52] CSONKARÉTI — BENCZÚR: op.cit. 147-151.p. ; JUBA
[53] 1 053/1920. (II. 12.) ME.r.
[54] 1922/XIV.tc. ; 122 295/1922. (VII. 25.) BM.r. ; 8 270/1923. (XI. 23.) ME.r.
[55] 1922/VII.tc. ; 1922/VIII.tc. ; 5 643/1921. (I.21.) BM-HM.r. ; 6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. ; 39 820/1921. (1922. IV. 11.) BM.r. ; 114 440/1921. (VIII. 25.) PM.r. ; PARÁDI: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete.
[56] PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. 77-81.p.
[57] „*Mindaddig, amig a törvényhozás a folyamrendészeti ügyek intézését egységesen nem rendezi, nem tartoznak a m. kir. folyamőrség hatáskörébe azok a tennivalók, amelyeket hatályban levő törvény (például az 1913 : XVIII. t.-c. 9. §-a) nem a rendőri hatóság ügykörébe utal, továbbá azok a tennivalók sem, amelyeket a jelen rendelet 3. §-a értelmében kibocsátandó rendelet az eddig eljárt hatóságok hatáskörében meghagy.*"
1 053/1920. (II. 12.) ME.r. op.cit.
[58] PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* op.cit.73-79.p.
[59] SUBA: op.cit. 144.p.
[60] ARTNER — PARÁDI — ZEIDLER: op.cit. 28.p.
[61] PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. 109-113.p.
[62] Idem: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1945. 143.p.
[63] - Idem: A magyar rendvédelem 1919-1941. 88.p. ;
- A Magyar Királyi Folyamőrség történetében tíz révkirendeltség működött, ezek voltak a székhelytelepülésük neve szerint: Piszke 1924-1925, Nyergesújfaló 1925-től, Oroszvár 1925-1929, Kalocsa-Foktő 1927-ig majd utána révőrséggé minősítették, Dunacsúny 1929-től, Dunaremete 1933-tól, Dunaalmás 1933-tól, Makó 1933-tól, Szolnok 1933-tól, Siófok 1927-ig ezt követően révkapitánysággá fejlesztették.
CSONKARÉTI — BENCZÚR: op.cit. 153.p.
[64] 8 851/1923. (VII. 28.) ME.r.
[65] KEMPINSKI: op.cit. 111.p.
[66] 8 270/1923. (XI. 23.) ME.r. op.cit.
[67] 1 340/1924. (II. 22.) ME.r.
[68] Loc.cit. 3.§ + 7.§
[69] TUSNÁDI: op.cit. 72.p.
[70] Loc.cit. 73.p.
[71] SUBA: op.cit. 153.p.
[72] BEBESI
[73] KESERŰ ; PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete. 76-77.p.
[74] CSONKARÉTI — BENCZÚR: op.cit. 199-202.p.
[75] A Magyar Királyi Rendőrség kötelékében 8 révkapitányság működött Baja, Gönyű, Komárom, Mohács, Szeged, Szolnok, Újvidék és Vác, Székhellyel.
1939/II.tc. ; BORBÉLY – KAPY: 144-149.p. + 459-461.p.
[76] CSONKARÉTI — BENCZÚR: op.cit. 150-157.p.
[77] 71 900/1939. () BM.r. ; 74 500/1939. (VIII. 5.) BM r.
[78] 1939/II.tc. op.cit. 80.§ (2) bek. ; 71 900/1939. (VI. 16.) BM.r. op.cit.

[79] 407/1940. (V. 21.) BM.r.

[80] 93 880/1942. (V. 21.) BM.r.

[81] 2 362/1869. (IV. 21.) KKM.r.op.cit. ; 69 035/1923 (VII. 3.) KM.r.op.cit. ; 1 340/1924. (II. 22.) ME.r. op.cit. ; 310/1928. (I. 13.) ME.r.op.cit. ; 320/1928. (I. 13.) ME.r. ; 220 129/1928. (III. 12.) BM.r.op.cit. ; 156 200/1933. (I. 10.) BM.r.op.cit. ; 155 600/1926. (VI. 12.) BM.r.

[82] SZUT-1881. 3-4.p. ; REKTOR ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* ; Idem: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. ; SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. ; Idem: Egy közbiztonsági őrtestület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. (A magyar királyi csendőrség.) ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. op.cit. ; Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1881-1945. 85-96.p. ;

[83] REKTOR: op.cit. ; PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. ; Idem: A csendőrség magyarországi története. 65.p. ; Idem: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. ; Idem: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. ; Idem: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján: a magyar királyi csendőrség.

[84] CSAPÓ: 497-505.p.

[85] SZUT-1881. op.cit. 22.§ 13-14.pont

[86] Loc.cit. 86.§ feladatok vízáradáskor

[87] SZUT-1900. 27.§ ; SZUT-1912. II.fejezet 27.§ ; SZUT-1924 2.§

[88] PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben.* 44-58.p. ; SALLAI: 88-89.p.

[89] SZUT 1924. op.cit. 40. § 231.

[90] *„263. Halászó egének ellenőrzése hasonló módon történik. Csónakból halászó egének a partra kiszólítandók, a járőrnek csónakon utánuk mennie nem szabad. Vonóhálóval való halászatnál a háló kivonása bevárandó. Orvhalászoktól a halászati eszközöket, valamint mindenkitől az oly halászati eszközöket, melyek a törvény által előírt követelményeknek nem felelnek meg, őrizetbe kell venni."*
Loc.cit. 48. §

[91] Loc.cit. 49. § 264-265. pont

[92] *„9. ha a csendőr partunkon vagy annak közelében éjjel fedett vagy megrakott vizi járművekkel pedig nappal is gyanús egyéneket talál s ezek a fegyverhasználattal fenyegető kétszeri rákiáltásra meg nem állanak, illetőleg ebbéli szándékuknak kétségtelen bizonyítékát nem adják, hanem egyenkint vagy valamennyien menekülni igyekeznek.*

Semmi esetre sincs helye a fegyverhasználatnak olyan személyek vagy járómüvek ellen, amelyek már tul jutottak az ország határán."
Loc.cit. 49. § fegyverhasználat

[93] Loc.cit. 60.§ Vadászat és halászat ellenőrzése. + 61.§. Vasút- és hajóállomáson teljesített szolgá1at.

[94] SZUT-1941 Függelék 1-9.§ ; BEBESI: op.cit. 193-195.p.

[95] NÉMETHY

[96] VEDÓ: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. ; Idem: Rádió a Magyar Királyi Csendőrség Szolgálatában.

[97] REKTOR: op.cit. 181-183.p. ; PARÁDI Ákos: 78.p.

[98] A hajók a következők voltak: Csendőr I, Csendőr II, Csendőr III. CSUKA

A három hajó közül jelen pillanatban, eredeti állapotában már csak egy található meg, Balatonalmádiban. A Csendőr I. a hátsó részén (tükörfalnál) 1945-ben találatot kapott és elsüllyedt. A Csendőr II. és Csendőr III. hajókat a vízi csendőrök Révfülöp előtt a kis vízen akarattal elsüllyesztették, hogy ne juthasson az ellenség kezére. 1946-ban lelkes fiatalokból álló csoport felmérte a helyzetüket és mindkét hajót üzemképes állapotba hozták. A Csendőr III. hajót, a megalakuló balatoni révkapitányság első hajója lett, Zója néven. A másik hajót vontatási és egyéb célokra használták.

[99] BEBESI: op.cit.

[100] BORBÉLY — KAPY: op.cit. II.köt. 68-75.p.

[101] PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit. 100.p.

[102] PARÁDI Ákos: op.cit. 79-80.p.

[103] BEBESI: op.cit. 196.p.

[104] PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* op.cit.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK, KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

BORBÉLY – KAPY — (75.;100.;)
BORBÉLY Zoltán – KAPY Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881-1941.* Budapest, 1942, Halász Irodalmi és Könyvkiadó Vállalat. I.köt. 1-299 p. II.köt. 300-600 p.

BORNEMISSZA: *Magyar hajóhadak a Dunán.* — (40.;)
BORNEMISSZA Félix: *Magyar hajóhadak a Dunán.* Budapest, 1928, Turcsány Kiadó. 168 p.

CSONKARÉTI — BENCZÚR — (40.;52.;63.;74.;76.;)
CSONKARÉTI Károly - BENCZÚR László: *Haditengerészek és folyamőrök a Dunán. A Császári (és) Királyi Haditengerészet Duna-flottillájától a Magyar Királyi Honvédség Folyamerőkig 1870-1945.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó. 291 p. HU-ISBN 963 32 7153 3.

PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. — (88.;)
PARÁDI József: *Csendőrség a határőrizetben*. Budapest, 2003, Tipico Design. 186 p. HU-ISBN 963 76 2331 0. /Rendvédelem a határokon a XIX-XX. században, 2./ HU-ISSN —

PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* — (82.;83.;101.;104.;)
PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /A magyar rendvédelem-történet öröksége, 2./ HU-ISSN 2062-8447.

REKTOR — (82.;83.;97.;)
REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.

TANULMÁNYOK

ARTNER — PARÁDI — ZEIDLER — (39.;40.;60.;)
ARTNER Ramona — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség légi, vízi, vasúti és közúti szakszolgálati ágai. 45-66.p.In: PARÁDI József et al. (szerk.): *Magyar csendőrség-történeti tanulmányok.* Budapest, 2015, Magyar Királyi Csendőrs Bajtársi Közösség – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 403.p. HU-ISBN 978 963 89 8288 9. /Magyar Rendvédelem-történeti Tanulmányok, 1./ HU-ISSN 2415-9875.

BEBESI (72.;94.;99.;103.;) — BEBESI Zoltán: A balatoni vízi csendőrség, *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* XXII. évf. (2013) 39-40-41-42.sz. 193-197.p.

BENCSIK (50.;) — BENCSIK Péter: A kisebb határszéli forgalom Magyarországon és a szomszédos államok közt 1898-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XII.évf. (2007) 16.sz. 21-30.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A rendvédelmi szakképzés története*" cí-mű XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

BORNEMISSZA: Budapest szerepe a dunai hajóforgalomban. (18.;) — BORNEMISSZA Félix: Budapest szerepe a dunai hajóforgalomban. 91-94.p. In SZENDY Károly et al. (szerk.): *A hetvenéves Budapest*. Budapest, 1943. Vármegyei Szociográfiák Kiadóhivatal. 291 p.

CSAPÓ (84.;) — CSAPÓ Csaba: Csendőrség és közigazgatás (1881-1914). *Századok,* CXXXIII.évf. (1999) 3.sz. 497-518.p. HU-ISSN 0039-8098.

JUBA (52.;) — JUBA Ferenc: Belvízi rendészetünk, azaz a folyamőrség. 195-197.p. In: Csihák György (szerk): *Tizenhetedik Magyar Őstörténeti Találkozó és Magyar Történelmi Iskola előadásai és iratai*. Budapest-Zürich, 2004., Zürichi Magyar Történelmi Egyesület. 197.p. HU-ISBN 963 93 4906 2.

KESERŰ (73.;) — KESERŰ István: Rendőrség és csendőrség Magyarország hadbalépésétől a hadműveletek befejezéséig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VI.évf. (1996) 7.sz. 35-45.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1995. október 25-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-törté-neti tudományos konferencia-sorozatnak. *„Háborúból diktatúrába"* című VII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

MÁRTHA (38.;)	—	MÁRTHA József*:* A magyar Duna-tengerhajózás rövid története. 16-34. In: SERÉNYI Péter et al. (szerk.): *A TIT Természettudományi Stúdió Hajózástörténeti és Modellező Klubjának Évkönyve 1983.* Budapest, 1984, Tudományos Ismeretterjesztő Társaság Hajózástörténeti és Modellező Klub. 134 p. HU-ISBN: 963 4119 98 0.
PARÁDI Ákos: A magyar vízi csendőrség. (97.;102.;)	—	PARÁDI Ákos: A magyar vízi csendőrség. 73-88.p. In: PARÁDI József et al. (szerk): *Emlékkönyv Őry Károly születésének 85. évfordulója tiszteletére*, Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság. 179 p. HU-ISBN 978 615 80 3095 3. /Salutem, 6./ HU-ISSN 2416-2078.
PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. (83.;)	—	PARÁDI József: A polgári magyar állam első központosított közbiztonsági szerve a Magyar Királyi Csendőrség. *Belügyi Szemle,* XXXVII.évf. (1989) 2.sz. 35-40. p. HU-ISSN 0133-6738.
PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. (61.;)	—	PARÁDI József: A Magyar Királyság rendőrségei 1920-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XI.évf. (2005) 13.sz. 105-113.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2001 áprilisában Párizsban hangzott el a Francia Nemzeti Csendőrség és a Sorbonne Egyetemcsoport közös szervezésében megvalósított tudományos történeti konferencián. A publikált tanulmány az előadás javított bővített és átdolgozott változata.
PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. (83.;)	—	PARÁDI József: A csendőrség magyarországi története. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XVI.évf. (2008) 19.sz. 64-88.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2005. október 07.-én, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„Másfél évtized nemzeti rendvédelem-történetünk kutatásának szolgálatában”* című XIX. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1945. (62.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam rendőrségei 1867-1945. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XX. évf. (2011) 23.sz. 124-143.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2009. október 9.-én Bu-dapesten hangzott el, a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A kiegyezéstől az ezredfordulóig felszámolt országos hatáskörű magyar rendvédelmi testületek."* című XXIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. (55.; — PARÁDI József: A Magyar Királyi Vámőrség, a polgári magyar állam rendvédelmi testülete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 81-98.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (56.;82.;) — PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvé-delem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI József: A magyar rendvédelem 1919-1941. (63.;) — PARÁDI József: A magyar rendvédelem 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVII.évf. (2017) 54.sz. 59-92.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete. (73.;) — PARÁDI József: A polgári magyar állam határőrizete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXVIII.évf. (2018) 55.sz. 67-86.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2018. február 16-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság Csendőrség-történeti Szakosztálya által szervezett magyar közbiztonság-történeti tudományos sziompozion-sorozatának a *„100 éve alakult át a magyar rendvédelmi modell?"* című XVIII. szimpozionján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SALLAI (88.;) — SALLAI János: A határszéli csendőrség fegyverhasználata. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII.évf. (1997) 8.sz. 88-90.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29- én hangzott el, Budapesten a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett magyar rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak a „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól — Itálián és Ausztrián keresztül — Budapestig.*" című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SUBA (12.;16.;17.;19.;59.; 71.;) — SUBA János: Dunai hajózás és vízirendészet 1922-1939. 141-170.p. In: PARÁDI József (szerk): *Emlékkönyv Őry Károly születésének 85. évfordulója tiszteletére* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 179 p. HU-ISBN 978 615 80 3095 3 /Salutem 6./ HU-ISSN 2416-2078.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. (83.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1881-1945. *Hadtudományi Tájékoztató,* I.évf. (1985) 2.sz. 88-100.p. HU-ISSN 1419-7758.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján: a magyar királyi csendőrség. (83.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján: a magyar királyi csendőrség. *Főiskolai Figyelő Plusz,* I.évf. (1990) 2.sz. 213-218.p. HU-ISSN 0866-4404.

SZAKÁLY: Egy közbiztonsági őrtestület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. (A magyar királyi csendőrség.) (83.;) — SZAKÁLY Sándor: Egy közbiztonsági őrtestület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. (A magyar királyi csendőrség.) 325-330.p. In A. VARGA László (szerk.): *Társadalmi konfliktusok.* Salgótarján, 1991, Nógrád Megyei Levéltár. 403 p. HU-ISBN 963 72 4304 6. /Rendi társadalom – polgári társadalom, 3./ HU-ISSN 2060-2332.

SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. (82.;) — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I.évf. (1991) 1.sz. 38-44.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24.-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudomá-

nyos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak *„A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervek kapcsolata 1848-1945”* című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (82.;83.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek* (*Acta Historiae Praesidii Ordinis*), III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által rendezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A dualista Magyarország rendvédelme.*” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

SZAKÁLY: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. (83.;) — SZAKÁLY Sándor: A magyar királyi csendőrség 1919-1941. *Szivárvány, irodalmi, művészeti és kritikai szemle,* XVI.évf. (1995) 1.sz. 136-147.p. HU-ISSN 0270-5508.

SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. (82.;) — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület. 85-98.p. In PARÁDI József et al. (szerk.): *Nyomozati utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 401 p. HU-ISBN 978 615 80 3094 6. /A magyar rendvédelem-történet hagyatéka, 2./ HU-ISSN 2064-4728.

TÓTH (3.) — TÓTH István: A magyar közlekedési hatóság jubileumai. *Közlekedéstudományi Szemle,* XLIII.évf. (1993.) 10.sz. 368-376 p. HU-ISSN 0023-4362

VEDÓ: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. (96.;) — VEDÓ Attila: A Magyar Királyi Csendőrség közlekedési szolgálati ágának kialakulása és fejlődése. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXV.évf. (2015) 47-48-49-50.sz. 81-94.p. HU-ISSN 1216-6774.

VEDÓ: Rádió a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában. (96.;) — VEDÓ Attila: Rádió a Magyar Királyi Csendőrség szolgálatában. *Rendvédelemtörténeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XXIV.évf. (2014) 39-40-41-42.sz. 131-142.p. HU-ISSN 1216-6774.

CIKKEK

CSUKA (98.;) — CSUKA László: Vízi őrsünk szolgálatából I. rész, *Csendőrségi Lapok* XXXIII.évf. (1943) 22.sz. 14-18.p.

KEMPINSKI (49.;65.;) — KEMPINSKI Béla: A m. kir. folyamőrségről, *Csendőrségi Lapok,* XVII.évf. (1927) 7.sz. 8-14.p.

NÉMETHY (95.;) — NÉMETHY Ferenc: A közrendészet a nyomozási eljárás *Csendőrségi Lapok* I. évf. (1907) 27. sz. 2-4.p.

ZSEBKÖNYVEK

ILLÉS — DEGRÉ (35.;) — ILLÉS Béla – DEGRÉ Miklós: *A magyar büntető törvények zsebkönyve*, Budapest, 1929[9], Révai. 813.p.

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNY

TUSNÁDI (21.;30.;31.;69.;70.;) — TUSNÁDI ÉLTHES Gyula: *A kihágások és felsőbírósági határozatok.*
I. kötet. Budapest, 1931, Stádium. 528.p.
II. kötet. Budapest, 1931, Stádium. 559.p.

VÉCSEY (45.;) — VÉCSEY Tamás: *A vízjogi törvény és a vonatkozó jogszabályok.* Budapest, 1902, Franklin-Társulat. 230 p.

KÉZIRATOK

PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* (50.;58.;) — PARÁDI József: *A magyar állam határőrizete 1920-1941.* Kandidátusi értekezés (MTA). Kézirat. Budapest, 1990. I.köt. 264 p. + II.köt. 265-567 p. melléklet.

SZABÁLYZATOK

SZUT-1881 (82.;85.;86.;) — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság. 191 p.

SZUT-1900 (87.;) — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1900, Pesti Kőnyomda. 361 p.

SZUT-1912 (87.;) — *Utasítások a Magyar Királyi Csendőrség számára*. Budapest, 1912, Várnay és Fia „Municipia" Kiadóhivatala. 360 p. és 384 p.

SZUT-1924 (87.;89.;90.;91.;92.; 93.;) — *Szolgálati utasítás a magyar királyi csendőrség számára (Tervezet).* Budapest, 1924, Pallas. 292 p.

SZUT-1941. (94.;) — *Szervezeti és szolgálati utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1941. Stádium Sajtóvállalat. 411 p.

JOGSZABÁLYOK

1875/XXXVII.tc. (5.;) — 1875/XXXVII.tc. kereskedelmi törvény.

1878/V.tc. (10.;) — 1878/V.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a bűntettekről és vétségekről.

1879/XXXI.tc. (7.;) — 1879/XXXI.tc. erdőtörvény.

1882/XXXVI.tc. (1.;) — 1882/XXXVI.tc. az 1865. évi november 2.-án kelt Dunahajózási Actához való pótegyezmény beczikkelyezéséről.

1885/XXIII.tc. (3.;35.;) — 1885/XXIII.tc. a vízjogról.

1888/XIX.tc. (28.;) — 1888/XIX.tc. a halászatról.

1894/XXXVI.tc. (6.;) — 1894/XXXVI.tc. *a magyar folyam- és tengerhajózási részvény-társaság alakitásáról és állami segélyezéséről.*

1913/XVIII.tc. (8.;) — 1913/XVIII.tc. a vízjogról szóló 1885: XXIII.tc. kiegészítéséről és módosításáról.

1921/XXXIII.tc. (11.;) — 1921/XXXIII.tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

1922/VII.tc. (55.;) — 1922/VII.tc. a Magyar Királyi Állami Rendőrség és a Magyar Királyi Csendőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverzésének megállapításáról.

1922/VIII.tc. (55.;) — 1922/VIII.tc. a Magyar Királyi Vámőrség, a Magyar Királyi Pénzügyőrség létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverkezésének megállapításáról.

1922/XIV.tc. (54.;)	—	1922/XIV.tc. a Magyar Királyi Folyamőrség szervezéséről, létszámának, kiegészítési módjának és felfegyverkezésének megállapításáról.
1925/XLIII.tc. (29.;32.;)	—	1925/XLIII.tc. a halászatról szóló 1888:XIX. törvénycikk módosításáról és kiegészítéséről.
1927/IX.tc. (9.;)	—	1927/IX.tc. belvízi hajók lajstromozásáról és az azokra vonatkozó egyes jogviszonyokról.
1928/XXXIX.tc. (13.;)	—	1928/XXXIX.tc. a közlekedés és átmenet szabadsága tárgyában Barcelonában az 1921. évben tartott általános értekezleten megállapított egyes okmányok becikkelyezéséről.
1939/II.tc. (75.;78.;)	—	1939/II.tc. a honvédelemről.
A közmunka és közlekedési m. kir minisztériumnak 1867. évi márcz. 23-kán kelt hirdetménye, a dunagőzhajózási kapitányok által leteendő vizsgák iránt. (33.;42.;)	—	A közmunka és közlekedési m. kir minisztériumnak 1867. évi márcz. 23-kán kelt hirdetménye, a dunagőzhajózási kapitányok által leteendő vizsgák iránt. *Magyarországi Rendeletek Tára* I.évf. (1867) I.füzet. 52.p.
2 362/1869. (IV.21.) KKM.r. (4.;41.;81.;)	—	2 362/1869. (IV. 21.) KKM.r. ideiglenes utasítás a hajózási jog gyakorlásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára* III. évf. (1870) I.füzet. 564-618.p.
9 045/1871. (I. 23.) BM.r. (43.;)	—	9 045/1871. (I. 23.) BM.r. a közbiztonsági közegeknek szabad vasúti és gőzhajói menetjegyekkel ellátása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára* V.évf. (1871) I.füzet. 19-20.p.
19 913/1873. (IV. 7.) KKM.r. (33.;)	—	19 913/1873. (IV. 7.) KKM.r. a gőzhajóvezénylői vizsgálatok tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* VII.évf. (1873) I.füzet. 77-80.p.
39 507/1885. (XII. 31.) KKM.r. (20.;)	—	39 507/1885. (XII. 31.) KKM.r. a vontató utak és a szabad kikötés tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XIX.évf. (1885) I.füzet. 2295-2303.p.
45 689/1885. (XII. 31.) FM.r. (4.;44.;)	—	45 689/1885. (XII. 31.) FM.r. a vízjogi törvény végrehajtása iránti átalános rendelet kiadása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XIX.évf. (1885) I.füzet. 2219-2221.p.

33 477/1888. (VIII. 21.) KKM.r. (36.;) — 33 477/1888. (VIII. 21.) KKM.r. a hajómalmok tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára* XXII. évf. (1888) I.füzet. 1699-1726.p.

5 000/1889. (II.9.) FM.r. (28.;) — 5 000/1889. (II.9.) FM.r. a halászatról szóló 1888. évi XIX. törvényczikk végrehajtása tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára* XXIII. évf. (1889). I. füzet 14-20.p.

70 697/1895. (XI. 4.) KM.r. (33.;) — 70 697/1895. (XI. 4.) KM.r. Szabályzat a hajóstiszti tanfolyam számára. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XXIX.évf. (1895) II.füzet 1579-1584.p.

230/1899. (II. 21.) BM.r. (35.;) — 230/1899. (II. 21.) BM.r. a folyó-, csatorna- és tóhajózás terén felmerülő kihágások elbírálása körül követendő eljárás tárgyában. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XXXIII.évf. (1899) I.füzet. 367-368.p.

11 266/1907. (V. 15.) FM.r. (37.;) — 11 266/1907. (V. 15.) FM.r. a vízrendőri kihágási ügyekben követendő eljárás egyszerűsítéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XLI.évf. (1907) I.füzet. 375-376.p.

14 942/1909. (VII. 20.) BM.r. (34.;) — 14 942/1909. (VII. 20.) BM.r. a gőzhajózási alkalmazottak letartóztatásának foganatosítása tárgyában. *Baranyavármegye Hivatalos Lapja*, XII.évf. (1909) 35.sz. 1.p.

26 203/1912. (VI. 23.) FM.r. (46.;47.;48.;) — 26 203/1912. (VI. 23.) FM.r. A m. kir. folyamfelvigyázók szolgálati szabályzata. *Földmívelési Értesítő,* XXIII.évf. (1912) 25.sz. 639-647.p.

4 618/1919. (IX. 18) ME.r. (51.;) — 4 618/1919. (IX. 18) ME.r. a budapesti magyar állami révkapitányság felállításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LIII.évf. (1919) I.füzet. 714-715.p.

1 053/1920. (II. 12.) ME.r. (53.;57.;) — 1 053/1920. (II. 12.) ME.r. a folyamrendészet gyakorlásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LIV.évf. (1920) I.füzet. 36-37.p.

6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. (55.;) — 6 200/1921. (VIII. 25.) ME.r. a vámőrség létesítéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LV.évf. (1922) I.füzet. 223-232.p.

5 643/1921. (I.21.) BM-HM.r. (55.;)	—	5 643/1921. (I.21.) BM-HM.r. a Magyar Királyi Csendőrség szervezetéről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LV.évf. (1921) I.füzet. 488-489.p.
18 866/1921 (III. 4.) BM.r. (22.;)	—	18 866/1921 (III. 4.) BM.r. Utasítás a hajóállomásokra kirendelt karhatalom részére. *Belügyi Közlöny,* XXVI.évf. (1921) 11.sz. 310.p.
39 820/1921. (1922. IV. 11.) BM.r. (55.;)	—	39 820/1921. (1922. IV. 11.) BM.r. a Magyar Királyi Állami Rendőrség szervezetének és szolgálatának szabályozása. *Budapesti Közlöny,* LVI.év. (1922) 89.sz. 1-9.p.
114 440/1921. (VIII. 25.) PM.r. (55.;)	—	114 440/1921. (VIII. 25.) PM.r. a Magyar Királyi Vámőrség létesítéséről szóló 6.200/1921. M. E. számú kormányrendelet végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LV.évf. (1922) I.füzet. 1594-1623.p.
122 295/1922. (VII. 25.) BM.r. (54.;)	—	122 295/1922. (VII. 25.) BM.r. Az 1922: XIV. (folyamőrségi) törvény végrehajtása. *Belügyi Közlöny,* XXVII.évf. (1922) 35.sz. 1578-1587.p.
8 270/1923. (XI. 23.) ME.r. (54.;66.;)	—	8 270/1923. (XI. 23.) ME.r. a folyamrendészet gyakorlásáról és a m. kir. folyamőrség szervezéséről, létszáma kiegészítési módjainak és felfegyverzésének megállapításáról szóló 1922: XIV. t.-c. végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LVII.évf. (1923) I.füzet. 335-340.p.
8 851/1923. (VII. 28.) ME.r. (64.;)	—	8 851/1923. (VII. 28.) ME.r. a m. kir. folyamőrség fegyverhasználati jogáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LVII.évf. (1923) I.füzet. 273-274.p.
69 035/1923 (VII. 3.) KM.r. (23.;81.;)	—	69 035/1923 (VII. 3.) KM.r. A motoroscsónakoknak megvizsgálás és hajólevéllel ellátás céljából való bejelentése, továbbá motoroscsónakok vezetése és motorjaik kezelése tárgyában. *Belügyi Közlöny*, XXVIII. évf. (1923) 33.sz. 1224.p.
1 340/1924. (II.22.) ME.r. (67.;68.;81.;)	—	1 340/1924. (II.22.) ME.r. a hajóforgalom ellenőrzéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LVIII.évf. (1924) I.füzet. 14-33.p.

22 641/1925. (VII. 20.) FM.r. (30.;)	—	22 641/1925. (VII. 20.) FM.r. az országhatárt alkotó vízeken való éjjeli halászatnak ellenőrzéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LIX.évf. (1925) I.füzet. 410.p.
9 500/1926. (XI. 23.) FM.r. (29.;)	—	9 500/1926. (XI. 23.) FM.r. a halászatról szóló törvények végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* XXX.évf. (1926) I.füzet. 459-481.p.
155 600/1926. (VI. 12.) BM.r. (81.;)	—	155 600/1926. (VI. 12.) BM.r. a vízbőlmentés szervezése. *Belügyi Közlöny,* XXXI.évf. (1926) 26.sz. 451-453.p.
4 730/1927. (V. 27.) ME.r. (14.;)	—	4 730/1927. (V. 27.) ME.r. a Dunára vonatkozó végleges szabályzat megállapítása tárgyában 1921. évi július hó 23-án Párisban kelt egyezmény becikkelyezéséről szóló 1923: XIV. t.c. XXIV. cikke értelmében a Nemzetközi Dunabizottság részéről kidolgozott hajózási és rendőri szabályzat (Hajózási Rendszabályok, rövidítve: H. R.) és ennek kiegészítő részét alkotó I. melléklet életbeléptetése. *Belügyi Közlöny* XXXII.évf. (1927) 25.sz. 640-673.p.
310/1928. (I. 13.) ME.r. (15.;81.;)	—	310/1928. (I. 13.) ME.r. az ideiglenes folyó-, csatorna- és tóhajózási rendszabályok kiadása tárgyában. *Belügyi Közlöny* XXXIII. évf. (1928) 6.sz. 96-101.p.
320/1928. (I.13.) ME r. (81.;)	—	320/1928. (I.13.) ME r. a tóhajózás szabályairól. *Belügyi Közlöny,* XXXIII.évf. (1928) 6.sz. 101-103.p.
89 620/1928. (VI. 19.) BM.r. (29.;)	—	89 620/1928. (VI. 19.) BM.r. a tilalmi idő alatt fogott halak és rákok származási bizonyítványának kiállítása körüli eljárásról *Belügyi Közlöny* LXII.évf. (1928) 30.sz. 609-610.p.
220 129/1928. (III. 12.) BM.r. (24.;81.;)	—	220 129/1928. (III. 12.) BM.r. A magyar belvizeken közlekedő evezős és vitorlás csónakok közlekedésének szabályozása. *Belügyi Közlöny,* XXXIV.évf. (1929) 12.sz. 255-257.p.
154 107/1932. (VIII.13.) BM.r. (25.;)	—	154 107/1932. (VIII.13.) BM.r. a m.kir. folyamőrségnek a fürdőzés ellenőrzésénél való közreműködéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXVI.évf. (1932) II.füzet. 835-836.p.

139 647/1933. (III. 31.) BM.r. (30.;)	—	139 647/1933. (III. 31.) BM.r. a határvizeken vízijáróművekkel való közlekedésről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXVII.évf. (1933) I.füzet. 1220-1222.p.
156 200/1933. (I. 10.) BM.r. (26.;27.;81.;)	—	156 200/1933. (I. 10.) BM.r. az evezősversenyek és víziünnepélyek engedélyezéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXVII.évf. (1933) I.füzet. 1067-1068.p.
71 900/1939. (VI. 16.) BM.r. (77.;78.;)	—	71 900/1939. (VI. 16.) BM.r. a folyamrendészeti tennivalók ellátásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIII.évf. (1939) I.füzet 992-995.p.
74 500/1939. (VIII. 5.) BM.r. (77.;)	—	74 500/1939. (VIII. 5.) BM.r. a folyamrendészeti tennivalók ellátása tárgyában kiadott 71.900/1939. BM. számú rendelet végrehajtásáról. *Magyarországi Rendeletek Tára*, LXXIII.évf. (1939) II.füzet. 1433-1436.p.
407/1940. (V. 21.) BM.r (79.;)		407/1940. (V. 21.) BM.r. a folyamrendészeti tennivalók ellátásáról szóló rendelet módosítása és kiegészítése. *Belügyi Közlöny,* XLV.évf. (1940) 25.sz. 815-816.p.
93 880/1942. (V. 21.) BM.r. (80.;)	—	93 880/1942. (V. 21.) BM.r. a vízirendészeti tennivalók ellátása a révkapitányságok működési körén kívül eső víziterületen. *Belügyi Közlöny,* XLVII.évf. (1942) 23.sz. 1042-1044.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet

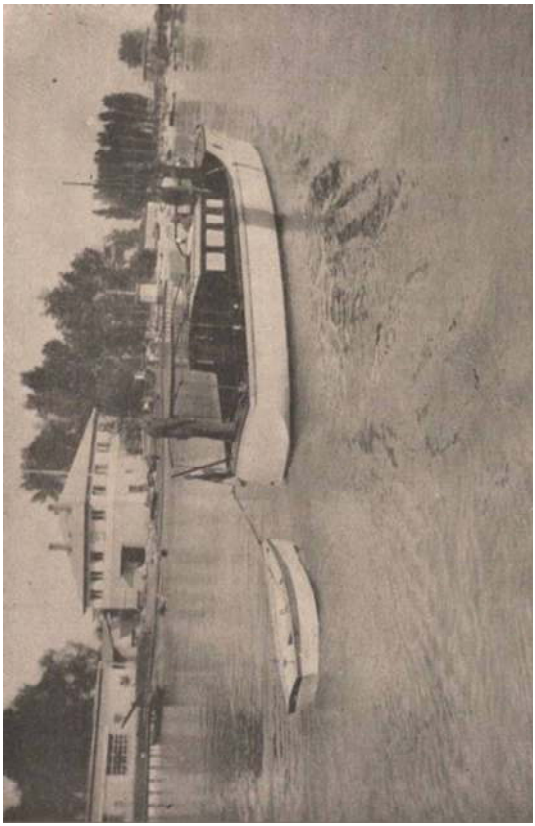
A balatoni vízi csendőrség járőr hajója.

II.sz. melléklet

A kistollforgós tábori (Bocskai) sapka.

I.sz. melléklet

A balatoni vízi csendőrség járőr hajója.

Forrás ! https://www.csendor.com/muzeum/keptar/Szolgalat-egyeb/index.html

II.sz. melléklet

A kis-tollforgós tábori (Bocskai) sapka.

Forrás ! ARTNER Ramona — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor Kistollforgós Bocskay (tábori)- sapka és ékítményei. *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)*, XXII.évf. (2013) 39-40-41-42.sz. 238-258.p. HU-ISSN 1785-3257.

ZEIDLER Sándor*

A Magyar Királyi Csendőrség ékítményei és rendfokozatai

(Hungarian Royal Gendarmerie's bellishments and rank system.)

Absztrakt

A Magyar Királyi Csendőrség a magyar állam katonailag szervezett fegyveres őrtestülete volt. Ennek megfelelően ékítményeiben a magyar állam jelképei tükröződtek. A testület rangrendszere pedig a korabeli magyar haderő szárazföldi haderejének a rendfokozati rendszerével volt szinte teljesen azonos. A magyar csendőrség azonban nem használta a lángoló gránát jelképet, pedig a világon mindenütt a csendőr szervezeteknek ez a megkülönböztető motívuma más szervezetektől. Ennek az oka abban rejlik, hogy a külsőségek tekintetében is markánsan el kívánta magát határolni a testület a magyarságot felszámolni kívánó neoabszolutista hatalom állami terrorszervezetétől a császári birodalmi csendőrségtől.

Kulcsszavak:

Magyar Királyi Csendőrség ; lángoló gránát ; magyar csendőrség rendfokozati rendszere ; magyar csendőrség ékítményei ; a katonailag szervezett fegyveres őrtestület

Abstract

The Hungarian Royal Gendarmerie was military organized armed guard corps. Accordingly, the symbols of the Hungarian state were reflected in embellishments. The rank system of the body was almost identical to the rank system of the contemporary Hungarian army. However, the hungarian gendarmerie did not use the flaming grenade symbol, although this is the distinguishing motive of gendarmerie organizations all over the world from other organizations. The reason for this lies in the fact that the body also wanted to distance itself from the state terrorist organization of the neo-absolutist power, which wanted to abolish Hungarians, from the Imperatorial Imperial Gendarmerie.

Keywords:

Hungarian Royal Gendarmerie ; flaming grenade ; rank system of the hungarian gendarmerie ; embellishments of the hungarian gendarmerie ; military organized armed guard corps

---

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító

(ORCID)https://orcid.org/0000-0002-4056-4025

Institutional attachements= Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság

@: sndrzdlr@gmail.com

DOI :10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.263-296.p

A fegyveres testületek külsőségei, egyenruházatuk és annak ékítményei, valamint a rendszeresített rendfokozati rendszerük tükrözik a szervezet szellemiségét és jellegét. Ez a jelenség tértől és időtől függetlenül többé-kevésbé az emberiség történetének az egészében érzékelhető. Ez alól a Magyar Királyi Csendőrség sem jelentett kivételt.

A csendőrségek általában, így a Magyar Királyi Csendőrség is az állami felépítmény tekintetében két tárca — a külső támadások elleni védelemért felelős honvédelmi és a rend védelméért felelős belügyi tárca — alárendeltségébe tartoztak. A csendőrök ugyanis személyükben katonának minősültek, így tehát a Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya felett a honvédelmi tárca diszponált. Ugyanakkor azonban a testületek működését a közrend fenntartására hivatott tárca irányította,[1] amely Magyarországon a Magyar Királyi Belügyminisztérium volt.

Ez a helyzet nem okozott fennakadást a testület működésében, ugyanakkor jól tükrözte annak eredetét és kettős jellegét. A csendőrség ugyanis eredetileg Maréchaussée (marizsosszé) elnevezéssel a francia haderő rendfenntartó alakulataként tevékenykedett. A domináns fegyverzete pedig az íj volt. Francia kutatók a testület eredetét az 1300-as évekig vezetik vissza.

Ez az íjjász alakulat kiválóan ellátta a haderőn belüli rendfenntartási teendőket, ebből fakadóan kezdetben a hadműveleti területeken a hatáskörét kiterjesztették a polgári lakosságra is. Idővel e térségben a testületnek a polgári lakossággal kapcsolatos kompetenciái a béke időszakára is állandósultak. A későbbiek során pedig — a lakosság kérésére — a testület hatáskörét fokozatosan kiterjesztették a Francia Királyság teljes vidéki térségére. A francia polgári forradalom előtti években változtatták meg a szervezet elnevezését Gendarmerie-re.

A testületet ugyan a francia forradalom viharában — más szervezetekhez hasonlóan — megszűntették azonban hamar kiderült, hogy arra szükség van, ezért helyreállították. Napóleon a testületet modernizálta. A Francia Császárság vonzáskörébe tartozó térségekbe pedig a francia polgári jogrend exportálásának a keretében került a testület, amely mindenütt kitűnően megállta a helyét. Így tehát Napóleon bukása után is megtartották a csendőrséget az érintett országok, sőt a XIX. században a Brit-szigetek

kivételével azon országokban is bevezették a csendőrség intézményét, ahová Napóleon tündöklése idején nem ért el.[2]

A HABSBURG-birodalomba a testület Lombardián keresztül érkezett. A tartomány ugyan hagyományosan a HABSBURGok irányítása alatt állt, azonban a napóleoni időszakban a Francia Császárság vazallus államává vált, Waterloo után pedig visszakerült a HABSBURG birodalomba. A HABSBURG politikai vezetés — a korabeli Európa más országaihoz hasonlóan — nem szűntette meg a testületet, hanem az eredményeire való tekintettel tovább működtette.[3]

A lombardiai csendőrség mintája szerint építette ki az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharcot a cári haderő segítségével leverő HABSBURG hatalom a csendőrség intézményét a HABSBURG birodalom teljes egészére kiterjedően. Az a gondolat, hogy a birodalom biztonsága birodalmi ügy, az osztrák liberálisoktól származott. Korábban ugyanis a Lajtán túli területeken és a Kárpát-medencében is döntően a tartományok, illetve a vármegyék kompetenciájába tartozott a rend védelme, bár az örökös tartományokban a HABSBURG központi hatalom nagyobb beleszólást tudott szerezni a szakterület irányításába, mint a Magyar Királyságban.

A HABSBURGok ugyan a központosítási törekvéseik részeként megkísérelték a rendvédelem szakterületét is az irányításuk alá vonni a Magyar Királyságban, azonban nem sok sikerrel. *II. József* ugyan kiépítette az egész HABSBURG birodalomra kiterjedően az egységes rendőrséget, azonban magyar földön ez a törekvés heves ellenállásba ütközött. Végül is az uralkodó a halálos ágyán a rendeleteit visszavonta.

Emellett a HABSBURGok birodalmi politikai rendőrséget is működtettek változatos szervezettel és elnevezéssel. Ezeknek a testületeknek azonban — bár a történelmi Magyarországon is működtek — semmi közük sem volt a magyar törvényekhez, hiszen a magyar országgyűlés működésüket sohasem hagyta jóvá.[4]

Az 1848-1849-es magyar forradalom és szabadságharc leverése nyomán új helyzet állt elő abban a tekintetben is, hogy a HABSBURG centralizációnak már nem volt akadálya. A neoabszolutista rendszer eltörölte a magyar államiságot. Magyarország területét pedig tartományokra osztva — a rajta élő lakossággal

együtt — az Osztrák Császárságba olvasztotta. A magyar nyelv hivatalos használatát nem engedélyezték stb. Ez a neoabszolutista rendszer azonban már nem a hagyományos osztrák centralista rendvédelmi modellt kívánta bevezetni az immár egységes birodalomban, hanem annak a csendőrség intézményével gazdagított és tartalmilag is átszervezett változatát.[5]

A rend védelme birodalmi üggyé nyilvánításának a gondolata az osztrák liberálisoktól származott, akik az olmützi alkotmány szövegébe is bevették elképzelésüket *„A birodalom belső biztonságának őrzése birodalmi ügy.”*[6] Annak ellenére nyerte el a rendvédelem birodalmi üggyé nyilvánításának a gondolata az ifjú *Ferenc József* rokonszenvét, hogy egyébként a liberális eszméket nem kedvelte. Birodalma rendvédelmének az átszervezését azonban a belső biztonság birodalmi ügyként történő kezelésének a szellemében valósította meg.[7]

A császári birodalmi csendőrséget a magyar kultúrközegben csak zsandárnak nevezték a gendarmerie kifejezés magyarosított változataként. Ez a szóhasználat jelezte, hogy idegen hatalom szervezetéről van szó, amelyet a magyarok nem kedvelnek.[8] Ez nem is lehetett másként, hiszen a nemzeti viselet büntetése, a Kossuth-szakál bírságolása — sok más hasonló cselekedethez hasonlóan — a császári birodalmi csendőrség feladatai közé tartozott, melyet a többségükben a Kárpát-medencén kívüli térségekből érkező személyi állomány tagjai szorgalmasan gyakoroltak is.

Ezt a szervezetet a Kárpát-medence lakói — sem a magyarok, sem pedig a nemzetiségek — a kollaboránsok szűk rétegét leszámítva nem szerették, mivel a nemzetiségek ugyanazt kapták a HABSBURGoktól jutalmul, mint a magyarok büntetésül.

E császári birodalmi csendőrség jelképei, az egyenruhája és annak ékítményei távol álltak a magyar jelképrendszertől, egyértelműen a HABSBURG osztrák motívumokat jelenítették meg.[9]

A kiegyezéskor a HABSBURG politikai körök ugyan javasolták, hogy a császári birodalmi csendőrség Magyarországon állomásozó alakulatait a magyar kormány vegye át, erre azonban a magyar fél nem volt hajlandó.[10] Mégis megmaradt egy-egy csendőr ezred a közös haderő kötelékébe tagoltan Erdélyben és Horvátországban, melyet a magyar kormány 1876-ban

vett át. Ekkor a két csendőr ezred egyenruhájáról az idegen ékítményeket eltávolíttatták, a helyükbe pedig a Magyar Királyi Honvédségnél használt ékítményeket rendszereítették.[11]

Annak a helyzetnek tehát, hogy a Magyar Királyi Csendőrségnek az egyenruháin kizárólag nemzeti motívumokat megtestesítő ékítményeket használtak, történelmi gyökerei vannak. A Magyar Királyi Csendőrség egyenruha ékítményeinek nemzeti motívum taralma alapvetően azt volt hivatott kifejezni, hogy a testület már nem idegen elnyomó hatalom Magyarországra telepített szervezete, hanem nemzeti szervezet. E testület tagjai szolgálatellátásuk során a magyar nemzet érdekeit képviselték, a magyar országgyűlés által létrehozott törvények szellemében és keretei között. Ezek az ékítmények egyben azt is kifejezték, hogy a testület hatásköre a Magyar Szent Korona alá tartozó térség határáig terjed.

A Magyar Királyi Csendőrségnél viszonylag kevés ékítményt rendszeresítettek ugyan, azonban azok egyértelmű és világos nemzeti üzentet hordoztak.

A polgári magyar állam időszakában fel sem merültek az egyenruhadíszítés kapcsán olyan balga gondolatok, hogy az ékítmény egyes elemeinek a kigondolását a viselőkre kellene hagyni, mert az demokratikus. Eleink jól tudták, hogy a fegyveres szervezetek körében nem látszatdemokráciára kell törekedni, hanem arra, hogy a törvényesség talaján állva védelmezzék a magyar nemzet érdekeit az ország törvényeiben foglaltak szerint. Pedig a vizsgált időszakban az emberek sokkal jobban tisztában voltak azzal, hogy az egyenruhához milyen ékítmények illenek, mi az, ami méltó és mi az, ami méltatlan.

A testület személyi állományának a tagjait gyermekkoruk óta a magyar haza és a magyar nemzet szeretetére nevelték, ahol társadalmi rangot és szilárd egzisztenciát biztosított a haza fegyveres szolgálata. Ebből fakadóan a testületi tagok büszkén viselték egyenruhájukat, a nemzet tagjai pedig tudták, hogy a rendvédelmi testületek az igazság helyett nem a látszatjogszerűséget képviselik.

A katonai státusznak tekintélye volt, amely kisugárzott a katonai egyenruha viselőjére is, aki pedig e tiszteletthez méltó módon viselte egyenruháját. A Magyar Királyi Csendőrség

ugyanis katonailag szervezett fegyveres őrtestület volt. A polgári magyar állam időszakában kétféle fegyveres őrtestület működött, a polgári fegyveres őrtestület és a katonailag szervezett fegyveres őrtestület. Az őrtestület jellegének a rögzítése a testületek szolgálati szabályzatainak az első oldalain szerepelt is. A Magyar Királyi Csendőrség esetében például a testület 1881-ben kiadott első szolgálati szabályzatának *„Szervezeti utasítás"* című I. fejezete 1 §-ának kezdő mondata így szolt *„A csendőrség a közbiztonsági szolgálat teljesítésére rendelt katonailag szervezett fegyveres őrtestület."*[12]

A kétféle fegyveres őrtestület között lényeges különbség volt. A katonailag szervezett fegyveres őrtestületek tagjai személyükben katonának minősültek. Ebből fakadóan a testületi tagok a honvédelmi tárca kompetenciájába tartoztak függetlenül attól, hogy a testületeik mely tárca, illetve az államfő, az országgyűlés, esetleg külön törvénnyel a felügyeletükre felkért közjogi méltóság irányítása alatt álltak.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztériumhoz, maga a testület pedig a Magyar Királyi Belügyminisztériumhoz tartozott. A csendőrök pedig — mivel személyükben katonának minősültek — a katonai rendfokozati rendszer rangjait viselték és a testületen belüli függelmi viszonyok is katonaiak voltak. A katonailag szervezett fegyveres őrtestületek tagjai — így a dualizmus időszakában a Magyar Királyi Nemesi Testőrség, a Magyar Királyi Darabont Testőrség, a Magyar Királyi Koronaőrség és a Magyar Királyi Csendőrség, valamint a két világháború közötti időszakban a darabont- és a nemesi testőrség maradványaiból létrehozott Magyar Királyi Testőrség és az újonnan felállított Magyar Királyi Folyamőrség, illetve a Magyar Királyi Vámőrség és utódszervezetével a Magyar Királyi Határőrség személyi állományát — a katonákra általában vonatkozó jogosultságok megillették, illetve kötelezettségek terhelték.[13]

Ezzel szemben a polgári fegyveres őrtestületek személyi állománya ahhoz a tárcához tartozott, amely a testületet irányította, illetve önkormányzati felügyelet esetén az önkormányzathoz. A polgári fegyveres őrtestületek tagjai a testületeik egyedi rendfokozati rendszerének a rangjait viselték. E testületekben a

szervezeten belüli függelmi viszonyok nem katonaiak, hanem hivatalnokiak voltak. A személyi állomány tagjait a katonákra általában érvényes jogosultságok nem illették meg, illetve kötelezettségek nem terhelték. A polgári fegyveres őrtestületek nem csupán a központi államhatalom, hanem az önkormányzatok irányítása alá is tartozhattak.[14]

A Magyar Királyi Csendőrség fennállásának időszakában testületenként eltérő ékítményeket rendszeresítettek a rendvédelmi testületek egyenruháin a fenntartó szervezeteik. A központi államhatalomnak közvetlenül alárendelt testületek döntően a magyar nemzeti motívumokat jelenítették meg az öltözékeiken. Az önkormányzati kompetenciába tartozó fegyveres őrtestületeket pedig a magyar nemzeti motívumok mellett az irányító önkormányzatuk többnyire az önkormányzati jelképeikkel is felékesítették az alárendeltségeikbe tartozó fegyveres őrtestületek formaruháit.

Az állam és az önkormányzati jelképek motívumai mellett feltűntek az úgynevezett testületi motívumok is. Ezek azonban a katonailag szervezett fegyveres őrtestületekre voltak jellemzőek, mivel lényegében a haderőben szokásos fegyernemi jelvény szerepét töltötték be. Ilyen volt például a Magyar Királyi Folyamőrségnél a horgony, vagy a Magyar Királyi Honvéd Határvadászok esetében a vadászkürt stb. A csendőrségnek, mint szervezeti formának is van világszerte használt jelkép motívuma, ez a lángoló gránát. A Magyar Királyi Csendőrség azonban — bár a csendőrök büszkék voltak a szervezetükre és a külföldi nemzeti csendőr szervezetek irányában is bajtársi magatartást tanúsítottak — a lángoló gránát motívumát sohasem használták. Ezzel a formai szabályozással is hangsúlyozni kívánták, hogy az osztrák császári és birodalmi csendőrséghez a Magyar Királyi Csendőrségnek semmi köze. Amikor a magyar kormány 1876-ban átvette a közös haderőtől az erdélyi és a horvátországi csendőr ezredeket, az ékítményeiket a Magyar Királyi Honvédségnél rendszeresített ékítményekre cserélte.[15]

Az egyenruha fontos tartozéka volt viselője rendfokozatának a jelölése. A Magyar Királyi Csendőrség néhány kisebb testületi módosítástól eltekintve a korabeli magyar haderő szárazföldi haderőnemének a katonai rendfokozatait használta. A

polgári magyar állam időszakában négyféle katonai rangrendszer volt érvényben. A dualizmus időszakában külön rangrendszerrel rendelkezett a flotta és a szárazföldi haderőnem. A két világháború közötti időszakban pedig a korábbi haditengerészet rendfokozati rendszerét módosították a folyamőrség számára. A testület Magyar Királyi Honvédségbe integrálását követően azonban a Magyar Királyi Honvéd Folyamerőknél 1944-ben áttértek a szárazföldi haderőnem rangrendszerére.[16]

A két világháború közötti időszakban a magyar katonai rendfokozati rendszerek között új rendszert alkotott a légierő rangrendszere. E rangrendszerbe tartoztak az LÜH-rangok. A trianoni békediktátum ugyanis nem engedélyezte a magyar haderő számára a légierő fenntartását.[17] Ezért —a haderőrejtés más fortélyaihoz hasonlóan — létrehozták a Magyar Királyi Légügyi Hivatalt (LÜH), amelynek a rejtett feladatát a majdani magyar légierő létrehozási lehetőségeinek az előkészítése jelentette. Itt alakították ki azt a rangrendszert, amelyet a későbbiek során a magyar légierő legális kiépítése során a Magyar Királyi Honvédség légiereje átvett. A légierő rendfokozati rendszerének az elnevezései megegyeztek a szárazföldi haderőnem rangrendszerének az elnevezéseivel, azok jelölése azonban eltérő volt, ellentétben a haditengerészet majd folyamőrség rangrendszerével, amelyek nem csupán elnevezéseikben, de megjelenési formáikban is eltértek a szárazföldi haderőnemnél alkalmazottakétól. **(I.sz. melléklet)**

A Magyar Királyi Csendőrségnél — bár a testület rendelkezett vízirendészeti őrsökkel és rövid ideig légicsendőri részleggel is[18] — sem a flottilla sem pedig a légierő rangjait nem rendszeresítették. A Magyar Királyi Csendőrségnél a szárazföldi haderőnem rendfokozati jelzéseit viselték, mégpedig az egyenruhájuk fazonján ugyanott, ahol a szárazföldi haderőnem katonái is.

A polgári fegyveres őrtestületek rendfokozati rendszere valamennyi testületnél (a fegyőröknél, a pénzügyőrségnél és a rendőrségeknél külön-külön is) egyedi volt, azonban a jelölési formátumnak voltak közös vonásai is. A polgári fegyveres őrtestületeknél a rangok jelölésére nem hatágú csillagot (hexagramot) használtak, mint a katonai rangoknál általában, hanem úgynevezett csillagrózsácskát. **(II.sz. melléklet)** A csillagrózsa színezése

(ezüst, arany stb.) és a paszomány szövési formái biztosították a különböző rangok jelölését a katonai rangok jelölési gyakorlatának megfelelően. A csendőrségnél így tehát a rangokat nem csillagrózsával, hanem hatágú csillaggal jelölték. A csendőrségi rangrendszer tehát majdnem egységes volt, csupán a gazdászok rangjelölései tértek el némileg a többi csendőrétől.[19] **(III.sz. melléklet)**

A katonai tisztviselő fogalom a csendőrségnél nem létezett, ennek megfelelően ezen rangok jelölésére sem volt szükség.

Az 1881.III.tc-vel megalapított Magyar Királyi Csendőrség öltözete és fegyverzete, a szervezeti és szolgálati utasítása értelmében, a belügy- és honvédelmi miniszter által került meghatározásra és kihirdetésre. A jogszabályban előírtakat a SZUT-ban rögzítették.[20]

A Magyar Királyi Honvédség az alábbi rendfokozatok és jelzések voltak használatosak 1882-ben.

törzstisztek:

ezredes	arany vagy ezüst paszományos *3 csillag.*
alezredes	arany vagy ezüst paszományom *2 csillag.*
őrnagy	arany vagy ezüst paszományon *1 csillag.*

főtisztek:

százados	*3 csillag.*
főhadnagy	*2 csillag.*
hadnagy	*1 csillag.*

tisztjelölt:

hadapród tiszthelyettes (e rendfokozat 1909-ben zászlósra változik) keskeny arany paszomány*1 ezüst csillag.*

altisztek:

őrmester	keskeny sárga paszományon *3 fehér csillag.*
szakaszvezető	*3 fehér csillag.*
tizedes	*2 fehér csillag.*

legénység:

őrvezető	*1 fehér csillag.*
honvéd	*rendfokozat nélküli.*[21]

A csendőrség tisztikarának rendfokozati jelei a honvédség tisztjeihez hasonlóan az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásáig nem változtak, míg a legénységé mind elnevezésében, mind pedig külső megjelenésében többször módosultak. A csendőr legénység sötétzöld

zubbonyon, illetve dolmányon 8,5 cm hosszú buzérvörös hajtókán a kezdetben háromféle rendfokozatot viselt a következőképpen: a csendőr a tizedesit, az őrsvezető és a csendőr c. őrsvezető a szakaszvezetőit, az őrmester és az őrsvezető c. őrmester az őrmesterit. A csendőrségbe való belépéskor csak a legkisebb rendfokozatba való kinevezés volt megengedett, ezért a hadseregben tizedesi, szakaszvezetői és őrmesteri rendfokozatot elértek is egyformán két fehér csillagot viseltek.[22]A közkatona és az őrvezető próbacsendőrként rendfokozatot nem, de sárga altiszti kardot és szuronybojtot viselt, kifejezésre juttatva ezáltal, hogy minden csendőr a hadsereg altisztjéhez hasonló karakterrel bír. A csendőri szolgálatban való véglegesítést követően mindenki a csendőr rendfokozatot, azaz a két fehér csillagot viselte. Az, aki ezt követően letette az altiszti vizsgát (a hadseregnél altiszti rendfokozatot elértek esetében ez hat hónap után történt meg) címzetes őrsvezető lett, azonban, ha korábban a hadseregnél őrmester volt, akkor csendőr címzetes őrmester rendfokozatot kapott. A vizsgázott altisztek idővel őrsvezetők lettek és őrsparancsnoki beosztásba kerülhettek. Két évnyi őrsparancsnoki működés és jó minősítés volt a feltétele annak, hogy az őrsvezetőt címzetes őrmesterré léptessék elő. Hosszabb idő után érhették el a valóságos őrmesteri fokozatot.

1901-ben engedélyezték, hogy a csapatbéli szakaszvezető és őrmesterek, mint próbacsendőrök szakaszvezetői rendfokozatba kerüljenek. Próbaszolgálatuk alatt pb. cső. c. őrsvezetők, véglegesítésük után csendőr c. őrsvezetők lettek. Azok, akik altiszti vizsgát tettek, címzetes őrsvezető másodaltiszt elnevezést viseltek a csendőr címzetes őrsvezetőtől való megkülönböztetésként. A hadapródok pedig a próbaszolgálat alatt a hadapród címzetes őrsvezető kinevezésben részesültek.

Az első járásőrmestereket, az 1903. szeptemberében felállított járásparancsnokságok és egyúttal a járásparancsnokságok székhelyén felállított őrsök parancsnokait,1904. május 1-ével nevezték ki. Utóbbiak rendfokozati jelvénye hasonló volt az őrmesteréhez, esetükben azonban a sárga paszományt meggyvörös csík osztotta két részre. A rangosztályba sorolt havidíjas őrmester volt korábban a csendőrségnél az előbbivel megegyező rendfokozat. Ezek azonban nem a csapatnál teljesítettek szolgálatot, hanem irodákban számvivői, gazdászati beosztásban lévő idősebb altisztek voltak.

1907-ben a honvédségnél történt változásokkal összhangban a járásőrmesterek és a törzsőrmesterek a kettős sárga paszomány helyett ezüst paszományt kaptak, azzal a különbséggel, hogy előbbi a rangjelzést buzérvörös, utóbbi világoskék alapon viselte.[23]

1912-ben I. Ferenc József rendelkezésében a csendőr tizedesi rendfokozatot szakaszvezetőire emelte, tehát az így kinevezett csendőr három fehér csillagot hordott. A hadseregben szolgálatot teljesítő őrvezető az egy csillagot hordhatta rangjelzésként és ettől kezdve minden rendfokozatú próbacsendőr elnevezése a „próbacsendőr" lett. Altiszti vizsgát követően a csendőr címzetes őrmesterré lépett elő. A valóságos őrmester az 1907 előtti járásőrmesterével megegyező kettős paszományt kapott. Az őrsvezetői elnevezés ekkortól megszűnt, az altisztek önálló parancsnoki jelvényként a rendfokozati jelvényük mögött kis sárga gombot viseltek.

A tisztjelölti rendfokozat esetében a hadapród tiszthelyettes elnevezést formai változás nélkül zászlósra változtatták.[24]

Az 1914. VI. 2-i legfelsőbb döntés szerint a törzsaltisztek azontúl a celluloid csillagok helyett selyemcsillagot viselték rangjelzésükben. Egy év múlva, 1915. VI. 2-án bevezették a tiszthelyettesi rendfokozatot, amely a legmagasabb volt a csapattisztek között és két ezüst paszományon egy sima arany hatágú csillaggal jelölték.

1916. III. 1-én a tábori szürke ruházatot rendszeresítették a csendőrség részére is. Mivel a hadseregben a buzérvörös paroli is rendszerben volt, az ettől való megkülönböztetés érdekében, a buzérvörös hajtóka sötétzöld posztóalátétet kapott az összes csendőri fokozat jelölésében. 1916. X. 24-én az osztrák csendőrség mintájára átalakításra került a legénységi rendfokozati rendszer, mely 1919 májusáig volt érvényben.[25] A csendőr legénységi állomány részére létrehozták a járőrtárs és a járőrvezetői beosztást, melyek ugyanazon – három fehér celluloid csillaggal jelölt csendőri—rendfokozattal volt betölthető.

A csendőr járőrvezetők részére az 1895 óta rendszerben lévő járőrvezetői jelvényt rendszeresítették, amelyet nem a zubbony gallérján, hanem a felsőruházat jobb „melloldalán" viseltek. A rendelethez tartozó táblázatban a járőrvezetői jelvény pontos küllemének és viselési helyének és módjának leírása olvasható: *„Aranyszínű fémből sajtolt 4×4 cmt. átmérőjű gömbölyű kokárda, melynek 3 cmt. átmérőjű világos buzérvörös középmezeje a magyar szent korona jelvényével van*

díszítve. A kokárda hátlapján 1.5 cmt. széles rugóspánt van. E jelvény a dolmányon, zubbonyon vagy a köpenyen a jobb melloldalon viselendő. E czélra ezen ruhadarabokon a jobb melloldalon 1.3 cmt. széles és 4 cmt. hosszú, kétrét fektetett posztóból készített csukor akként van felvarrva, hogy ha a jelvény a rugós pánttal a csukorra akasztatik, a kokárda a gallér zárata alatt 5 centiméterre(!) és a mell középvonalától (zubbonynál a gombsortól) szintén 5 centiméterre essék."[26] Nem sokkal azután, az 1896-ban kiadott rendeletben a jelvény viselési módjának módosítását tették közzé, a következőképpen: *„ E jelvény/ a dolmányon , zubbonyon, illetve a felöltött köpenyen viselendő, és pedig:/ a dolmányon: gyalog és lovas csendőrnél egyformán – a bal előrészen, a felső 2-ik és 3-ik gomblyuk közötti térnek közepén úgy, hogy a kokárda széle a vörös szegélyezésig érjen./ a zubbonyon: gyalog és lovas csendőrnél egyformán – a jobb előrészen, és pedig a dolmányra nézve fentebb már meghatározott fekvésnek megfelelő helyen, a mely a dolmányról való lemérés által állapítandó meg./ a köpenyen: gyalog csendőrnél: a jobb előrészen a legfelsőbb gomb mellett úgy, hogy a kokárda felső széle egy vonalban legyen, a kokárda oldalszéle pedig a köpeny bal előrészének széléig érjen./ lovas csendőrnél: a bal előrészen a test közép vonalában, a felső 2-ik gomb magasságában úgy, hogy a kokárda és a gomb felső széle egy vonalban legyen."*[27]

Egy 1896-ban az *Iparügyek* című szaklapban megjelent híradás alapján arra következtethetünk, hogy a járőrvezetői jelvények (és egyéb a csendőrség számára készítendő ruházati cikkek, illetve az ahhoz szükséges alapanyag) gyártóinak, beszállítóinak kiválasztását közbeszerzési eljáráson belül a Magyar Királyi Csendőrség bonyolította le. A pályázat pontos kiírását nem ismerjük, de az újsághírből kiderül, hogy egy adott termékféleségből hány darab, illetve mekkora mennyiség gyártására keres szerződéses partnert, beszállítót a csendőrség.[28]

Az 1895-ben bevezetett járőrvezetői jelvényeken kívül, kifejezetten csak a Magyar Királyi Csendőrség számára jogszabállyal rendszeresített szolgálati jelzésekről nem tudunk. A csendőrségnél szolgálatot teljesítők a közös hadsereghez tartozó honvédség és honvédségi tisztek jelvényeit viselték. A jelvény bevezetéséhez feltehetően hozzájárultak az 1890-es évek elejétől a kormányzó Szabadelvű Pártot az ellenzék részéről ért támadások, mely során utóbbiak a nemzeti jelképek hiányát kifogásoltak az akkor már tíz éve létrehozott Magyar Királyi Csendőrség egyenruházatában.[29] Parlamenti felszólalásaikban az ellenzéki Függetlenségi és

Negyvennyolcas Párt tagjai (többek között HELFY Ignácz) gr. SZAPÁRY Gyula miniszterelnököt és kormányát súlyos mulasztással vádolta, amiért az 1881. évi III. tv. rendelkezéseivel ellentétben nem tettek lépéseket annak érdekében, hogy a magyar rendvédelem nemzeti mivolta annak egyenruházatban is kifejezést nyerjen.[30] A kalapjelvény megegyezett a honvédségi csákójelvénnyel: a koronás középcímer, bojtos végű csatos szíjjal övezve, melyen a „KIRÁLYÉRT ÉS HAZÁÉRT" körirat olvasható. Használatban volt még ez utóbbihoz hasonló, feltehetően nem előírásos verzió, amelyben a koronás középcímer helyett, a koronás kiscímer jelenik meg. Később a koronás középcímer további két változata funkcionált csendőri kalapjelvényként. Az egyik 1892-től a koronás középcímer, már Fiume címerével kiegészülve, két oldali hajlatokkal ellátott csücskös talpú (barokk) pajzson jelenik meg. A korábbi felirat „KIRÁLYÉRT ÉS HAZÁÉRT" a pajzs alatt lévő szalagon olvasható. A HORTHY-korszakban használ, 1924-től kalapcímer ez utóbbi némileg eltérő változata.

A címzetes csendőr őrmesterek új rangot kaptak, csendőr alőrmester elnevezéssel, ezen belül is létezett alőrmester vagy vizsgázott alőrmester, attól függően, hogy altiszti vizsga letételét követően vagy anélkül léptették elő őket.[31] Utóbbiak rendfokozatának formai megjelenése megegyezett a korábbi őrmesteri ranggal.[32] A korábbi őrsvezető címzetes őrmesterek 2. osztályú csendőr őrmesteri címet, a volt őrmesterek pedig 1. osztályú csendőr őrmesteri címet kaptak, ezek rendfokozati jelölése azonos volt: piros alapon ezüst paszomány és három fehér celluloid csillag. A csendőr járásőrmester rang jelölése is módosult olyan módon, hogy a széles ezüst paszomány mellé egy keskeny ezüst paszományt is kapott, melyen továbbra is három fehér celluloid csillag jelent meg. Az I. világháború ideje alatt a tiszthiány miatt, a tiszthelyettesi rendfokozat is használatban volt. Amennyiben tisztjelöltekkel nem tudták betölteni a szolgálati helyet, arra érdemes egyéneket léptettek elő szakaszparancsnoki és annak megfelelő beosztásokba. Csak olyan csendőraltiszteket léptettek elő ebbe a rendfokozatba, akik kötelezően lemondtak a csendőrség kötelékében való maradásukról.[33] 1918 februárjától, az anyaghiányra való tekintettel, a rendfokozat mögött megjelenő 2,5 cm-es buzérvörös és sötétzöld posztócsík jelezte a csendőrséghez való tartozást.

Még az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában (1904-ben), a szakágakon belül két fő számtanácsos került a csendőrség kötelékébe.[34]

Rendfokozati jelük alizarinvörös alapon, széles arany tisztviselői paszományon megjelenő 1 ezüst rozetta volt.1913-ban főpatkolómesteri beosztást rendszeresítettek a csendőrségnél,[35] akinek ruházata és fegyverzete olyan volt, mint a járásőrmesteré, azonban a paroli lila szegélyes volt. A még ebben az évben állandósított 1 fő csendőr főállatorvos egyenruhájának hajtókája buzérvörös volt, azonban csillag helyett 3 arany rozetta képezte a rangjelzést.

1919-ben a Magyar Királyi Csendőrség legénységi, illetve altiszti rendfokozati rendszere újra módosult, amely a „KÁROLYI-féle csendőrségi rendfokozati rendszer" néven vált ismertté.[36] Ez a rendszer jellemzően éles különbséget tett a vizsgázott és a nem vizsgázott altisztek között.[37] A próbacsendőr rendfokozatát az őrmesterig bezárólag megtartotta, a véglegesített csendőrök ekkortól alőrmester rendfokozatot kaptak, amelynek formai megjelenése nem változott. Az őrmester az addigi 1. és 2. osztályú őrmester rendfokozatát, míg a törzsőrmester a korábbi járásőrmester rendfokozatát viselte. Az alőrmesterek, a szolgálati időtől és az elvégzett tanfolyamoktól függően, fokozatosan válthattak előléptethetővé őrmesterré majd főtörzsőrmesterré végül pedig tiszthelyettessé. A tiszthelyettesek egy széles és egy keskeny arany paszomány közében egy ezüst csillagot viseltek a gallérjukon. 1919-ben a csendőr legénységi és altiszti rangok, teljesen elváltak a beosztásoktól, ebben az értelemben a rangok már nem egy adott beosztást jelöltek. Négyszintű beosztási rendszer került bevezetésre, a fokozatok a következő elnevezést kapták: ellenőr, főellenőr, segédfelügyelő, felügyelő. A vizsgázott alőrmesterből ellenőr, a 2. osztályú őrmesterből főellenőr, az 1. osztályú őrmesterből segédfelügyelő, a járásőrmesterből pedig felügyelő lett. Utóbbiak rendfokozati jelvénye széles arany paszományon egy, kettő, illetve három ezüst tisztviselői rozetta volt.[38]

A magyarországi tanácsköztársaság kikiáltása után a Forradalmi Kormányzótanács intézkedése nyomán a belügyi népbiztosság 1919. III. 26-án kelt 1. számú rendeletében kimondta a Vörös Őrség felállítását, melybe a csendőrséget is beolvasztották. Mivel a Vörös Őrség a Vörös Hadsereget kiegészítő testületként működött, tagjait bármikor át lehetett helyezni a hadseregbe. A magyarországi tanácsköztársaság alatt az összes rendfokozatot eltörölték, a beosztásokat pedig a bal karon, egy tíz centiméter széles karszalagon jelölték fekete betűvel írt felirattal.

A magyarországi tanácsköztársaság bukása után, a szegedi ellenforradalmi kormány lapjában 1919. VIII. 7-én, jelent meg először az a rendelkezés, amely lényegében a csendőrség tekintetében a KÁROLYI-kormány alatti rendfokozati- és jelrendszert és rögzítette. Változás a korábbiakhoz képest az volt, hogy a Nemzeti Hadseregben rendszeresített egyenruha új, magyaros sujtással díszített hajtókával kialakított, a hajtóka színe sötét fűzöld alapon világos buzérvörös, a csendőr gazdászati tisztek hajtókája pedig palakék felsőszínt kapott. Az 1919. XII. 31-én megjelent rendelet 1920. I. 1-ei hatállyal megszüntette a KÁROLYI-kormány alatt csendőrtisztviselői kar tisztviselői jogállását. Új, eltérő rajzolatú rendfokozatot és buzérvörös színű hajtókát írt elő, acélzöld alapon.[39] A tisztikar rendfokozatai változatlanok maradtak, a zászlós megnevezés helyett, ezt követően az alhadnagy került használatba, aki egy ezüst csillagot viselt. Az eltörölt tisztviselői rendfokozatok helyett 1., 2. és 3. osztályú tiszthelyettesi rendfokozatokat képezték, a következő jelzésekkel:

1. osztályú tiszthelyettes 3 ezüst csillag, 3 vékony és 1 vastag ezüst paszomány és ezüst sujtás.

2. osztályú tiszthelyettesi 3 ezüst csillag, 2 vékony és 1 vastag ezüst paszomány és ezüst sujtás.

3. osztályú tiszthelyettesi 3 ezüst csillag, 1 vékony és 1 vastag ezüst paszomány és ezüst sujtás.

Az előbbiek alapján tehát a vizsgázott altisztek tiszthelyettesek lettek, a járásőrmesteri rendfokozat megszűnt, mivel annak megfelelő parancsnokságot nem szerveztek. A továbbszolgáló altisztek rendfokozati jelzése a következő volt:

Főtörzsőrmester	3 ezüst csillag széles sárga paszomány, ezüst sujtás.
Törzsőrmester	2 ezüst csillag széles sárga paszomány, ezüst sujtás.
Őrmester	1 ezüst csillag széles sárga paszomány, ezüst sujtás.
Altisztek:	
Csendőr	3 celluloid csillag, sárga paszomány, barna sujtás.
Próbacsendőr	2 celluloid csillag, sárga paszomány, barna sujtás.[40]

A Magyar Királyi Csendőrségnek 1881-től (tehát a kezdetektől) szolgálati feladatkörébe tartozott a hadra kelt seregben a rend fenntartása.[41] A Magyar Királyi Csendőrség tagjai jogállásuk és képzettségük alapján is alkalmasak voltak arra, hogy a tábori rendfenntartói tevékenységet ellássák.[42] Mivel a tábori csendőrség teendőinek köre eltért a hátországban, a polgári lakosság körében szolgálatot teljesítő bajtársaikétól, speciális tevékenységüket jelző, megkülönböztető jelzéseket viseltek.[43] A tábori csendőrség szolgálati tevékenységének ellátását szabályzatban rögzítették, az e feladatkörre alkotott első szolgálati szabályzat tervezet az „*E-táb. rend. szolg. tervezet*" nevet viselte.[44] Az első, a szolgálat számára rendszeresített szabályzat 1890-ben lépet hatályba „*E-16 Szervi határozványok a szolgálati utasítás a cs. és kir. hadsereg tábori csendőrsége számára*" címmel.[45] Ezt követően, 1894-ben tankönyvet adtak ki *„Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben*" címmel. Végül az 1905-ben kiadott, az *„Utasítás a csász. és kir. hadsereg tábori csendőrsége számára"* című szolgálati szabályzat megjelenése zárta a tábori csendőrség szolgálati szabályzásának első szakaszát.[46]

Az HORTHY-korszak magyar hadseregében (1921-ig Nemzeti Hadsereg, majd 1921-től Magyar Királyi Honvédség) a tábori rendészeti szolgálat ellátására tábori csendőrséget hoztak létre. E szervezet kiegészítéseként, feladatának ellátásában segítséget nyújtó csapatcsendőrséget szerveztek.[47] Mindkét szervezet gyakorlati felállítására és alkalmazására a hadsereg részleges és teljes mozgósítása esetén került sor. A tábori és csapatcsendőrség főbb feladataiként a rendfenntartás, az ellenőrző és az útrendészeti tevékenységet határozták meg, melyek tényleges ellátására 1938 őszéig nem került sor.[48]

A HORTHY-korszakban, a Magyar Királyi Honvédség tábori csendőrségének jelvényeire vonatkozó első rövid utalás, egy rendelettervezet formájában még 1921-ből maradt fent.[49]A rendelettervezetben a jelvény leírása, rajza nem szerepelt, csupán általános jellemzőket olvashatunk a dokumentumban: *„A szakképzettségi jelvények*[50] – idézi a tervezetet SZAKÁLY Sándor – *a bal felkar elülső oldalának közepén, zubbonyon, köpenyen és mentén egyaránt, egyegy a csendőrség számára előírt hajtóka színű és az ábrák szerinti*

alakú szegélyposztó alátéttel felvarva (!) viselendők. A szakképzettségi jelvények ábrái később adatnak ki."[51]

A tervezet feltehetően ebben a formában nem valósult meg. A gyakorlatban ugyanis később az Osztrák-Magyar Monarchia időszakában a tábori csendőrök által viselt fekete-sárga színű szalag mintájára a karszalag honosodott meg a m. Magyar Királyi Csendőrségnél.[52] 1924-től a tábori csendőrök, a csapatcsendőrök, valamint a törzsalakulatok fehérszínű, zöld szegéllyel ellátott karszalagot viseltek a bal karon, a legfelső ruhadarabon, melynek közepén a zöld szegéllyel párhuzamosan 0,5 cm széles piros csík futott.[53] Ugyancsak 1924-ben, a rendfokozati rendszer is módosult, eltörlték ugyanis az alhadnagyi rendfokozatot. 1926-ban újra módosították a rendfokozati rendszert, február elsejével megszüntették az 1., 2. és 3. osztályú tiszthelyettesi rendfokozatokat, helyette az alhadnagyi jelzést vezették be a legmagasabb altiszti rendfokozatként, melynek formai jegye a függőlegesen elhelyezett arany paszományon megjelenő 1 ezüst csillag, ezüst sujtással szegélyezve.[54] Ugyanekkor a főtörzsőrmesteri rendfokozat tiszthelyettesire változott, mely megnevezést 1941-ben újra visszahozták. Őrmestertől a tiszthelyettesig a rendfokozat formai jelében a sárga paszomány helyére ezüst paszomány kerül. 1937-ben a csendőrségnél ismét megjelent a zászlósi rendfokozat, immár új külső formában: a hosszanti arany paszomány előtt egy ezüst csillaggal, a hajtóka pedig arany sujtással szegélyezetté változott.[55] A kinevezett őrparancsnokok az ezüst altiszti paszományon kisméretű sima gombot, a szakaszparancsnokok ugyancsak kis ezüstkoronás gombot viseltek.

1938-ban a csendőr szolgálati jelvény, a karszalag némileg módosult. A zöld szegélyes szalagról a piros csíkot elhagyták.[56] Nem sokkal ezután, a korábbiakhoz képest jelentős változás következett be a tábori csendőrjelvények megjelenésében.

A honvédelmi miniszter 1942. I. 31-én kelt körrendeletében rendszeresítette a tábori csendőrök és csapatcsendőrök által járőrszolgálatban viselendő jelvényeket, melyek az Osztrák-Magyar Monarchia idejében és a HORTHY-korszakban is használt zománcos csendőr járőrvezetői jelvény megjelenését örökölték.[57] Tábori csendőr és csapatcsendőr jelvények már az 1939-ben megjelent *Harcászati szabályzat*ban is szerepeltek a szolgálati alkalmazást feltüntető jelvények között. Megjelenésük azonban eltért a téma rendeleti

szabályozásában foglaltaktól, mivel a rendelet zománcos jelvényekről szólt, ezzel szemben a *Harcászati Szabályzatban* egyszínű, zománc nélküli fémjelvények szerepeltek, rajtuk mindössze az elnevezésüket tartalmazó, beütött kétsoros felirattal.[58] A jelvények nyilvántartási sorszámmal rendelkeztek, melyeket a bal mellen kellett viselni.[59]

Arról, hogy e jelvények milyen kivitelben készüljenek és miként viseljék azokat, a honvédelmi minisztérium 20. (csendőrségi) osztályának fennmaradt iratai alapján következtethetünk. Az 1942-ben hivatalossá tett új jelvények rendszeresítésének előzményeit, vitáit a honvédelmi minisztérium iratanyagában fennmaradt terveken 1939-től lehet figyelemmel kísérni.[60] A rajzokon megjelent a végül bevezetésre került köralakú jelvény. amelynek áttetsző vörös zománcos középmezejében aranyszínű magyar Szent Korona, az utóbbit szegélyező gyűrű felső íve sugárirányban sűrűn recézett, alsó ívén „TÁBORI CSENDŐR" felirat volt olvasható.[61] Nem valósult meg az előzőhöz nagyon hasonló, kör helyett álló ovális alakú változat és az előbbitől lényegesen eltérő, részletgazdagabb verzió. Ez utóbbi előlapját ugyancsak ovális formájúra tervezték, amelynek babérkoszorúval övezett középmezejében magyar kis címer jelent meg, körülötte ovális keretben „HÍVEN BECSÜLETTEL VITÉZÜL" (aranyszínű) és „TÁBORI CSENDŐR" (feketeszínű) felirattal. A jelvény hossztengelyében kard, fent pedig a Magyar Szent Korona aranyozott képe volt látható.

A csapatcsendőrség, illetve annak egyes típusai (pld. hadtápcsendőr) működésével kapcsolatos elvárások nem teljesültek, ezért harcfegyelem biztosító és tábori rendészeti elnevezéssel átszervezték a — mai fogalmaink szerinti — szakszolgálati ágat.[62]

Az 1942-ben bevezetett tábori csendőr és csapatcsendőr jelvények helyét – a német mintára, 1944-ben rendszeresített — nyakba akasztható holdsarló alakú alumínium táblák vették át.[63] Ez a jelvény már a tábori és a csapatcsendőrök számára is azonos formában és kivitellel készült. Az 1944. VIII. 17-én kelt honvédelmi miniszteri körrendelet rögzítette a 44 M tábori és csapatrendőr jelvénnyel kapcsolatos előírásokat. A jogszabály a következőkről rendelkezik: *„A jelvény a hozzátartozó lánccal nyakba akasztva mindig a legfelső ruhadarabon a mell közepén viselendő, biztosabb rögzítése céljából a jelvény hátsó oldalán lévő középső kamónak megfelelően egy 2 cm*

hosszú és 1 cm széles – a ruházat színével és minőségével egyező anyagból készült – hurkot kell a megfelelő ruhadarabra felvarrni.”[64] A rendelethez tartozó mellékletben a jelvény 1:1 méretarányú rajza látható az egyes elemek méretszámának megjelölésével. A „tábla” előlapján a koronás magyar kis címer domborított (az alapra applikált) ábrázolása látható két oldalán egy-egy átlós helyzetű tölgyfaággal, alatta a jelvény ívelt körvonalát követő rátéten, fekete alapon „CSENDŐR” felirattal. A jelvényeket rendszeresítő körrendelet kimondta, hogy a régi jelvényeket — az újak kiadása után — össze kell gyűjteni és a honvéd ruházati anyagszertárhoz be kell szállítani. 1944. VI. 16-án csapattiszti jelvényt vezettek be a csendőrségnél.[65]

Az 1944 augusztusában bevezetett 44.M. tábori és csapatcsendőr jelvény csupán néhány hónapig, a nyilas hatalomátvételig volt használatban. 1944. X. 15-16. után megindult a tábori és csapatcsendőrség, valamint a rendőrség egy részének egységes szervezetbe, a Tábori Biztonsági Szolgálatba való összevonása. A Tábori Biztonsági Szolgálat létrehozásáról szóló 1944. XI. 28-án, BEREGFY Károly vezérezredes (honvédelmi miniszter és egyben a vezérkar főnöke) aláírásával megjelent rendelet 2. számú mellékletének VI. fejezete intézkedett a tábori biztonsági szolgálatot teljesítők jelvényeiről.[66] Az 1944 decembere és 1945 februárja között használatban lévő új jelvény mindössze abban tért el a korábbi nyakba akasztható táblától, hogy a „CSENDŐR” feliratú rátétet „TÁBORI BIZTONSÁG” feliratra cserélték.

1944 őszén a SZÁLASI-kormány katonai és belügyi vezetése létrehozott egy funkciójában a Tábori Biztonsági Szolgálathoz hasonló, de szélesebb jogkörrel rendelkező állambiztonsági apparátust, a Nemzeti Számonkérés Szervezetét. A szervezet rohamszázada ugyancsak rendelkezett, az utóbbiakhoz hasonló formátumú, de jelképében megcsonkított és átalakított jelvénnyel. A magyar címer helyére központi szimbólumként a nyilaskereszt jelkép került. A tábla felső és alsó részén a szervezet és különítmény neve szerepelt: „NSZK”/”ROHAM SZÁZAD”.[67] **(IV.sz. melléklet)**

Jegyzetek:

[1] 1881/III.tc.

[2] ŐRY: 75-77.p.

[3] REKTOR: 44-48.p. + 51.p.

[4] Az állambiztonsági jellegű birodalmi biztonsági hivatalok története a XVIII. századig nyúlik vissza. 1749-ben hozták létre a bécsi udvarban az Erkölcsrendészeti és Könyvellenőrző Bizottságot. 1753-mal kezdődően az örökös tartományokban fokozatosan — elsőként Alsó-Ausztriában — felállították a rendészeti hivatalokat, melyekhez katonai rendészeti őrségeket is szerveztek. A rendészeti hivatalok a közbiztonság feletti őrködésükkel egybekötötten ellátták az állambiztonsági rendőrségi teendőket is. E rendszer összefogására 1782-ben állították fel a Rendőr-Főigazgatóságot, melyet 1789-ben Rendészeti Kormányirodává, 1793-ban pedig Udvari Rendőri Hivatallá szerveztek át. A rendőri struktúrán belül ugyan, de elkülönítetten működött — korabeli terminológia szerint — az információs, az ellenőrző, a kutató és a vizsgálati szolgálat, azaz a mai fogalmaink szerinti állambiztonsági rendészet, amely az állam- és rendőrminiszter közvetlen felügyelete alatt állt. A szakmai irányításuk céljából 1798-ban alapították az Udvari Cenzúra Bizottságot, melyet 1841-ben egyesítettek a Központi Rendőrhatósággal. Az egyesített szervezet pedig Udvari Rendőr és Cenzúra Hivatal névvel működött az 1848. III. 28-ai feloszlatásáig. Ezen struktúrának a testületi szervezeti egységeit Magyarországon a HABSBURGoknak ugyan nem sikerült kiépíteniük, a működtetését azonban a központ ügynökei mégis megvalósították a Magyar Szent Korona alá tartozó területeken.

ZACHAR: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. 202.p.

[5] Idem: Hagyomány és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél. 65-73.p.

[6] Nr.150/1849.

[7] Nr.272/1849. ; Nr. 266/1850. ; ZACHAR:Hagyomány és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél. op.cit. 69.p.

[8] REKTOR :op.cit. 64.p.

[9] Loc.cit.

[10] 23/1867. (III. 23.) K.r. ; PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* 32-39.p.

[11] 1 552/1876. (IV. 24.) HM.kr. ; 1 553/1876. HM.kr.

[12] SZUT-1881. 1.p.

[13] PARÁDI:A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. 77-80.p.

[14] Loc.cit.

[15] 1 552/1876. (IV. 24.) HM.kr. ; 1 553/1876.HM.kr.

[16] A rangrendszer 1944. július 1-től 1945. május 8-ig volt érvényben.

[17] 1921/XXXIII.tc.128.cikk

[18] BEBESI: 193-196.p. ; OLASZ: 105-116.p.

[19] ZEIDLER: 110-112.p.

[20] SZUT-1881. op.cit.

[21] OLASZ — PARÁDI — ZEIDLER: op.cit.

[22] ZEIDLER: 110.p.

[23] Loc.cit.
[24] Loc.cit. 111.p.
[25] ZEIDLER: op.cit. 110.p.
[26] 1809/1895. (IV. 1.) HM.r.
[27] 5 843/1896. (X. 5.) HM.r.
[28] *„A m. kir. csendőrség számára: 3000 db járőrvezetői jelvény, 10.542 méter téli köpeny belsejébe való béléposztó, 14058 méter nyári köpeny és köpenyujjakba való bélés (serges) szövet; 21.087 méter nyári köpenyposztó és 7029 db fekete báránybőrgallér szállításának szerződésileg leendő biztosítása tárgyában 1896. évi január 27-én délelőtti 10 órakor a m. kir. III. számú csendőrkerületi parancsnokságnál (Budapesten, Főherczeg Sándor utcza 28. szám) zárt ajánlatok útján nyilvános tárgyalás fog tartatni. A szerződési feltételeket tartalmazó szállítási feltétel- füzetek és a minták a csendőrkerületi parancsnokságoknál (Kolozsvár, Szeged, Budapest, Kassa, Pozsony és Székes-Fehérvárott) tekinthetők meg.”*
Szerkesztőségi közlemény.
[29] A csendőrség egyenruházatát és az egyenruhán megjelenő jelképeket érintő viták figyelemmel kisérhetőek a 1892. évi Képviselőházi Naplókban rögzített felszólalásokban.
Országgyűlés Képviselőházának Naplója (1892). II.köt. (IV. 26.) 333.p.
[30] Loc.cit. (IV. 28.) 379.p.
[31] ZEIDLER: op.cit. 111.p.
[32] OLASZ — PARÁDI — ZEIDLER: op.cit. 31.p.
[33] ZEIDLER: op.cit. 111.p.
[34] Loc.cit.
[35] 42 707/16/1913. (IV. 22.) HM.r.
[36] OLASZ — PARÁDI — ZEIDLER: op.cit. 31.p.
[37] ZEIDLER: op.cit. 111.p.
[38] Loc.cit.
[39] 21 170/1919. (XII. 20.) HM.r.
[40] ZEIDLER: op.cit. 111.p.
[41] KAISER: 123-130.p.
[42] PARÁDI – ZEIDLER
[43] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.*
[44] Loc.cit. 13.p.
[45] SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. op.cit. 14.p.
[46] PARÁDI – ZEIDLER: op.cit. 193.p. ; *Utasítás a császári és királyi Hadsereg tábori csendőrsége számára.* ; *Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben*.
[47] SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. 892-899.p.
[48] „*A tábori csendőrség első, a szabályzatokban lefektetett feladatok ellátására történő alkalmazására 1938 őszén, a Felvidék visszacsatolásakor került sor.”*
Loc.cit. 892.p.
[49] - Loc.cit. 893.p.
[50] Ez a meghatározás a tábori csendőrségi jelvényre is értendő.

[51] SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 893.p.
[52] LÓRÁNT — PARÁDI — ZEIDLER: 16.p. 18.kép.
[53] *Harcászati szabályzat 1924.* II.Rész. 3.sz. melléklet. ; SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 893.p.
[54] ZEIDLER: op.cit. 112.p.
[55] Loc.cit. 112.p.
[56] *Harcászati szabályzat 1938.* I-III.Rész. ; SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 894.p.
[57] SALLAY: 110.p.
[58] *Harcászati szabályzat 1939.* II. rész. 6.sz. melléklet. ; SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. ; SALLAY: 110.p. op.cit.
[59] SALLAY Gergely Pál szerint feltehetően e típus képviselője egy magángyűjteményt gazdagító *„m.kir. VIII. honvéd légvédelmi tüzérosztály”* bronzszínű megkülönböztető jelzése, valamint a csapatcsendőr jelvények további variánsait is említi.
ZACHÁR: 8.sz. melléklet. ; SALLAY: op.cit. 110.p. + 113. p.
[60] HIM-HL. HM.eln. 19.123/eln. 2.r.-1940.sz. + 57.947/eln. 2.r.-1941.sz. ; SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 894-896.p. ; SALLAY: op.cit. 110.p. + 113.p.
[61] Ez a típus az 1895-ben bevezetett csendőrségi jelvény megjelenéséhez nagyon hasonló, a korábban használt jelvénykép a „TÁBORI CSENDŐR” felirattal egészült ki.
[62] PARÁDI — ZEIDLER: op.cit. 194.p.
[63] 60 322/1944. (VIII. 17.) HM.kr. ; 104 046/1944. (VI. 16.) HM.kr. ; 100 482/1944. (XI. 28.) HM.kr. ; SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 897-899.p. ; Idem: *A magyar tábori csendőrség.* 115-117.p.
[64] 60 322/1944. (VIII. 17.) HM.kr. op.cit.
[65] 104 046/1944. (VI. 16.) HM.kr. op.cit.
[66] 100 482/1944. (XI. 28.) HM.kr. op.cit. ; SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 899.p.
[67] SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. op.cit. 897.p. + 899.p.

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

KAISER — (41.;)
KAISER Ferenc: *A magyar Királyi Csendőrség története a két világháború között.* Pécs, 2002, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. 174 p. HU-ISBN 963 9079 82 0. /Pannónia Könyvek./ HU-ISSN 0237-4277.

PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* — (10.;)
PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség. Az első magyar polgári, központosított, közbiztonsági őrtestület 1881-1945.* Budapest, 2012, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 281 p. HU-ISBN 978 963 08 4794 0. /Magyar rendvédelem-történet öröksége, 1./ HU-ISSN 2062-8447.

REKTOR — (3.;8.;9.;)
REKTOR Béla: A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története. Cleveland, Ohio, USA, 1980, Árpád Könyvkiadó Vállalat. 552 p. USA-ISBN 093 42 1401 8.

SALLAY — (57.;58.;59.;60.;)
SALLAY Gergely Pál: *Seregszemle fémben, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és leventemozgalom jelvényei, 1938-1945.* Budapest, 2009, Monarchia Kiadó. 264. HU-ISBN 978 963 06 8147 6. 110.p.

SZAKÁLY: *A magyar tábori csendőrség.* — (63.;)
SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség.* Budapest, 1990, Zrínyi. 154 p. HU-ISBN 963 32 6560 6.

SZAKÁLY *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. — (43.;44.;45.;)
SZAKÁLY Sándor: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945*. Budapest, 2000, Ister. HU-ISBN 963 9243 24 8 Ö.

TANULMÁNYOK

BEBESI — (18.;)
BEBESI Zoltán: A balatoni vízi csendőrség. *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis),* XII.évf. (2013) 39-40-41-42.sz. 193-197.p. HU-ISSN 1785-3257.

OLASZ — (18.;)
OLASZ Lajos: Légi csendőrség Magyarországon. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIII. évf. (2013) 31-32-33-34.sz. 105-120.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2013. október 4-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan

		Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „A magyar rendvédelem, légiközlekedés, felderítés a XIX-XX. században" című XXVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
OLASZ — PARÁDI — ZEIDLER (21.;26.;32.;36.;)	—	OLASZ György — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV. évf. (2008) 18. sz. 29-63.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 2004. október 13-14. között, Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*Karhatalmi feladatok a bűnmegelőzés és a békefenntartás szolgálatában Európában a XIX-XX. században*" című XVIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
ŐRY (2.;)	—	ŐRY Károly: A Maréchaussée-tól a Gendarmerie Nationale-ig. A Francia Csendőrség történeti előzményei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 75-77.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferencia-sorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig"* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
PARÁDI: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. (13.;14.;)	—	PARÁDI József: A katonailag szervezett őrtestület és a polgári őrtestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXV.évf. (2015) 43-44-45-46.sz. 77-84.p. HU-ISSN 1216-6774.

PARÁDI – ZEIDLER (42.;46.;62.;)	—	PARÁDI József – ZEIDLER Sándor: A magyar tábori csendőrség szolgálati jelvényei. *Rendvédelem-történeti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Ordinis),* XX. évf. (2011) 35-36.sz. 192-197.p. HU-ISSN 1785-3257.
SZAKÁLY: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. (47.;48.;49.;51.;53.; 56.;58.;60.;63.;66.; 67.;)	—	SZAKÁLY Sándor: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. *Hadtörténelmi Közlemények.* XXXII.évf. (1985) 4.sz. 892-899.p. HU-ISSN 0017-6540.
ZACHAR: Hagyomány és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél. (5.;7.;)	—	ZACHAR József: Hagyomány és folyamatosság az osztrák rendvédelmi szerveknél. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis* II.évf. (1992) 3.sz. 65-73.p. HU-ISSN 1216-6774.
ZACHAR: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. (4.;)	—	ZACHAR József: Az osztrák rendvédelmi modell történelmi gyökerei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* IX. évf. (1999) 10. sz. 202-206. p. HU-ISSN 1216-6774. A tanulmány korábbi változata1998. szeptember 22-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történetiTudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak *„A nyugati rendvédelem hatása a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre”* című X. konferenciáján. Apublikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
ZEIDLER (19.;22.;23.;24.;25.; 31.;33.;34.;37.;38.;40.; 54.;55.;)	—	ZEIDLER Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozati rendszere és jelvényei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* VII.évf. (1997) 8.sz. 110-112.p. HU-ISSN 1216-6774. A tanúlmány korábbi változata 1996. október 29.-én Budapesten hangzott, el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak „*A napóleoni közbiztonsági őrtestület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig”* című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

CIKKEK

Szerkesztőségi közlemény. (28.;) — Szerkesztőségi közlemény. *Iparügyek*, X.évf. (1896) 2.sz. (január 15.) 23-24.p.

LEXIKONOK, ADATTÁRAK

ZACHÁR (59.;) — ZACHÁR Sándor (szerk.): *Katonai zseblexikon 1939.* Budapest, 1939, Attila Nyomda Részvénytársaság. 679 p.

DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNYEK

Országgyűlés Képviselőházának Naplója (1892) (29.;30.;) — *Országgyűlés Képviselőházának Naplója.* Budapest, II.köt. 38. országos ülés. Budapest, 1892, Pesti Könyvnyomda-Részvénytársaság. 470 p.

KIÁLLÍTÁSI KALAÚZ

LÓRÁNT — PARÁDI — ZEIDLER (52.;) — LÓRÁNT Csaba — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor: *A polgári magyar állam katonailag szervezett, központosított közbiztonsági őrtestülete a Magyar Királyi Csendőrség „Híven, becsülettel, vitézül" című kiállítás kalauza*. Budapest, 2011, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 34 p. 16.p. 18.kép.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

HIM-HL. HM.eln. (60.;) — HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum), HL (Hadtörténelmi Levéltár), HM.eln. (Honvédelmi Minisztérium elnöki iratainak a gyűjteménye.)

SZABÁLYZATOK

Harcászati szabályzat 1924. (53.;) — *Harcászati szabályzat 1924*. Budapest, 1924, Magyar Királyi Honvédelmi Ministerium.
- 1.rész. 1.füzet. 367 p. + *Indoklás a harcászati szabályzathoz.* 39 p. ; 2. füzet 367 p.
- 2.rész. *Alaki határozványok és műszaki adatok.* 89 p.

Harcászati szabályzat 1938. (56.;) — *Harcászati szabályzat 1938.* Budapest, 1938, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- 1.rész. *Harcászati elvek.* 322 p.
- 2.rész. *Alaki határozványok.* 109 p.
- 3.rész *Szolgálati ágak.* 99 p.

Harcászati szabályzat 1939. (58.;) — *Harcászati szabályzat (HSz.)* Budapest, 1939, Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium.
- 1.rész. *Harcászati elvek.* 324 p.
- 2. rész. *Alaki határozványok.* 109 p.

Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára. (12.;20.;) — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára.* Budapest, 1881, Pesti Könyvnyomda és Részvénytársaság. 191 p.

Utasítás a Császári és Királyi Hadsereg tábori csendőre számára. (46.;) — *Utasítás a Császári és Királyi Hadsereg tábori csendőre számára*. Budapest, 1905, Pallas. 270.p. 19 p.melléklet.

Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben. (46.;) — *Utasítás a tábori csendőrség részére kérdések és feleletekben*. Szeged, 1894, Várnay. 109 p.

JOGSZABÁLYOK

1881/III.tc. (1.;) — 1881/III.tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről.

1921/XXXIII.tc. (17.;) — 1921/XXXIII.tc. az Észak Amerikai Egyesült Államokkal, a Brit Birodalommal, Franciaországgal, Olaszországgal és Japánnal, továbbá Belgiummal, Kínával, Kubával, Görögországgal, Nikaraguával, Panamával, Lengyelországgal, Portugáliával, Romániával, a Szerb-Horvát-Szlovén Állammal, Sziámmal és Cseh-Szlovákországgal 1920. évi június hó 4. napján a Trianonban kötött békeszerződés becikkelyezéséről.

Nr. 150/1849. (6.;) — Nr. 150/1849. Kaiserliches Patent, vom 4. marz 1849, [Császári pátens, 1849. III. 4.] Kaiserliches Patent, die Reichsver-fassung für das Kaiserthum Österreich enthaltend. [Császári pátens, a birodalmi alkotmány az Osztrák Birodalom és részei számára.]
Reich- Gesetz- und Regierungsblatt, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 151-165.p.

Nr.272/1849. (7.;) — Nr.272/1849. Kaiserliche Verordnung vom 8. Juni. 1849. womit die Errichtung einer Gendarmerie im ganzen Umfange des

österreichischen Kaiserthums nach den angetragenen Grundzügen genehmigt wird. [Császári rendelet, mellyel az Osztrák Birodalom teljes területére kiterjedő hatáskörű csendőrség állíttatik fel.]
Reichs – Gesetz – Blatt für das Kaiserthum Österreich, [Birodalmi Törvénylap az Osztrák Császárság számára] (1849) 297.p.

Nr. 266/1850. (7.;) — Nr. 266/1850. Kaiserliches Patent, wodurch ein provisioriches organisches Gesetz für die Staatsanwaltschaften erlassen und vom Tage kundmachung angefangen im Wirtsamteit Gesetz wird. [A HABSBURG-birodalmi állami és helyi rendőrhatóságok és testületek szervezésének alapelveiről 1850. VII. 10-ei uralkodói leirat.]
Reich- Gesetz- und Regierungsblatt, [Birodalmi törvény- és kormánylap] II.évf. (1850) 1171-1214.p.

23/1867. (III. 23.) K.r. (10.;) — 23/1867. (III. 23.) K.r. a csendőrség további működése Magyarországban megszűntessék s teendői a közbiztonság fönntartására nézve az országos- és helyhatóságokra ruháztassanak.
Magyarországi Törvények és Rendeletek Tára, I.évf. (1867) I.füzet. 51.p.

1 552/1876. (IV. 24.) HM.kr. (11.;15.;) — 1 552/1876. (IV. 24.) HM.kr. a 8. és 10. sz. csendőrségi parancsnokságoknak átvétele és az ezekre vonatkozó határozványok iránt.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség Számára, III.évf. (1876) 12.sz. 54-56.p.

1 553/1876.HM.kr. (11.;15.;) — 1 553/1876.HM.kr. a m. kir. erdélyi és horvát-szlavón csendőrséget illető szabályok iránt.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség Számára, III.évf. (1876) 12.sz. 56-60.p.

1809/1895. (IV. 1.) HM.r. (26.;) — 1809/1895. (IV. 1.) HM.r. legfelsőbb elhatározás a csendőrség öltözete és fölszerelésbeni változások jóváhagyása tárgyában.
Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára, XXII.évf. (1895) 13.sz. 82-84.p.

5 843/1896. (X. 5.) HM.r. (27.;)	—	5 843/1896. (X. 5.) HM.r. a m. k. csendőrségi járőrvezetői jelvény viselésmódjának meghatározása. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség Számára,* XXIII.évf. (1896) 34.sz. 215.p.
42 707/16/1913. (IV. 22.) HM.r. (35.;)	—	42 707/16/1913. (IV. 22.) HM.r. áthelyezések. *Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára - Személyes Ügyek,* XL.évf. (1913) 21.sz. 266.p.
21 170/1919. (XII. 20.) HM.r. (39.;)	—	21 170/1919. (XII. 20.) HM.r. csendőrtiszt-viselői állománycsoport megszűntetése. Egyenruhaváltoztatások a magyar nemzeti csendőrségnél. *Rendeleti Közlöny,* (1919) 80.sz. 313-318.p.
60 322/1944. (VIII. 17.) HM.kr. (63.;64.;)	—	60 322/1944. (VIII. 17.) HM.kr. csapat- és tábori csendőr jelvény rendszeresítése. *Csendőrségi Közlöny,* XXXIX.évf. (1944) 37.sz. 438.p. + melléklet.
104 046/1944. (VI. 16.) HM.kr. (63.;65.;)	—	104 046/1944. (VI. 16.) HM.kr. csapattiszti jelvény rendszeresítése a csendőrségnél. *Honvédségi Közlöny,* LXXI.évf. (1944) 27.sz. 404.p.
100 482/1944. (XI. 28.) HM.kr. (63.;66.;)	—	100 482/1944. (XI. 28.) HM.kr. a tábori biztonsági szolgálat szervezése. *Honvédségi Rendeletek,* LXXI.évf. (1944) 62.sz. 727.p.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz.melléklet
A XIX-XX. századi magyar szárazföldi haderő, valamint a tengerészeti, majd folyamőrségi rendfokozati rendszer rangjainak rövidítései 1867-1944

II.sz.melléklet
Csillag és csillagrózsa.

III.sz. melléklet
A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozatai.

IV.sz. melléklet
A magyar haderőn belüli rendfenntartó szervezet csapatjelvényei.

I.sz.melléklet

A XIX-XX. századi magyar szárazföldi haderő, valamint a tengerészeti, majd folyamőrségi rendfokozati rendszer rangjainak rövidítései 1867-1944

	SZÁRAZFÖLDI	TENGERÉSZETI	MAGYAR KIRÁLYI FOLYAMŐRSÉGI
TÁBORNOKOK	tábornagy = tbngy.	——	——
	vezérezredes = vezds. (1915-1919 és 1941.VI.25-től) gyalogsági tábornok = gy.tbk.** (1909-1941) lovassági tábornok = l.tbk.** (- 1941) táborszernagy = tbszgy.** (- 1941)	vezértengernagy = vtngy.* (1915-től)	——
	altábornagy = altbgy.	altengernagy = altngy.*	vezérfőkapitány = vfkap.
	vezérőrnagy = vörgy.	ellentengernagy = eltngy.*	vezérkapitány = vkap.
		tengternagy = tngy.*	——
TISZTEK	ezredes = ezds	sorhajókapitány = srkap.*	főkapitány = főkap. (1939-től főtörzskapitány = ftkap.)
	alezredes = alez.	fregattkapitány = frkap.*	I.o. törzskapitány = I.o.tkap. (1939-től törzskapitány = tkap.)
	őrnagy = örgy.	korvettkapitány = krkap.*	II.o. törzskapitány = II.o.tkap. (1939-től törzsalkapitány = talkap.)
	százados = szds.	sorhajóhadnagy = srhdgy.*	kapitány = kap.
	főhadnagy = fhdgy.	sorhajózászlós = srzls.* (1909.VII.23-tól fregatthadnagy = frhdgy.*)	főhajónagy = fhngy.
	hadnagy = hdgy.	—— (1909.VIII.23-tól korvetthadnagy = krhdgy.*)	hajónagy = hngy.
ZÁSZLÓSOK	hadapród tiszthelyettes = hdp.tth. (1909-ig) zászlós = zls. (1909-1919 és 1931-1945) alhadnagy = alhdgy. (1919-1925)	I.o. tengerészkadét = I.o.tkad.* (1909.VIII.23-tól tengerész zászlós = t.zls.*)	hajógyakornok = hgyk. (1939-től zászlós)
	——	II.o. tengerészkadét = II.o.tkad.* (1909.VII.23-tól tengerészkadét = tkad.*)	——
	——	——	——
ALTISZTEK	alhadnagy = alhdgy. (1925-1945)	tengerészkadét jelölt = tkadj.*	alhajónagy = alhngy.
	tiszthelyettes tth. (1915-1941, 1920-tól 1925-ig I.o. II.o. és III.o. tiszthelyettes is létezett) (1941-től főtörzsőrmester = ftőrm.)	törzsőhajómester = tthm.*	tiszthelyettes = tth. (1939-től főtörzshajómester = fthm.)
	törzsőrmester = törm (1913-tól törzsben szolgálatot teljesítő őrmesterek megnevezése, 1919-től önálló rang.)	törzshajómester = thm.*	törzshajómester = thm.
	őrmester = őrm.	alhajómester = alhm.*	hajómester = hm.
TISZTJUSEK	szakaszvezető = szkv. (1856-tól)	hajómestersegéd = hms.*	negyedmester = nm. (1939-től szakaszvezető = szkv.)
	tizedes = tiz.	negyedmester = nm.*	rajos = rj. (1939-től tizedes = tiz.)
	őrvezető = őrv.	árbócos = árb.*	I.o. folyamőr = I.o. fő. (1939-től őrvezető = őrv.)
LEGÉNYSÉG	honvéd = honv.	I.o. matróz = I.o.mtz.* II.o. matróz = II.o.mtz.* III.o. matróz = III.o.mtz. IV.o. matróz = IV.o.mtz.*	II.o. folyamőr = II.o.fő. (1939-től honvéd = honv.)

A Habsburg-birodalom haderejében a rendfokozati rendszert a XIX. század közepén vezették be. Értelemszerűen ezt a rangrendszert használták az Osztrák-Magyar Monarchia véderejében, majd a két világháború közötti Magyar Királyság haderejében is módosításokkal. A folyamőrségi rangok 1921-től 1944. VII. 1-éig voltak érvényben, ezt követően a folyamőrség átvette a honvédség szárazföldi haderejének a rendfokozati rendszerét.

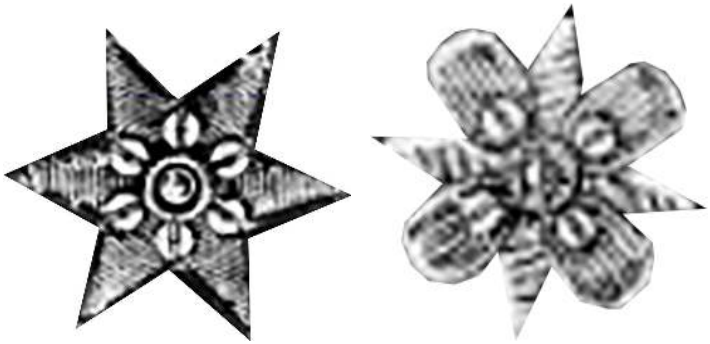
* Az Osztrák-Magyar Monarchia haditengerészetében a hivatalos szolgálati nyelv a német volt. Ezért a tengerészeti rangok elnevezéseinek és rövidítéseinek a magyar változatai hivatalosan nem léteztek. A táblázatban jelölt rangok fordítások, a rövidítéseket pedig a szerkesztőség értelemszerűen hozta létre annak érdekében, hogy magyar nyelvű szövegkörnyezetben magyarul is ki lehessen fejezni a német nyelvű rangokat.

** A gy.tbk., az l.tbk. és a tbszgy. azonos szintű (három csillagos) tábornoki rang volt más-más fegyvernemi szakterületre kiterjedően.

Forrás ! ZEIDLER Sándor: A XIX-XX. századi magyar katonai rendfokozati rendszer rangjainak rövidítései. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XXIX.évf. (2019) 58.sz. 198-201.p. HU-ISSN 1216-6774.

II.sz.melléklet

Csillag és csillagrózsa

Megjegyzés: A fegyveres őrtestületek közül a polgári fegyveres őrtestületek tagjai és a katonai tisztviselők viseltek a rendfokozatuk jelölésére csillagrózsát, mivel ők — nem lévén katonák — nem voltak jogosultak a katonai rendfokozatok viselésére, amely rangok jelölését hatágú csillag alkalmazásával valósították meg. A polgári fegyveres őrtestületek testületi rangjainak, illetve a katonai tisztviselők rangjainak a jelölésére szolgált tehát a csillagrózsa, amelynek ugyanúgy volt arany, ezüst és csont változata testületi rangcsoportok jelölésére mint ahogyan a különböző katonai rendfokozat csoportok esetében is használták az arany, ezüst és a csont színeket.

A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának a tagjai, mivel személyükben katonának minősültek, a hatágú csillaggal jelölt katonai rangokat viselték. A csendőr gazdászok azonban lényegében katonai tisztviselőnek számítottak, így az ő rendfokozataikat csillagrózsával jelölték.

A katonai és a testületi rangok esetében is alkalmazták az arany, ezüst és a bronz színű paszományokat az állománycsoportok szintjétől függően.

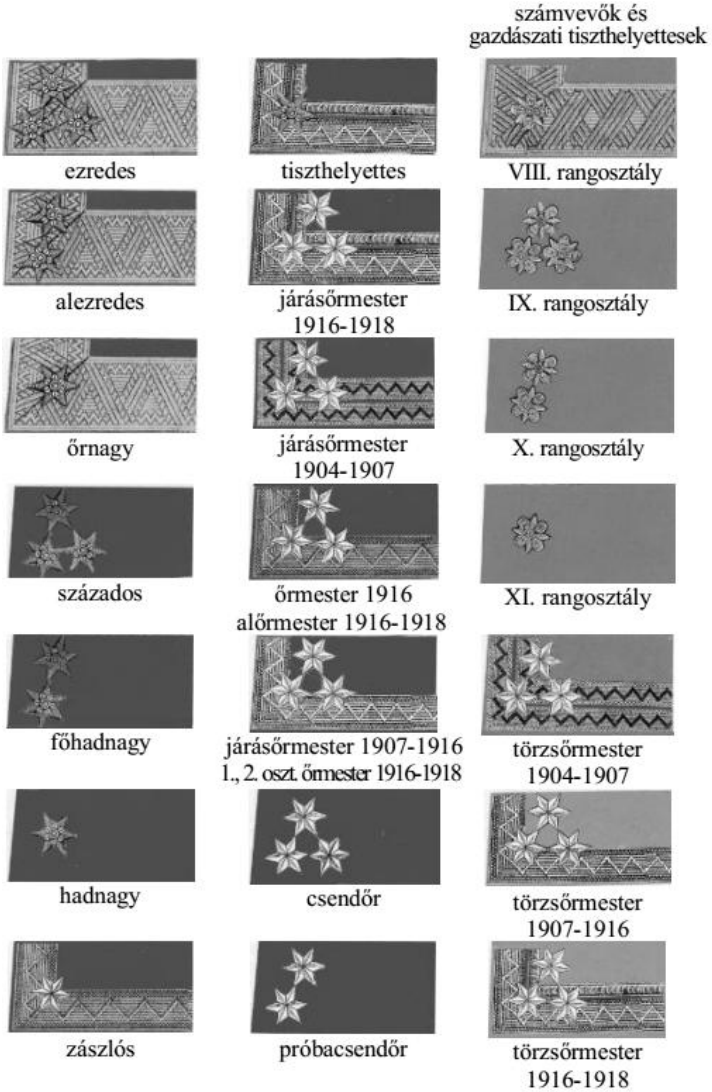
A katonai és a testületi rangok esetében tehát a rangok jelölését a csillag, vagy csillagrózsácska színe, továbbá az alkalmazott paszományok színezete jelölte. A paszományok lehettek vastagabbak, illetve vékonyabbak a rangcsoporttól függően.

A rangok jelölése tekintetében azonban a döntő motívum a hatágú csillag vagy a csillagrózsácska alkalmazása volt.

Forrás ! A szerző magángyűjteménye.

III.sz. melléklet

A Magyar Királyi Csendőrség rendfokozatai.

FORRÁS ! OLASZ György — PARÁDI József — ZEIDLER Sándor: A magyar állami rendvédelmi testületek katonai rendfokozati rendszerei a kiegyezéstől az ezredfordulóig. 38.p. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis),* XV. évf. (2008) 18. sz. 29-63.p. HU-ISSN 1216-6774.

IV.sz. melléklet

A magyar haderőn belüli rendfenntartó szervezet csapatjelvényei.

csapatcsendőr jelvény

tábori csendőr jelvény

tábori biztonsági szolgálat jelvény

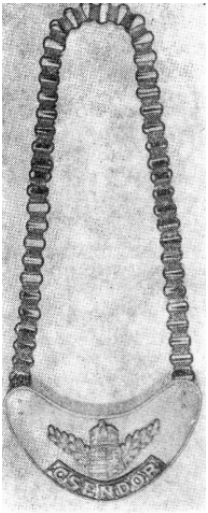

csapatcsendőr jelvény

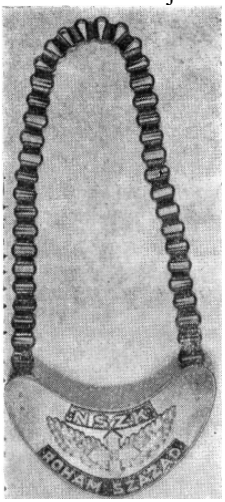

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. *Hadtörténelmi Közlemények.* XXXII.évf. (1985) 4.sz. 892-899.p. HU-ISSN 0017-6540.

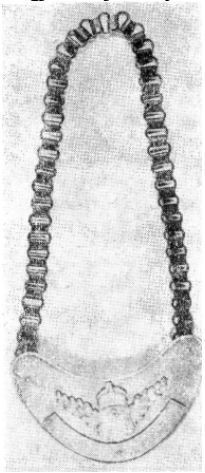
1944 M
tábori és csapatcsendőr jelvény

a nyilas
Nemzeti Számonkérés Szervezet
Roham Századának jelvénye

tábori biztonsági szolgálat
tagjainak jelvénye.

Forrás ! SZAKÁLY Sándor: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944. *Hadtörténelmi Közlemények.* XXXII.évf. (1985) 4.sz. 892-899.p. HU-ISSN 0017-6540.

ZÉTÉNYI Zsolt*

Népbírósági joggal a csendőrök ellen, avagy csendőrök a népbírósági jog tükrében.

(Peoples court law against gendarmes, or gendarmes in the light of people's court law.)

Absztrakt

A Magyar Királyi Csendőrség (1881-1945) a polgári magyar állam kontinentális rendvédelmi modelljének a legkiválóbb eredményeket létrehozó katonailag szervezett fegyveres közbiztonsági őrtestülete volt, amelynek a hatásköre a városok kivételével az ország teljes területére, a lakosság döntő többségére kiterjedt. A II. világháború után a szovjet megszállás alá került Magyarországon a Kommunisták Magyarországi Pártja által vezetett Baloldali Blokk — az úgynevezett „szalámi taktika" részeként — a magyar nemzeti szervezetek közül elsőként fordult a magyar csendőrség ellen, mint amagyar állam legütőképesebb fegyveres szervezete ellen. A testület megsemmisítésének és a személyi állomány háttérbe szorításának — a magyar társadalom más jobboldali beállítottságú rétegeivel közösen — volt az egyik eszköze az úgynevezett népbíróságok létrehozása és működtetése 1945 és 1950 között. Ezen működésnek a magyar jogban máig ható negatív hatásai érzékelhetőek.

Kulcsszavak:

Magyar Királyi Csendőrség ; népbíróság ; népbírósági jog ; nullum crimen sine lege, nulle poena sine lege

Abstract

The Hungarian Royal Gendarmerie (1881-1945) was the militarily organized armed public security guard body of the continental law enforcement model of the bourgeois Hungarian state, which had the best results. Its competence extended to the entire territory of the country to the vast majority of the population., with the exception of cities. Hungary came under soviet occupation after the World War II. The Left Bloc, led by the Communist Party of Hungary as part of the so-called "salami tactics" became the first Hungarian national organization to turn against the hungarian gendarmerie as the most powerful armed organization of the Hungarian state. One of the means of destroying the body and pushing the personnel into the background - together with other right-wing strata of Hungarian society - was the establishment and operation of the so-called people's courts between 1945 and 1950. The negative effects of this operation, which still exist in Hungarian law, can be perceived nowdays.

Keywords:

Hungarian Royal Gendarmerie ; people's court ; law of people's court ; nullum crimen sine lege, nulle poena sine lege

---

*

- *Open Researcher and Contributor ID* = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító **(ORCID)**
https://orcid.org/0000-0002-5522-1375

Institutional attachements = Szerző intézményi kötődései :

- *Bertalan Szemere Scientific Society of History of Hungarian Law Enforcement* = Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság

@: zezso@t-online.hu

DOI : 10.31626/HU-EISSN2530094X.VIIITOM.297-344.p

A csendőrügyekben leggyakrabban alkalmazott büntetőjogi rendelkezés 1945-től napjainkig a népbírósági rendelet volt. A Magyar Királyi Csendőrség volt tagjai elleni eljárás alapját a népbíráskodásról szóló jogszabályban rögzítettek képezték.[1] Ennek értelmében 1945-től 2011-ig a gyakorlatban alkalmazott, valamint napjainkig elméletileg alkalmazható, jelenleg is hatályban lévő büntető tényállás képezte az eljárások lefolytatásának az alapját. Jelen tanulmány ezen jogszabály keletkezési körülményeivel, tartalmával, alkalmazásával, a törvénytelen módon való alkalmazása által okozott sérelmek orvoslásának lehetőségeivel kapcsolatos néhány kérdéssel foglalkozik a terjedelem szabta keretek között.

Amikor a Budapesti Katonai Bíróság bűnösnek mondta ki KRISTÓF László volt csendőr nyomozó törzsőrmestert emberek törvénytelen megkínzása és kivégzése által elkövetett / háborús bűntettben, és ezért halálbüntetésre, mint főbüntetésre, valamint teljes vagyonelkobzásra, mint mellékbüntetésre ítélte 1959. IX. 12-én, a csendőrökkel szemben leggyakrabban alkalmazott népbírósági jog rendelkezésére[2] alapította törvénysértő ítéletét. Ismerjük meg a jognak ezen ma is hatályos jogtörténeti jelentőségű szeletét keletkezésétől napjainkig.

A magyar társadalom ellen 1944 óta tartó kommunista önkényuralmi bűncselekménytömeg alapjául szolgáló törvényi tényállásokat (amely jogforrások döntő többsége — kivéve a népbírósági jogot — 1989-től 2000-ig meghozott semmisségi törvényekben nyert meghatározást, pontos hivatkozást) azóta hatályon kívül helyezték az újabb büntető törvények. *Hatályban tartották azonban a népbírósági jogszabály vonatkozó törvényhe-lyében és egy kapcsolódó jellegű másikban rögzített, tilalmazott magatartást, mindkettő máig hatályos része büntetőjo-gunknak. Az emberek törvénytelen kivégzését és megkínzását tilalmazó büntető törvényi rendelkezés az állami bűnözés — a politika kriminalizációjaként minősíthető jogalkalmazási terrorcselekmények — eszközévé vált emberek törvénytelen kivégzésének és megkínzásának, törvénysértő hatósági ténykedés „jogalkalmazás" által.* Ez akkor is igaz ha tudjuk, hogy számos valóban súlyos bűncselekményt elkövető személlyel szemben is e törvényhely alapján jártak el, ám az eljárások súlyos

hibái és utólag sokszor felderíthetetlen jogsértései — különösen az eljárás nehezebben feltárható nyomozati szakasza, ám nemcsak ez — sok esetben megállapíthatatlanná teszi, hogy történte valójában bűncselekmény, ami miatt törvényes felelősségrevonásnak volt, lett volna helye.

A népbírósági jog keletkezése

A háborús bűnösök felelősségre vonásáról már a II. világháború ideje alatt több nemzetközi megállapodás, deklaráció született. Így a Szövetségi Nyilatkozat Londonban 1942. I. 13-án, a moszkvai deklaráció 1943. X. 30-án. Kiemelkedő fontosságú a Londonban 1945. VIII. 8-án aláírt egyezmény *„A tengely európai háborús főbűnöseinek üldözése és megbüntetése”* tárgyában. A megállapodások közös elve, hogy minden háborús bűnöst abban az országban vonjanak felelősségre, amelyben cselekményeit elkövette, és a felelősségre vonás az illető ország törvényei szerint történjék. Azoknak a háborús főbűnösöknek, akiknek cselekményeit nem lehet földrajzi helyhez rögzíteni — mert bűnös magatartásuk több országra is kihatott —, nemzetközi katonai bíróság előtt kell felelniük. A londoni egyezménnyel egyidejűleg elfogadták a felállítandó nemzetközi büntetőbíróság szabályzatát, alapokmányát is.

A szövetséges hatalmak és Magyarország között 1945. I. 20-án, Moszkvában jött létre a fegyverszüneti egyezmény. Az egyezményt — 1945. I. 20-ai visszamenőleges hatállyal — hirdette ki az Ideiglenes Nemzeti Kormány. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés pedig 1945. IX. 13-án fogadta el a jogszabályt. A vizsgált téma szempontjából különösen fontos a fegyverszüneti egyezmény 14. pontjának rendelkezése „*Magyarország közre fog működni a háborús bűncselekményekkel vádolt személyek letartóztatásában, az érdekelt kormányoknak való kiszolgáltatásában és az ítélkezésben e személyek felett”.*[3]

A fegyverszüneti egyezmény aláírása után az Ideiglenes Nemzeti Kormány — az Ideiglenes Nemzetgyűléstől kapott felhatalmazás alapján — 1945. I. 25-én kibocsátotta a népbíráskodásról szóló rendeletét, amely 1945. II. 5-én lépett hatályba.[4] Ezt módosította és egészítette ki az 1945. IV. 27-én elfogadott, és 1945. V. 1-jétől hatályos miniszterelnöki rendelet.[5] A ren-

deleteket két másikkal együtt 1945. IX. 16-án törvényerőre emelték.[6] A törvény kodifikációs technikája szerint az alaprendeletet nem foglalta egységes szerkezetbe az utóbbi módosításokkal és kiegészítésekkel, hanem a törvényerőre emelés különkülön, a törvény I-IV. mellékleteiként történt.[7] A népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről szóló 1947. évi törvény[8] több helyen megváltoztatta az 1945. évi szabályozás rendelkezéseit. E törvény érintette a büntetéseket és kiegészítette a háborús bűntettek tényállásait is.[9]

Az alkotmánybíróság 1994-ben megállapította, hogy az 1989. X. 23-án hatályba lépett törvény[10] alapelvébe ütközött a népbírósági jog minden felsorolt — később ismertetendő — szabálya, amely szerint senkit nem lehet bűnösnek nyilvánítani és büntetéssel sújtani olyan cselekmény miatt, amely az elkövetés idején a magyar jog szerint nem volt bűncselekmény. Az alkotmánybíróság ezért megsemmisítette a népbírósági joganyag kilenctized részét, kivéve az említett törvényhelyeket, amelyek a jelen hatályos Büntető Törvénykönyv által – mint egyéb háborús bűntett — kötelezően alkalmazandóak.[11]

A népbíróságok működésének megszűnését követően 1950. IV. 1-én a népbírósági anyagi büntetőjog sajátos — az általános és a különös rész szerint elkülönült, illetve párhuzamos — szerkezetben élt tovább 1962-ig, s napjainkig a hatályos két törvényhelyben.

Hogyan született az alaprendelet?

A háborús bűnösök megbüntetését kötelezően írta elő a magyar fegyverszüneti egyezmény és a békeszerződés. Akkor hatályos kötelező nemzetközi jog nem kötelezte Magyarországot olyan jogalkotásra, amely a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege (nincsen bűncselekmény és nincsen büntetés — az elkövetéskor hatályos — törvény nélkül) elvének meghaladását vagy megsértését eredményezte volna, ám a magyar állam mégis létrehozott ilyen jogot.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány Debrecenben sebtében megalakított Igazságügy-minisztériumának élére a Szociáldemokrata Párt állított VALENTINY Ákos szegedi ügyvéd személyében igazságügy minisztert.

A miniszter a jogszabály előkészítésével RÉCZEI László miniszteri osztálytanácsost és BALOGH Győző berendelt bírót bízta meg. A Magyar Kommunista Párt az akkor harmincéves KOVÁCS Kálmánt jelölte a jogszabályt előkészítő munkacsoportba, aki az Igazságügy-minisztériumba államtitkári kinevezést kapott. Az ő feladata volt, hogy a kodifikációban való részvételen túlmenően megszervezze a népbíróságokat és felügyeletet gyakoroljon működésük fölött. Az Igazságügyminisztérium szervezése 1944. XII. 23-án kezdődött. *„A csekély létszámú apparátus többnyire haladó szellemű jogászokból szerveződött, akiknek azonban kodifikációs tapasztalatuk nem volt. Tanulták azonban, és kezükben volt az 1878. évi V. törvénycikk, a hatályos Büntető Törvénykönyv, az 1896. évi XXXIII. törvénycikk, a hatályos Büntető Perrendtartás, az 1930. évi II. törvénycikk, a hatályos Katonai Büntető Törvénykönyv és Horthy-rezsim számos jogalkotása. Az új igények támasztotta követelésekre ezekből az építőkövekből kellett kialakítaniuk a népbírósági jogot. Alig ismerték a magyar múlt haladó hagyományait, és külföldi példákra sem támaszkod-hattak még."* írta LUKÁCS Tibor 1979-ben.[12]

A munkában résztvett dr. TÍMÁR István is, az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) későbbi főjogásza, számos koholt per (például a Magyar Közösség tagjai ellen folyt törvénysértő eljárások egyik irányítója, szervezője, 1947-1948-ban helyettese EISENBERGER Benjáminnak [PÉTER Gábor], aki akkor a Magyar Államrendőrség Államvédelmi Főosztálya (ÁVO) vezetője volt. A politikai rendőrség egyik főtisztjeként és a vizsgálati főosztály vezetőjeként, ő hallgatta ki SZÁLASI Ferencet és a főbb háborús bűnösöket. Mind RÉCZEI László, mind pedig TÍMÁR István zsidó származása miatt kárvallottja volt az előző rendszernek. Mindketten tehetséges emberek voltak, a büntetőjoghoz eredendően nem értettek, ebbéli tudásuk 1945-ben kezdett csiszolódni. Alig egy hónapjuk volt a népbírósági rendelet 1945. II. 5-ei magyar közlönybeli kihirdetéséhez kész szöveg elkészítésére.

A népbírósági jog hatályban lévő rendelkezései

A népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeleteket 1945-ben külön jogszabályban emelték törvényerőre.[13] A népbíráskodásról és annak módosításáról szóló rendeletetek szabályozták a háborús bűnös meghatározását. *„Aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábízott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának,"*[14]

A népbíráskodásról szóló rendelet módosított és kiegészített része szerint háborús bűnös az is: *„Aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott."*[15]

Az 1993. V. 15-től hatályos módosításokra is figyelemmel a népbíráskodásról szóló rendeletben háborús bűnökként felsorolt bűncselekményre főbüntetésként lehetett alkalmazni:

a) életfogytig tartó szabadságvesztést vagy
b) tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést.

A népbíráskodásról szóló rendelet hatályban tartott vonatkozó része szerint főbüntetésként lehetett alkalmazni továbbá:

a) életfogytig tartó szabadságvesztést vagy,
b) öt évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést.

A Büntető Törvénykönyvben rögzítettek szerint a népbíráskodásról szóló jogszabályban foglalt büntetési tételek jelenleg is hatályban vannak.[16]

Ez a jogi helyzet az alkotmánybíróság 1994-ben meghozott határozatával következett be. A határozatban *„ . . . az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet (a továbbiakban: Nbr.) 11. §-ának 1-4. pontja és 6. pontja, továbbá 13. §-ának 1. és 3-7. pontja alkotmányellenes, ezért azokat a határozat közzétételének napjával megsemmisíti."*[17]

Az alkotmánybíróság ezen állásfoglalásával az elévülés lehetőségét is kizárta. „*Az Alkotmánybíróság megállapítja, hogy a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban: Btk.) 33. § (2) bekezdés a) pontja az Nbr. 11. § 5. pontjában és 13. § 2. pontjában meghatározott háborús bűntettekre vonatkoztatható.*”[18]

Az alkotmánybíróság egyben elrendelte a már lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, ha az elítélt még nem mentesült a joghátrányok alól. „*Az Alkotmánybíróság elrendeli az alkotmányellenes törvényi rendelkezések alapján, jogerős határozattal 1989. október 23-a után lezárt büntetőeljárások felülvizsgálatát, amennyiben az elítélt még nem mentesült a hátrányos jogkövetkezmények alól.”*[19]

Vizsgálódásunk elsődlegesen és mindenekelőtt a népbíráskodásról szóló jogszabály a háborús bűnösség definíciójára irányul. Mindazonáltal nem ragadhatjuk ki összefüggéseiből ezt a törvényhelyet, mivel szövege érthetővé teszi a népbírósági jog történeti helyzetének megítélését, annak jogi megközelítését. Így értelmezhető jobban e jogszabályrészlet jelentősége és szerepe.

A kiegészített és módosított jogszabály alapján háborús bűnös az:

„1. aki az 1939. évi háborúnak Magyarországra való kiterjedését, vagy Magyarországnak a háborúba mind fokozottabb mértékben történő belesodródását vezető állásban kifejtett tevékenységével vagy magatartásával elősegítette, vagy azt megakadályozni nem törekedett, bár erre vezető közhivatali állásánál, politikai, közgazdasági, közéleti szerepénél fogva módja lett volna,

2. aki, mint a kormány, országgyűlés tagja, vagy mint vezető állást betöltő közalkalmazott, kezdeményezője, vagy bár a következményeket előre láthatta, részese volt olyan határozat hozatalának, amely a magyar népet az 1939. évben kitört világháborúba sodorta,

3. aki a fegyverszünet megkötését erőszakkal vagy befolyásának kihasználásával megakadályozni igyekezett,

4. aki vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló

lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés vagy megbízatás alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban vagy honvédelem keretében életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezető állást vállalt (vezető állás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadsereg-parancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni.),

5. aki a megszállott területek lakosságával vagy a hadifoglyokkal való bánás tekintetében a háborúra vonatkozó nemzetközi jogszabályokat súlyosan megsértette, vagy a visszacsatolt területek lakosságával, a reábízott hatalommal visszaélve, kegyetlenkedett, vagy aki általában akár belföldön, akár külföldön felbujtója, tettese vagy részese volt emberek törvénytelen kivégzésének vagy megkínzásának,

6. aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján huzamosabb időn át olyan állandó jellegű és folyamatos tevékenységet fejtett ki, amely alkalmas volt arra, hogy az ország háborúba lépése, illetőleg a háború fokozottabb mértékben való folytatása érdekében a közfelfogást jelentős mértékben befolyásolja és az országra káros irányba terelje.

Ehhez kapcsolódik a 13.§, amelynek 2. pontja hatályban maradt az AB döntés folytán." [20]

Az elkövetési magatartásokról megállapítható, hogy azok kifejezetten a II. világháborúhoz kapcsolódnak, a tényállások jelenleg elkövethető magatartásokat nem tartalmaznak.

Az 1994-es alkotmánybírósági határozatból következő tények és következtetések

Megállapítható tény az alkotmánybíróság határozatának rendelkező része alapján:

1. A népbírósági rendelet felsorolt pontjai az 1989. X. 23-ai alkotmánymódosítás szerint alkotmányellenesek.

2. Ezen alkotmányellenesség a határozat meghozatalától a jövőben veendő figyelembe és nem érinti a bekövetkezett elítéléseket és jogkövetkezményeket, kivéve ha az eljárás még nem fejeződött be, mely utóbbi helyzet 70 évvel ezelőtti ügyekről lévén szó nem látszik jelentősnek és érdemlegesnek.

3. A történeti időben volt elítélésekhez fűződő következmények semmilyen tekintetben nem változnak, az 1989-es alkotmányos helyzet tükrében alkotmánysértő törvény alapján volt elítélések továbbra is törvényesnek és érinthetetlenek tekintendők.

A megállapítás jelentőségét és súlyát megadja az a körülmény, hogy a népbíráskodásról szóló jogszabály különös részében a háborús bűnösségről szóló rész pontjai alapján is miniszterelnököket és minisztereket és másokat ítéltek el, fosztottak meg szabadságuktól és életüktől halálbüntetés végrehajtásával.[21]

Ugyanakkor válasz nélkül maradt az a kérdés, hogy a maga idejében 1945-1950-ben és később 1989 előtt, elfogulatlan vizsgálódó által, s a jelenkor számos ténnyel és tanulsággal gazdagabb elemzője szerint is milyen értékelést érdemel a népbírósági jog és különösen ennek most is hatályban lévő, a csendőrökkel szemben leggyakrabban alkalmazott pontja[22] az adott kor polgári, történeti alkotmányosságának tükrében is. A jogról, s nem az ügyekről beszélünk, mert a népbírósági ügyiratok és hátterük intézményes, testületi munkát igénylő feldolgozása a mai napig várat magára.

Az idézett határozatból több következtetés adódik a csendőrök tevékenységének büntetőjogi megméretésére használt népbírósági jog tekintetében. Az egyik az, hogy a népbírósági jog komoly fogyatékosságokban szenvedett keletkezésétől fogva. Már ebben az időben is jól ismert büntetőjogi elveket sértettek meg politikai és erkölcsi megfontolások alapján. Ezen komoly fogyatékosságok, a joggyakorlatra közvetlenül ható jogelvi sérelmek következményeit az alkotmánybíróság még a törvény által lehetővé tett szűk körben sem állapította meg, hiszen az alkotmánybíróság által konstruált azon feltétel, hogy kizárólag az 1989. X. 23-án, azaz a népbírósági jog létrehozása után több, mint negyven évvel még be nem fejezett ügyek felülvizsgálata lehetséges, szinte teljesen elméletivé tette ezt a határozmányt.

A hatályos rendelkezés értékelése.

Aggályosnak tekinthető a vonatkozó joganyagban, hogy a háborús és népellenes bűncselekményekről szóló törvény — azaz az általa kihirdetett rendeletek — tartalma két tekintetben is különleges és problematikus. Egyrészt visszaható hatállyal ruházta fel magát, és a visszaható hatály kezdeti időpontját sem határozta meg. Így lehetővé vált azok megbüntetése is, akik részt vettek az 1919-es tanácsköztársaság utáni felelősségrevonásokban, a baloldali szervezetek és a zsidó lakosság üldözésében. A másik érdekessége, hogy a hatálya alá eső bűncselekmények egy része, a háborús bűntettek büntethetősége — évtizedes változások és az elévülés átmeneti beállta után — nem évül el. A törvény rendelkezései alapján folytatták le az eljárásokat a háború után felállított népbíróságok és ítéltek halálra három magyar miniszterelnököt — IMRÉDY Bélát, BÁRDOSSY Lászlót, SZTÓJAY Dömét —, valamint SZÁLASI Ferencet és másokat, köztük 33 csendőrt is.

A háborús bűnösök megbüntetését előíró magyar fegyverszüneti egyezmény és a békeszerződés, továbbá az akkor hatályos nemzetközi jog nem kötelezte Magyarországot olyan jogalkotásra amely a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege (nincsen bűncselekmény és nincsen büntetés — az elkövetéskor hatályos — törvény nélkül) elvének meghaladására vagy megsértésére irányult volna. Ezen jogi környezet Magyarországot nem jogalkotásra, hanem felelősségre vonásra kötelezte, ám a magyar állam mégis létrehozott ilyen jogot.

Már a népbíráskodásról szóló jogszabály előkészítése folyamán, majd megszületését követően szakmai körökben vita folyt. Megalapozott kétely merült fel abban a tekintetben, hogy a háborús bűnösök felelősségre vonásának kötelezettsége igényli-e a nullum crimen, nulla poena sine lege elvének feladását, a visszaható hatályú jogalkotást és jogalkalmazást. Vagy pedig ezzel szemben a hatályos büntetőjogi szabályok, illetve a miniszterek felelősségét meghatározó és felelősségre vonását lehetővé tevő jogszabályok — a független, felelős magyar minisztérium alakításáról szóló 1848. évi és a miniszterek felelősségre vonása eseteben követendő eljárásnak ideiglenes szabá-

lyozásáról szóló 1920. évi törvénycikk — rendelkezései megfelelő alapot szolgáltattak volna az ítélkezéshez.[23]

A nullum crimen, nulla poena sine lege elvének figyelmen kívül hagyását illető kételyekre határozott igennel, a miniszteri felelősségrevonás tekintetben a korszakban hatályos törvények alkalmazhatósága tekintetében pedig határozott nemmel kell válaszolnunk.

A népbíráskodásról szóló jogszabály formailag már nem hatályos, tartalmilag azonban — mint a háborús bűntettek elkövetési magatartásainak szükségképpeni velejárója és feltétele — még alkalmazható. Ennek értelmében a népbírósági jog, majd ebből következően a hatályos Büntető Törvénykönyv vonatkozó törvényhelye[24] büntetni rendel olyan magatartást, amely „ . . . *a rendelet életbeléptekor már befejeztetett s a cselekmény befejeztének időpontjában fennállott törvényes rendelkezések alapján az büntethető nem volt"*[25]

A népbíráskodásról szóló 1945. évi módosított rendelete szerint *„Az 1919. évben és azt követően elkövetett azoknak a politikai bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek emberélet esett áldozatul, úgyszintén a sajtó útján elkövetett azoknak a bűncselekményeknek elévülése, amelyeknek tényálladékát a jelen rendelet határozza meg, - és amelyek üldözhetését az uralmon volt hatalom megakadályozta, az 1944. évi december hó 21. napján veszi kezdetét."*[26] Ez is a nullum crimen elvet sértette annyiban, hogy új, a rendelet hatálybalépése előtt nem létezett büntető tényállások elévüléséről rendelkezett.

A teljes joganyag már ezáltal alkotmánysértő volt, mert az előbb említett „nullum crimen"-elveket deklaráltan és nyíltan megsértette, ezzel az akkor hatályos CSEMEGI-kódexben rögzített „nullum crimen"-elvet is áthágta, amely szerint:

„Bűntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít. Bűntett vagy vétség miatt senki sem büntethető más büntetéssel, mint a melyet arra, elkövetése előtt, a törvény megállapított."[27]

A jogalkotás és jogalkalmazás megsértette a büntetőtörvénykönyv ezen szabályát mert az elkövetéskor törvényben nem tilalmazott magatartásokra az elkövetésekor nem ismert büntetési tételek alkalmazását írta elő és alkalmazta. Ez

önmagában alkotmánysértővé tette a népbírósági jogot nem csupán az 1989. évi liberális alkotmánymódosítás, hanem a történeti alkotmány szerint is.

A jogi alapelv megsértését nyíltan vállaló törvényalkotás mentségeként említik meg, hogy az emberi élet kioltását és a testi sértést, kínzás jellegű cselekményeket a korábbi büntető törvények is tilalmazták. Ám a népbíráskodásról szóló jogszabály vonatkozó tényállása nem azonos a korábbiakkal, mert szélesebb körű, bizonytalan tartalmú cselekmények miatt tette lehetővé a felelősségre vonást, továbbá a fenyegető büntetés is súlyosabb, mint a korábban tilalmazott hasonló cselekményekre megállapított büntetés. Így ezen cselekményekre 1990-ig főbüntetésként halálbüntetést vagy életfogytig tartó, továbbá tíz évtől tizenöt évig terjedő szabadságvesztést lehetett kiszabni.

Ehhez képest ölési cselekmény esetén enyhébb szankcióval élt az 1930. évi katonai büntetőtörvénykönyv, amely egy évtől öt évig terjedő, súlyos esetben öt évtől tíz évig terjedhető börtönnel büntetette azt a katonai egyént, aki a fegyverét letevőt vagy védképtelent és magát kegyelemre megadó ellenfelet megölte vagy megsebesítette. Ugyanígy büntetendő volt az a katonai egyén, aki a holt ellenséget megcsonkította. [28]

Halálbüntetés csak a legsúlyosabb élet elleni cselekmény esetén volt alkalmazható. „*A ki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el, és halállal büntetendő. . . . A ki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés bűntettét követi el, és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*” [29]

A CSEMEGI-kódex fogalomkészletében ismeretlen a testi sértésre vagy súlyos lelki sérelem okozására — ami ismeretlen a Btk-ban — halálbüntetés vagy életfogytig tartó büntetés kiszabása.

Súlyos testi sértés miatt a büntetőtörvénykönyv legsúlyosabb kiszabható büntetése nem halál vagy életfogytig tartó szabadságvesztés, hanem három év börtön volt súlyos egészségromlás okozása esetén, ami talán megfeleltethető a népbíráskodásról szóló jogszabályban a megkínzás meg nem határozott, halállal is büntethető fogalmának.[30]

Öt évig terjedhető börtönnel volt büntethető a testi sértés, ha annak következtében a sérült, testének valamely nevezetesebb tagját, vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemző tehetségét elvesztette. Ugyanezen büntetés volt kiszabható, ha e tagok, érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná vált, továbbá ha a sérült megnyomorodott, vagy elméje megzavarodott. Ezen büntetési tételt alkalmazhatták még abban az esetben is, ha a sértett előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett, vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép, vagy hosszú időre képtelenné vált, illetve feltűnően eltorzíttatott. Ha pedig e sértések valamelyike felmenő ágbéli rokonon követtetett el, akkor büntetése öt évig terjedhető fegyház lehetett.[31]

Hasonló feltűnő aránytalanság tapasztalható a népbíráskodásról szóló jogszabály azon részében mely háborús bűnösnek tekintette azokat is, akik valamely katonai alakulatnak személy, vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtottak.[32]

Mindebből az következik, hogy a népbírósági törvény által törvényerőre emelt joganyag súlyosan alkotmánysértő, visszaható hatályú volt mind a büntetendő cselekmények szélesebb köre és tartalma, mind a kiszabható súlyosabb büntetések tekintetében.

A régi közjog a nullum crimen elvéről és a visszaható erőről

Azt írja a két világháború közötti kor egyik legelfogadottabb büntetőjogásza, hogy „. . . *végső konklúzióm: hogy a büntetőtörvény abban a rendelkezéseiben, melynél fogva valamely eddig a büntetendők közé nem tartozott cselekményt a bűncselekmények sorába iktat, úgy a logikai, mint a jogi alapelvek világában, de gyakorlati s alkotmányjogi tekintetekből is visszahatólag nem érvényesülhet, mert lehetetlen sarkaiból kiforgatni azt az axiómát, melyet a régi egyházatyák nyomán Bacon úgy formulázott, hogy : »Moneat lex priusquam feriat«.*[33]

DOLESCHALL Alfréd és VÁMBÉRY Rusztem neves büntetőjogászok is hivatkoztak a nullum crimen elv alkotmányos jelentőségére. DOLESCHALL Alfréd a nullum crimen sine lege elvnek alkotmányjogi jelentőséget tulajdonított, melynek „. . . *elismerése nélkül nemcsak a vádlottak helyeztetnek*

jogbizonytalanságba, hanem az uralkodó jogba vetett bizalom általánosságban megrendül, a mikor mindenkinek feje fölött Damokles kardjaként fenyeget a veszély hogy büntetőjogilag közömbös magatartása utóbb büntetőjogilag; minősíttetni fog."[34]

Túlzás nélkül állítható, hogy a nullum crimen elismert elve része volt a II. világháború előtti polgári korszak alkotmányos gondolkodásának és joggyakorlatának, bár — nem ebben a tekintetben — elismerték a törvény esetenként visszaható erejét. Mivel a büntetőjogi felelősség szorosan összefügg a személy — a bűnelkövető és a sértett — méltóságával, életével és hozzá kapcsolódó alapvető jogokkal, az erre vonatkozó büntetőjogi szabály és elv a történeti alkotmány idején alkotmányos elvnek tekinthető, mert ebben a korban nem különböztették meg tételesen az alkotmányerejű elveket más elvektől és a jogalkotásban sem volt különbség a törvények között. „Általános alapelvként állíthatjuk fel, hogy *a jogszabályoknak, nincsen visszaható ereje*.[35]

Azok a törvényhelyek, amelyek az alkotmánybíróság megítélése szerint 1989. X. 23-án az akkor hatályba lépett a nullum crimen tilalmát tartalmazó alkotmányt módosító törvénybe ütköztek — ezek voltak a népbírósági jog négyötöd részét kitevő 1994-ben megsemmisített tényállások — alkotmánysértők voltak 1945-től 1949-ig. 1949-től ugyanis a magyar jogrendszer a teljes legitimitásvesztés és alkotmányon kívüliség, az önkényuralom állapotába került és maradt 1989-ig. Az alkotmányjog és a büntetőjog művelői által alapelvként ismert és elismert nullum crimen elv legkésőbb a CSEMEGI-kódex hatályba lépésével, 1880-tól — jogirodalmilag korábban — az alkotmányosság, a történeti alkotmány alapelve és követelménye volt. Ebből fakadóan alkotmánysértő volt az ezen elvet súlyosan, nyíltan sértő jogalkotás, s az ezen alapuló jogalkalmazás.

A népbíráskodásról szóló jogszabály háborús bűnösökről szóló részének tartalmáról

A népbíráskodásról szóló jogszabály tartalmilag szétfolyó kerettényállást fogalmazott meg, amely az emberölés büntettének különböző alakzataitól a testi sértésig és a lelki-pszicho-lógiai

sanyargatásig a legkülönbözőbb, korábbi büntető törvényekben nem megtalálható, a korábbi büntetőtörvények fogalomkészletét nem alkalmazó módon az élet és testi épség, lelki egészség megsértésére alkalmas lehetséges magatartásokat rendelte büntetni szélesebb körben és súlyosabban, mint a korábbi törvény. Ennek megfelelően a jogbizonytalanság irányába nagy teret engedett a bírói megítélésnek, ami — figyelembe véve, hogy 24 népbíróság működött — elképzelhetetlen értelmezési zavarokhoz vezethetett. Dr BOJTA Béla magyarázata szerint „ . . . *vizsgálandó a célzat mert feltétlenül tényállási eleme a 11.§-ban körülírt bűncselekményeknek, hogy azokat a háborús célkitűzések érdekében vagy azzal kapcsolatban kövessék el*." . . . „*amikor a tettes a sértett testét oly súlyosan bántalmazta vagy őt oly lelki gyötrelemnek teszi ki, hogy ez a sértett testi épségét tartósan és komolyan veszélyezteti vagy lelki egyensúlyát alaposan feldúlja és mindkét esetben olyan hatású hogy a sértett emlékezetében tartósan rendkívül terhes élményként marad vissza.*"[36] A meghatározás a kegyetlenkedés fogalmát is fedi.

Ettől eltekintve a magyar történeti közjogi hagyomány és joggyakorlat a törvények uralmára épül és az újkorban nem ismeri el a bíró alkotta jogot elsődleges jogforrásként. Az eljárások laikus elemre építése, s a jogorvoslati lehetőség kizárása a legsúlyosabb ügyekben is, lehetetlenné tette volna az egységes joggyakorlat kialakulását.

A jogbizonytalanságot növelte az eljárásjogi szigorúság, amely halálbüntetés kiszabása esetén is a jogorvoslati jogot kizárta, ez békés körülmények között sommás ügyintézést, a bírói tévedés következményeinek elháríthatatlanságát jelentette. *„Az elítélt abban az esetben, ha a 11. § 1-6. pontja alá eső cselekmények valamelyikében mondták ki bűnösnek, a népbíróság ítélete ellen egyáltalán nem, egyéb esetekben pedig csak a halált vagy az öt évet meghaladó szabadságvesztés büntetést kimondó ítélet ellen élhet fellebbezéssel. . . . A védő egyébként ugyanolyan korlátok között élhet fellebbezéssel, mint az elítélt.*
. . . Ha a jelen § a halálbüntetést kimondó ítélet ellen a fellebbezést kizárja és a népbíróság a Bp. 497. §-ának megfelelő eljárásban akként határozott, hogy az elítélt kegyelemre nem méltó, a halálbüntetést ettől számított két órán belül végre kell

hajtani.[37] Ez a rendelkezés 1945. V. 1-től 1947. XII. 31-ig volt hatályban.

Miért van mégis hatályban a népbíráskodásról szóló jogszabálynak a csendőrséget legjobban súlytó része?

Az alkotmánybíróság nézete szerint a népbíráskodásról szóló jogszabályban meghatározott háborús bűntettek közül csupán a különös rész háborús bűnösökről szóló paragrafusaiban meghatározott magatartások tartoznak a nemzetközi bűncselekmények közé.[38] Ebben a körben nemzetközi jogilag elfogadható a büntethetőség elévülésének kizárása és a nullum crimen elvének áthágása. Ezért az 1989. évi alkotmányszöveg szerint csupán ezen büntető tényállások alkotmányosak.

A többségi álláspont a nemzetközi büntetőjogban valóban az, hogy a háborús bűncselekmények nem évülnek el. Ezzel kapcsolatosan az ENSZ Közgyűlés 1968-ban határozatot is hozott. 1969-ben pedig a témakörre vonatkozó nemzetközi egyezmény is létrejött, amelyet 1971-ben törvényerejű rendelettel hirdettek ki.[39]

Ezt a szerződést már csupán 13 szocialista és 8 el nem kötelezett ország ratifikálta, így szerintünk az általános elévülési szabályok a nemzetközi jogban a jogközösség többségére nem vonatkoznak, belső joguk alapján bírálják el az elévülést. A magyar jog részévé — 2012. I. 1-ei hatállyal — a háborús bűntetteket a „lex Biszku"-ként ismert törvény tette, „ . . . *az emberiesség elleni bűncselekmények büntetendőségéről és elévülésének kizárásáról, valamint a kommunista diktatúrában elkövetett egyes bűncselekmények üldözéséről"*[40], bár az alkotmánybíróság 1993. évi vonatkozó tartalmú határozata[41] szerint korábban is kötelező volt alkalmazásuk. *E azonban nem változtatott a népbíróságok előtt a negyvenes években kialakult – az utóbbi harminc évben jól kiegyensúlyozott – ideológiamentes bírói gyakorlaton, már ami a büntetőjogi dogmatikát illeti.*

A népbíróság jogot 1945-1989 között létezett jogi környezetben, legújabb kori alkotmánybírósági megméretéséig vizsgáltuk az 1945-ben érvényes alkotmányos elvek szerint.

A teljes népbírósági jogot vonta vizsgálat alá az 1994. I. 14-ei alkotmánybírósági határozat.[42] Ezen határozat okfejtését

és hatályát nem taglaltuk. Vitathatónak tartjuk azonban azt az érvelést, amely — ezen magyar jog szerint visszamenőleges hatályú szabályozást — el nem évülő jogként értékelve, a nemzetközi jog általánosan elfogadott elvei szerint hatályosnak tekint.

A határozat szerint a Nürnbergi Nemzetközi Katonai Bíróság Szabályzatában, más elnevezéssel alapokmányában található béke, háború és emberiség/emberiesség elleni bűncselekmények többsége nemzetközi szerződések vagy nemzetközi szokásjog alapján a nemzetközi jogrend részét képezték már a II. világháborút megelőzően is. Az ENSZ Közgyűlés 1946. II. 13-án és 1946. XII. 11-én kelt határozatai megerősítették és a nemzetközi jog alapelveinek nyilvánították az alapokmányban található, valamint a bíróság ítéleteiben elismert jogelveket, továbbá a háborús és az emberiség elleni bűntettek meghatározásait. Ez tükröződik a háborús és az emberiség elleni bűncselekmények elévülésének kizárásáról szóló egyezményben is, amely — többek között — az alapokmányban (Szabályzatban) meghatározott bűncselekményekre terjed ki.

A Nürnbergi Katonai Bíróság Alapokmánya közvetlenül és közvetve is kihatással bír a népbírósági joganyag jelenlegi hatályára. Annak ellenére, hogy a Nürnbergi Katonai Bíróság Alapokmánya mintegy fél évvel követte a népbíráskodásról szóló jogszabály hatálybalépését, tartalma mégis közvetve irányadó a népbíráskodásról szóló joganyagban megfogalmazott háborús bűnös fogalom tekintetében. Közvetlenül pedig — mint a nemzetközi jog általánosan elismert szabályait tartalmazó dokumentum — azaz *„A háborús, és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése által New York-ban az 1968. évi november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről."* című 1971. évi törvényerejű rendelet[43] által bír hatással a népbíráskodásról szóló törvényben megfogalmazott háborús bűnös fogalom hatályossága tekintetében.

Az Alkotmánybíróság megállapította tehát, hogy a népbíráskodásról szóló joganyagban rögzített háborús bűnös fogalom nem alkotmányellenes, mivel a nemzetközi büntetőjog is tartalmazza ezen kriminalizált magatartásokat.

A népbírósági jog jellege. Szervezeti és eljárási kérdések.

A népbíróságok hatásköre az eredeti rendelet szerint kiterjedt polgári egyénekre, fegyveres testületek — így a csendőrség — tagjaira, miniszterekre és állampolgárságtól függetlenül a Magyarországon elfogottakra, a magyar államnak kiadott sze-mélyekre.

A népbíróságok bírói tanácsaiba a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült öt politikai párt delegálhatta a népbírókat. Nem kellett rendelkezniük jogi végzettséggel, az igazságügy-miniszter delegálta tanácsvezető bírók azonban szakemberek voltak (ők csak szavazategyenlőség esetén szavazhattak). A tanács hét, később öt tagú volt. Az Országos Szakszervezeti Tanács (SZOT) csak 1947-ig delegálhatott ta-got. Ekkor a Polgári Demokrata Párttól és a SZOT-tól is megvonták a bíróküldés jogát.[44]

A fellebbezési fórum a Népbíróságok Országos Tanácsa (NOT) volt. Ebbe már csak jogi végzettségű bírót küldhettek a pártok.

A NOT elnökei voltak: SIMÁNDI Tamás (1945-1946), MAJOR Ákos (1946-1948), BOJTA Ernő Béla (1948-1950).

A NOT fontosabb ítélkező bírái voltak: BOJTA Ernő Béla, SZABÓ Mihály, POGÁNY Béla, SÖMJÉN Pál, BEREND György, VÁRADY Sándor, SARLÓS Márton, SZABÓ Zoltán, BOGLUTZ László.

A NOT jegyzője SÁRKÖZI Andor volt.

24 népbíróságot állítottak fel. Időben az első népbíróság a Szegedi Nemzeti Bizottság 1945. I. 9-ei rendeletével felállított és 1950. IV. 1-ig működő szegedi népbíróság volt. A népbírósági jogot alkalmazták a népbíróság megszűnése után is. Legutoljára 2011-ben a dr. KÉPÍRÓ Sándor csendőr százados ellen folyt eljárásban a vád tárgya a népbíráskodásról szóló törvényben definiált háborús bűncselekmény volt.[45] A vádlottat első fokon felmentette a fővárosi Bíróság, a másodfokú eljárást már nem érte meg.

A népbírósági jog mind célját *„ . . . attól a szükségtől vezettetve, hogy mindazok, akik a magyar népet ért történelmi katasztrófa okozói, illetve részesei voltak, mielőbb elnyerjék büntetésüket,”*[46] mind szervezetét (politikai pártok küldötteiből

álló, a pártok világnézete és céljai által jelentős mértékben meghatározott, az előző rendszerben hátrányt vagy megkülönböztetést elszenvedett személyek meghatározó részvételével működő bírói tanácsok, a bosszú motívumával is terhelve, szovjet-kommunista meghatározottságú nyomozószervek célzatos nyomozati anyagaira támaszkodva), mind pedig működését tekintve (a vádlott jogainak, különösen a jogorvoslati jognak súlyos korlátozásával, rögtönbíráskodás szerű elemekkel, prejudikálással, történetpolitikai nézetek jogivá alakításával, esetenként közvetlen politikai befolyásolással) politikai jellegű intézmény és eljárási rend volt. Ezt akkor is meg kell állapítani, ha számos résztvevőt — mint erre adat van — az igazságosságra törekvés szándéka vezette, ám ez sajnos nem tekinthető fő iránynak és eredménynek a meghatározó megtorló, hatalomvezérelt politikai jogalkalmazási célok mellett.

A népbíróságok minden ügyében az Államvédelmi Hatóság, vagy Katonapolitikai Osztály nyomozati anyagára támaszkodtak a vádemelésnél és a bírósági eljárásban, az ítélkezésnél egyaránt. Az eljárások a nyomozás kezdetétől a vádemelésig feltűnően rövidek voltak, a nyomozások politikai célzata, jellege önmagában meghatározta az eljárás jellegét és kimenetelét.

A forradalmi törvényesség riasztó példája volt, amikor az 1945. II. 3-án „néptörvényszék" által meghozott halálos ítéletet a Nemzeti Bizottság megerősítette és a kegyelmi kérvényt elutasította – majd ROTYIS Péter és SZÍVÓS Sándor elítélteken a 401. különleges munkaszolgálatos század két „keretlegényén" 1945. II. 4-én a „Stalin", (Oktogon) téren nyilvánosan végrehajtotta. Az adatok szerint büntetőjogilag valóban súlyosan terhelhető katonákat egy jogilag nem létező bíróság ítélkezésre nem jogosult bírája hamis tanúvallomás alapján ítélte halálra.[47]

BIHARI Mihály volt alkotmánybíró írta a népbírósági jog ürügyén csendőrökkel szemben is nyomozó szervezetekről: *„Az AVO, BM ÁVH, ÁVH a proletárdiktatúra funkciói közül a »politikai hatalom külső-belső védelmét.« látta el. Rákosi utasítására az ÁVH vezetői néhány ügyészt és bírót — így többek között Jankó Péter és Olti Vilmos bírót, Alapi Gyula ügyészt — kezdettől fogva beszerveztek a nyomozást követő ítélkezési*

feladatok ellátására, hogy a jelentősebb politikai perek a kommunista párt utasításainak megfelelően folyjanak le.

Az ÁVO, ÁVH és elődszervezetei (a vidéki és a budapesti PRO) 1945. január-februártól 1956. október 28-i feloszlatásáig politikai terrorszervezeteként működtek, közvetlenül a kommunista pártvezetés irányítása alatt. Az ÁVO-val párhuzamosan működött a Honvédelmi Minisztériumon belül megszervezett katonai elhárítás szervezete, a Katonapolitikai Osztály (Katpol.), amely jellegét tekintve szintén politikai terrorszervezet volt. 1945-től 1953 júliusáig egyetlen személy — Rákosi Mátyás — közvetlenül irányította az ÁVH-t, hasonlóan a mintául szolgáló szovjet állambiztonsági szervezethez, amely Sztálin közvetlen vezetése alatt működött. A magyar ÁVH — a KGB tanácsadói, a szovjet összekötő tisztek révén — mindvégig szoros kapcsolatot tartott fenn a szovjet állambiztonsági szervezettel."[47]

Az ÁVH a diktatúra jogrendszerén és szervezeti rendszerén kívül és felül álló szervezetként működött. A kommunista párt vezetőitől kapott utasítások végrehajtása és a feladatok teljesítése során semmiféle jogszabály vagy szervezeti függőség nem kötötte.

Az úgynevezett Katona Politikai Osztály (Katpol) nem egészen ötéves fennállása alatt komoly részt vállalt a háborús és népellenes bűnösök felelősségre vonásában. A honvédelmi miniszter rendelete 1945. III. 12-én intézkedett a VKF/2 jogutódjaként felállítandó szerv létrehozásáról. Az 1945. XI. 15-e után már közvetlenül a honvédelmi miniszter alárendeltségébe kerülő Katona Politikai Osztály nyomozásai elsősorban az egykori csendőrség tiszti és tiszthelyettesi állományára, a VKF/2 vezetőire, beosztottjaira, ügynökeire és a volt munkaszolgálatos századok kerettagjaira irányultak.

Az 1989-ben kormányhatározattal felállított történész-jogász ténymegállapító bizottság méltatlanul keveset idézett jelentésének egyik tagja dr. KÓNYÁNÉ dr Kutrucz Katalin írta a jelentésben *„Minden olyan büntetőeljárás, amelyben az Államvédelmi Hatóság folytatta le a nyomozást — az ügy tárgyától függetlenül — büntetőeljárás megcsúfolása, minden szakaszában törvénytelen (Valószínűleg ugyanez a helyzet a*

Katonapolitikai Osztály által nyomozott ügyekben is, de ezt a kisszámú vizsgált ügyre tekintettel nem tudom megalapozottan állítani.)"[49]

A későbbi kutatások szerint valóban ugyanaz volt a helyzet a „katpolon", sőt talán még rosszabb is a bántalmazásokat illetően.

Következésképpen mindazon ügyek törvénysértőnek (koholtnak, koncepciósnak, megalapozatlan tényállásúnak) tekinthetők, amelyekben az államvédelmi hatóság vagy a katonapolitikai osztály nyomozási iratain alapul az ítélet. Ezekben az ügyekben, erre tekintettel — intézményesen hiteltelen bizonyítékokra alapultság miatt — indokolt lenne rendkívüli perorvoslat lehetővé tétele, ami a mai napig sajnálatosan nem történt meg, amint semmissé sem nyilvánította a törvény ezen elítéléseket vagy azok kevéssé súlyos részét.

A jogalkalmazás-megtorlás tényei a csendőrség tagjait illetően

A tanulmány a volt Magyar Királyi Csendőrség tagjai ellen leggyakrabban alkalmazott, napjainkig elméletileg alkalmazható, jelenleg is hatályban lévő a háborús bűnösségre vonatkozó népbírósági, tényállás kérdéseivel foglalkozik.[50] A tényállás politikai jellegű megtorló büntető eljárások eszköze lett. Aligha vitatható, hogy erre a célra készült. Alkalmazási módja igazolta ezt a feltevést. Súlyosan aggályos módon használták eszközül a népbíróságok 1950-ig majd minden büntetőbíróság a népbíróságok megszüntetése után a katonai bíróságok és az általános büntetőbírósági hatáskört gyakorló bíróságok, mint dr. KÉPÍRÓ Sándor volt csendőr százados ügyében a Fővárosi Bíróság Katonai Tanácsa 2011-ben.

A többi népbírósági törvényhely vagy hatályon kívül helyeztetett az alkotmánybíróság által 1994-ben, s a visszaható hatályú jogalkotás és jogalkalmazás tilalma folytán szerintünk keletkezésétől alkotmányellenes volt, vagy időközben — mint nem élő jogot — hatályon kívül helyezték. A csendőr ügyek tételes felmérése, vizsgálata tudomásom szerint nem történt meg, ez egy szakértő testületi vizsgálatot igénylő feladat része lehetne a népbírósági ügyek feltárásának a keretében. Ezek nincsenek központosított módon nyilvántartásba foglalva, a

megyei levéltárak számos ottani népbíróság által tárgyalt ügyet tárolnak, a bírósági és levéltári mutatók, lajstromok nem adnak eligazítást minden esetben arról, hogy csendőrrel szemben folyt e az eljárás, kivéve a katonai bíróságok nyilvántartásait.

Még kevésbé állapítható meg az egyes ügyiratok tüzetes tanulmányozása nélkül, hogy az eljárás a népbírósági jog melyik törvényhelye alapján folyt és pontosan milyen bűncselekményben mondták ki bűnösnek a csendőr vádlottat. Így tehát az elítélt csendőrök pontos száma és a velük szemben alkalmazott pontosan meghatározott büntető törvényi tényállások megjelölése is részletes tanulmányok és adatok hiányában feltárásra vár. Csendőr vezetőkkel szemben a nyilas tisztségviselőkre vonatkozó részt,[51] csendőrökkel szemben pedig a nyilasokat, vagy a III. Német Birodalom hatóságait segítőkre vonatkozó részeket alkalmazhatták.[52] Kilenctized részükkel szemben nagy valószínűséggel az ominózus háborús bűnösökre vonatkozó rész volt alkalmazható.[53]

A csendőrök elítélésének tényeit és adatait KOVÁCS Zoltán András: „*Csendőrsors Magyarországon 1945 után"* című tanulmányában dolgozta fel, adataink ezen alapulnak. A szerző megállapította hogy, *„ . . . a csendőrök sorsa nem tekinthető egyedinek, nem öltött nagyobb méreteket, mint más horthysta szervezetek tagjai ellen 1945 és 1956 után lefolytatott eljárások."*[53] **(I.sz. melléklet)** Nos, ez a megállapítás talán bővebb indokolást és kutatást igényelne.[55]

Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló törvénycikk, különösen annak *„Az állami és társadalmi rend felforgatására vagy megsemmisítésére irányuló bűntettek és vétségek*" című 1. fejezete meghatározta a csendőrség bűnüldöző tevékenységének irányait. A törvény 1. §-a szerint *„Aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez, vagy vezet, bűntettet követ el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő."*[56]

Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi törvényben meghatározott bűncselekmény üldözésének alapját az a körülmény adta, hogy:

- Feltétel nélküli, vasfegyelemmel védte a mindenkori magyarországi alkotmányos rendszereket, s ezáltal olyan értékeket, mint a haza szeretete és szolgálata, istenfélelem, a magántulajdon szentsége.
- Helyzetéből következően — a rendőrséggel, pénzügyőrséggel, honvédséggel, vasutasokkal közösen — parancsra részt vett a zsidók ellen folytatott jogfosztó rendelkezések (deportálás, munkaszolgálat, tulajdonfosztás) végrehajtásában,
- A két világháború között eljárt vidéken az ellenzéki pártok (Kisgazda, Szociáldemokrata Párt, polgári demokraták) vezetői, képviselői ellen. (Választási gyűlések feloszlatása, korlátozása, stb.)

Nem lehet azonban figyelmen kívül hagyni, hogy a Magyar Királyi Csendőrség nem volt hatóság, nem rendelkezett hatósági jogkörrel. A testület tagjai a rendőr közegek számára biztosított jogkör keretein belül tevékenykedtek, illetve a közigazgatásnak a törvényekkel összefüggésben álló rendelkezéseit volt köteles végrehajtani. A testület fennállása során ennek megfelelően működött.

Összegezve e tények némileg magyarázzák, ha az igazságosság mércéjével nem igazolják is a csendőrök ellen a népbírósági jog alapján indult eljárások körét, jellegét és módszereit a többpárti összetételű, 1945-től működő népbíróságoknak a csendőrök és mások ellen hozott drákói ítéleteit. Az 1944-től zajló politikai folyamatok, — így az erőszakszervezetek kemény kommunista vezénylése — okszerűen vezettek a csendőrség és a csendőrök ellen jogellenes feloszlató, felelősségre vonó, a fizikai megsemmisítésig terjedő jogalkotási, népbírósági, közigazgatási megtorláshoz.

Nem esett szó a német-nyilas megtorlással sújtott egyes csendőr vezetőkről, például a zsidómentést végző, az ellenállási mozgalmat támogató KUDAR Lajos cső.ezds. sorsáról. akit a vár ostroma idején ölték meg német fogságban.

A kormány 1945. V. 7-én kelt rendeletei a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóltak.[57] A csendőrség feloszlatásáról szóló jogszabály rögzítette a csendőrségnek, mint testületnek a felelősségét és intézményét megszüntette, szervezetét feloszlatta. Sikerült azonban

elkerülni a valódi kollektív bűnösséget, mert a csendőrséghez tartozás ténye nem alapozta meg a büntetőeljárás megindítását, ehhez valamely többlet tényállás, illetve annak koholása volt szükséges. A rendelet megállapította, hogy a Csendőrség a volt kormányok rendelkezéseit *„maradéktalanul végrehajtotta"* s ezzel a nép ellenségévé vált, ezért a testületet megszünteti és tagjait felelősségre vonja.[58]

A „Különleges Igazoló Bizottság" akkor igazolhatta a volt csendőrt, ha az súlyos fegyelmi vétséget vagy bűncselekményt követett volna el, ami már az elkövetés idején súlyos büntetéssel, de mindenképpen a testületből való eltávolítással járt volna. A *Magyar Közlöny* azt közölte, hogy 5 000 megjelent személyből 233 főt igazoltak a bizottságok.[59] Mindazonáltal a csendőröket felelősségre vonták — visszaható hatállyal — olyan ügyek nyomozásáért, amelyek az akkor érvényben lévő törvények és rendeletek szerint kötelességük közé tartoztak. Ebben a körben emberek törvénytelen megkínzásáért vagy kivégzéséért, mint háborús bűntettért voltak felelősségre vonhatók, de ezen bűntetteket politikailag elfogult bíróság burkolt bűnösségi vélelem alapján, sokszor nem megfelelő bizonyítási eljárásban állapította meg aránytalanul súlyos büntetéseket szabva ki.

A népbírósági jogi háttérrel működő népbíróságok elé 1945 és 1949 között 59 429 fő került, ebből 55 322 fő (93,08%) ügye befejezést nyert, 3 307 fő (5,56%) ügye áthúzódott későbbre, 26 997 főt (45,42%) marasztaltak el, 14 727 főt (24,78%) felmentettek, 12 644 főnél pedig (21,27%) az ügy egyéb módon zárult. 1945 és 1949 között SOÓS Mihály kutatásai szerint 59 429 fő került a népbíróságok elé és 55 322 fő ügye le is zárult. A népbíróságok 26 997 főt elítéltek, 14 727 főt felmentettek, 12 644 fő ügye pedig más módon zárult.[60]

A népbíráskodás 1949-ben befejeződött, de a háborús bűnösségre vonatkozó részét továbbra is alkalmazták katonai és nem katonai büntető bíróságok.[61] A háborús és népellenes bűncselekmények elítélt, de már kiszabadult elkövetőinek, valamint a felelősségre vonást valamilyen módon elkerülőknek a megfigyelése, illetve letartóztatása és bíróság elé állítása még jóval később is zajlott. Az 1960-as, sőt az 1970-es évtizedből is

találhatunk példákat a titkos megfigyelésekre, az úgynevezett „figyelőztetésekre" és a nyílt eljárásokra egyaránt.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. XII. 5.-ei ülése határozatában a forradalmat kiváltó, négy pontban felsorolt okok között a harmadik szerint *„ . . . a régi rend hívei, az u. n. »belső reakció«, s köztük a csendőrök jelentették az egyik fő ellenforradalmi okot."*[62] A belügyminisztérium II. főosztálya vette át az ÁVH ügyköreit és személyeit, így a belső reakció elleni harc, a volt csendőrök tevékenysége feltárásának és felelősségre vonásának teendőit is, melynek végzése a II/5.alosztály feladatát képezte. Az illetékes főosztály a politikai szándékoknak és irányelveknek megfelelően tervezetet készített az ellenforradalom elleni harc címmel, amely négy irányát határozott meg:

„1. Az ellenforradalmi szervezetek vezetői és tagjai;

2. A volt uralkodó osztály tagjai;

3. A fasiszta és burzsoá pártok, a Horthy rezsim vezetői, politikai és katonai személyei, valamint olyan volt fegyveres szervek vezetői és tagjai, mint a csendőrség, VKF/2 horthysta tisztek;

4. Az ellenforradalom oldalán fegyverrel harcolt személyek, akik nem tartoztak az előző csoportokba."[63]

A belügyi tárca II/5-g. csoportja által készített összefoglaló jelentés 1959. IV. 16-ára elkészült. A benne lévő kimutatás 148 csendőrt, 18 politikai detektívet és 21 VKF-2-es hadbírót jelölt meg. Ez a kör másfél hónap alatt 495 főre nőtt úgy, hogy júniusra 126 fő esetében láttak jó esélyt a büntető eljárásra. Úgynevezett kommunistaellenes nyomozás miatt pedig 1959 végéig 129 személyt, köztük 71 csendőrt tartóztattak le. Közülük 59 csendőrt adtak át a katonai ügyészségnek, egyet pedig a Fővárosi Főügyészségnek. HOLLÓS Ervin alosztályvezető levélben közölte az ügyészséggel, hogy nyomozást rendelt el az 1944. X. 15-e után elkövetett főbenjáró háborús és népellenes bűntettek elkövetői ügyében.[64] **(II.sz. melléklet)** A belügyi tárca balos, ÁVH-ás állománya a Magyar Szocialista Munkáspárt ideológiájára építve hajlott arra az álláspontra, hogy a régi HORTHY és nyilas fegyveres testületek szervezték az „ellenforradalmat."

KOVÁCS Zoltán András szerint az ügyek első csoportja azokat a csendőröket érintette, akik a folyamőrök és honvédtisztek mellett az újvidéki „hideg napok" kapcsán fogtak perbe. Második csoportba az úgynevezett „nyilas csendőrség", vagyis a Nemzeti Számonkérő Szervezettel kapcsolatos vizsgálatokba tartozó csendőrök tartoztak, végül a harmadik csoportot azok a csendőrök alkották, akik korábban politikai nyo-mozásokat vezettek, vagy annak résztvevői voltak.

Az 1942 januárjában lezajlott, „újvidéki vérengzésként" ismert, valójában a délvidéken az úgynevezett sajkáskerületben is zajlott események vizsgálata és a vele kapcsolatos eljárások 1943-tól elejétől 1967-ig elhúzódtak. A délvidéki ügyek vizsgálatát CSERMANEK [KÁDÁR] János utasítására — Hadihajósok III. fedőnéven — 1967. III. 1-én zárták le, ám nem véglegesen, egy, a CSERMANEK [KÁDÁR] János és Joszip Broz TITO között az 1960-as évek közepén lezajlott megbeszélést követően.

A Belügyminisztérium III/III. (Belső Reakció Elhárító Csoportfőnökség) 3-b. alosztályának saját becslései alapján összesen körülbelül 320 embert vontak büntetőjogilag felelősségre az újvidéki események kapcsán. Az elítéltek kisebb hányadát a csendőrök, a nagyobbik részét pedig honvédek és fo-lyamőrök tették ki.

A II. világháborút követő számonkérés során a 31 háborús főbűnösnek nyilvánított csendőr ellen megfogalmazott vádpontokban 23 esetben (74%) az újvidéki eseményekben való részvételt emelték ki. A korabeli összesítésekből nem állapítható meg minden esetben, hogy pontosan mely törvényi tényállás alapján folytak az eljárások. Ám a csendőrök ezen ügyeiben és különösen az újvidéki razzia kapcsán lefolytatott eljárásokban szinte kivétel nélkül vádpontkét kellett szerepelni az emberek törvénytelen kivégzésének és/vagy megkínzásának. RADNAI László csendőr főhadnagy és társai ellen még 1971-ben is folyt büntetőeljárás az 1942-ben a Délvidéken a sajkás kerületben elkövetett háborús bűncselekmények miatt.[65]

ZINNER Tibor közlése szerint 1958 májusától BISZKU Béla belügyminiszter utasítására büntetőeljárás indult 385 olyan személlyel szemben, akik háborúsnak vagy népellenesnek mi-

nősülő bűncselekményeket követtek el. Közülük végül 69 személyt tartóztattak le 1959. I. 21-22-én.[66]

Kommunistaellenes nyomozások miatt 66 embert ítéltek el a katonai bíróságok, 1959-1961 között 22 volt csendőrt végrehajtott halálbüntetéssel sújtottak, 9 életfogytiglani szabadságvesztést szabtak ki, 17 csendőrt 15 évi vagy annál kisebb tartamú börtönbüntetéssel sújtottak.[67]

1945 és 1961 között a volt Magyar Királyi Csendőrség személyi állományából 33 főt végeztek ki. A budapesti népbíróság ítélete alapján 7, a katonai bíróságok ítéletei alapján — 1956 után — 26 halálra ítélt csendőr végezte életét bitófán.[68] **(III.sz. melléklet)**

A népbíróságok működésének klasszikus korszakából (1945-1948) a Magyar Királyi Csendőrség tagjai közül hét volt csendőrt — háborús főbűnöst — ítéltek halálra háborús és népellenes bűntettek vádjával. Időrendben: ZÖLDI Márton csendőr századost (Újvidék miatt), FERENCZY László csendőr alezredest, ORENDY Norbert csendőr ezredest, dr. RADÓ Endre csendőr századost, BALASSA Bálint csendőr századost, JUHÁSZ István csendőr alhadnagyot (Újvidék miatt) és végül HAJNÁCSKŐY László csendőr ezredest.[69]

A büntető ügyek zömét hadbíróság — a Budapesti-, valamint a Szegedi Katonai Bíróság — tárgyalta első-, majd a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiuma másodfokú büntetőeljárásban.

A rendkívüli jogorvoslatok esélyei és lehetőségei a jelen és a jövő jogalkalmazásában és jogalkotásában.

Az alkotmánybíróság 1994-ben azt is kifejtette határozatában, hogy *„ . . . a háborús bűntettek miatti elítéléshez a kárpótlásból és a társadalombiztosítási helyzet rendezéséből kizáró jogszabályi rendelkezések indokoltságának értékeléséhez a népbírósági ítélkezési gyakorlat történeti-jogi elemzése szükséges. Ennek kereteit a jogalkotásnak kell megteremtenie.”*[70] Ez a megállapítás a háborús és népellenes bűntett miatt elítéltek helyzetének változatlanságát sugallta. Mert szervezeti és jogi keretek szükségesek a népbírósági gyakorlat történeti-jogi elemzéséhez, s még inkább a szükséges

jogszabályok elveinek és szövegének kimunkálásához addig, amíg köztünk van az ítéletekkel érintettek igencsak megfogyatkozott serege.

Két évtizeddel a politikai rendszerváltozás kezdete óta nyoma sincsen olyan törekvésnek, hogy népbírósági elítélések miatt kárpótlást vagy a fogvatartás idejének társadalombiztosítási elismerését terveznék vagy legalább a legkisebb súlyú bűntettek miatt elítéltek, így például az öt évnél nem súlyosabb szabadságvesztéssel sújtottak elítélését semmisnek nyilvá-nítanák vagy a súlyosabb elítélések könnyebb felülvizsgálati-perújítási lehetőségét megnyitnák.

A valós helyzet az, hogy a népbírósági elítélésekre nem terjed ki a semmisségi törvények hatálya, márpedig a csendőr-öket legnagyobb számban ezen népbírósági „jog" alapján ítélték el. A rendszerváltoztatáskor a minisztertanács *„A koncepciós ügyek felülvizsgálata."* című határozatában a koncepciós büntetőügyek felülvizsgálata körében teendő további intézkedésekről rendelkezett. A minisztertanács határozatában megbízta a Jogász-Történész Bizottságot, hogy a konkrét büntetőügyvizsgálatot valósítson meg az 1945-1949 közötti évekre vonatkozóan, különös tekintettel egyes háborús- és népellenes bűncselekményekre.[71]

Az 1990. II. 16-ai határozat hatályban maradt, noha a bizottságot megszüntették 1991. III. 6-án.[72] Ezért ZINNER Tibor a Történész Bizottság volt társelnökeként javasolta dr. KAHLER Frigyesnek — az idő tájt az igazságügyi tárca főosztályvezetőjének — 1991. VI. 23-án, hogy a népbíráskodásról szóló 1945. évi törvény[73] hatálya alá tartozó büntetőügyekben folytatódjon a tényfeltárás, mert ez megalapozhatja a mintegy 80%-ban eltúlzott jogerős ítéletekkel zárult népbírósági büntetőügyekben az újabb semmisségi törvényt. A népbírósági elítélések semmissé nyilvánításának ügyét kutatóként folyamatosan napirenden igyekszik tartani ZÍNNER Tibor. A mértékadó jogalkalmazók közül pedig különösen dr KÓNYA István a Kúria elnökhelyettese — korábban a büntető kollégium veze-tője — akinek nyomatékos véleménye ismeretes a témakör feltárásának és rendezésének szükségességéről. Mindezek ellenére 1990-óta minden kormány és minden országgyűlés

elmulasztotta az igazságosság és emberi méltóság követelményeinek érvényesítését, törvény kezdeményezését, illetve meghozatalát az ilyen ügyekben az elítéltek javára.

Hatvan-hetven év elteltével a lehetetlenséggel határos a sikeres perújítás, hiszen ennyi idő után új tényt állítani csaknem megoldhatatlan feladat. A felülvizsgálat lehetőségei va-lamivel nagyobbak, de ezek is korlátozottak, mert a korabeli — akár a legképtelenebb koholt — tényállás sem vizsgálható felül a tényálláshoz kötöttség törvényben rögzített elve miatt, enélkül pedig a törvénysértés sokszor nem állapítható meg.

Az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharccal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről szóló 1990. évi kormányrendelet szerint a sérelmet szenvedett nem igényelhet rendezést a semmisség alá nem eső népbírósági elítéltetéséért.[74]

Két sarkalatos legendáról

Sajnos legendának kell tekintenünk azt a feltételezést, amely szerint bármilyen törvénysértő elítélés megnyugtatóan, rendkívüli perorvoslattal orvosolható.

Az eljárási törvény érinthetetlennek rendeli a büntető ítéletben megállapított tényállást rendkívüli perorvoslat, felülvizsgálat esetén, míg perújításra csak *élő személy javára szóló új bizonyíték* alapján van — ezért valójában nincs — lehetőség. A Kúria a törvényszabta keretek között rugalmasan, az ítélethozatal idejére jellemző történeti helyzet ismeretében, az adott törvényes lehetőségek között jár el, s így vizsgálja felül a megtámadott ítéleteket. Az önkényuralmi jogsértés orvoslása azonban néhány esetben — az említett tényálláshoz kötöttség, tehát jogi korlátok miatt — mégsem jár sikerrel. A rendkívüli perorvoslat most hatályos eszköztárával az előbbiek szerint perújítással nem nyújtható jogorvoslat, felülvizsgálattal a jól felismerhető koholt tényállás, elítélés esetén sem minden esetben. Ezres nagyságrendű ügycsoportról van szó. Ezért égetően szükséges

a semmisség és a rendkívüli perorvoslat további reformja az alkotmányosság jegyében a társadalom és a hozzátartozók igazságérzetének való megfelelés érdekében.

Ezért az eljárási szabályok kiegészítése szükséges úgy, hogy a politikai nyomozó szervek által nyomozott bűncselekmények teljes vagy bizonyos körében lehetővé kellene tenni a perújítást azon ok alapján, hogy az ügyben (pontosan meghatározott) politikai nyomozó szerv járt el. Ebben az esetben a bíróságnak jogász és történész szakértő bevonásával kellene állást foglalni abban a kérdésben, hogy a politikai nyomozó szerv eljárása folytán keletkezett bizonyítékok alapján ítéletben rögzített tényállás megalapozottnak vagy megalapozatlannak, koholtnak tekintendő-e.

Így alappal állítható, hogy a történelmi múltban keletkezett, önkényuralmi társadalmi környezetben hozott ítéletek perújítására vagy felülvizsgálatára sajátos eljárási szabályok szükségesek, olyanok, amelyek megkönnyítik a bíró tevékenységét.

A múltbeli jogsérelmek orvoslása érdekében megfelelő jogi szabályozás indokolt. Ennek érdekében szét kellene választani az 1990. V. 2. azaz az új, szabadon választott országgyűlés első napja után keletkezett ítéleteket a korábbiaktól. Így lehetne biztosítani azt, hogy a szabadon választott országgyűlés első napja előtt keletkezett ügyekben elítéltek is hozzájuthassanak az emberi méltóságukat megillető eljárásokhoz, a múltbéli jogsérelmeik tekintetében.

Sajnálatos, hogy a büntetőeljárásról szóló 2017-ben keletkezett és 2018. VII. 1-én hatályba lépett törvény[75] rendelkezéseinek létrehozása során a kodifikátorok figyelmen kívül hagyták a rendkívüli perorvoslatok ilyen tartalmú kiegészítését a politikai indítékok alapján elítéltek javára.[76]

Sajnálatos módon szakítanunk kell azzal a legendával is, hogy a csendőrség felosztásáról rendelkező miniszterelnöki rendeletet az alkotmánybíróság alkotmánysértő mivoltára tekintettel megsemmisítette volna.

Az alkotmánybíróság 1991. évi vonatkozó tartalmú határozata[77] megállapítja, hogy a társadalombiztosításról szóló 1990. évi minisztertanácsi rendelet szerint „*a csendőrség volt tagjának a csendőrségi és az ezt megelőző közszolgálati idejét*

csak akkor lehet szolgálati időként figyelembe venni, ha a volt csendőrt az 1690/1945. (V. 10.) ME.r. szerint létesített bizottság igazolta"[78] alkotmányellenes. Ezért azt a jogszabály kihirdetése napjára visszamenő hatállyal megsemmisítette és feljogosította az alkotmányellenesnek talált jogszabályi rendelkezés által érintetteket, hogy alkalmazásának felülvizsgálatát utólag kérhessék és igényüket a társadalombiztosításról szóló 1975. évi törvényi szabályozás szerint érvényesíthessék.[79]

Az alkotmánybíróság nem a — már nem hatályos — miniszterelnöki rendeletet semmisítette meg, hanem a társadalombiztosítási kormányrendelet vonatkozó szabályát. Az alkotmánybíróság hatáskör hiányában nem vizsgálta a csendőrség tagjainak felelősségét, csupán a felelősség megállapításának és a szankció elrendelésének módját abban az összefüggésben, hogy az alkotmányellenesnek talált rendelkezés alkalmazása folytán a csendőrség volt tagjai nyugdíjának kiszámításakor nem vették figyelembe a csendőrségi és az azt megelőző közszolgálati időt. *Döntése nem befolyásolta az egyénileg, bírósági vagy egyéb hatósági eljárás során felelősségre vont, elítélt volt csendőrségi tagok felelősségét.*

A Magyar Királyi Csendőrség feloszlatásáról szóló miniszterelnöki rendelet[80] az alkotmánybíróság szerint keletkezésekor nem volt alkotmányellenes, hanem 1989-ben, az akkori alkotmánymódosítással vált volna azzá, ha nem helyezik hatályon kívül 1987-ben. Így a határozathozatalkor már nem volt hatályban. Hatályon kívül helyezése pedig nem fejezett ki értékítéletet, csupán mint már nem érvényesülő szabályt törölték a hatályos jogszabályok köréből 1987-ben. Így az alkotmánybíróság nem semmisíthette meg, mert ilyen hatásköre csak hatályos jogszabályokra van.

Az 1960 előtt kibocsátott kormányszintű jogszabályok rendezéséről szóló 1987. évi rendelet kimondta, hogy: *„Az 1960 előtt kibocsátott hatályos kormány-, illetőleg minisztertanácsi rendeletek és határozatok felsorolását a rendelet melléklete tartalmazza*." [81]

A határozatból nem a feloszlatás tényének — hanem a szankciót elrendelő és a mentesülést szabályozó rendelkezéseinek — 1989-ben bekövetkezett alkotmányellenessége

olvasható ki közvetetten, mert a *„ . . . bíróság előtti egyenlőség kívánalma magában foglalja, hogy a törvény elé jutás feltételei és a törvény előtt a bizonyítás módja is mindenki számára azonosak legyenek.*"[82] Valójában az 1989. X. 23-án hatályba lépett „kis alkotmány" szerint *„. . . a Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el."*[83] Ezen alkotmányos elv szerepelt értelemszerűen az 1945-ben létezett történeti alkotmányban, amint a nullum crimen elve is. Ezért a feloszlató rendelet az érintett részében alkotmányellenes volt, s ezt meghaladóan egészében azért is, mert egy megszállt ország nem legitim rendeletalkotásaként született.

ZLINSZKY János alkotmánybíró azonban továbbment a testületi döntés indokolásán különvéleményében, amely átsugárzik magára a népbírósági jogra is: „*Minden modern jogrendben és Magyarországon is általános jogelvként érvényesül, hogy a szankcióval sújtani rendelt cselekményt vagy mulasztást az elkövetéskor hatályos jogszabályok szerint kell elbírálni. Ugyancsak általános jogelv a kollektív szankció alkalmazásának tilalma. E jogelveket csak kevés, indokolt kivétel töri át. Az 1690/1945. M. E. rendelet nem cselekményt vagy mulasztást rendelt szankcionálni, hanem pusztán azt a tényt, hogy valaki csendőr volt. ....A rendelet 1. § (1) bekezdése a csendőrségnek mint testületnek a felelősségét állapította meg."*[84]

Azonban alkotmányellenességet az adott körben, s nem a feloszlatás tényét illetően látott megállapíthatónak „*A fentiek alapján megállapítható, hogy az 1690/1945. M. E. rendeletnek az illetmény, nyug- és kegydíj igény megszűnésére és a mentesülésre vonatkozó rendelkezései a jogszabály megalkotásakor is a magyar jogrend alapvető jogelveibe ütköztek".*[85]

Az alkotmányos alapelvek érvényesülése azonban nem csupán az említett elv, hanem a nullum crimen sine lege elve tekintetében is megállapítható, s ezen különvélemény értéke abban van, hogy elismeri egy rendelet, kötelező szabály születésekor hatályos alkotmányos szabályok jelentőségét és figyelembe

vételének fontosságát a történeti alkotmány elveinek alkalmazását a forradalmi jog megítélésekor.

Két végzetes példa a jelenkorból

Úgy hozta a sors, hogy a legújabb kori két nagy, csendőrséggel kapcsolatos büntető ügyben a vádlott védője lehettem. Mindkét ügyben tanulmányunk vezérmotívumát a népbíráskodásról szóló jogszabálynak a háborús bűnösségre vonatkozó pontját alkalmazták, ezt a tényállást tették vád tárgyává.[86] Mindkét ügy más-más módon végzetes volt a vádlottakra, ám a bűnüldözők számára is súlyos megítéléssel járt, jogtörténetileg mindenképpen.

A KRISTÓf-ügy[87] KRISTÓF László csendőr nyomozó őrmester 1944 nyarán a német birodalom által megszállt Magyarországon teljesített szolgálatellátásának a megítélésre vonatkozott. KRISTÓF László, mint csendőr nyomozó őrmester részt vett egy súlyos államellenes bűncselekmény gyanúsítottjának letartóztatásában, amelynek során egyik bajtársa agyonlőtte az intézkedésnek lőfegyver használattal ellenálló személyt. Ennek során a körözött személy egy fő rendőrt agyonlőtt, egy csendőr nyomozót pedig súlyosan megsebesített.

A korabeli vizsgálat szabályosnak ítélte meg a letartóztatásban résztvevők eljárását, valamennyiüket államfői kitüntetésben részesítették.

Ezért KRISTÓF Lászlót és csendőrnyomozó társát PALOTÁS Ferencet 1959-ben halálra ítélte a kommunista rendszer bírósága, hangsúlyozva, hogy egy kommunista ellenállót öltek meg, aki a bíróság szerint e minőségében jogos védelmi helyzetben volt, az eredetileg fegyvert nem használó nyomozókkal szemben jogosan rántott fegyvert és lőtte ki rájuk összes lőszerét.

A Legfelsőbb Bíróság öttagú felülvizsgálati tanácsa 2006. III. 6-án jogerősen felmentette az ellene emelt emberölési vád alól a dr. SÁGVÁRI Endre 1944. VII. 27-én történt letartóztatásában való részvételéért 1959-ben halálra ítélt és kivégzett Kristóf László csendőrnyomozót, legutolsó rangja szerint csendőr törzsőrmestert, s a legsúlyosabb vádponthoz képest kisebb súlyú bűncselekmények miatt folyt eljárást megszüntette.

KRISTÓF Lászlót felmentették az emberölési vádat magába foglaló „emberek törvénytelen kivégzése" vádpont alól azért, mert nem követett el bűncselekményt. Az ügy többi vád-lottjának elítélését tartalmazó 1959-ben koholt ítéletrészeket a Legfelsőbb Bíróság nem érintette, mivel nem volt velük kapcsolatos felülvizsgálati indítvány.

Az ügy két szakaszra bontható. Az első szakasz 1944-1959-ig tartott, melyben koholt, törvénysértő eljárások útján, gyakorlatilag bírói úton végrehajtott emberölést valósítottak meg.

A második szakasz 2006-ban zajlott le, amikor a magyar igazságszolgáltatás a törvénytelen úton elítélt és kivégzett embernek felmentő ítélet által posztumusz igazságot szolgáltatott.[88]

KRISTÓF László halálra ítélése több volt, mint justizmord, mert ezt a fogalmat a bírói tévedés folytán történt elítélésekre, különösen a tévedés következtében hozott ítélet alapján végrehajtott halálbüntetésekre használják. *Elítélése nem tévedés, hanem bírósági úton végrehajtott gyilkosság, előre kitervelten, aljas (pártállami bosszú) indokból elkövetett emberölés volt*. Az eljárásban az állam részéről részt vett személyek tettestársai illetve bűnrészesei voltak ennek a bűncselekménynek.[89]

A Képíró ügy dr. KÉPÍRÓ Sándor volt csendőr századosról szólt.[90] A bírósági eljárás idején 96 éves vádlott 1942 januárjában a Magyar Királyi Csendőrség V. szegedi csendőr kerületének makói tanszázadánál teljesített szolgálatot főhadnagyi rendfokozattal. 1942. I. 21-22-23-án résztvett Újvidék városában a partizán tevékenység megakadályozására illetve megelőzésére, megtorlására irányuló, 800-900 jelentős arányban zsidó áldozattal járó újvidéki karhatalmi ellenőrzés (razzia) végrehajtásában, mint csoport-parancsnok, akinek feladata a járőrök irányítása és ellenőrzése volt. Mintegy 20 ilyen csoport volt. A csendőrtiszt azonban nem volt hatósági közeg, szemben a csendőr járőrrel illetve járőrvezetővel. A vád az el-lenőrzés nem megfelelő teljesítésével, illetve egy alkalommal — politikai nyomozószerv az ÁVH előtt tett, visszavont tanúvallomásra alapított — utasításadással elkövetett háborús bűntett volt. A vádemelés és

a vád törvényessége vitatható volt, s a per adatai azt támasztották alá, hogy a vádlott nem követett el bűncselekményt.

A Fővárosi Bíróság 19.B. 155/2011. sz. a Budapesten, 2011. V. 05-06., 2011. V. 10., 2011. V. 19., 2011. V. 24. és 2011. V. 26-27., valamint 2011. VI. 08., 2011. VI. 16., 2011. VI. 20., tovább 2011. VI. 24., illetve 2011. VI. 29. és 2011. VI. 30. napján megtartott tárgyaláson 2011. VII. 18. napján kihirdetett és ugyanezen, valamint 2011. VII. 19. napján nyilvánosan megindokolt ítéletében dr. KÉPÍRÓ Sándor volt csen-dőr százados vádlottat az ellene a népbíráskodásról szóló jogszabály háborús bűnösségre vonatkozó részében leírt magatartással megvalósított, valamint a büntetőtörvénykönyv háborús bűntettről szóló részében rögzítettek[91] alapján emelt vád alól felmentette.

A vádlott felmentése bebizonyítottság hiányában történt, ami akár sajátossága lehetne az ilyen eljárásoknak, hiszen súlyos bűncselekmények helyszínén jelen volt személyek tekintetében nehéz tényként megállapítani, bizonyítani azt, ami nem történt meg, tudniillik hogy nem követte el a cselekményt. A vádlott a másodfokú jogerős ítélet előtt a büntetőeljárás okozta izgalmak miatt bekövetkezett súlyos egészségromlás következtében meghalt. Súlyos az erkölcsi felelőssége annak a bűnüldözőnek, aki aggastyán korú embereket büntetőeljárás izgalmainak vet alá, akár politikai-emberi jogi indítékból is, hi-szen ha nem ítélik is el a vádlottat, az eljárás életébe kerülhet. A népbíráskodásról szóló jogszabály háborús bűnösségre vonatkozó része[92] dr. Képíró Sándor végzete lett, ám a vád képviselője is maradandó hatású kudarcként élhette meg az ügyet.

Amikor a súlyos szuverenitásvesztésben, idegen katonai megszállás terhe alatt szenvedő magyar állam létrehozta az erősen alkotmánysértő úgynevezett népbírósági jogot nem kö-telezte erre az akkor hatályos nemzetközi jog.

A háborús bűnösök megbüntetését parancsolóan rögzítő magyar fegyverszüneti egyezmény, majd a békeszerződés nem kötelezte Magyarországot olyan jogalkotásra amely a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege (nincsen bűncselekmény és nincsen büntetés — az elkövetéskor hatályos — törvény nélkül) elvének meghaladására vagy megsértésére irányult volna.

Ezen rendelkezések tartalma és történeti sorsa, a hozzájuk kapcsolódó politikai indítékú és célú, a Magyar Királyi Csendőrség tagjainak sorsát is sokszor megpecsételő joggyakorlat indokolja a kérdést, miszerint milyen alkotmányos megítélést érdemel a népbírósági jog saját korának alkotmányos mércéje szerint és a rendszerváltozás „jogállami forradalma" alkotmányossága által? Az utóbbi kérdésre válaszolt korunk alkotmánybírósága, semmilyen orvoslási lehetőséget nem mutatva fel. Válaszunk az elsőre az, hogy alkotmánysértő volt kora mércéje szerint is, mert az előbb említett jogelveket deklaráltan és nyíltan vállalva megsértette, s ezzel a CSEMEGI-kó-dexben rögzített nullum crimen elvet[93] is áthágta.

A büntetőjogi felelősség a személy méltóságával, életével és hozzá kapcsolódó alapvető jogokkal szervesen összekapcsolódik, az erről szóló, — törvényben rögzített, az ember és közhatalom viszonyát is meghatározó — büntetőjogi alapelv a történeti alkotmány idején alkotmányos elvnek tekinthető. A történeti alkotmány törvényeiben nem különböztetik meg tételesen az alkotmányerejű elveket más elvektől, s a jogalkotásban sem volt különbség a törvények között. A mindkét időállapotot (1945-1989,1994) kifejező de alkotmányossági megítélés szerint alkotmányellenes rendelkezéseknek arra volt erejük hogy időlegesen eltérítsék a büntetőjogot a legalitás és legitimitás (az értékalapú törvényesség és a hiteles alkotmányosság) útjáról, ám a valódi, a hiteles alkotmányosságot nem helyezhették hatályon kívül.

Ezért a jogsérelmek orvoslása szükséges és nélkülözhetetlen, mert a mostani helyzet alkotmánysértő állapot fenntartását jelenti, s az ilyen állapot magában hordozza megszüntetésének igényét. Az orvoslás esélyei az idő múlásával romlanak, mégis el kell mondani azt, hogy a népbírósági jogot érintő semmisségi törvényre, a rendkívüli perorvoslat lehetőségének megnyitására, és mindezek feltételeként intézményes, lehetőleg testületi jellegű módszeres jogászi-történészi kutatásokra van szükség a népbírósági iratok körében. Ez utóbbiak jelentősen gazdagítanák a történettudományt és a közösségi tudatot, s a témánál maradva a csendőrség történetéről való tudásunkat is. Mert ebben a viszonylatrendszerben az igazságosság és a tudás egymást támogató erények.

Jegyzetek:

[1] 81/1945. (I. 25.) ME.r. 11.§ 5. pont.

[2] Loc.cit.

[3] 525/1945. (II. 26.) ME.r. 14.pont.

[4] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit.

[5] 1 440/1945. (IV. 27.) ME.r.

[6] 1945/VII.tv.

[7] Loc.cit. I. – IV.sz. mellékletek.

[8] 1947/XXXIV.tv.

[9] A törvényerőre emelt ME rendeleteknek, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénynek a háborús és népellenes bűncselekmények tényállásaira, büntetési tételeire és elévülésük kezdetének sajátos szabályaira vonatkozó rendelkezéseit az 1952. VIII. 31. napján hatályban volt anyagi jogszabályokat tartalmazó, a Hatályos Anyagi Büntetőjogi Szabályok Hivatalos Összeállítása (BHÖ), a Különös rendelkezések Első részébe, a Népköztársaság elleni bűncselekmények IV. fejezetének 81-94. pontjaiba építette be. A 11.§ 5. pont a BHÖ 82. e. pontjaként szerepelt.
Loc.cit. 1. § + 5. §

[10] 1989/XXXI.tv.

[11] 2012/C.tv. 158. §

[12] LUKÁCS: 95.p.

[13] 1945/VII.tv. op.cit.

[14] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5.pont.

[15] Loc.cit. 13.§-a 2.pont.

[16] A népbíráskodásról szóló 81/1945. (I. 25.) ME.r. 11.§ 5.pontjában, valamint a 13.§ 2.pontjában, továbbá a 12.§ és 14.§-aiban meghatározott büntetési tételeket a Büntető Törvénykönyv 158. §-a tartalmazza.
2012/C.tv. 158. §

[17] A háborús bűntetteknek az Nbr. 11. és 13. §-ában meghatározott elkövetési magatartásai, valamint a 12. és 14. §-ban meghatározott büntetési tételei váltak az 1978. évi Btk. részévé, a többi rendelkezés már nem volt hatályos, ezeket az AB ezért nem vizsgálhatta.
2/1994. (I. 14.) AB.hat.

[18] Loc.cit.

[19] Loc.cit.

[20] A népbíráskodásról szóló jogszabály szerint háborús bűnös az is:

1. aki nyomtatványban (bármilyen módon sokszorosított iratban), gyülekezet előtt elmondott beszédben vagy rádió útján a háborúba lépésre vagy a háború fokozottabb mértékben való folytatására izgatott,

2. aki valamilyen katonai jellegű alakulatnak személy vagy vagyontárgy ellen elkövetett erőszakos cselekményhez segítséget nyújtott,

3. aki nem vezető jellegű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzéséhez vagy megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés vagy megbízatás alapján a nyilas

közigazgatásban vagy honvédelem keretében önként a 11. § 4. bekezdésében fel nem sorolt egyéb fontos állást vállalt,

4. aki magyar állampolgár létére a német hadsereg vagy biztonsági szolgálat (SS, Gestapo stb.) kötelékébe lépett,

5. aki valamilyen német alakulatnak a magyarság érdekeit sértő adatokat szolgáltatott, vagy mint besúgó működött,

6. aki a háborús hírverés szolgálatában jelentős szellemi munkát végzett,

7. aki bármilyen formában olyan tevékenységet fejtett vagy fejt ki, illetőleg mozdított vagy mozdít elő, amely a népek háború utáni békéjének vagy együttműködésének megnehezítésére vagy megbontására, avagy nemzetközi viszály előidézésére alkalmas.

81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 13.§
[21] Loc.cit. 11.§ 1. és 2. pontok
[22] Loc.cit. 11.§ 5.pont
[23] 1848/III.tc. ; 1920/X.tc.
[24] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 1.§ ; 2012/C.tv.op.cit. 158. §
[25] 1945/VII.tv. op.cit. I.sz. melléklet 1.§
[26] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 9.§
[27] 1878/V.tc. 1.§
[28] 1930/II.tc. 118. §
[29] 1878/V.tc. 278-279.§
[30] Loc.cit. 302.§
[31] Loc.cit. 303.§
[32] 1945/VII.tv. op.cit. I.sz.melléklet, különös rész, 13.§ 2.pontja.
[33] Az idézet értelme: A törvény előbb van, mint a törvénysértés.
ANGYAL: 60.p.
[34] Loc.cit. 56-57.p.
[35] 1486/LXX.tc. ; BÖLÖNY: I.köt. 76.p.
[36] BOJTA: 31-32.p.
[37] 1945/VII.tv. op.cit. 21.§
[38] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. Különös rész. 11.§ 5.pont. + 13.§ 2.pont.
[39] 1971/1.tvr.
[40] 2011/CCX.tv.
[41] *„A nullum crimen elv feltétlen belső jogi érvényesülését garantáló 57. § mellett a 7. § (1) bekezdés erejénél fogva alkotmányosan érvényesülnek a nemzetközi büntetőjognak a háborús bűncselekményekre és az emberiség elleni bűncselekményekre vonatkozó szabályai." (V. 2. p.). …a 7. § (1) bekezdés első fordulata alapján a nemzetközi jog általánosan elismert szabályai külön transzformáció nélkül is a magyar jog részei."*
53/1993. AB.hat.
[42] 2/1994. (I. 14.) AB.hat. op.cit.
[43] 1971/1.tvr. op.cit.
[44] 1947/XXXIV.tv. op.cit.
[45] 1945/VII.tv. op.cit. 11.§ 5.pont
[46] Loc.cit. Bevezetés

[47] A népbírósági rendelet 1945. II. 5-én lépett hatályba, népbírósági tanács ez előtt nem volt létrehozható. Dr. MAJOR Ákos csak katonai bírósági tanácsban járhatott volna el (ez nem az volt) nem lévén egységes bírói és ügyvédi vizsgája. A koronatanú KÓSSA István hamisan tanúskodott, s mint a kegyelmi kérelmet elbíráló a Nemzeti Bizottság által kijelölt „5"-ös bizottság tagja részt vett a kegyelmi kérelem elutasításában.
VARGA
[48] BIHARI: 99.p.
[49] KÓNYÁNÉ: 361.p.
[50] 1945/VII.tv. op.cit. 11.§ 5.pont
[51] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 3.+4. pont.
[52] Loc.cit. 11.§ 5. pont.
[53] Loc.cit. 11.§ 2.+3.+4.+5. pont.
[54] KOVÁCS: 140.p.
[55] ZINNER: Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945-1949. 133.p. ; Idem: *„A magyar nép nevében?"*
[56] 1921/III.tc. 2.§
[57] 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. ; 1 700/1945. (V. 7.) ME.r.
[58] 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. op.cit.
[59] Szerkesztőségi közlemény.
[60] SOÓS
[61] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont.
[62] SÁGVÁRI — VASS: 13-15.p.
[63] KOVÁCS: op.cit. 140.p.
[64] TH-A. 612-9-54.p.
[65] 15 éves és enyhébb szabadságvesztés büntetéseket szabott ki a bíróság RADNAY László, PINTÉR Sándor, BÁRDOS Ferenc, KOVÁCS Kálmán, BERNÁTH Mihály, SOMOS Antal, VARGA Gyula, ERŐS László, SZABÓ Lajos, CSÓTI István, EGRI István és BRASNYÓ Pál vádlottak ellen.
[66] ZINNER: „éjjel-nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket" Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. 39.p.
[67] ZINNER: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. 104-105.p.
[68] KOVÁCS: op.cit. 140.p.
[69] TH-A. op.cit. 612-9-54.p.
[70] ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.*
[71] MNL-OL. XIX-A. 83-a.f.825.d.972.sz. A koncepciós ügyek felülvizsgálata. Minisztertanácsi határozat.
[72] ZINNER: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. op.cit. 104-105.p.
[73] 1945/VII.tv. op.cit.
[74] 93/1990. (XI. 21.) Korm.r.
[75] 2017/XC.tv.

[76] A büntetőeljárás perújítási szabályainak módosítására — a politikai nyomozó szervek eljárására, mint perújítási okra — alapított módosító javaslatomat eljutottam a Budapesti Ügyvédi Kamarának és az Igazságügyi Minisztériumnak, ahol köszönettel nyugtázták a javaslatot, ám a kodifikáció során nem végül vették figyelembe.
Kézirat a szerző birtokában.
[77] 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat.
[78] 89/1990. (V. 1.) MT.r. 150. §
[79] 1975/II.tv. 98. § (1) bekezdés.
[80] 1 690/1945. (V. 7.) ME.r. op.cit.
[81] A rendelet melléklete tartalmazza az 1 690/1945. (V. 7.) ME. rendeletet. 86/1987. (XII. 29.) MT.r.
[82] 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. op.cit.
[83] 1989/I.tv. 57.§ (1) bekezdés
[84] 44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. op.cit. ZLINSZKY János különvéleménye.
[85] Loc.cit.
[86] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont.
[87] ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* op.cit.
[88] A Budapesti Katonai Bíróság B.I.065/1959.sz. 1959. IX. 12-én kelt ítélete és a Magyar Népköztársaság Legfelsőbb Bírósága Katonai Kollégiumának Különtanácsa Kt. 094/1959. sz. 1959. XI. 25-én kelt halálbüntetést kimondó ítélete, valamint a Legfelsőbb Bíróság Bfv.X.1.185/2005/7.sz. 2006. III. 6-án kelt felmentő ítélete.
[89] ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* op.cit.
[90] ZÉTÉNYI: *A Képíró ügy.*
[91] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont. ; 2012/C.tv. 165.§
[92] 81/1945. (I. 25.) ME.r. op.cit. 11.§ 5. pont.
[93] 1878/V.tc. 1.§

Forrás- és irodalomjegyzék (a jegyzetekben alkalmazott rövidítések oldása):

MONOGRÁFIÁK KISMONOGRÁFIÁK ÉS HASONLÓ JELLEGŰ KÖTETEK

ANGYAL (33.;34.;) — ANGYAL Pál: *Visszaható erő az anyagi büntetőjogban.* Budapest, 1916, Magyar Tudományos Akadémia. 84 p. /Érteke-zések a philosophiai és társadalom tudományi tudományok köréből. 9./

BIHARI (48.;) — BIHARI Mihály: *Magyar politika 1944-2004. Politikai és hatalmi viszonyok.* Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 485 p. HU-ISBN 963 38 9785 8.

BÖLÖNY (35.;) — BÖLÖNY József: *Magyar közjog.* Budapest, Klein József Nyomdája.
- I.rész. 1942, 256 p.
- II.rész. 1943, 200 p.

LUKÁCS (12.;) — LUKÁCS Tibor: *A magyar népbírósági jog és a népbíróságok 1945-1950.* Budapest, 1979, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó – Zrínyi Könyvkiadó. 503 p. HU-ISBN 963 32 6264 X.

ZÉTÉNYI: *A Képíró ügy.* (90.;) — ZÉTÉNYI Zsolt: *A Képíró ügy.* Budapest. 2013, Kairosz, 384 p. HU-ISBN 978 963 66 2499 6.

ZÉTÉNYI: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* (70.;87.;89.;) — ZÉTÉNYI Zsolt: *Ártatlanul, jeltelen sírban. A Kristóf-ügy.* Budapest, 2015, Magyar Napló – Írott Szó Alapítvány. 589 p. HU-ISBN 978 615 54 6544 4.

TANULMÁNYOK

KÓNYÁNÉ (49.;) — KÓNYÁNÉ Kutrucz Katalin: Összefoglaló jelentés. 344-361.p. In HARDI Péter — KÓNYÁNÉ Kutrucz Katalin — ORMOS Mária et al. (szerk.): *Törvénytelen Szocializmus, a tényfeltáró bizottság jelentése.* Budapest, 1991, Zrínyi Kiadó-Új Magyarország. 364 p. HU-ISBN 963 32 7148 7.

KOVÁCS (54.;63.;68.;) — KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OK-VÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közel-múltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

SOÓS (60.;)	—	SOÓS Mihály: A háborús és népellenes bűntettek feltárásának forrásai a történeti levéltárban. 81-106.p. In GYARMATI György et al. (szerk.): *Trezor 3. Az átmenet évkönyve 2003.* Budapest, 2004, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 421 p. HU-ISSN 1585-3993.
VARGA (47.;)	—	VARGA László: „Forradalmi törvényesség". Jogszolgáltatás 1945 után Magyarországon. *Beszélő,* IV.évf, (1999) 11.sz. 57-73.p. HU-ISSN 0865-4093.
ZINNER: Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945-1949. (55.;)	—	ZINNER Tibor: Háborús bűnösök perei. Internálások, kitelepítések és igazoló eljárások 1945-1949. *Történelmi Szemle,* XXVIII.évf. (1985) 1.sz. 118-140.p. HU-ISSN 0040-9634.
ZINNER: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hát-terához. (67.;72.;)	—	ZINNER Tibor: Személyes adalékok (is) az első két semmisségi törvény hátteréhez. 15-106.p. In KAHLER Frigyes et al. (szerk.): *A semmisségi törvények.* Budapest, 2002, Budapest, Kairosz Kiadó. 311 p. HU-ISBN 963 94 0641 4. /Büntetőjogi tanulmányok, III./ HU-ISSN 1586-3077.
ZINNER: „éjjel-nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket" Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. (66.;)	—	ZINNER Tibor: „éjjel-nappal jó hangulatban dolgozunk és igyekszünk igazolni a belénk vetett reményeket" Szembenézés – a népbíróságokról feketén-fehéren. *MTA Law Working Papers,* III.évf. (2016) 6.sz. 1-50.p. HU-ISSN 2064-4515.
CIKKEK		
Szerkesztőségi közlemény. (59.;)	—	Szerkesztőségi közlemény. *Magyar Közlöny,* II.évf. (1946) 192.sz. (VIII. 25.)
KÉZIRATOK		
ZINNER: *„A magyar nép nevében?"* (55.;)	—	ZINNER Tibor: *„A magyar nép nevében?"* (Kézirat a szerző birtokában.)
DOKUMENTUMGYŰJTEMÉNY KIADVÁNYOK		
SÁGVÁRI — VASS (62.;)	—	SÁGVÁRI Ágnes — VASS Henrik (szerk.): *A Magyar Szocialista Munkáspárt Határozatai és Dokumentumai 1956-1962.* Budapest, 1964, Kossuth Könyvkiadó. 621 p.

LEVÉL- IRAT- ÉS DOKUMENTUMTÁRI GYŰJTEMÉNYEK

MNL-OL. XIX-A. (71.;) — MNL (Magyar Nemzeti Levéltár) OL (Országos Levéltár) XIX-A. (Központi kormányzati szervek iratainak gyűjteménye).

TH-A. (64.;69.;) — TH (Történeti Hivatal) A (Az „A"-jelzettel ellátott gyűjteményrész azonban ere-detileg még ezen túlmenően is változatos képet mutatott, hiszen a fényképektől a bélyegen át a tárgyi emlékanyagig sokféle, a Belügyminisztérium klasszikus működési rendjébe nem illő, politikailag kényes anyagok letéti helye volt. Másképpen megfogalmazva: ide helyezték mindazt, ami nem tar-tozott szorosan az irattár kereteibe.) A Történeti Hivatal az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárának az elődje.

JOGSZABÁLYGYŰJTEMÉNY

BOJTA (36.;) — BOJTA Béla: Bevezető. In RÓTH Jenő et al. (szerk.): *A Népbíráskodás Jogszabályainak Gyűjteménye a Népbíróságok Országos Tanácsának gyakorlatával. Igazolási el-járás a Népbíróság joggyakorlatával.* Budapest, 1945, Bokor és Fisher Könyvnyomdája. 213 p.

JOGSZABÁLYOK

1486/LXX.tc. (35.;) — 1486/LXX.tc. a már megindított pereket szokott folyamatuk szerint kell megvitatni.

1848/III.tc. (23.;) — 1848/III.tc. független felelős magyar ministerium alakításáról.

1878/V.tc. (27.;29.;30.;31.;93.;) — 1878/V.tc. a magyar büntetőtörvénykönyv a bűntettekről és vétségekről.

1920/X.tc. (23.;) — 1920/X.tc. a miniszterek felelősségre vonása esetében követendő eljárásnak ide-iglenes szabályozásáról.

1921/III.tc. (56.;) — 1921/III.tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről.

1930/II.tc. (28.;) — 1930/II.tc. a katonai büntető törvénykönyvről.

1945/VII.tv. (6.;7.;13.;25.;32.;37.; 45.;46.;50.;73.;) — 1945/VII.tv. a népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről.

1947/XXXIV.tv. (8.;9.;44.;)	—	1947/XXXIV.tv. a népbíráskodással kapcsolatos egyes rendelkezésekről.
1975/II.tv. (79.;)	—	1975/II.tv. a társadalombiztosításról.
1989/I.tv. (83.;)	—	1989/I.tv. az Alkotmány módosításáról.
1989/XXXI.tv. (10.;)	—	1989/XXXI.tv. az alkotmány módosításáról.
2011/CCX.tv. (40.;)	—	2011/CCX.tv. az emberiesség elleni bűn-cselekmények büntetendőségéről és elévü-lésének kizárásáról, valamint a kommunis-ta diktatúrában elkövetett egyes bűncselek-mények üldözéséről.
2012/C.tv. (11.;16.;24.;91.;)	—	2012/C.tv. a Büntető Törvénykönyvről.
2017/XC.tv. (75.;)	—	2017/XC.tv. a büntetőeljárásról.
81/1945. (I. 25.) ME.r. (1.;2.;4.;14.;15.;20.;21.; 22.;24.;26.;38.;51.;52.; 53.;61.;86.;91.;92.;)	—	81/1945. (I. 25.) ME.r. a népbíráskodásról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIX.évf. (1945) I.füzet. 17-24.p.
525/1945. (II. 26.) ME.r. (3.;)	—	525/1945. (II. 26.) ME.r. a fegyverszüneti egyezmény kihirdetéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIX.évf. (1945) I.füzet. 43-47.p.
1 440/1945. (IV. 27.) ME.r. (5.;)	—	1 440/1945. (IV. 27.) ME.r. a népbíráskodásról szóló 81/1945. ME.r. módosításáról és kiegészítéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIX.évf. (1945) I.füzet. 121-125.p.
1 690/1945. (V. 7.) ME.r. (57.;58.;80.;81.;)	—	1 690/1945. (V. 7.) ME.r. a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 131-133.p.
1 700/1945. (V. 7.) ME.r. (57.;)	—	1 700/1945. (V. 7.) ME.r. a Magyar Államrendőrség felállításáról. *Magyarországi Rendeletek Tára,* LXXIX.évf. (1945) I-VI. füzet 133-135.p.

1971/1.tvr. (39.;43.;)	—	1971/1.tvr. a háborús, és az emberiség elleni bűntettek elévülésének kizárásáról az Egyesült Nemzetek Szervezetének Közgyűlése által New York-ban az 1968. évi november hó 26. napján elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről. *Magyar Közlöny,* XXVII.évf. (1971) 1.sz. HU-ISSN 2063-0379.
86/1987. (XII. 29.) MT.r. (81.;)	—	86/1987. (XII. 29.) MT.r. az 1960 előtt kibocsátott kormányszintű jogszabályok rendezéséről. *Magyar Közlöny,* LIII.évf. (1990) HU-ISSN 2063-0379.
89/1990. (VI. 1.) MT.r. (78.;)	—	89/1990. (VI. 1.) MT.r. a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról. *Magyar Közlöny,* LVI.évf. (1990) HU-ISSN 2063-0379.
93/1990. (XI. 21.) Korm.r. (74.;)	—	93/1990. (XI. 21.) Korm.r. az 1945 és 1963 között törvénysértő módon elítéltek, az 1956-os forradalommal és szabadságharccal összefüggésben elítéltek, valamint a korábbi nyugdíjcsökkentés megszüntetéséről, továbbá az egyes személyes szabadságot korlátozó intézkedések hatálya alatt állt személyek társadalombiztosítási és munkajogi helyzetének rendezéséről. *Igazságügyi Közlöny,* XCVIII.évf. (1990) 12.sz. 587-590.p.
44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. (77.;82.;84.;85.;)	—	44/1991. (VIII. 28.) AB.hat. A Magyar Köztársaság Alkotmánybírósága a csendőrség feloszlatásáról és az államrendőrség megszervezéséről szóló 1690/1945.(V.10.) ME. rendelet, illetve a társadalombiztosításról szóló 1975. évi II. törvény végrehajtásáról szóló 17/1975.(VI.14.) MT rendelet, illetve a 89-1990. (V.1.) MT rendelet vonatkozásában alkotmányellenesség meg-állapítása és a fenti jogszabályok megsem-misítése iránt beadott indítvány, illetve al-kotmányjogi panasz alapján az egyesített ügyekben dr. ZLINSZKY János párhuzamos véleményével meghozott határozata. In SÓLYOM László – HOLLÓ András (szerk.): *Az alkotmánybíróság határozatai 1994.* 428-437.p. Budapest, 1991, TRI-ORG Kft. 1045 p. HU-ISSN 1215-3583.

53/1993. (X. 13.) AB.hat. (41.;)	—	53/1993. (X. 13.) AB.hat. az 1956. évi forradalom és szabadságharc során elkövetett egyes bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásról szóló, az Országgyűlés által 1993. II. 13-án elfogadott, de ki nem hirdetett törvény alkotmányellenességének vizsgálatáról. In SÓLYOM László – HOLLÓ András (szerk.): *Az alkotmánybíróság határozatai 1994.* 323-339.p. Budapest, 1993, UNIO Lap- és Könyv-kiadó Kereskedelmi Kft. 1005 p. HU-ISBN 963 38 8002 5.
2/1994. (I. 14.) AB.hat. (17.;18.;19.;42.;)	—	2/1994. (I. 14.) AB.hat. az 1945. évi VII. törvénnyel törvényerőre emelt, az 1440/1945. (V. 1.) ME rendelettel, valamint az 1947. évi XXXIV. törvénnyel módosított és kiegészített 81/1945. (II. 5.) ME rendelet, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény egyes rendelkezései alkotmányellenességének utólagos vizsgálatára irányuló indítvány tárgyában. In SÓLYOM László – HOLLÓ András (szerk.): *Az alkotmánybíróság határozatai 1994.* 41-58.p. Budapest, 1994, UNIO Lap- és Könyv-kiadó Kereskedelmi Kft. 1026 p. HU-ISBN 963 38 8082 3.

Mellékletek jegyzéke:

I.sz. melléklet
Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon.

II.sz. melléklet
Az 1959. VII. 17-ei jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban részt vevő csendőrök.

III. sz. melléklet
A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között.

I. sz. melléklet

Az 1950-ben nyilvántartott csendőrök Magyarországon

S.sz.	**A megfigyelt csendőrök tevékenysége**	**fő**
1	Az államapparátusban tevékenykedik	144
2	Ipari centrumokban dolgozik	629
3	Saját földjén dolgozik	2485
4	Fölműves napszámos	2587
5	Bányákban dolgozik	198
6	Könnyűiparban dolgozik	442
7	Kereskedelmi vállalatnál dolgozik	118
8	MDP-tag (funkcionárius továbbá)	178
9	FKGP-tag	139
10	NPP-tag	68
11	MRP-tag	2
12	PDP-tag	2
13	Földműves szövetkezeti funkcionárius	12
Összesen:		**7008**

Megjegyzés: A megfigyeltek közül demokrácia ellenes tevékenységgel vádolhatónak tartottak szervezkedésért 249 főt, kémkedésért 11 főt, rémhírterjesztésért 287 főt, fegyverrejtegetésért 12 főt, összesen 559 főt.

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

II. sz. melléklet

Az 1959. VII. 17-ei jelentés szerint kommunistaellenes nyomozásokban részt vevő csendőrök

S.sz.	**Nyomozás helyszíne**	**Felderítve**	**Felderítés alatt**	**Külföldön**	**Összesen**
1	Délvidéki nyomozás	5	11	2	18
2	Erdélyi nyomozás	1		2	3
3	Andrássy laktanyai nyomozás	2	2	1	5
4	Felvidéki nyomozás	-		1	1
5	Svábhegyi nyomozás	2		1	3
6	Csillaghegyi nyomozás	-	-	1	1
7	Nemzeti Számonkérő Szervezet	2		-	2
8	Egyéb ügyek	3		1	4
Összesen		15	13	9	**37**

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

III. sz. melléklet

A katonai bíróságok volt csendőrök ellen hozott ítéletei 1959 és 1961 között

S.sz.	Ítélet alá vont csendőrök	Fő
1.	*Végrehajtott halálos ítéletek:* BÁRDOS János ny.ftörm., BORI János szkv., CSAPÓ Bálint ftörm., FARKAS Gáspár szkv., GONDA András ftörm., HORVÁTH Sándor ny. ftörm., IGÉCZI Károly ny. ftörm., IZSÓ András csö., JÓO Lajos szkv., JUHÁSZ András ftörm., KOMÁR József ny. ftörm.., KRISTÓF László ny. törm.., MAJOR János törm., dr. félegyházi MEGGYESI Ágoston szds., MONOSTORI Lajos örm., NAGY Mihály ny.törm., ÖKRÖS Vince ftörm., PATKÓ István törm., PESTI István alhdgy., PONGRÁCZ János ftörm., dr. SOTONYI Jenő szds., TÖRÖK Ferenc törm.	22
2.	*Életfogytiglan*: BUJDOSÓ József törm., HORVÁTH Béla ftörm., dr. LÁNCZ Imre szds., LEPSÉNYI János örm., SIMON Menyhért törm., SZIGETVÖLGYI József törm., SZÖLLÖSI Antal törm., TÉZSLA Mihály ny. őrm.,	8
3.	*15 évi börtön*: DUKAY János ftörm., HUNTELEKY József zls., MOLNÁR Berta ftörm.,	3
4.	*12 évi börtön*: ÁRVÁI István örm., FRÁTER János fhdgy.,	2
5.	*5-10 évi börtön*: CSONTOS András ny. ftörm., KATONA Lajos ny. törm., KERTÉSZ József thtts.; KISFALVY Bertalan ftörm., madarasi-PAPP Sándor ftörm., MOLNÁR Lajos törm., NAGY László örm., csonti SZABÓ László fhdgy.	8
6.	*5 éven aluli börtön*: BALASSA Jenő ny. ftörm., HALÁSZ István örm., HORVÁTH Lajos örm., KÁRPÁTI János örm.	4
Összesen:		**47**

Forrás ! KOVÁCS Zoltán András: Csendőrsors Magyarországon 1945 után. 103-140.p. In OKVÁTH Imre (szerk.): *Katonai perek 1945-1958*. Budapest, 2001, Történeti Hivatal. 368 p. HU-ISBN 963 00 74 64 8. /Közelmúltunk hagyatéka./ HU-ISSN 1586-9784.

A kötet tanulmányainak jegyzetapparátusaiban egységesen alkalmazott rövidítések

et al.	=	*et alii* (és mások)
évf.	=	évfolyam
In	=	innen
kr.	=	körrendelet
Loc.cit.	=	*Loco citato* (ugyanott)
op.cit.	=	*opus citatum* (ugyanaz)
p.	=	*pagina* (oldal)
r.	=	rendelet
s.a.	=	*sine anno* (kiadás ideje nélkül)
s.l.	=	*sine loco* (kiadás helye nélkül)
s.n.	=	*sine nomine* (kiadó nélkül)
sz.	=	szám
szerk.	=	szerkesztő, vagy főszerkesztő
tc.	=	törvénycikk

A kötet szerzői

Gyenes László történész
(+36/06-20) 428-9243 ; gyenesl.freestart@indamail.hu
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/0000-0003-0856-9739
A Magyar Heraldikai és Genealógiai Társaság tagja. Kutatási területe a XIX-XX. századi magyar társadalom-történet, falerisztika és genealógia.

Hodos Gábor történész
(+36/06-30) 312-8686 ; hodosg69@gmail.com
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/0000-0003-3064-4678
A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

Dr. Olasz Lajos Ph.D. docens,
(+36/06-30) 301-6166 ; olasz@jgypk.u-szeged.hu
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/ 0000-0002-4463-3251
A történelemtudomány Ph.D. doktora. A Magyar Hadtudományi Társaság, a Magyar Történelmi Társulat és a Magyar Repüléstörténeti Társaság tagja. Kutatási területe a XX. századi politikatörténet, a két világháború közötti időszak és az I. valamint a II. világháború hadtörténete.

Dr. Parádi József CSc , nyugalmazott főiskolai tanár.
(+36/06-70) 326-1151 ; paradi.jozsef@gmail.com
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/ 0000-0003-3368-2944
Bölcsészdoktor, a hadtudomány kandidátusa. A Hadtudományi Doktori Iskola és a Rendészet-tudományi Doktori Iskola témavezető oktatója. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületi tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke. A rendvédelem-történet magistere. Határőrizettörténeti szakértő. A *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1216-6774. és a *Rendvédelem-törté-neti Hírlevél (Nuntiotones Historiae Praesidii Ordinis)* HU-ISSN 1785-3257. periodikák főszerkesztője, *„A magyar rendvédelem-történet öröksége."* HU-ISSN 2062-8447 , *„A magyar rendvédelem-történet hagyaték-a"* HU-ISSN 2064-4728 , a *„Segédtudományok a magyar rendvédelem-történet szolgálatában"* HU-ISSN 2064-5333 , a *„Magyar rendvédelem-történeti tanulmányok"* HU-ISSN 2415-9875 és a *„Salutem"* HU-ISSN 2416-2078. könyvsorozatok sorozat-szerkesztője. Kutatási területe a polgári magyar állam rendvédelem-története.

SZIGETVÁRI Oszkár doktorandusz
(+36/06-70) 340-3055 ; szigetvarioszkar@gmail.com
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/0000-0003-4166-1625

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Doktori Iskolájának doktorandusza. a Rendészeti Doktoranduszok Országos Egyesületének a tagja. A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a magyar rendvédelmi testületek nyomozó szervezeteinek története.

VEDÓ Attila tanársegéd
(+36/06-30) 963-6119 ; horatis@gmail.com
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/0000-0001-7382-5001

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a XIX-XX. századi magyar államhatár és a Magyar Királyi Csendőrség története.

ZEIDLER Sándor ékítménytörténész
(+36/06-30) 961-9148; zdrlsndr@gmail.com
Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] : https://orcid.org/0000-0002-4056-4025

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnökségi tagja, a rendvédelem-történet magistere, az archontológia – fallerisztika — heraldika — insigniológia —vexillológia — numizmatika — ikonográfia történelmi segédtudományoknak a XIX-XX. századi magyar rendvédelemre alkalmazott változatát műveli, munkásságában az általa gondozott szakterület szakértője.

Dr.jur. ZÉTÉNYI Zsolt alkotmányjogász-jogtörténész
(+36/06-1) 942-1149 ; zezso@t-online.hu
(Open Researcher and Contributor ID = Nyílt Kutató és Közreműködő Azonosító [ORCID] https://orcid.org/0000-0002-5522-1375
0000-0002-5522-1375

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság tagja. Kutatási területe a Magyar Királyi Csendőrség története.

PARÁDI Ákos
SZAKÁLY Sándor
tudományos műveinek válogatott bibliográfiája
1981-2020

(A jegyzék nem tartalmazza a laudatiokat, ajánlásokat, bevezetőket, recenziókat, tananyagokat, jelentéseket, beszámolókat, terveket, koncepciókat, reflexiókat, könyvismertetéseket, rendezvényismertetőket és bibliográfiákat stb.)

Könyvek

1. SZAKÁLY Sándor: *Testvéri földön a magyar szabadságért. A Rácz Gyula vezette magyar partizáncsoport harcai.* Budapest, 1985, Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó. 42 p. HU-ISBN — /A szabad Magyarországért./ HU-ISSN —

2. Idem: *A magyar katonai elit 1938-1945.* Budapest, 1987, Magvető Kiadó. 272 p. HU-ISBN 963 14 1081 1.

3. Idem: *Náray Antal visszaemlékezése.* Budapest, 1988, Zrínyi Katonai Könyv- és Lakiadó. 150 p. HU-ISBN 963 32 6945 8.

4. Idem: *A magyar tábori csendőrség.* Budapest, 1990, Zrínyi Kiadó. 154 p. HU-ISBN 963 32 6560 6.

5. Idem: *Hadsereg, politika, társadalom.* Budapest, 1991, Lánchíd Kiadó. 170 p. HU-ISBN 963 74 9700 5.

6. Idem — ÁCS Tibor — BALOGH Gyula et al. (szerk.): *Honvédelmi miniszterek 1848-1994.* 75-114.p. Budapest, 1994, Zrínyi Kiadó. 156 p. HU-ISBN 963 32 7228 9.

7. Idem: *Volt-e alternatíva? Magyarország a második világháborúban.* Budapest, 1999, Ister Kiadó. 139 p. HU-ISBN 963 85 8703 2.

8. Idem: *A magyar tábori csendőrség története 1938-1945.* Budapest, 2000[2], Ister Kiadó. 173 p. HU-ISBN 963 92 4324 8.

9. Idem: *Volt-e alternatíva? Magyarország a második világháborúban.* Budapest, 2000, Ister Kiadó. 139 p. HU-ISBN 963 92 4306 X.

10. Idem: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2001, Ister Kiadó. 409 p. HU-ISBN 963 92 4337 X.

11. Idem: *Honvédség és tisztikar 1919-1947. Válogatott írások 1984-2002.* Budapest, 2002, Ister Kiadó. 309 p. HU-ISBN 963 92 4367 1.

12. Idem: *Kik voltak, honnan jöttek? Katonákról, történelemről, önmagunkról. I. Cikkek, interjúk, dokumentumok.* Budapest, 2003, Ister Kiadó. 214 p. HU-ISBN 963 92 4378 7.

13. Idem: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945.* Budapest, 2003[3], Ister Kiadó. 409 p. HU-ISBN 963 92 4376 0.

14. Idem: *Század vagy ezred? Katonákról, történelemről, önmagunkról II. Cikkek, interjúk, dokumentumok.* Budapest, 2004, Ister Kiadó. 367 p. HU-ISBN 963 92 4381 7.

15. Idem: *A bécsi döntésektől a Szovjetunió elleni hadba lépésig lehetőségek és kényszerek.* Budapest, 2004, Szent István Társulat. 16 p. HU-ISBN 963 36 1587 9.

16. Idem: *A múltról kritikusan? Katonákról, történelemről, önmagunkról. III.* Budapest, 2005, Ister Kiadó. 313 p. HU-ISBN 963 92 4385 X.

17. Idem: *Katonák, csendőrök, ellenállók.* Kaposvár, 2007, Kaposvár Megyei Jogú Város Közgyűlése. 114 p. HU-ISBN 978 963 86 7329 9. /Kaposi kiskönyvtár, 32./ HU-ISSN 1218-7380.

18. Idem: Trianon, honvédség, háború, sport. Válogatott írások Magyarország XX. századi történelméről. Budapest, 2013, Kárpátia Stúdió. 211 p. HU-ISBN 978 615 53 7401 2.

19. Idem: *Akik a magyar királyi csendőrséget 1919 és 1945 között vezették.* Budapest, 2013, Magyar Napló Kiadó. 301 p. HU-ISBN 978 963 99 6127 2.

20. Idem: *A vkf. 2. osztály: tanulmányok a magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás történetéből 1918-1945.* Budapest, 2015, Magyar Napló Kiadó – Veritas Történetkutató Intézet. 271 p. HU-ISBN 978 615 54 6526 0.

21. Idem: *Történelem és publicisztika.* Budapest, 2015, Magyar Napló Kiadó – Írott Szó Alapítvány. 341 p. HU-ISBN 978 615 51 9524 2.

22. Idem: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás 1918-1921. 145-160.p.
In PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi parergák MEZEY Barna 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 203 p. HU-ISBN 978 615 80 3096 0. /Salutem, 5./ HU-ISSN 2416-2078.

23. Idem: *Történelmünkről – hosszabban, rövidebben. Tanulmányok, cikkek, interjúk 2015-2018.* Budapest, 2018, Facultas Humán Gimnázium. 348 p. HU-ISBN 978 615 00 3880 3.

Tanulmányok

24. Idem: A Horthy-hadsereg tábori csendőrségének megszervezése és alkalmazása a második világháború ide-jén (1938-1944).
Hadtörténelmi Közlemények, XCIV./XXVIII.évf. (1981) 3.sz. 376-402.p. HU-ISSN 0017-6540.

25. Idem: Három dokumentum a 2. magyar hadsereg doni katasztrófájáról.
Hadtörténelmi Közlemények, XCIV./XXVIII.évf. (1981) 4.sz. 638-642.p. HU-ISSN 0017-6540.

26. Idem: A második világháborús magyar katonai felsővezetés összetétele. Tények és adatok.
Valóság, XXVI.évf. (1983) 4.sz. 78-91.p. HU-ISSN 0324-7228.

27. Idem: Ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Történelmi statisztikai tanulmányok a katonai elitről.
Hadtörténelmi Közlemények, XCVII./XXXI.évf. (1984) 1.sz. 34-71.p. HU-ISSN 0017-6540.

28. Idem: Stomm Marcell és a „magyar légió".
Mozgó Világ, X.évf. (1984) 6.sz. 67-74.p. HU-ISSN 0324-4601.

29. Idem: Egy lemondás okairól. Nagy Vilmos honvédelmi miniszter feljegyzése Horthy Miklós számára 1943-ból.
Kritika, XIII.évf. (1984) 8.sz. 13-15.p. HU-ISSN 0324-7775.

30. Idem: Egy lemondás okairól. Nagy Vilmos honvédelmi miniszter feljegyzése Horthy Miklós számára 1943-ból.
Kritika, XIII.évf. (1984) 8.sz. 13-15.p. HU-ISSN 0324-7775.

31. Idem: Politizáló hadsereg? A honvédség főparancsnoka a tisztikarról 1936-ban.
História, VI.évf. (1984) 5-6.sz. 48-51.p. HU-ISSN 0139-2409.

32. Idem: Haditechnikai furcsaságok. Az Asbóth-féle helikopter. Folyamalattjáró.
Technika, (1984) 2.sz. 24.p. HU-ISSN 1218-3628.

33. Idem: A nyilasok hatalomátvétele.
Néphadsereg, XXXVII.évf. (1984) 13.sz. 11.p. HU-ISSN 0230-1873.

34. Idem: A hadsereg és a zsidótörvények az ellenforradalmi Magyarországon.
Valóság, XXVIII.évf. (1985) 8.sz. 94-101.p. HU-ISSN 0324-7228.

35. Idem: „Mint katona . . . Esküt tettem . . .” Nagy Vilmos honvédelmi miniszter 1943. május 3-i „Emlékeztetője” Kállay Miklós miniszterelnök részére.
Mozgó Világ, XI.évf. (1985) 12.sz. 31-34.p. HU-ISSN 0324-4601.

36. Idem: Náray Antal feljegyzései Magyarország hadbalépéséről „1941. április 12.”
Hadtörténelmi Közlemények, XCVIII./XXXII.évf. (1985) 3.sz. 690-704.p. HU-ISSN 0017-6540.

37. Idem: A magyar tábori csendőrség jelvényei, 1924-1944.
Hadtörténelmi Közlemények, XCVIII./XXXII.évf. (1985) 4.sz. 892-899.p. HU-ISSN 0017-6540.

38. Idem: A Vörös Hadsereg tisztikara.
Honvédelem, XXIX.évf. (1985) 10.sz. 6-10.p. HU-ISSN —

39. Idem: The Liberation of Hungary. [Magyarország szabadsága.]
Hungarian Digest, VI.évf. (1985) 1.sz. 31-37.p. HU-ISSN 0209-5386.

40. Idem: La liberation de la Hongrie. [Magyarország szabadsága.]
Revue de Hongrie, VI.évf. (1985) 1.sz. 89-95.p. HU-ISSN 0209-9993.

41. Idem: The resistance movement. [Az ellenállási mozgalom.]
Hungarian Digest, VI.évf. (1985) 1.sz. 26-30.p. HU-ISSN 0209-5386.

42. Idem: La mouvement de résistance. [Az ellenállási mozgalom.]
Revue de Hongrie, VI.évf. (1985) 1.sz. 76-81.p. HU-ISSN 0209-9993.

43. Idem: Szombathelyi Ferenc vezérezredes és társai a Honvéd Vezérkar főnökének bírósága előtt. Budapest, 1944. október 11-12.
Hadtörténelmi Közlemények, XCIX./XXXIII.évf. (1986) 1.sz. 182-202.p. HU-ISSN 0017-6540.

44. Idem: Az ellenforradalmi rendszer történetéhez. Náray Antal Magyarország Jugoszlávia elleni hadba lépéséről.
Kritika, XV.évf. (1986) 8.sz. 31-33.p. HU-ISSN 0324-7775.

45. Idem: Katonai múltunkról a jelenből.
Honvédelem, XXX.évf. (1986) 8.sz. 20-26.p. HU-ISSN —

46. Idem: Memoirs. [Visszaemlékezések.]
Hungarian Digest, VII.évf. (1986) 4.sz. 90-91.p. HU-ISSN 0209-5386.

47. Idem: A magyar katonai elit a második világháborúban. 463-472.p. In Á.VARGA László (szerk.): *Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok.* Salgótarján, 1987, Nógrád Megyei Levéltár. 589 p. HU-ISBN 963 72 4301 1.

48. Idem: A katonai elit az ellenforradalmi Magyarországon.
Palócföld, XXXIV.évf. (1987) 2.sz. 50-58.p. HU-ISSN 0555-8867.

49. Idem: A katonai ellenállási mozgalom Magyarországon a második világháború éveiben.
Honvédelem, XXXI.évf. (1987) 8.sz. 12-19.p. HU-ISSN —

50. Idem: A „hadüzenet". Egy minisztertanácsi jegyzőkönyv margójára.
Életünk, XXV.évf. (1987) 2.sz. 163-166.p. HU-ISSN 0133-4751

51. Idem: The officer corps of the hungarian Red Army. [A magyar Vörös Hadsereg tiszti kara.] 169-178.p.
In PASTOR Peter (szerk.): *Revolutions and interventions in Hungary and its neighbourstates, 1918-1919.* [Forradalmak és beavatkozások Magyarország és szomszédos államai viszonylatában, 1918-1919.] Highland Lakes (USA), 1988, Social Science Monographs. 530 p. USA-ISBN 088 03 3137 2. /East European Monographs, 20./ USA-ISSN 1083-2890.

52. Idem: Töredékek Náday István jegyzeteiből.
Kortárs, XXXII.évf. (1988) 8.sz. 122-136.p. HU-ISSN 0023-415X.

53. Idem: Náray Antal: Feljegyzéseim Magyarország hadba lépéséről (1941. április 12-től). 1.rész.
Képes 7, III.évf. (1988) 4.sz. 28-31.p. HU-ISSN 0237-5516.

54. Idem: Náray Antal: Feljegyzéseim Magyarország hadba lépéséről (1941. április 12-től). 2.rész.
Képes 7, III.évf. (1988) 2.sz. 24-25.p. HU-ISSN 0237-5516.

55. Idem: Vita Magyarország második világháborús szerepléséről.
Hadtörténelmi Közlemények, CI./XXXV.évf. (1988) 1.sz. 149-154.p. HU-ISSN 0017-6540.

56. Idem: Magyarország hadba lépéséről. Egy tábornok emlékezései.
Képes 7, III.évf. (1988) 28.sz. 38.p. HU-ISSN 0237-5516.

57. Idem: Az áldozatok ügye ma sincs nyugvóponton.
Magyar Nemzet, LI.évf. (1988) augusztus 20. 9.p. HU-ISSN 0133-185X.

58. Idem: Az olimpiatörténeti szeminárium tíz éve. 6-11.p.
In SOM Ferenc — SZAKÁLY Sándor et al. (szerk.): *Olimpiatörténeti tanulmányok.* Budapest, 1989, Eötvös Collegium. 128 p. HU-ISBN 963 04 2753 2. /Eötvös-füzetek, 5./ HU-ISSN 0209-858X.

59. Idem: A magyarországi tanácsköztársaság Vörös Hadseregének tisztikara.
Palócföld, XXXVI.évf. (1989) 1.sz. 13-21.p. HU-ISSN 0555-8867.

60. Idem: A magyar katonai felső vezetés társadalmi és anyagi helyzete 1919-1945. 85-112.p.
In GLATZ Ferenc (szerk.): *A magyar katonatiszt 1848-1945.* Budapest, 1989, MTA Történettudományi Intézet. 112 p. HU-ISBN 963 82 1155 X. /Társadalom és művelődéstörténeti tanulmányok, 5./ HU-ISSN 0238-2180.

61. Idem: Források és módszerek a honvédség tisztikarának összetételéhez. 191-197.p.
In ERDMAN Gyula (szerk.): *Kutatásmódszertan. Konferencia, Gyula, 1987. augusztus 26-28.* Gyula, 1989, Békés Megyei Levéltár. 485 p. HU-ISBN 963 72 3904 9 /Rendi társadalom – polgári társadalom, 2./ HU-ISSN 2060-2332.

62. Idem: Néhány gondolat Lajtos Árpád visszaemlékezései elé.
Új idő, I.évf. (1989) Különszám. 5-9.p. HU-ISSN 1582-7933.

63. Idem: Budapesti Gyűjtőfogház. Egy 1947-es emlékkönyv lapjait forgatva.
Magyar Nemzet, LII.évf. (1989) szeptember 30. 9.p. HU-ISSN 0133-185X.

64. Idem: 1944.. december 29. Egy hadikövet halála.
Magyar Nemzet, LII.évf. (1989) december 29. 10.p. HU-ISSN 0133-185X.

65. Idem — SZABÓ Péter: Bevezető. 5-30.p.
In LAJTOS Árpád — BARTYIK István (szerk.): *Emlékezés a 2. magyar hadseregre, 1942-1943.* Budapest, 1989, Zrínyi Kiadó. 275 p. HU-ISBN 963 32 6928 8. /Sisak és cilinder./ HU-ISSN 0238-6771.

66. Idem: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), I.évf. (1991) 1.sz. 38-44. p. HU-ISSN 1216-6774.

67. Idem: Die ungarische Forschrung und ihre Literatur zur Geschichte des Zweiten Weltkrieges. [A II. világháború történetének magyar kutatása és irodalma] 478-485.p.
In Hildegard MÜLLER — Jürgen ROHWER (szerk.): *Neues Forschungen zum Zwiten Weltkrieg: Literaturberichte und Bibliographien.* [Új kutatás a II. világháborúról: jelentések és bibliográfiák szakiordalma.] Koblenz, 1990, Bernard und Graefe Verlag. 564 p. DE-ISBN 376 37 0233 4. /Schriften der Bibliothek für Zeitgeschichte, [Kortörténeti írások könyvtára.] 28./ DE-ISSN —

68. Idem: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a XIX-XX. század fordulóján. (A Magyar Királyi Csendőrség).
Főiskolai Figyelő Plussz, I.évf. (1990) 2. sz. 213-218.p. HU-ISSN 0866-4404.

69. Idem: Magyarország a második világháborúban és a magyar katonai felsővezetés.
Bécsi Napló, XI.évf. (1990) 4.sz. 5.p. AT-ISSN —

70. Idem: Néphadseregből Honvédség?
Hadak útján – Bajtársi híradó, III.évf. (1990) május-június. 12.p. ISSN 0847-2599.

71. Idem: A katonai vezetés és a honvédelmi politika alakításának szintjei a két világháború közötti Magyarországon.
Új Honvédségi Szemle, I.évf. (1991) 11.sz. 37-42.p. HU-ISSN 1216-7436.

72. Idem: *„ . . . Magyarország és a Szovjet-Unió között a hadiállapot beállott”.* Egy döntés politikai hátteréről.
Hadtörténelmi Közlemények, CIII./XXXVII.évf. (1991) 3.sz. 27-44.p. HU-ISSN 0017-6540.

73. Idem: Magyarország Szovjetúnió elleni hadba lépésének politikai hátteréről.
Új Honvédségi Szemle, I.évf. (1991) 10.sz. 29-34.p. HU-ISSN 1216-7436.

74. Idem: Egy közbiztonsági testület létrehozása és feladata a 19-20. század fordulóján. A magyar királyi csendőrség. 325-330.p.
In Á. VARGA László (szerk.): *Társadalmi konfliktusok.* Salgótarján, 1991, Nógrád Megyei Levéltár. 403 p. HU-ISBN 963 72 4304 6. /Rendi társadalom – polgári társadalom, 3./ HU-ISSN 2060-2332. , /Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból, 16./ HU-ISSN 0238-1990.

75. Idem: A magyar hadba lépés. (Avagy miként nem üzent hadat Magyarország a Szovjetuniónak 1941. június 27-én?)
Élet és Irodalom, XXXV.évf. (1991) június 28. 4.p. HU-ISSN 0424-8848.

76. Idem: Magyarország hadba lépése.
Magyar Honvéd, II.évf. (1991) június 14. 43.p. HU-ISSN 0865-6932.

77. Idem: A „hadüzenet". Egy minisztertanácsi jegyzőkönyv margójára.
História, XV.évf. (1992) 2.sz. 12-14.p. HU-ISSN 0139-2409.

78. Idem: Egy életút vázlata. O'sváth László. 55-62.p.
In BORSI József (szerk.): *Fejezetek az M. Kir. Belügyminisztérium történetéből, 1919-1945.* Budapest, 1992, Belügyminisztérium Kiadója. 61 p. HU-ISBN 963 77 0353 5. /Fejezetek a belügyminisztérium történetéből./ HU-ISSN —

79. Idem: „Kotorékok".
Szivárvány, XIII.évf. (1992) 6.sz. 89-96.p. HU-ISSN 0270-5508.

80. Idem: A két világháború közötti rendvédelmi szervek tevékenységének néhány jellemzője.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), II.évf. (1992) 3.sz. 29-34. p. HU-ISSN 1216-6774.

81. Idem: Composition of the higher military elit. [A katonai felső vezetés összetétele.] 103-125.p.
In LENGYEL György (szerk.): *Hungarian economy and society during World War II.* [A magyar gazdaság és társadalom a II. világháború idején.] Ford.: POKOLY Judit. Boulder (USA) – Highland Lakes (USA) – New York (USA), 1993, Social Science Monographs – Atlantic Research and Publications – Columbia University Press. 284 p. USA-ISBN 088 03 3259 X. /East European Monographs, [Kelet-Európai monográfiák] 362./ USA-ISSN 1083-2890. , /Atlantic studies on society in change, [Atlanti tanulmányok a változó társadalmi viszonyokról] 74./ USA-ISSN 1048-4930. , /War and society in East Central Europe, [Háború és társadalom Kelet-Európában] 29./ USA-ISSN 1046-3720.

82. Idem: Hadügyminiszterek, honvédelmi miniszterek 1919-1945.
Új Honvédségi Szemle, III.évf. (1993) 2.sz. 8-27.p. HU-ISSN 1216-7436.

83. Idem: Erkölcs, politika és nemzettudat a volt magyar királyi honvédség tisztikarában. 157-177.p.
In MOLNÁR Károly (szerk.): *Katonaetika.* Budapest, 1993, Zrínyi Katonai Kiadó. 300 p. HU-ISBN 963 32 7197 5.

84. Idem: A magyar királyi honvédség 2. hadserege keleti hadszíntérre történt kiküldésének előzményei. 13-25.p.
In BAGYINSZKY Istvánné (szerk.): *A losonci 23. gyalogezred a Don menti harcokban 1942-1943.* Salgótarján, 1993, Nógrádi Történeti Múzeum – Magyar Történeti Társulat Nógrádi Csoportja. 219 p. HU-ISBN 963 72 2429 7. /Múzeumi értekező./ HU-ISSN 0231-3065.

85. Idem: Magyarország katonapolitikai helyzete a hadba lépéstől a 2. hadsereg kiszállításáig. 182-186.p.
In KATONA Lajos — MAKÓ Imre et al. (szerk.): *A második világháború és a fasizmus hódmezővásárhelyi áldozatai. Kései főhajtás.* Hódmezővásárhely, 1993, Emlékbizottság a II. Világháború Hódmezővásárhelyi Áldozatai Emlékére. 228 p. HU-ISBN 963 04 3199 8.

86. Idem: A Magyar Királyi Csendőrség, az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), III.évf. (1993) 4.sz. 51-58.p. HU-ISSN 1216-6774.

87. Idem: Honvédségből honvédségbe. A tisztikar 1944-1945-ben. 120-127.p.
In RAVASZ István et al. (szerk.): *A debreceni Ideiglenes Nemzeti Kormány kísérlete egy új hadsereg megszervezésére 1945-ben.* Budapest, 1993, Honvéd Vezérkar Hadműveleti Főcsoportfőnökség Tudományos Munkaszervezési Osztály. 185 p. HU-ISBN 963 03 3709 6.

88. Idem: Magyarország katonapolitikai helyzetének alakulása a magyar 2. hadsereg frontra küldése előtt. 337-345.p.
In SZILI Ferenc et al (szerk.): *Somogy megye múltjából.* Kaposvár, 1994, 472 p. HU-ISBN — /Levéltári Évkönyv, 25./ HU-ISSN 0133-7467.

89. Idem: Volt-e alternatíva? Magyarország a második világháborúban.
Szivárvány, XV.évf. (1994) 1.sz. 129-136.p. HU-ISSN 0270-5508.

90. Idem: Magyar-német katonai együttműködés a második világháborúban.
Új Honvédségi Szemle, IV.évf. (1991) 7.sz. 26-29.p. HU-ISSN 1216-7436.

91. Idem: A magyar királyi csendőrség 1881-1945.
Hadtudományi Tájékoztató, I.évf. (1994) 1.sz. 88-100.p. HU-ISSN 1419-7758.

92. Idem: Honvédségből honvédségbe. A magyar tisztikar 1944-1947-ben.
Új Honvédségi Szemle, VI.évf. (1994) 7.sz. 22-28.p. HU-ISSN 1216-7436.

93. Idem: Levelek és tábori lapok a háborúról. Miről írtak a magyar katonák 1942-1943-ban? 303-316.p.
In SZILI Ferenc et al (szerk.): *Somogy megye múltjából.* Kaposvár, 1995, 396 p. HU-ISBN — /Levéltári Évkönyv, 26./ HU-ISSN 0133-7467.

94. Idem: *„Es ware schön, zur Weinlese wieder daheim zu sein."* Ungarische Kriegpost aus den Jahren 1942 und 1943. [*„Jó lenne a szüretre újra otthon lenni."* Magyar hadiposta 1942-1943.] 81-98.p.
In Detlef VOGEL — Wolfram WETTEL (szerk.): *Andere Helme – andere menschen? Heimaterfahrung und Frontalltang im Zweiten Weltkrieg.* [Különböző sisakok – más emberek? Otthoni tapasztalatok és frontügyek a II. világháborúban.] Essen, 1995, Klartext Verlag. 351 p. DE-ISBN 978 388 47 4248 8.

95. Idem: Magyarország bekapcsolódása a Szovjetunió elleni háborúba.
Iskolakultúra, V.évf. (1995) 11-12.sz. 40-47.p. HU-ISSN 1215-5233.

96. Idem: D'une armée a L'autre: Le corps des officiers de 1944 a 1947. [Egyik hadseregből a másikba: tisztikar 1944-1947.]
Cahiers - Bijdragen, L.évf. (1995) különszám. 57-64.p. FR-ISSN 0006-2278.

97. A magyar királyi csendőrség 1919-1941.
Szivárvány, XVI.évf. (1995) 1.sz. 136-147.p. HU-ISSN 0270-5508.

98. A hadiállapot beállt.
Rubicon, VI.évf. (1995) 4.sz. 10-14.p. HU-ISSN 0865-6347.

99. Új hadsereg, új tisztikar?
Rubicon, VI.évf. (1995) 4.sz. 31-33.p. HU-ISSN 0865-6347.

100. A második világháború katonai elit alatti magyar karriertörténetek.
Rubicon, VI.évf. (1995) 5.sz. 7-13.p. HU-ISSN 0865-6347.

101. A magyar-német katonai együttműködés a második világháborúban. 119-126.p.
In ROMSICS Ignác et al. (szerk.): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században.* Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány. 313 p. HU-ISBN 963 04 5055 0.

102. Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia tábori csendőrsége.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), IV.évf. (1994) 5.sz. 55-58. p. HU-ISSN 1216-6774.

103. Idem: A magyar királyi honvéd Hadiakadémia parancsnokai (1919-1944).
Új Honvédségi Szemle, VI.évf. (1996) 9.sz. 18.p. HU-ISSN 1216-7436.

104. Idem: Die Feldgendarmerie des Heeres der Österreichisch-ungarischen Monarchie. [Az Osztrák-Magyar Monarchia hadseregének tábori csendőrsége.]
Illustrierte Rundschau der Österreighischen Bundespolizei Vormals Bundesgendarmerie, (1996) 29-37.p.

105. Idem: Egy sztálini parancs – kommentár nélkül.
Szivárvány, XVIII.évf. (1997) 3.sz. 147-148.p. HU-ISSN 0270-5508.

106. Idem: Budapest, védői bíróság előtt.
Hadtudományi Tájékoztató, IV.évf. (1997) 10.sz. 179-182.p. HU-ISSN 1419-7758.

107. Idem: A magyar királyi honvédség főparancsnokai.
Új Honvédségi Szemle, VIII.évf. (1998) 1.sz. 22.p. HU-ISSN 1216-7436.

108. Idem: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiea Praesidii Ordinis), V.évf. (1995) 6.sz. 122-129.p. HU-ISSN 1216-6774.

109. Idem: A magyar királyi honvédség hegyicsapatainak tábornokai. 67-73.p.
In ILLÉSFALVI Péter et al. (szerk.): *Emlékezés a hegyicsapatokra.* Budapest, 1999, Honvéd Hegyivadász Alapítvány. 114 p. HU-ISBN 963 00 9604 8.

110. Idem: A hadiállapot beállt.
Rubicon, X.évf. (1999) 1.sz. 32-35.p. HU-ISSN 0865-6347.

111. Idem: Volt-e alternatíva, Magyarország a második világháborúban.
Rubicon, X.évf. (1999) 5-6.sz. 58-62.p. HU-ISSN 0865-6347.

112. Idem: Trianontól Párizsig: Kétségek és remények között, Magyarország 1920-1947. 209-223.p.
In KURUCZ Gyula et al. (szerk.): *Romlás és reménység. Magyar évszázadok.* Budapest, 2000, Magyarok Világszövetsége. 261 p. HU-ISBN 963 92 9702 X.

113. Idem: A Magyar Királyi Honvédség születése. 366-368.p.
In POTENCSIK Erika — RÁCZ Árpád (szerk.): *Nagy képes milleniumi hadtörténet:. 1000 év a hadak útján.* Budapest, 2000, Rubicon – Aquilla. 440 p. HU-ISBN 963 67 9086 8.

114. Idem: A magyar nemzetőrség története. 16-20.p.
In SZABÓ Attila (szerk.): *Honvédelem és Nemzetőrség.* Budapest, 2000, Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kommunikációs és Kulturális Főosztály. 37 p. HU-ISBN 963 70 3742 X.

115. Idem: Szabadságküzdelmeink a múlt században. 28-33.p. In SZABOLCS Ottó et al. (szerk.): *A magyar honvédelem ezer éve.* Budapest, 2000, Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – Magyar Történelmi Társulat Tanári Tagozata - Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kommunikációs és Kulturális Főosztály. 76 p. HU-ISBN 963 46 3377 3. /Történelemtanári továbbképzés kiskönyvtára, 19. / HU-ISSN 1218-6694.

116. Idem: Esetek. 134-137.p.
In BERÉNYI Gábor et al. (szerk.): *Tudományos konferencia a Kommunizmus fekete könyvéről: a XX. Század Intézet szervezésében.* Budapest, 2000, Kairosz. 144 p. HU-ISBN 963 93 0214 7.

117. Idem: Trianontól Párizsig. 137-153.p.
In HENZSEL Ágóta (szerk.): *Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv 15.* Nyíregyháza, 2001, 408 p. HU-ISSN 0866-0530. /A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár kiadványai, I. évkönyvek./ HU-ISSN 2415-9263.

118. Idem: A „M.kir. Honvéd Haditechnikai Intézet" parancsnokai.
Új Honvédségi Szemle, XI.évf. (2001) 10.sz. 103-106.p. HU-ISSN 1216-7436.

119. Idem: A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar főnökei 1919. augusztus 12. – 1945. május 9.
Új Honvédségi Szemle, XII.évf. (2002) 10.sz. 96-115.p. HU-ISSN 1216-7436.

120. Idem: A trianoni békediktátum és az önálló magyar hadsereg létrehozása. 95-99.p.
In PÁSZTOR Cecília (szerk.): *„ . . . ahol a határ elválaszt" : Trianon és következményei a Kárpát-medencé-ben.* Balassagyarmat-Várpalota, 2002, Nagy Iván Történeti – Nógrád Megyei Levéltár – Szindbád Kht. 558 p. HU-ISBN 963 72 4345 3. /Kárpátia Könyvek./ HU-ISSN 1588-6328., /Nagy Iván Könyvek./ HU-ISSN 1418-7086.

121. Idem: A magyar hadbalépés a Szovjetunió ellen 1941-ben: Egy kényszerpálya következményei. 113-120.p.
In PÜSKI Levente — VALUCH Tibor (szerk.): *Mérlegen a XX. századi magyar történelem : értelmezések és értékelések.* Budapest – Debrecen, 2002, 1956-os Intézet – Debreceni Egyetem Történelmi Intézet Új- és Legújabbkori Magyar Történelmi Tanszéke. 538 p. HU-ISBN 963 47 2707 7.

122. Andreánszky Jenő emlékezései.
Rubicon, XIV.évf. (2003) 7-8.sz. 82-88.p. HU-ISSN 0865-6347.

123. Idem: Werth Henrik. 156-157.p.
In SZENTPÉTERI József (szerk.): *Szürke eminenciások a magyar történelemben.* Budapest, 2003, Kossuth. 240 p. HU-ISBN 963 09 4499 5.

124. Idem: Szombathelyi Ferenc. 182-185.p.
In SZENTPÉTERI József (szerk.): *Szürke eminenciások a magyar történelemben.* Budapest, 2003, Kossuth. 240 p. HU-ISBN 963 09 4499 5.

125. Idem: 20. századi történelmünk személyiségei- és megítélésük a történelemben.
Korunk, XIV.évf. (2003) 12.sz. 61-64.p. HU-ISSN 1222-8338.

126. Idem: Adalékok a katonai ellenállási mozgalom történetéhez. 188-197.p.
In ÖTVÖS István (szerk.): *Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére.* Piliscsaba, 2004, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar. 686 p. HU-ISBN 963 92 9687 2.

127. Idem: Bevezető. A Nagy Trianon palotától a Belvedere-kastélyig. 5-14.p.
In SZÉKELY Ádám (szerk.): MÁRAI Sándor: *Ajándék a végzettől.* Budapest, 2004, Helikon. 347 p. HU-ISBN 963 20 8898 0. /Reprint jellegű kiadás./

128. Idem: Elszalasztott lehetőség? Magyar kiválási kísérlet a második világháborúból.
Új Horizont, XXXII.évf. (2004) 6.sz. 91-97.p. HU-ISSN 0865-9583.

129. Idem: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás vezetői 1919-1945. 671-690.p.
In CSÁKVÁRY Ferenc — HAUSNER Gábor et al. — KINCSES Katalin et al. (szerk.): *Az értelem bátorsága. Tanulmányok Perjés Géza emlékére.* Budapest, 2005, Akadémia Kiadó – Argumentum Kiadó. 852 p. HU-ISBN 963 44 6329 0.

130. Idem: Egy katonai attasé felmentése és nyugállományba helyezése 1941-ben. 459-468.p.
In BALOG Éva — HERMANN Róbert et al. — ZAKAR Péter et al. (szerk.): *A források bűvöletében. Ünnepi tanulmányok Katona Tamás 75. születésnapjára.* Szeged, 2007, Belvedere Meridionale. 543 p. HU-ISBN 978 963 95 7339 0.

131. Idem: 1956. Ahogy mi láttuk. 106-116.p.
In ANNA Mária — CSEH Tibor — LUDÁNYI András (szerk.): *Itt-Ott kalendárium. A Magyar Baráti Közösség 2007-es évkönyve.* Ada (USA), 2006, 320 p. USA-ISBN —

132. Idem: Magyarország a II. világháborúban. Rövid áttekintés. 199-211.p.
In ANNA Mária — CSEH Tibor — LUDÁNYI András (szerk.): *Itt-Ott kalendárium. A Magyar Baráti Közösség 2007-es évkönyve.* Ada (USA), 2006, 320 p. USA-ISBN —

133. Idem: Igazságszolgáltatás helyett leszámolás. A második világháborút követő népbírósági és bírósági eljárások a magyar királyi honvédség tagjai ellen.
Magyar Napló, XIX.évf. (2007) 5.sz. 37-40.p. HU-ISSN 0865-2910.

134. Idem: A második világháború magyar áldozatairól és melékük megőrzéséről. 104-107.p.
In ANGYAL Eleonóra — HARASZTI György — PAPP Gábor: *Kegyelet és emlékezet.* Budapest, 2007, Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság. 279 p. HU-ISBN —

135. Idem: A második világháború magyar áldozatairól és melékük megőrzéséről. 104-107.p.
In ANGYAL Eleonóra — HARASZTI György — PAPP Gábor: *Kegyelet és emlékezet.* Budapest, 2007, Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság. 279 p. HU-ISBN —

136. Idem: Az 1956-os forradalom és szabadságharc, ahogyan ma látjuk. 120-128.p.
In ANGYAL Eleonóra — HARASZTI György — PAPP Gábor: *Kegyelet és emlékezet.* Budapest, 2007, Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság. 279 p. HU-ISBN —

137. Gyöngyösi János katonai anyakönyvi lapja.
Rubicon, XVIII.évf. (2007) 1-2.sz. 44-45.p. HU-ISSN 0865-6347.

138. Egy elmaradt bevonulás : Páger Antal felmentésének hiteles története.
Rubicon, XVIII.évf. (2007) 4-5.sz. 115.p. HU-ISSN 0865-6347.

139. A kormányzó és a kiugrás.
Rubicon, XVIII.évf. (2007) 10.sz. 62-65.p. HU-ISSN 0865-6347.

140. Idem: Bizalmas tiszti parancs a magyar királyi 2. honvéd hadsereg tisztikara 1943-as tevékenységének az értékeléséről. *Fons,* XV.évf. (2008) 3.sz. 361-371.p. HU-ISSN 1217-8020.

141. Idem: Náday István „útravalója".
Lymbus, VI.évf. (2008) 5.sz. 315-319.p. HU-ISSN 0865-0632.

142. Idem: Az önálló magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása és működése a két világháború közötti Magyarországon 1918-1945.
Felderítő Szemle, VII.évf. (2008) Emlékszám. 19-45.p. HU-ISSN 1588-242X.

143. Idem: A második világháborút követő népbírósági és bírósági eljárások a magyar királyi honvédség tagjai ellen. 115-123.p.
In SZEDERJESI Cecília (szerk.): *Megtorlások évszázada. Politikai terror és erőszak a huszadik századi Magyarországon.* Budapest – Salgótarján, 2008, 1956-os Intézet – Nógrád Megyei Levéltár. 351 p. HU-ISBN 978 963 72 4370 7.

144. Idem: Röpirat Werth Henrikről 1939-ből.
Magyar Napló, XX.évf. (2008) 4.sz. 21-24.p. HU-ISSN 0865-2910.

145. A hadiállapot beállt.
Rubicon, XIX.évf. (2008) 2-3.sz. 71.p. HU-ISSN 0865-6347.

146. Idem: Benito Mussolini kitiltása az Osztrák-Magyar Monarchiából 1909-ben.
Lymbus, VII.évf. (2009) 2.sz. 231-232.p. HU-ISSN 0865-0632.

147. Idem: Trianon.
Magyar Napló, XXI.évf. (2009) 6.sz. 11-14.p. HU-ISSN 0865-2910.

148. Idem: A trianoni békediktátum. 9-15.p.
In ACSÁDY György — BARTÓK Ibolya – PÜSPÖKY István (szerk.): *Legyen hited és lészen országod. A trianoni Magyarország kordokumentumai.* Budapest, 2009, Árgyélus Kiadó. 216 p. HU-ISBN 978 963 06 7175 0.

149. Idem: A katonai elit Magyarországon 1919-1945 között.
Korunk, XX.évf. (2006) 3.sz. 63-70.p. HU-ISSN 1222-8338.

150. Idem: A sportos katonatiszt. Adalékok Gömbös Gyula katonai pályafutásának rekonstruálásához. 367-378.p.
In HÁDA Béla — MAJOROS István — MARUZSA Zoltán et al. (szerk.): *Két világ kutatója. Urbán Aladár 80 éves.* Budapest, 2009, Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék. 467 p. HU-ISBN 978 963 28 4085 7.

151. Idem: A történelem és a hadtörténelem oktatása a magyar katonatisztképző intézményekben.
Iskolakultúra, XIX.évf. (1995) 7-8.sz. 127-132.p. HU-ISSN 1215-5233.

152. Idem: Hol sírjaink domborulnak. Megtartó emlékezet.
Rubicon, XX.évf. (2009) 4.sz. 54-57.p. HU-ISSN 0865-6347.

153. Idem: Segélykérelem 1928-ból.
Hadtörténelmi Közlemények, CXXII./LVI.évf. (2009) 4.sz. 155-158.p. HU-ISSN 0017-6540.

154. Idem: Kádár Gyula főhadnagy nősülési engedélye.
Hadtörténelmi Közlemények, CXXIII./LVII.évf. (2010) 4.sz. 1031-1304.p. HU-ISSN 0017-6540.

155. Idem: Akik a magyar katonai hírszerzést és kémelhárítást irányították (1919-1945).
Felderítő Szemle, IX.évf. (2010) 9.sz. 83-120.p. HU-ISSN 1588-242X.

156. Idem: Horthy Miklós és a Nemzeti Hadsereg létrejötte (1919-1920). 307-312.p.
In MIKLÓS Péter (szerk.): *Újragondolt negyedszázad. Tanulmányok a Horthy-korszakról.* Szeged, 2010, Belvedere Meridionale. 380 p. HU-ISBN 978 963 95 7370 3.

157. Idem: A magyar tábori csendőrség.
Rubicon, XXI.évf. (2010) 1.sz. 26-31.p. HU-ISSN 0865-6347.

158. Idem: A Nemzeti Hadsereg 1919-1922.
Rubicon, XXI.évf. (2010) 5.sz. 90-103.p. HU-ISSN 0865-6347.

159. Idem: Magyarország a második világháborúban. 52-56.p.
In LŐRINCZ László (szerk.): *Egyezzünk ki a múlttal! Műhelybeszélgetések történelmi mítoszainkról, tévhiteinkről.* Budapest, 2010, Történelemtanárok Egyesülete. 213 p. HU-ISBN 978 963 06 9347 9.

160. Idem: A lövész és a kiképzés. 677-680.p.
In BORSI Kálmán Béla — FILEP Tamás Gusztáv — LŐRINCZ Csaba (szerk.): *A mérték. Egybegyűjtött írások tőle és róla.* Budapest, 2010, Kisebbségekért Minoritate Alapítvány — Osiris Kiadó. 758 p. HU-ISBN 978 808 92 8635 5.

161. Idem: Tábornok az Eötvös Collégiumból.
Magyar Napló, XXIII.évf. (2011) 4.sz. 44-49.p. HU-ISSN 0865-2910.

162. Idem: Magyar küldöttség Kemal Atatürk temetésén Törökországban, 1938. november. 273-282.p.
In ifj. BERTÉNYI Iván — GEBEI Sándor — RAINER M. János (szerk.): „. . . *nem leleplezni, hanem megismerni és megérteni". Tanulmányok a 60 éves Romsics Ignác tiszteletére.* Eger, 2011, Líceum Kiadó. 517 p. HU-ISBN 978 963 98 9471 6.

163. Idem: Magyarország a második világháborúban. 319-328.p.
In BÁNKUTI Gábor — BARÁTH Magdolna — Rainer M János et al (szerk.): *Megértő történelem. Tanulmányok a hatvanéves Gyarmati György tiszteletére.* Budapest, 2011, L'Harmattan. 487 p. HU-ISBN 978 963 23 6382 0.

164. Idem: A legfelsőbb hadúr.
Rubicon, XXII.évf. (2011) 1-2.sz. 37-39.p. HU-ISSN 0865-6347.

165. Idem: Elveszett önállóság.
Rubicon, XXII.évf. (2011) 5.sz. 57-59.p. HU-ISSN 0865-6347.

166. Idem: Elődök nyomában. Fejezetek a magyar tudományos katonai szaksajtó történetéből.
Honvédségi Szemle, CXXXIX.évf. (2011) 3.sz. 60-61.p. HU-ISSN 2060-1506.

167. Idem: Kassa bombázása és a hadba lépés.
Rubicon, XXII.évf. (2011) 6.sz. 52-56.p. HU-ISSN 0865-6347.

168. Idem: Szurmay Lajos, tábornok az Eötvös Collegiumból. 553-562.p.
In HORVÁTH László — LACZKÓ Krisztina — TÓTH Károly (szerk.): *Lustrum : Ménesi út 11-13. Sollemnia aedificii a DMCMXI inaugurati.* [Szertartás. Ménesi út 11-13. Ünnepélyes épületfelavatás az Úr 1911. évében. Elkülönítés.] Budapest, 2011, Eötvös Collegium Kiadó – Typotex Kiadó. 1219 p. HU-ISBN 978 963 27 9441 9.

169. Idem: Magyarország hadba lépése. 23-30.p.
In ROMSICS Ignác et al. (szerk.): *Magyarország a II. világháborúban.* Budapest, 2011, Kossuth Kiadó. 204 p. HU-ISBN 978 963 09 6741 9.

170. Idem: Adalékok Kemény Ferenc életútjához. Katonai szolgálatának időszaka 1880-1893. 9-15.p.
In BENDINER Nóra — SZABÓ Lajos et al. — SZŐTS Gábor et al. (szerk.): *Kemény Ferenc és kora : a Nemzetközi Olimpiai Bizottság magyar alapító tagja születésének 150. évfordulója tiszteletére rendezett konferencián elhangzott előadások szerkesztett változata.* Budapest, 2011, Magyar Sporttudományi Társaság. 111 p. HU-ISBN 978 963 87 7018 9.

171. Idem: A magyar királyi honvéd tissztikar és a „zsidókérdés" 1938-1942. 267-276.p.
In MOLNÁR Judit et al. (szerk.): *Jogfosztás – 90 éve. Tanulmányok a numerus claususról.* Budapest, 2011, Nonprofit Társadalomkutató Egyesület. 367 p. HU-ISBN 978 963 08 2657 0.

172. Idem: Volt-e alternatíva? Magyarország 1939-1941. 145-152.p.
In SCHMIDT Mária — BERNÁTH Gábor et al. (szerk.):. *Miért beszélnek az európaiak még mindig a háborúról? 1939-1945. Korrajz 2010. A XX. Század Intézet évkönyve*. Budapest, 2011, XX. Század Intézet. 258 p. HU-ISSN 1786-2833.

173. Idem: Nagybányai ifjabb Horthy István karpaszomány viselésére jogosult címzetes tizedes kinevezése meléklapos hadnaggyá.
Hadtörténelmi Közlemények, CXXIV./LVIII.évf. (2011) 2.sz. 577-581.p. HU-ISSN 0017-6540.

174. Idem: Szemelvények a magyar tudományos szaksajtóból. 1.rész.
Honvédségi Szemle, CXXXIX.évf. (2011) 4.sz. 45-47.p. HU-ISSN 2060-1506.

175. Idem: Szemelvények a magyar tudományos szaksajtóból. 2.rész.
Honvédségi Szemle, CXXXIX.évf. (2011) 5.sz. 50-52.p. HU-ISSN 2060-1506.

176. Idem: Szemelvények a magyar tudományos szaksajtóból. 3.rész.
Honvédségi Szemle, CXXXIX.évf. (2011) 6.sz. 51-53.p. HU-ISSN 2060-1506.

177. Idem: Hatvanöt esztendő.
Honvédségi Szemle, CXXXIX.évf. (2011) 1.sz. 1.p. HU-ISSN 2060-1506.

178. Idem: Egy tábornok életútja. Vitéz Jány Gusztáv (1883-1947).
Szél-járás, IV.évf. (2011) 1.sz. 32-36.p. HU-ISSN

179. Hadvezérek nélkül.
Rubicon, XXII.évf. (2011) 7.sz. 10-17.p. HU-ISSN 0865-6347.

180. Idem: A délvidék visszafoglalása és a magyar katonai felső vezetés a második világháborúban.
História, XXXIII.évf. (2011) 9-10.sz. 18-22.p. HU-ISSN 0139-2409.

181. Idem: A katonai elit. 45-54.p.
In ROMSICS Ignác et al. (szerk.): *Magyarország a II. világháborúban.* Budapest, 2011, Kossuth Kiadó. 204 p. HU-ISBN 978 963 09 6741 9.

182. Idem: Communist take over in Hungary 1944-1947. [Kom-munista átrendeződés Magyarországon 1944-1947.] 7-9.p.
In LONGAUER Tibor (szerk.): *Remember Europe 1948-1989.* [Emlékezz Európa 1948-1989.] *Előadások nemzetközi konferencia Budapest, 2011. április 12-14.* Budapest, 2011, 128 p. HU-ISBN 978 963 08 1653 3.

183. Idem: A modern kori olimpiák első magyar bajnoka: Hajós Alfréd (1878-1955).
ME.DOK, VI.évf. (2011) 1.sz. 83-88.p. RO-ISSN 1842-2438.

184. Idem: Dombrády Lóránd köszöntése.
Hadtörténelmi Közlemények, CXXIV./LVIII.évf. (2011) 2.sz. 295-296.p. HU-ISSN 0017-6540.

185. Idem: Akik a Magyar Királyi Csendőrséget — 1938 és 1945 között — vezették.
Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis), XXI.évf. (2011) 24.sz. 136-153.p. HU-ISSN 1216-6774.

186. Idem: Népbírósági eljárások a Magyar Királyi Honvédség és Csendőrség tagjai ellen.
Honvédségi Szemle, CXL.évf. (2012) 5.sz. 53-56.p. HU-ISSN 2060-1506.

187. Idem: Az én hősöm Bertalan Árpád.
Múlt-kor, XII.évf. (2012) tavasz. 146.p. HU-ISSN 2061-3563.

188. Idem: Manno Miltiadesz „tényleges állományú főtanár". Néhány adalék egy all-around sportember életútjához.
Rubicon, VI.évf. (1995) 7.sz. 46-47.p. HU-ISSN 0865-6347.

189. Idem: Sport és honvédelem. Sportoló katonák, honvédő sportolók (1868-1945).
Korunk, XXIII.évf. (2012) 6.sz. 44-47.p. HU-ISSN 1222-8338.

190. Idem: „Özvegy Koltschakné" (Sophie Koltschak) levele „Nagyméltóságú Horthy tengernagy úrnak, Magyarország kormányzójának." 539-546.p.
In: BARÁTH Magdolna — MOLNÁR Antal et al. (szerk.): A történettudomány szolgálatában : Tanulmányok a 70 éves Gecsényi Lajos tiszteletére. Budapest - Győr, 2012, Magyar Országos Levéltár - Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára. 908 p. HU-ISBN 978 963 72 2834 6.

191. Idem: Napló, naplószerű emlékirat, emlékirat? Shvoy Kálmán titkos naplója és emlékirata 1918-1945 nyomán a naplóíró felelősségéről és a forráskritika fontosságáról. 82-98.p.
In HORVÁTH Jenő — PRITZ Pál et al. (szerk.): *Emlékirat és történelem. A VII. Hungarológiai Kongresszus (Kolozsvár, 2011. augusztus 22-27.) azonos című paneljének anyaga.* Budapest, 2012, Magyar Történelmi Társulat – Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság. 397 p. HU-ISBN 978 963 92 2316 5.

192. Idem: Dr. phil. Mező Ferenc kitűntetései az I. világháborúban. 261-267.p.
In GEBEI Sándor — KISS László — KÓNYA Péter (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Kertész István tiszteletére.* Eger, 2012, EKF Líceum Kiadó. 308 p. HU-ISBN —

193. Idem: Éltessen az Isten még sokáig… 124-127.p.
In MEZEY Katalin — RÉGER Ádám — ZSIGA Kristóf: (szerk.): *„ . . . mint egy mély folyóban . . .” Antológia Oláh János 70. születésnapjára.* Budapest, 2012, Írók Alapítványa - Széphalom Könyvműhely. 159 p. HU-ISBN 978 963 99 0365 4.

194. Idem: Az utókor emlékállítása. 5.p.
In SUBA Györgyné (szerk.): *Vallomások a második világháborúról Jászapátin és Jásziványon (Hevesiványon).* Jászberény, 2012, Jászapátiak Baráti Egyesülete. 440 p. HU-ISBN 978 963 89 4950 9.

195. Idem: Politikus, államférfiúi kvalitásokkal – széki Teleki Pál gróf. 7-11.p.
In FÁBRI Mihály (szerk.): *A gödöllői Teleki Pál Egyesület évkönyve.* Gödöllő, 2012, Teleki Pál Egyesület Elnöksége. 112 p. HU-ISSN 2061-7534.

196. Idem: Jak Wegry pomagali AK? [Hogyan támogatták a magyarok a Honi Hadsereget?] II. korpus wegierski pod Warszawa. [A magyar II. hadtest Varsó alatt.]
Do Rzeczy – Historia, I.évf. (2013) 6.sz. 22-24.p. PL-ISSN 2299-8500.

197. Idem: Tábornokok az Ideiglenes Nemzeti Kormányban (1944-1945). 163-169.p.
In FEITL István — SIPOS Balázs et al. — VARGA Zsuzsanna et al. (szerk.): *Rendszerváltások kortársa és kutatója. Tanulmánykötet Izsák Lajos 70. születésnapjára.* Budapest, 2013, ELTE Eötvös Kiadó. 557 p. HU-ISBN 978 963 28 4306 3.

198. Idem: A Szent László Hadosztály parancsnoka vitéz Szügyi Zoltán (1896-1967). 157-176.p.
In KOVÁCS Attila — ROMSICS Ignác (szerk.): *Sipos 65. Tanulmányok Sipos József 65. születésnapjára.* Szeged, 2013, JATEPress Kiadó. 206 p. HU-ISBN 978 978 963 31 5120 4.

199. Idem: A kolozsvári magyar királyi IX. honvéd hadtest parancsnokai 1940-1945. 193-202.p.
In BANK Barbara et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok M. Kiss Sándor tiszteletére.* Budapest, 2013, Történelmi Ismeretterjesztő Társulat. 686 p. HU-ISBN 978 963 897271 2.

200. Idem: A Délvidék viszsafoglalása és a magyar katonai vezetés. [Hungarian Military Leadership and the Reconquest of the Southern Teritories.] Döntés a bevonulásról 1941. [Thge decision of the occupation 1941.] 135-143.p.
In GLATZ Ferenc (szerk.): *Magyarok és szerbek, 1918-2012. [Hungarians and serbs, 1918-2012.] Együttélés, múltfeltárás, megbékélés. [Coexistence, revealing the past, reconciliation.]* Budapest, 2013, Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 509 p. HU-ISBN 978 963

201. Idem: A magyar királyi II. honvéd tartalék hadtest és seregtestei a megszállt lengyel területeken (1944).
Honvédségi Szemle, CXLI.évf. (2013) 3.sz. 41-43.p. HU-ISSN 2060-1506.

202. Idem: Az önálló katonai hírszerzés és kémelhárítás létrehozása 1918-1922. 101-116.p.
In BODA József — PARÁDI József et al. (szerk.): *A XIX-XX. századi magyar állam nemzetbiztonsági szervezetei.* Budapest, 2014[2], Nemzetbiztonsági Szakszolgálat – Szemere Bertalan Magyar Rendvédelemtörténeti Tudományos Társaság. 399 p. HU-ISBN 978 963 89 8280 3.

203. Idem: Die Ungarischen Militärelite in der Ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts. [A magyar katonai elit a XX. század első felében.] 115-124.p.
In TILCSIK György et al. (szerk.): *Führungsschichten im-pannonischen Raum zwischen 1890 und 1945. Internationales Kulturhistorisches Símposion Mogersdorf 2007.* [Vezetés a pannon régióban 1890 és 1945 között. Nemzetközi kulturális szimpozion Nagyfalván 2007.] Szombathely, 2007, Vas Megyei Levéltár. 168 p. HU-ISBN 978 963 71 8317 1.

204. Idem: A Magyar Királyi Honvédség és a magyar katonai felső vezetés 1944-1945.
Rubicon, XXV.évf. (2014) 11.sz. 40-49.p. HU-ISSN 0865-6347.

205. Idem: Demeter István tartalékos tábori lelkész naplója, 1942-1943. 19-22.p.
In DEMETER István — BARNA Gábor — (szerk.): *Éveim: Demeter István önéletírása.* Sárospatak, 2014, Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény. 261 p. HU-ISBN 978 963 12 1055 2. /Folia Collecta, 1./ HU-ISSN 2064-9819.

206. Idem: Ítélet és felmentés.
Irodalmi jelen, (A Nyugati jelen irodalmi melléklete.), XIV.évf. (2014) 152.sz. 108-115.p. HU-ISSN 1584-6288.

207. Idem: A temetők mint történelmi források.
Magyar Napló, XXVI.évf. (2014) 4.sz. 53-56.p. HU-ISSN 0865-2910.

208. Idem: A Magyar Királyi Csendőrség felügyelői 1919-1945. 161-176.p.
In PARÁDI Ákos (szerk.): *Ünnepi tanulmányok PARÁDI József 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 218 p. HU-ISBN 978 963 89 8289 6. /Salutem, 2./ HU-ISSN 2416-2078.

209. Idem: Tábornokok a Felvidékről: vitéz Náday István vezérezredes (1888-1954). 321-329.p.
In MAKKAI Béla (szerk.): *A Felvidék krónikása. Tanulmányok a 70 éves Popély Gyula tiszteletére.* Budapest, 2015, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó. 379 p. HU-ISBN 978 963 41 4054 2. /Károli könyvek./ HU-ISSN 2062-9850.

210. Vázlat a Magyarországi Tanácsköztársaság Hadseregének tisztikaráról. 245-253.p.
In SZAKÁLY Sándor et al. (szerk.): *Egy ezredév viharaiban meg nem rendült törhetetlen hűség: Székesfehérvár, Magyarország és a Nagy Háború.* Budapest, 2015, L'Harmat-tan Kiadó. 298 p. HU-ISBN 978 963 41 4082 5.

211. Idem: Tábori lapok, levelek a frontról és a frontra: Györki István és felesége levélváltásai 1942-1943-ból. 199-209.p.
In GYARMATI György — PIHURIK Judit (szerk.): *Háborús hétköznapok hadszíntéren, hátországban 1939-1945.* Budapest-Pécs, 2015, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára - Kronosz Kiadó - Magyar Történelmi Társulat. 328 p. HU-ISBN 978 615 54 9752 0.

212. Idem: A 2. világháború egyetlen, Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztjét kiérdemelt katonája, vitéz Oszlányi Kornél vezérőrnagy. 205-210.p.
In MAYER László — TILTSIK György (szerk.): *Szorosadtól Rijekáig. Tanulmányok Bősze Sándor emlékére.* Budapest, 2015, Magyar Levéltárosok Egyesülete. 399 p. HU-ISBN 978 615 80 1869 2. /Magyar Levéltárosok Egyesülete kiadványai, 2./ HU-ISSN 2064-9487.

213. Idem: Bűnösök vagy felelősök? /Odgovorni ili krivi? 149-155.p.
In CSORBA Béla — GUSZTON András (szerk.): *A meg nem írt történelem nem létezik. Az 1944/1945-ös magyarírtás negyed szűzados kutatásainak tapasztalatai. Nezabeležena istorija ne postoji : iskustva 25. godišnjeg*

istraživanja atrociteta prema Mađarima iz 1944/45 godin. [Ford.: GUSZTON András] Temerin, 2016, Temerini Újság. 264 p. SR-ISBN 978 868 66 1332 5.

214. Idem: Adalékok egy olimpikon életútjához. Néhány töredék Hajós Alfréd katonai szolgálatáról (1900-1917). 48-53.p.
In SZABÓ Lajos — SZŐTS Gábor (szerk.): *Hajós Alfréd, a polihisztor.* Budapest, 2016, Magyar Sporttudományi Társaság. 86 p. HU-ISBN 978 615 51 87 11 7.

215. Idem: Az evidenzbürótól az önálló magyar katonai hírszerzés megteremtéséig.
Felderítő Szemle, XIV.évf. (2016) 2.sz. 64-74.p. HU-ISSN 1588-242X.
(Angol nyelven megjelent: From the Evidenzbureau to the establishment of the Independent Hungarian Military Eintelligence. *National Security Review,* II.évf. [2016] 2.sz. 13-28.p. HU-ISSN 2416-3732.)

216. Idem: Nyugállományú altábornagy a magyar katonai ellenállási mozgalom élkén: vitéz Kiss János (1883-1944). 496-502.p.
In ANKA László — KOVÁCS Kálmán Árpád — LIGETI Dávid et al. (szerk.): *Natio est semper reformanda. Tanulmányok a 70 éves Gergely András tiszteletére.* Budapest, 2016, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Har-mattan Kiadó. 646 p. HU-ISBN 978 963 41 4198 3.

217. Idem: Hol halt meg Petschauer Attila?
BBC History. A világtörténelmi magazin, VI.évf. (2016) 11.sz. 6-7.p. HU-ISSN 2062-5200.

218. Idem: A magyar külpolitika kronológiája 1990-2010.
Századok, CL.évf. (2016) 1.sz. 248-249.p. HU-ISSN 0039-8098.

219. Idem: Magyar Tábornokok és törzstisztek szovjet (hadi)fogságban.
Rubicon, XXVIII.évf. (2017) 3.sz. 46-51.p. HU-ISSN 0865-6347.

220. Idem: Horthy Miklós Magyarország kormányzója. 221-224.p. II.köt.
In FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns hősök.* Budapest, Amfipressz Kiadó – Press-Pannonica-Media.
- I.köt. 2016[2], 379 p. HU-ISBN 978 963 82 3021 8.
- II.köt. 2017, 387 p. HU-ISBN 978 963 82 3022 5.
- III.köt. 2018, 392 p. HU-ISBN 978 963 82 3023 2.

221. Idem: Nagy Vilmos. Az emberséges tábornok. 262-265.p. II.köt.
In FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns hősök.* Budapest, Amfipressz Kiadó – Press-Pannonica-Media.
- I.köt. 2016[2], 379 p. HU-ISBN 978 963 82 3021 8.
- II.köt. 2017, 387 p. HU-ISBN 978 963 82 3022 5.
- III.köt. 2018, 392 p. HU-ISBN 978 963 82 3023 2.

222. Idem: A magyar királyi honvéd tisztikar és a „zsidókérdés" 1938-1942. 525-532.p.
In KINCSES Katalin Mária et al. (szerk.): *Hadi és más nevezetes történetek. Tanulmányok Veszprémy László tiszteletére.* Budapest, 2018, 642 p. HU-ISBN 978 963 70 9787 4.

223. Idem: A Magyar Királyi Folyamőrség és a Magyar Királyi Honvéd Folyamerők / Folyamierők vezetői 1920-1945. 137-143.p.
In VITÁRI Zsolt et al. (szerk.): *Globális vetületek. Ünnepi kötet Fischer Ferenc 65. születésnapjára.* Budapest – Pécs, 2018, Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Történettudományi Intézete – Fakultás Könyvkiadó. 377 p. HU-ISBBN 978 615 58 4803 2.

224. Idem: Legendák tovább éltetése, avagy dr. Fuchs Jenőről az internet segítségével. 288-295.p.
In HENCSEI Pál — HORVÁTH Vilmos (szerk.): *A Magyar Olimpiai Akadémia Évkönyve 2017.* Budapest, 2018, Magyar Olimpia Akadémia – Magyar Olimpiai Bizottság. 343 p. HU-ISSN 0238-0412.

225. Idem: GULAG – emlékezés és emlékeztetés. [The GULAG – Rememberance and reminders.] 215-219.p.
In KOVÁCS Emőke (szerk.): *Emberkereszt. A Honvéd téri Gulag Emlékmű 25 éve.* [The human cross. The 25th anniversary of the Gulag Memorial on the Honvéd Square.] Budapest, 2018, GULAG-okban elpusztultak Emlékének Megörökítésére Alapítvány. 240 p. HU-ISBN 978 615 00 1811 9.

226. Idem: JÁNY Gusztáv. A tragikus sorsú hadseregparancsnok. 233-240.p. III.köt.
In FAGGYAS Sándor (szerk.): *Protestáns hősök.* Budapest, Amfipressz Kiadó – Press-Pannonica-Media.
- I.köt. 2016[2], 379 p. HU-ISBN 978 963 82 3021 8.
- II.köt. 2017, 387 p. HU-ISBN 978 963 82 3022 5.
- III.köt. 2018, 392 p. HU-ISBN 978 963 82 3023 2.

227. Idem: A Ludovika Akadémia.
Honvédségi Szemle, CXLVI.évf. (2018) 3.sz. 154-156.p. HU-ISSN 2060-1506.

228. Idem: Gondolatok egy tanulmánykötet elé. 8-9.p.
In MIHÁLYI Balázs — TÓTH Gábor — TULOK Péter et al. (szerk.): *A várnegyed ostroma: Buda 1944.* Budapest, 2018, Budavári Önkormányzat. 507 p. HU-ISBN 978 615 00 1075 5.

229. Idem: Kik bombázták Kassát? A magyar történelem örök rejtélye marad? A magyar hadba lépés háttere.
Rubicon, XXIX.évf. (2018) 2.sz. 62-67.p. HU-ISSN 0865-6347.

230. Idem: A Magyar Királyi Koronaőrség parancsnokai 1919-1945.
Rubicon, XXIX.évf. (2018) 7-8.sz. 128-133.p. HU-ISSN 0865-6347.

231. Idem: A magyar katonai hírszerzés és kémelhárítás szervezetének létrehozása, feladatai és tevékenysége a két világháború közötti Magyarországon (1918-1945).
Felderítő Szemle, XVII.évf. (2018) 2.sz. 16-37.p. HU-ISSN 1588-242X.

233. Idem: Az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása. Katonai összeomlás.
Korunk, XXIX.évf. (2018) 12.sz. 6-11.p. HU-ISSN 1222-8338.

234. Idem: „ . . . az államérdek azt kívánja, hogy az első háborús bűnös a legsúlyosabb büntetéssel sújtassék.” Vitéz Béldy Alajos vezérezredes (1889-1946) – egy életút vázlata. 196-202.p.

In FODOR Veronika — GECSÉNYI Patrícia et al. — HOLLÓSI Gábor et al. (szerk.): *Zinner 70. Egy élet az (i)gaz-ságszolgáltatás kutatásának szolgálatában.* Budapest, Írott Szó Alapítvány – Magyar Napló Kiadó. 550 p. HU-ISBN 978 615 51 9553 2.

235. Idem: Akikből soha nem le(hete)tt tábornok: Rainer M János: Századosok.
Magyar Napló, XXXI.évf. (2019) 2.sz. 66-67.p. HU-ISSN 0865-2910.

236. Idem: A vég és a kezdet.
Bécsi Napló, XL.évf. (2019) 1.sz. 5-14.p. AT-ISSN —

237. Idem: Vitéz lófő nagybaczoni Nagy Vilmos vezérezredes életútjának vázlata. 275-283.p.
In DOMOKOS György — KRÁMLI Mihály — MÉSZÁROS Kálmán et al. (szerk.): *Tanulmányok Pollmann Ferenc tiszteletére.* Budapest, 2019, Szerzői kiadás. 324 p. HU-ISBN 978 615 00 4978 6.

238. Idem: „Nem kérek kegyelmet, mert azzal bűnösségemet ismerném el". Vitéz Jány (Hautzinger)Gusztáv ve-zérezredes, a tragikus sorsú magyar királyi 2. honvéd hadsereg parancsnoka (1940-1943). 504-512.p.
In KINCSES Katalin Mária — ILLÉSFALVI Péter et al. (szerk.): *Élet az arcvonal mögött. Tanulmányok Szabó Péter hadtörténész tiszteletére.* Budapest, 2019, Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum. 556 p. HU-ISBN 978 963 70 9791 1.

239. Idem: A magyar királyi honvéd Ludovika Akadémia parancsnokai.
Honvédségi Szemle, CXLVIII.évf. (2020) 4.sz. 130-150.p. HU-ISSN 2060-1506.

240. Idem: Katonai összeomlás és az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlása. 63-73.p.
In KOVÁCS Kiss Gyöngy (szerk.): *Impériumváltás Erdélyben (1918-1920).* Kolozsvár, 2020, Iskola Alapítvány Kiadó - Korunk Komp Press. 399 p. HU-ISBN 978 606 77 3028 9.

241. Idem: Magyar katonapolitika és haderő szervezés a forradalmak (1918-1919) korában.
Honvédségi Szemle, CXLVIII.évf. (2020) 3.sz. 151-153.p. HU-ISSN 2060-1506.

242. Idem: Beteljesedik? 9.p.
In CSÓTI György et al. (szerk.): *Trianon után száz esztendővel. Nemzetpolitikai elemzések.* Budapest, 2020, Kairosz Kiadó. 152 p. HU-ISBN 978 963 51 4060 2.

Lexikonok, adattárak

243. Idem: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár. I.rész A-K.
Hadtörténelmi Közlemények, XCVI./XXXI.évf. (1984) 2.sz. 354-359.p. HU-ISSN 0017-6540.

244. Idem: Az ellenforradalmi Magyarország (1919-1944) hadseregének felső vezetése. Adattár. II.rész L-Z.
Hadtörténelmi Közlemények, XCVI./XXXI.évf. (1984) 3.sz. 567-598.p. HU-ISSN 0017-6540.

Dissszertációk

243. Idem: *A magyar tábori csendőrség 1938-1944.*
Bölcsészdoktori disszertáció (ELTE-BTK). Budapest, 1988.

244. Idem: *A magyar katonai elit 1938-1945.*
Kandidátusi értekezés (MTA-TMB). Budapest, 1990.

245. Idem: *A magyar katonai elit 1938-1945. Lexikon és adattár.*
Akadémiai doktori értekezés (MTA). Budapest, 2006.

A „Salutem” könyvsorozat

A Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság azon 65. életévükbe lépő — esetenként annál idősebb — tagjait köszöntheti gyűjteményes kötettel, illetve készíthet az elhunyt tagjai tiszteletére emlékkötetet, akik doktorátussal, vagy azzal egyenértékű tudományos alkotással és a magyar rendvédelem-történet körében kifejtett jelenetős tudományos munkássággal rendelkeznek, valamint a személyük körül szellemi alkotóműhely alakult ki.

Jelentős tudományos munkásságnak a magyar rendvédelem-történet témakörében önálló szerzőséggel publikált és az első közlés feltételeinek megfelelő, továbbá a tudományos közléssel szemben támasztott elvárásokkal harmonizáló, legkevesebb 50 olyan írásmű értendő, amelyeknek a tartalma nem kompiláció jellegű, hanem a szer-ző tudományos kutatásainak az eredményein nyugvó al-kotásokból áll.

A társasági tagsággal nem rendelkező személyek ugyanolyan feltételek esetében köszönthetők fel gyűjteményes kötettel, mint a társasági tagok.

A „Salutem” könyvsorozat HU-ISSN 2416-2078 publikált kötetei:
„Vectigal quodam speculantes” (Tisztelgés a tudós előtt.)

1.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok GÁSPÁR László 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 154 p. HU-ISBN 978 615 80 3090 8.

2.

PARÁDI Ákos et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok PARÁDI József 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2015, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 217 p. HU-ISBN 978 963 89 8289 6.

3.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok ERNYES Mihály 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2016, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 193 p. HU-ISBN 978 615 80 3091 5.

4.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok BODA József 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 184 p. HU-ISBN 978 615 80 3097 7. , HU-EISBN 978 615 59 3600 5

5.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Ünnepi tanulmányok MEZEY Barna 65. születésnapja tiszteletére.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 199 p. HU-ISBN 978 615 80 3096 0 , HU-EISBN 978 615 80 3099 1

6.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Emlékkönyv ŐRY Károly születésének 85. évfordulója tiszteletére.* Budapest, 2018, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 179 p. HU-ISBN 978 615 80 3095 3 , HU-EISBN 978 615 80 3098 4

7.

PARÁDI József et al. (szerk.): *Emlékkönyv KESERŰ István születésének 90. évfordulója tiszteletére.* Budapest, 2019, Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság. 286 p. HU-EISBN 978 615 59 3601 2.

Felelős kiadó:
a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság elnöke

A kötet formátuma:
A / 5

A kötet terjedelme:
12 szerzői ív

Sorozatembléma:
ZEIDLER Sándor

Borító:
Dr. PARÁDI Józsefné

Műszaki szerkesztő:
PARÁDI Ákos

Papír minősége:
80 grammos könyvpapír

Betűtípusok:
Cambria, Monotype Corsiva és Times New Roman